

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

ספר

השבת בתפארתה

על ל"ט מלאכות שבת

לפי פסקי הלכות המשנה ברורה, בן איש חי וכף החיים

במלאכות:

זורע, חורש, קוצר, מעמר, דש, זורה,
בורר, טוחן, מרקד, לש ואופה

מלווה בכ-280 תמונות צבעוניות להמחשת ההלכות

בחסדי ה'

אברהם חיים בן לאאמו"ר הרב דניאל עדס שליט"א

מהדורה חדשה מורחבת ומתוקנת

שנת תשע"ד

פעיה"ק ירושלים תובב"א

נדפס על נייר שאין בו ח"ו
חילול שבת

כל הזכויות שמורות
מהדורה ראשונה תשס"ה
מהדורה שניה מתוקנת
ומורחבת תשע"ד

אין לצלם תמונות מבלי לקבל
רשות

כתובת המחבר:

אברהם חיים עדס

רח' הפסגה 58, בית וגן

טל: 02-6413506

הפצה ראשית: משה אברמוביץ

רח' הרב קוטלר 5 בני ברק

03-5782270

שיר ליום השבת

שבת קודש - שבת המלכה	מט"ל מלאכות - הפרישנו יחיד
יום השביעי - שורש הקדושה	להיות כמותו - בימי בראשית
בנשמה יתירה - בכ אחזה אלוק	דקדוקי הלכה - כרצונו נעמיד
אור הגנוז בה - לנו ירושה.	תפארת השבת - ברכה עלינו תשית.

יום מנוחה - אורה ושמחה	מתנה טובה - מבית גנזיו
יום התגלות - אהבה בתענוגים	אור חיים - מעין עולם הבא
שכינה שורה - בסעודה ערוכה	נחל אמונה - לא אכזב
יין המשומר - בשר ודגים.	אליה נצפה - בתשוקה וחיבה.

את שבת - משוש הנפשות
המחיה אמונת - עם סגולה
בך נשמות - אור חשות
נועים זיו - ישועת הגאולה.

ברכת

מרן הגאון הגדול מורינו ר' חיים קניבסקי שליט"א

נכנסתי לפני

מרן הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א

והראתי לו את ספרי, נהנה מאוד

וברכני בברכת

"ברכה והצלחה"

ברכת שרי התורה גאוני בד"ץ העדה החרדית פציה"ק ירושלים ת"ו

הסכמת מורנו ורבנו מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה עדס שליט"א ראש ישיבת קול יעקב

יום כ' לחדש סיון תשנ"ז

בס"ד ירושלים עיה"ק תובכ"א, י"ז סיון תשנ"ז

הנה כבר איתמחי גברא בחלקים הקודמים של ספרו הנכבד "ויאמר אברהם" שנתקבלו בחיבת הקודש ה"ה הרה"ג המצויין ומופלג בתורה ויר"ש בן גדולים כש"ת מוהר"ר אברהם חיים עדס שליט"א.

וכעת מדפיס אידרא חלק ששי, וכמעשהו בראשונים כך מעשהו כעת בחו"ב באר היטב.

ואם אמנם אין מדרכנו לתת הסכמה על ספרי הלכה אבל מכיון שיש תועלת בהדפסת ספרו וזיכוי הרבים, הננו מברכים אותו שיצליח להגדיל תורה ולהאדירה, ולזכות את הרבים בעוד ספרים נכבדים, ויבואו אחינו בני"י ויביאו את הברכה לביתם בכסף מלא ויהנו ממנו.

הנה הרה"ג הנעלה, אברך מיוחד ומעולה הרב אברהם חיים עדס שליט"א בן אחי אהובי הרה"ג כמוהר"ר רבי דניאל עדס שליט"א.

כבר פקע שמיה בספרים החשובים שיצאו מתחת ידו ספרי ויאמר אברהם בעניני או"ח, ועתה הניף ידו בעניני יו"ד, וכמעשהו בראשונה כן עתה הוציא מתחת ידו דבר נאה ומתוקן בשום שכל וסברא ישרה, וכל דבריו נאמרים בטעם רב. ובמעט שעברתי בין בתריו אמינא שכדאים הדברים לעלות ע"ג ספר ולהיותו זוכה להקריב קרבנו להיות עולה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן.

וברכתי תפילתי להמשיך כהנה וכהנה בעמל התורה ולזכות להמשיך את תפארת המשפחה בשלשלתא דדהבא של תורה היקרא מפז ופנינים.

המחנך לעסוקיה ולעזרה גמולה
הגאון רבי יהודה עדס שליט"א

אשר יצא ידו כח
אשר יצא ידו כח
אשר יצא ידו כח

כן דברי דודך אוהבך

יבא דעה אדם

**הסכמת הגאון מעמודי ההוראה
רבי משה הלברשטאם זצוק"ל
מו"צ בעדה החרדית ומח"ס "דברי משה"**

בס"ד

היה למראה עיני ספרו היקר והנעלה של מע"כ ידידי האברך הה"ג מופלג בתוי"ש ובנן של גדולים מוהר"ר אברהם עדס שליט"א מפעיהקת"ו, אשר בשם ויאמר אברהם יכונה, ובו העלה הלכות ברורות בהלכות ארבעת המינים, וסביב ההלכות הרחיב את הדיבור בבירורי ההלכות בבקאות ובסברות ישרות ונכוחות, והן אמנם אשר מפאת היותי עמוס בעבודה"ק לא עלה בידי לעיין כראוי בכל הספר ובפרט באשר הדברים נוגעים להלכה, אך כבר בהשקפה לטובה נוכחתי לדעת כי הולך מישרים צולל במצולות דברי הפוסקים ומעלה פנינים יקרים, ובאשר ידענא ליה מכבר הימים לת"ח מופלג, וגם כבר חיבר והו"ל ספרים נכבדים בבירורי סוגיות הש"ס, וראיתי את אשר הרבה בשבחו ידי"נ הגאון, מזה בן מזה, ומרביץ תורה ויראה לעדרים, כש"ת רבי יהודה עדס שליט"א ראש ישיבת קול יעקב, פעיה"ק ירושת"ו, בן לאותו גאון וצדיק חו"פ המפורסם רבי יעקב עדס זצולל"ה.

**מכתב ברכה ממרן המשגיח הגה"צ
רבי דב יפה שליט"א
משגיח בישיבות כפר חסידים וקול יעקב**

בס"ד מנ"א תשנ"ד

לכב' ידידי היקר והאהוב הרבה הדבוק בעיון התורה ויראת ה' היא אוצרו הרה"ג אברהם חיים עדס נ"י בן ידידי היקר והדגול המסור מאד להעמדת הישיבה המיוחדת במעלותיה ישיבת קול יעקב הרה"ג רבי דניאל עדס שליט"א.

אחדהשה"ט וש"ת בידידות רבה

שמחתי לראות כי דבקותך בעיון התורה ללון בעומקה של הלכה בצירוף יראת השי"ת ומדות נאות הניבו פירות נאים משמחי לב, חיבור חשוב על עניני ארבעה מינים כפי שהעידו גדולי תורה.

ויהי רצון שיהא חבורך להגדיל תורה ותלך מחיל אל חיל לחבר עוד חיבורים חשובים.

ברכת אוהבך מכבדך

דב יפה

אשר על כן אף ידי תיכון עמו לתמכו ולחזקו שיזכה להוציא מחברתו לאורה לזיכוי הרבים, שיהנו מנועם דבריו הנאמרים בטוב טעם ודעת, וזכות אבותיו תהא מסייעתו שיזכה לילך מחיל אל חיל ולעלות במעלות התורה והיראה ולהפיץ מעינותיו חוצה מתוך שמחה ונחת וכטו"ס אכ"ר.

סו ד ית"ך י"ש"ל אכ"ר

**הסכמת הגאון הגדול
רבי משה קופשיץ זצוק"ל
רב בית הכנסת אברכים רוממה
ור"מ ישיבת קול יעקב**

בס"ד ירושלים עיה"ק תובכ"א,

כ"ב שבט התשנ"ה

הנה אתא לקמאי הרה"ג ר' אברהם עדס שליט"א בנן של קדושים גדולי תורה ויראה ואייתי מתניתא בדיה ספר "ויאמר אברהם" על הלכות בורר.

וכבר איתמחי גברא בחיבוריו היקרים על הלכות רבות בסדר מועד, וכעת מוסיף על הראשונים מפלפל ומסלסל בדברי הראשונים והאחרונים ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא.

והנה ראיתי כי דברים נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, ודבריו ישאו חן בעני לומדי התורה הלומדים בהלכות קשות אלו הלכות בורר.

בפרט שדבריו מסודרים סידור נאה דבר דבור על אפניו ובו טור פנימי אשר מקיפו החיצון וטעמו כיין ישן אשר דעת זקנים נוחה הימנו.

ועל זה באתי עה"ח

**הסכמת הגאון מחשובי מורי ההוראה
פעיה"ק ירושלים ת"ו
רבי יחיאל מיכל שטרן שליט"א
מח"ס "כשרות ארבעת המינים"**

בס"ד, כ"א תמוז תשנ"ד

חזיתי איש טהור, ואייתי ספר לידיה בשם ויאמר אברהם, לאותו אברך גדול בתורה ה"ה הרה"ג ר' אברהם חיים עדס, והוא מאותו נצר הדס שמשפחתו מבשמת ומבושמת, נכד לאותו גאון מופלא צדיק כתמר, ולבו היה נעים כאתרוג, וקירב אותן ערבות לכלל ישראל, ה"ה צדיק יסוד עולם רבי יעקב עדס זצוק"ל, ובנו של איש צנוע עושה ומעשה למען התורה, ות"ח גדול מיתקה, ה"ה הרה"ג רבי דניאל עדס שליט"א, ולא לחנם זכה המחבר להוציא ספר חשוב על עניני ארבעת המינים, שרבים יהנו לאורו, וכבר אמרו חז"ל כל שהוא ת"ח ובנו תלמיד חכם ובן בנו ת"ח לא יפסק התורה מפי זרעו, ויזכה להמשיך בהפצת תורתו ברבים.

הכו"ח למען כבוד התורה

יחיאל מיכל שטרן

לזיכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

האדם היקר

מר בן ציון בן רחל קצביאן ז"ל

נלב"ע כ"ד סיון תשנ"ה

ת.נ.צ.ב.ה

ולעילוי נשמת

מר אלדד בן מרים קצביאן ז"ל

נלב"ע ז"ך כסליו תשע"ג

ולעילוי נשמת

מר יוסף בן זלפא ז"ל

נלב"ע כ"ד תמוז תשע"א

ולעילוי נשמת

שרה בת אסתר ע"ה

נלב"ע ב' כסליו תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה

להצלחת

מרת מרים בת שרה קצביאן תחי'

ולכל יוצאי חלציה

יהי רצון שיזכו לנחת דקדושה ויעלו בתורה ויר"ש טהורה

עד ביאת גואל צדק אמן.

לזיכרון עולם בהיכל ה'

לעילוי נשמת

האי גברא רבה ויקירא מרביץ תורה ברבים,

עמל ויגע יומם ולילה מתוך מסירות נפש

הגאון הגדול

מוהר"ר אפרים ראובן בן הר"ר מאיר זורייבין זצ"ל

ראש ישיבת "כנסת בית אהרון"

תלמיד למרן רשכבה"ג הגר"א קוטלר זצוק"ל

נלב"ע ט"ו אייר תש"ע

ת. נ. צ. ב. ה

ולעילוי נשמת

בתו הצדקנית

מרת ליפשא לאה בת הגאון ר' אפרים ראובן ז"ל

נלב"ע ט"ז תמוז תשס"ח הונצח ע"י בני משפחתם

יהי רצון שיזכו לנחת דקדושה מיוצאי חלציהם

עד ביאת גואל צדק.

הקדמה

אודה לה' אשר בבריתו העולם הושתת
ובמאמרו יום ולילה לא יושבת
וזכני לחבר חיבור **"השבת בתפארתה"**
יום של "ואני קרבת אלוקים לי טוב", והנפש תנוח בחיבת
בדברות קודש נצטוינו על ל"ט מלאכות
אשר הם מקור הברכות
את הגוף והנפש מזככות
ואת החומר מרככות
אור בכל פינה בקיומם שופכות
והרשות מעין עולם הבא על כל אדם סוככות
הם נשמת השבת אשר יסודות שמים וארץ בהם נתמכות
ואת האדם אל אמונת בוראו כורכות
בקיומם חש אדם התחדשות ביצרתו בחק תוכות
ולגודל חשיבותם ידעתם לכל מאוד נצרכות
את **"השבת בתפארתה"** אמרתי לסדרם להיות אצל הכל ערוכות
תמיד חסדו עלי גבר, ה' רועי לא אחסר
ומכאן אשא תפלה לתת שלומים כמי נהר

למורנו ורבנו מרן ראש הישיבה שליט"א
ולשאר רבני הישיבה שיחיו
המנווטים להיות עם התורה והיראה מחובר
ולהורי הרב דניאל שליט"א, ולאמי מרת לאה תחי'.
אשא תפלה על טוב לבם אשר תמיד לא אחסר
ולחמי הרב שמעון לוי שליט"א
ולחמותי מרת רבקה תחי' אפיל תחינה
אשר גם הם נותנים את המובחר
יה"ר שיזכו לכל הטוב אשר בתורה נזכר
ובנעימות נצח ורוב נחת יהא מנת חלקם אשר בתורה נזכר
ולרעייתי היקרה מרת מרים תחי' העומדת תמיד על המשמר
ומאפשרת לי להיות עם למוד התורה מקושר
דואגת שחינוך ילדינו בכתר שם טוב יהא מוכתר
יה"ר שיתקיים בנו ותומכיה מאושר תמיד
נזכה לקיים את רצון ה' באופן המשופר והמהודר
ונזכה לביאת משיח צדקנו במהרה.

המחבר

נר שמיני דחנוכה, תשס"ה

הקדמה למהדורה חדשה

"אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו" "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", על הוצאה חדשה של החלק הראשון של הספר "**השבת בתפארתה**" על ל"ט מלאכות שבת חלק הכולל אחד עשר מלאכות הראשונות של הל"ט מלאכות הנקראות בפי חז"ל "סידורה דפת", בתוספת רבה של פסקים לפי המשנה ברורה בן איש חי וכף החיים אשר לאורם אנו הולכים ומימיהם אנו שותים.

אודה ל ידיד נפשי גיסי היקר והאהוב ת"ח מופלג בתורה ויר"ש טהורה הגאון ר' אברהם לוי שליט"א אשר עמל רבות הלכה אחר הלכה הדק היטב היטב הדק להוציא דבר נאה ומתקבל, יהי רצון שיזכה לנחת דקדושה מכל יוצאי חלציו עד ביאת גואל צדק.

ובצאתי מן הקודש אפרוש כפי לבורא עולמים שאזכה אני ורעייתי לנחת דקדושה מכל יוצאי חלצינו עד ביאת גואל צדק ויתקיים בנו הפסוק "לא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרענו עד עולם" מתוך בריאות ושמחה כל הימים ונזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

המחבר

כסליו תשע"ד

תוכן

מבוא כללי לל"ט מלאכות ולהלכות שבת..... כז

כז.....	אב ותולדה.....
כז.....	חילוק בין אב לתולדה.....
כח.....	חשיבות מלאכה.....
כט.....	מלאכה שאינה צריכה לגופה.....
כט.....	דבר שאינו מתכוין.....
כט.....	פסיק רישא.....
ל.....	פסיק רישא באיסור דרבנן.....
לא.....	דבר שאינו מתקיים.....
לא.....	מקלקל.....
לא.....	שינוי.....
לב.....	חצי שיעור.....
לב.....	גרמא.....
לג.....	מתעסק.....
לג.....	שנים שעשו.....
לג.....	שבות.....
לד.....	החיוב מדאורייתא ומדרבנן.....
לה.....	עבר ועשה מלאכה.....

מלאכת זורע.....לז

לח.....	הגדרת המלאכה.....
לח.....	היכן היתה במשכן.....
לט.....	אבות המלאכה.....
מ.....	תולדות המלאכה.....
מב.....	הגדרת מניעת היזק.....
נ.....	תיקון בפירות תלושים.....
נב.....	זריעה בעציץ שאינו נקוב ובמים.....
נה.....	דיני המלאכה.....
נה.....	מהו איסור זורע, ושיעורו.....
נו.....	מתי מתחייב באיסור זורע.....

זריעה בחול.....נח
 נתינת זרעים לבעלי חיים.....ס
 נטילת ידיים בגינה.....סא
 נטילת ידיים לכיור שמימיו נשפכים על האדמה.....סג
 אכילה בשבת על גבי אדמה או על דשא.....סו
 הליכה בנעלים רטובות על גבי דשא בשבת.....סח
 דיני אגרטל פרחים בשבת.....ע
 החזרת לולב למים ביום טוב.....עו
 נתינת ענפים במים כדי שישרישו.....עח
 פתיחת חממות.....עט
 הנחת גרעין אבוקדו במים.....פ
 דיני עציץ בשבת.....פב
 כיסוי פירות על העץ בשבת.....צב
 הנחת מזרון וכדומה מתחת לאילן כדי לקבל עליו פירות שנופלים בשבת...צד
 כיסוי זרעים בניילון בשבת.....צו
 קשירת צמח למקל.....צח
 נעילת דלת הגינה בשבת שלא יכנסו בעלי חיים.....צט
 העמדת דחליל בשדה.....ק

מלאכת חורש.....קג

הגדרת המלאכה.....קד
 היכן היתה במשכן.....קה
 אבות המלאכה.....קה
 תולדות המלאכה.....קה
 דיני המלאכה.....קיז
 עשיית חריץ או גומה.....קיז
 הוצאת יתד מהאדמה.....קכ
 גרירת מיטה כסא או ספסל.....קכא
 הולכת עגלה על גבי אדמה.....קכב
 העמדת סולם בגינה.....קכג
 תחיבת יתד באדמה.....קכד
 ישיבה על כסא המונח על האדמה.....קכה
 השוואת גומות.....קכו

זהירות בעשיית סוכה על גבי אדמה.....קכז
משחק בגולות על גבי אדמה.....קכח
הליכה על גבי עפר שעושה גומות בהליכתו.....קכט
שפיכת מים על אדמה.....קלא

מלאכת קוצר.....קלג

הגדרת המלאכה.....קלד
היכן היתה במשכן.....קלד
אבות המלאכה.....קלד
תולדות המלאכה.....קלה
דיני המלאכה.....קמג
איסור קצירה ושיעורה.....קמג
דיני שימוש באילן בשבת.....קמו
שימוש בצידי האילן בשבת.....קנג
שימוש בצידי צדדים של האילן בשבת.....קנז
שימוש באילנות נמוכים ובשרשים.....קסא
שימוש בעלי ירק רכים.....קסד
אכילת פרי בעודו מחובר.....קסז
להריח פרי בעודו מחובר.....קסח
הליכה בפרדס שפירותיו מפיצים ריח טוב.....קעא

דיני דשא בשבת.....קעב

לשחק בכדור על הדשא.....קעה
לשבת על כסא המונח על הדשא.....קעז
לשבת או לשכב על הדשא בשבת.....קעט
תלישת דשא יבש בשבת.....קפא
הליכה על גבי דשא יבש.....קפב
הליכה בשדה דלעת או אבטיחים בשבת.....קפג
ניקוי נעלים על ידי שפשוּפן בדשא.....קפד
דיני עציץ בשבת.....קפה
נטילת צרור אדמה שיש בו עשבים.....קפח
הוצאת פרחים מאגרטל בשבת.....קצ

הוצאת דג מהמים..... קצב
קצירה בתלוש..... קצד
הליכה על גבי עלים יבשים..... קצו
פירות שנשרו מערב שבת..... קצז
תלישת פירות מאילן יבש..... קצה
שבירת ענף מהעץ בשבת, וסתימת נקבי עציץ נקוב..... ר
הליכה מתחת לעציץ נקוב..... רב

דיני בעלי חיים בשבת..... רג

חלות דבש - הוצאתם מהכוורת, והוצאת דבש מהן..... רד
טלטול בעלי חיים..... רו
רכיבה על בעלי חיים..... רח
שימוש בבהמה..... ריא
נתינת אוכל לבעלי חיים..... ריג
משיכה בחבל הקשור לבעלי חיים..... ריד
הכנסת בעלי חיים לכלוב..... רטז

מלאכת מעמר..... ריז

הגדרת המלאכה..... ריח
היכן היתה במשכן..... ריח
אבות המלאכה..... ריח
תולדות המלאכה..... ריט
דיני המלאכה..... רכ
התנאים לאיסור מעמר..... רכ
אסיפת מלח שנשפך בבית..... רכג
שיעור מעמר..... רכה
דיבוק תאנים ותמרים..... רכו
אסיפת עלי ירק לערימות ואגודות..... רכז
אסיפת פירות מהגינה..... רכח
המעמר בשינוי..... רל
פירות שנתפזרו בבית..... רלב
אסיפת משחקים שנתפזרו בבית..... רלו
הוצאת חלות מהתנור..... רלח

מלאכת דש רמא

הגדרת המלאכה	רמב
היכן היתה במשכן	רמד
אבות המלאכה	רמד
תולדות המלאכה	רמד
דיני המלאכה	רמה
איסור דשישה ושיעורו	רמה
יין ושמן שזכו בשבת	רמח
סחיטת תותים ורימונים ושאר פירות	רמט
סחיטת זיתים וענבים לתוך אוכל	רנ
מציצת פירות	רנא
סחיטת פרי לאיבוד	רנג
דריכה על פירות	רנד
סחיטת לימון	רנה
אכילת אשכולית באמצעות כפית	רס
חליבה בשבת	רסא

דיני שלג בשבת רסג

יש לדון על שלג בשבת מג' צדדים:	רסג
שימוש בגשם ובשלג בשבת	רסד
לשחק עם שלג בשבת	רסה
סקי על השלג	רסח
ישיבה ושכיבה על גבי השלג	רסט
הליכה על גבי שלג	רע
פינוי שלג	רעא
ניעור שלג מעל גבי כובע	רעד
ריסוק שלג	רעה
הליכה ברשות הרבים עם שלג על הבגדים	רעט
פתיחת מטריה בשבת	רפ
טלטול ענפים שנפלו מחמת השלג	רפא

מלאכת זורה רפג

הגדרת המלאכה	רפד
היכן היתה במשכן	רפד
אבות המלאכה	רפד
תולדות המלאכה	רפה
דיני המלאכה	רצ
הסרת פסולת על ידי רוח	רצ
הרוקק בשבת	רצג

מלאכת בורר רצז

הגדרת המלאכה	רצח
היכן היתה במשכן	רצח
אבות המלאכה	רצט
תולדות המלאכה	רצט
דיני המלאכה	שא
ברירת פסולת מתוך אוכל	שא
קילוף פירות	שג
פסולת שהעבירה לתחתית הקערה	שד
הוצאת מים מקופסאות שימורים	שה
הוצאת פסולת באופן המותר	שו
שטיפת פירות	שח
הוצאת זבוב שנפל למשקה	שי
אכילת דגים	שיב
ברירת אוכל מתוך פסולת	שיג
סידור סכו"ם לפני הסעודה	שיד
הוצאת גרעיני פירות	שטו
שימוש במלחיה שיש בה אורז	שטז
הגדרה של תערובת	שיח
ברירה בשני מינים	שיח
בבגדים	שיט
קילוף פירות או ירקות במקלף	שכ
הוצאת זיתים בכף מחוררת	שכב
הוצאת זיתים בכלי מחורר המיועד לכך	שכד

מלאכת טוחן שכה

שכו	הגדרת המלאכה
שכו	היכן היתה במשכן
שכו	אבות המלאכה
שכו	תולדות המלאכה
שכט	דיני המלאכה
שכט	איסור טוחן והגדרתו
של	טחינה סמוך לסעודה
שלב	טחינה בדברים שאינם גידולי קרקע
שלד	טחינה בדברים שאינם גידולי קרקע לבעלי חיים
שלה	שימוש ב"פורס ביצים"
שלו	טחינה בדברים המתהווים מהקרקע
שלוז	הליכה על גבי גושי עפר שמתפוררים
שלח	טוחן אחר טוחן
שמו	מבוא לטחינה בשינוי
שמז	טחינה בשינוי האסורה והמותרת
שנא	טחינת בננה או אבוקדו על ידי מזלג באופן האסור
שנב	טחינת בננה או אבוקדו על ידי מזלג באופן המותר
שנד	חידוד עיפרון

מלאכת מרקד שנה

שנו	הגדרת המלאכה
שנז	היכן היתה במשכן
שנה	אבות המלאכה
שנה	תולדת המלאכה
שנט	דיני המלאכה
שנט	הוצאת פסולת מהמים על ידי מסננת
שס	לפזר אבקת סוכר על גבי עוגה

מלאכת לש שסא

שסב	הגדרת המלאכה
שני	שני סוגי עיסות - בלילה עבה ובלילה רכה, ובלילה מתגבלת ובלילה שאינה

מתגבלת שסה
 מחלוקת התנאים והפוסקים בדינים הנ"ל: שסו
 לענין הלכה: שסז
 אופן שאין צריך גיבול שסח
 היכן היתה במשכן שע
 אבות המלאכה שעא
 תולדות המלאכה שעא
 דיני המלאכה שעב
 שיעור הלש שעב
 נתינת גרנולה עם גבינה שעב
 נתינת גרנולה בחלב שעד
 נתינת "שקדי מרק" במרק שעה
 נתינת קורנפלקס בחלב שעו
 עירוב מיונז עם טונה שעח
 ביצה עם אבוקדו שפ
 עירוב מיונז עם כרוב קצוץ שפא
 עירוב מאכלים שונים זה עם זה שפב
 שומן שצף מעל גבי המאכל שפד
 לקבץ פירורים לחתיכה אחת שפד
 לישא בקפה שחור שפו
 הכנת טחינה שפו
 הכנת מטרנה שפח
 הכנת דייסה שפט
 הטלת מים על גבי עפר שצא
 שפיכת עפר על גבי שמן שצא

דיני שהיה, חזרה והטמנה שצג

דיני שהיה בערב שבת שצו
 דיני חזרה בשבת תא
 דיני הטמנה בשבת ובערב שבת תז
 דיני פלטה בשבת תיא

מלאכת אופה..... תטו

תטז	הגדרת המלאכה
תיז	היכן היתה במשכן
תיח	אבות המלאכה
תיט	תולדות המלאכה
תכ	דיני הלאכה
תכ	איסור מבשל ושיעורו
תכב	עירוי מכלי ראשון
תכג	יד סולדת בו
תכד	בן דרוסאי
תכד	בישול בתולדות האש
תכה	בישול בחמה
תכו	כלי שני
תכח	בישול אחר אפיה
תל	שקדי מרק
תלב	מלח
תלד	כלי שלישי
תלד	יד נכוית
תלד	מצקת
תלו	גוש
תלז	בישול אחר בישול בדבר יבש
תלח	מגיס

מכשירי חשמל בשבת..... תמ

תמא	מיקרוגל
תמב	"מיני בר"
תמד	דוד שמש
תמז	הסקה

ביאורים..... תמט

**השבת
בתפארתה**

מבוא כללי

ל"ט מלאכות ולהלכות שבת

אב ותולדה

איתא במסכת בבא קמא ^[א] "מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות", כל הפעולות החשובות שהוצרכו למשכן שעשה משה רבינו במדבר נקראו "אב מלאכה" והן ל"ט אבות מלאכות, וכתב המגיד משנה ^[ב] שכל הדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן אף שלא היה במשכן, הרי הוא אב מלאכה, כגון הנוטע אילנות חייב משום אב מלאכה של זורע, ואף שבמשכן מלאכת זורע היתה בזריעת הסממנים ולא בנטיעת עצים, מכל מקום הנוטע אילנות גם הוא נחשב לאב מלאכה של זורע, לפי שהוא דומה בדמיון גמור לזריעת הסממנים, אבל אם אינו דומה למה שהיה במשכן בדמיון גמור, אלא שדומה בתוכן הפעולה, הרי הוא תולדה, כגון "ריסוס האילנות להשמדת חרקים" שהיא תולדת זורע לפי שמונעת היזק מהפירות וכתוצאה מכך הפירות גדלים, ותוכן פעולתה דומה לתוכן פעולת הזריעה ^[ג].

חילוק בין אב לתולדה

אין חילוק בין אב לתולדה ושניהם אסורים מן התורה וחייבים עליהם, אלא שיש חילוק לגבי הבאת קרבנות בשוגג שאם עשה כמה אבות או כמה תולדות בהעלם אחד בשוגג חייב חטאת על כל אב ואב שעשה ועל כל תולדה ותולדה שעשה, ואילו אם עשה אב ותולדה שלו בהעלם אחד בשוגג חייב רק חטאת אחת ^[ד].

[א] דף ב' ע"א.

[ב] הלכות שבת פרק ז' הלכה ד'.

[ג] עיין אגלי טל בפתיחה.

[ד] רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ז'. ועדיין צ"ב מדוע שלא כל התולדות יהיו אבות, וההגדרה של מלאכה תהיה שעל כל פעולה שעושה בצומח על מנת להצמיח עובר משום זורע, ולא יהיה אבות ותולדות, אלא נרחיב את ההגדרה של האב ואז כל התולדות יהיו אבות.

חשיבות מלאכה

כל איסורי מלאכות שבת אינם לפי מה שנראה לנו לאסור אלא הכל הלכה למשה מסיני כפי שלמדו ממלאכת המשכן מה נקרא מלאכה, שהרי המוציא מחט מרשות היחיד לרשות הרבים חייב אף שלא טרח כלום, ואילו המעביר חפצים בביתו כל היום מזוית לזוית בביתו אינו חייב כלום אף שטרח טירחא גדולה מאוד.

הדאגה והמסירות לעניים

על הגה"ק רבי מאיר מפרמישלן מסופר שהיה דואג מאד שליהודים העניים בפרמישלן יהיה בשר לכבוד שבת, וכבר ביום ראשון היה אוסף כסף לבשר לכבוד שבת. פעם קרה שביום חמישי עדיין לא היה לו את הכסף הדרוש כדי לקנות בשר, מה עשה? לקח את הפרה שלו באמצע הלילה הלך לשוחט שישחט אותה עבורו כדי לחלקה ממנה לעניים, וביקש מהשוחט שלא לספר זאת.

בבוקר כשהלכה הרבנית לחלוב את הפרה וראתה שהפרה איננה, התחילה לצעוק וחפשה ושאלה לשכנים אם ראו את הפרה בשדות הקרובים, וכשלא מצאה אותה נכנסה לרבי ובכתה שגנבו את הפרה, אמר לה הרבי אל תבהלי, היא לא הלכה לאיבוד, היא עלתה לשמים ושם אנחנו כבר נמצא אותה.

ישנם כמה וכמה אופנים שהעושה מלאכה בשבת אינו חייב מן התורה אלא רק מדרבנן, ונפרטם להלן:

מלאכה שאינה צריכה לגופה

אין חיוב מהתורה אלא כשעושה את המלאכה לצורך תכליתה שהייתה במשכן, אבל אם נעשית שלא לצורך גופה פטור מן התורה ואסור מדרבנן: כגון החופר בור, שאם צריך לעצם הבור חייב מן התורה משום חורש שכן במשכן חפרו והשתמשו בחפירה, אבל אם אינו צריך את עצם הבור אלא את העפר היוצא מחפירת הבור, אסור רק מדרבנן ^[ה].

דבר שאינו מתכוין

אין חיוב מהתורה ולא איסור מדרבנן אלא אם כן עושה את הפעולה ומכוין לתוצאה, אבל כשאינו מתכוין כלל לתוצאה אין זה אסור: כגון שגורר מיטה או ספסל וכדומה ונעשה חריץ באדמה והוא אינו מתכוין לעשות חריץ, וגם אין זה ודאי שיעשה חריץ, מותר לו לעשות כן ^[ו].

פסיק רישא

כל פעולה שנעשית והתוצאה היא הכרחית הרי זה אסור מדרבנן, ואף שאינו מכוין ואינו חפץ באותה תוצאה, ועל זה אמרו "פסיק רישא ולא ימות" ^[ז] דהיינו החותך ראש של ציפור כדי לתת לילד שישחק בו, אבל אינו חפץ שהציפור תמות על ידי זה האם זה אפשרי? וכיון שאין זה אפשרי לכן אסור לעשות פעולות כאלו, וכגון הנוטל ידיים בגינה שלו ואינו חפץ להשקותה, כיון שודאי שזה יעשה, אסור לעשות כן ^[ח].

[ה] שו"ע סימן רע"ח סעיף א', ובמשנה ברורה ס"ק ג', ושו"ע סימן של"ד ובמשנה ברורה ס"ק פ"ד, וס"ק פ"ה, אולם לדעת הרמב"ם חייב מהתורה.

[ו] שו"ע סימן של"ז סעיף א'.

[ז] שו"ע סימן של"ו סעיף ג'.

אלא שיש חילוק בין פסיק רישא דניחא ליה, לבין פסיק רישא דלא ניחא ליה. פסיק רישא דניחא ליה כגון שנוטל ידיים בגינה שלו, כיון שניחא ליה שהגינה מושקית יש בזה חיוב מן התורה [ח]. אבל פסיק רישא דלא ניחא ליה דהיינו שלא ניחא ליה בתוצאה או שלא איכפת לו בתוצאה כגון שנוטל ידיים בגינה של חבירו שאינו אוהבו ולא ניחא לו שיצמח או שלא איכפת לו אם יצמח או לא, או בגינה שלו לאחר שירדו גשמים שלא צריך יותר למים, אינו חייב מן התורה אבל אסור מדרבנן, ויש מתירים בזה אף לכתחילה [ט].

פסיק רישא באיסור דרבנן

כמו שלעיל נתבאר שפסיק רישא אסור כשהתוצאה היא איסור דאורייתא, כמו כן פסיק רישא אסור גם כשהתוצאה היא איסור דרבנן: כגון המוריד עציץ נקוב מעל גבי יתדות ומניחו על האדמה, כיון שהעציץ כבר יונק מהאדמה אין בזה איסור דאורייתא אלא רק דרבנן, ואף שאינו חפץ כלל לזרוע, הרי זה פסיק רישא כיון שעכשיו מקרב יותר את יניקתו, והוי פסיק רישא באיסור דרבנן שאסור [י]. וכן אם רץ או הולך מהר על גבי עשבים ארוכים שודאי שיתלשו אסור [יא], ואף שאין בזה איסור דאורייתא של קוצר אלא דרבנן כיון שאינו צריך לדבר הנקצר וגם אין זה כדרך קצירה.

[ח] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ו.

[ט] שו"ע סימן ש"כ סעיף י"ח והוא שיטת הערוך המובאת בתוספות בשבת דף ק"ג ע"א בד"ה "לא צריכה". וראה במשנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ז.

[י] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק מ"ה ובשער הציון ס"ק ל"ט.

[יא] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ה.

דבר שאינו מתקיים

מן התורה כל האיסור לעשות מלאכה הוא רק כשיש קיום לתוצאה, אבל כשאין קיום לתוצאה אסור רק מדרבנן: כגון הכותב בדיו על גבי קלף או נייר וכדומה, כיון שהכתב מתקיים יש בזה חיוב מן התורה, אבל אם כותב על גבי שימשה שיש עליה אדים, כיון שאין זה כתב המתקיים פטור מן התורה ואסור מדרבנן [יב].

מקלקל

מן התורה האיסור לעשות מלאכה הוא רק כשיש בה תיקון, אבל אם מקלקל ואין בזה שום תיקון, אין בזה חיוב מהתורה ואסור מדרבנן: כגון הקורע נייר, אם יש לו צורך בו חייב מן התורה משום מתקן, אבל אם אין לו שום צורך בו פטור מן התורה ואסור מדרבנן [יג], ופעמים אף מותר לכתחילה כגון לקרוע נייר שעל גבי מאכלים לצורך שבת [יד].

שינוי

כל איסורי שבת מן התורה הם רק כאשר המלאכה נעשית כדרכה, אבל אם עושה את המלאכה בשינוי הרי זה פטור מהתורה אבל אסור מדרבנן, כגון לצאת מרשות היחיד לרשות הרבים כשסוכריה בפיו הרי זה דרך הוצאה וחייב מן התורה, ואילו לצאת כאשר כפתור בפיו אין זה דרך הוצאה אלא בשינוי ואסור רק מדרבנן [טו].

[יב] שו"ע סימן ש"כ סעיף ד', משנה ברורה ס"ק י"ח, כ'.

[יג] שו"ע סימן ש"מ סעיף י"ג, משנה ברורה ס"ק מ"א, וביאור הלכה בד"ה "הנייר".

[יד] עיין משנה ברורה סימן שי"ד ס"ק כ"ה, רק יזהר שלא יקרע אותיות.

[טו] שמירת שבת כהלכתה פרק י"ח סעיף א', ב'.

ופעמים כשעושה שינוי גדול אין על זה שם מלאכה כלל והרי זה מותר, כגון שטוחן גרגרי פלפלין בידית של סכין, {ועיין במלאכת טוחן שאר פרטי ההלכה}. ואם טוחן לקטן שמוגדר כחולה שנפל למשכב מותר לטחון גם על ידי שינוי קטן וכגון למעך בננה בידית של כף או בידית של מזלג, מכיון שאין דרכו בכך, הרי זה נחשב לשינוי קטן ומותר [טז].

חצי שיעור

אין חיוב מן התורה אלא כשעושה שיעור שלם של המלאכה, כגון מבשל בשבת בשיעור של כגרוגרת {שיעור גרוגרת - לדעת החזון - איש בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה - בערך 22 גרם}, אבל אם עושה פחות מכשיעור אין חיוב מהתורה, אבל אסור מדין "חצי שיעור שהתורה אסרה" [יז].

גרמא

מן התורה האיסור הוא רק כשעושה פעולה המביאה לתוצאה מיידית, אבל "גרמא" דהיינו שעושה פעולה אבל באותה עת אין שום תוצאה, אלא התוצאה עשויה לבוא לאחר זמן, הרי זה פטור מן התורה ואסור מדרבנן: כגון שפורס מצודה לצוד חיות, אם מיד כשפורס את המצודה נכנסה חיה, הרי זה חייב מן התורה משום איסור צד, אבל אם רק לאחר זמן נכנסה חיה, הרי זה גרמא ואסור מדרבנן [יח].

[טז] שו"ע סימן שכ"א סעיף ז' ובמשנה ברורה ס"ק כ"ה.

[יז] משנה ברורה סימן ש"מ ס"ק ג', ועיין מנחת חינוך במוסך השבת מלאכת אורג ועוד, שבכל מקום שכתוב במשנה שיעור המלאכה כגון "אורג שני חוטין", אין בזה איסור של חצי שיעור אם יעשה חוט אחד, משום שפחות מכשיעור לא נחשב כלל.

[יח] משנה ברורה סימן שט"ז ס"ק י"ח.

מתעסק

כל איסורי שבת הם רק כשיש בכוונת העושה לעשות איזו פעולה שהיא, בין שמכוין לתוצאה ובין שאינו מכוין לתוצאה, אבל אם אין כוונתו כלל לשום פעולה האסורה, אין בזה איסור כלל: כגון שסוגר את דלת הבית ונמצא שיש צבי בתוכה וניצוד על ידי סגירתו^[יט], או בכגון שנשען על הקיר ובטעות הדליק את החשמל.

שנים שעשו

מן התורה אין חיוב אלא על אדם אחד שעשה את כל המלאכה, אבל אם עשו שני אנשים יחדיו את המלאכה אין חיוב מן התורה אבל אסור מדרבנן: ודווקא במלאכה שכל אחד יכול לעשות אותה לבדו, ולכן אם עשו אותה ביחד אין לזה שם של מלאכה לכל אחד לבד, אבל מלאכה שצריכים שניים לעשותה וכל אחד לבדו אינו יכול לעשותה, שניהם חייבים^[כ] מאחר וצורת המלאכה היא על ידי שניים.

שבות

נאמר בתורה "תשבת"^[כא], ולמדו מזה חכמים שיש לאסור גם דברים שאינם אסורים מן התורה, והם נכללים בכלל "איסורי שבות" דהיינו כל דבר שאסור מדרבנן.

[יט] עיין שו"ע סימן שט"ז סעיף ה' בביאור הלכה בד"ה "חייב", וראה בשו"ת רעק"א מהדורא קמא סימן ח' שכתב וז"ל: "ולענ"ד עיקר דמתעסק מקרי גם כן עבירה, אלא דלא חייבה התורה חטאת עליו", ומבואר שם שכל זה במתעסק בשאר איסורין, אך בשבת שמלאכת מחשבת אסרה התורה, אינו עבר איסור כלל.

[כ] רמב"ם הלכות שבת פרק א' הלכה ט"ו, וט"ז, ועיין שו"ע סימן שט"ז סעיף ה'.

[כא] בשמות פרק כ"ג פסוק י"ב נאמר "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת".

ויש בזה כמה אופנים: או דברים שדומים לאיסור דאורייתא או דברים שיש בהם חשש שיבוא לעבור על איסור דאורייתא ולכן גזרו עליהם לאסור [כב]: א. דברים שדומים למלאכה האסורה מן התורה כגון שאסור להטביל כלים בשבת משום שדומה למתקן כלי, ומתקן גמור אסור מן התורה משום מכה בפטיש או בונה [כג], וכן אסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת משום שדומה למתקן [כד]. ב. דברים שיש בהם חשש שיבוא לעבור על איסור דאורייתא, ועשו בהם סייג כדי שלא יחטא, וכגון שאסרו לעלות לאילן בשבת, גזירה שמא יתלוש ויעבור על איסור דאורייתא [כה].

החייב מן התורה ומדרבנן

העושה אב מלאכה או תולדה, עובר על "עשה", ועל "לא תעשה": על עשה של "תשבת", ועל לאו של "לא תעשה כל מלאכה" {שמות כ' י'} [כו].

כל מלאכה שאסורה מן התורה, אם עבר עליה במזיד והיו עדים והתראה חייב סקילה, ואם אין עדים חייב כרת, ואם עבר בשוגג, שלא ידע ששבת או שלא ידע שהמלאכה אסורה, חייב חטאת.

דברים שאסורים מדרבנן פעמים שחייב מלקות של מכת מרדות, כגון שעבר במזיד, ופעמים שאינו לוקה [כז].

[כב] אגלי טל בהקדמה.

[כג] רמב"ם הלכות שבת פרק כ"ג הלכה ח', שו"ע סימן שכ"ג סעיף ז' ומשנה ברורה ס"ק ל', ל"ג, ועיין לקמן במלאכת מכה בפטיש.

[כד] רמב"ם שם הלכה ט', י"ד.

[כה] שו"ע סימן של"ו סעיף א'.

[כו] אגלי טל בהקדמה.

[כז] רמב"ם הלכות שבת פרק א' הלכה א', ג', אגלי טל שם.

עבר ועשה מלאכה

העושה אחת מל"ט מלאכות בשבת כגון מבשל וכיוצא בזה, אם עשה זאת במזיד, אסור למי שבישל או שעשה את המלאכה ליהנות מהתבשיל או מהמלאכה לעולם, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד, ואינם צריכים להמתין בכדי שיעשו {דהיינו זמן כזה שהתבשיל יתבשל או המלאכה תיעשה}, ואם עשה זאת בשוגג, מותר לו ולאחרים במוצאי שבת מיד [כח], ובשעת הדחק יכולים הוא ואחרים ליהנות מהתבשיל או מהמלאכה אף באותה שבת [כט].

אכילת חמין בשבת

כתב רבינו זרחיה בעל המאור "תקנת רבותינו לענג את השבת בחמין - וכל מי שאינו אוכל חמין - צריך בדיקה אם הוא מין - ואם מת יתעסקו בו עממין - ולהזמין לבשל ולהטמין - ולענג את השבת ולהשמין - הוא המאמין - וזוכה לקץ הימין".

[מסכת שבת - פרק כירה]

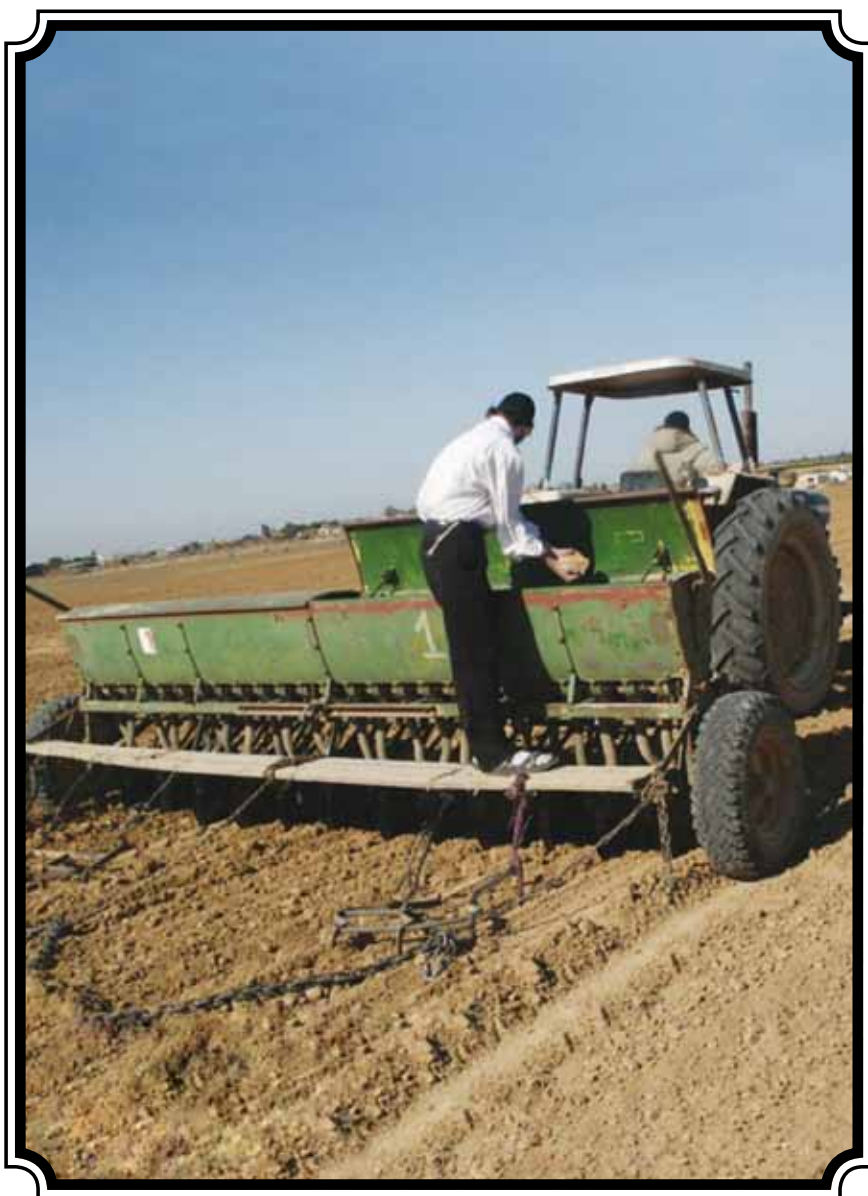
[כח] שו"ע סימן שי"ח סעיף א'.

[כט] משנה ברורה ס"ק ז' בשם הגר"א.

מסירות נפשו של החפץ חיים להקמת מקווה

פעם נתבקש החפץ חיים על ידי רבה של העיר לידה, הסמוכה לראדין, לבוא לעירו ולהשפיע על אנשי העיר, לגייס את האמצעים הדרושים להקמת מקווה במקום. החפץ חיים נסע פעם אבל לא השיג את כל הסכום הדרוש להקמת מקווה. והנה ביום ששי אחד קם בבוקר והודיע לבני משפחתו שהוא נוסע מיד ללידה כדי לסיים את הפעולות בעניין הקמת המקווה. בני ביתו התפלאו מאוד על החלטה זו מכיון שדרכו של החפץ חיים היתה שלא לצאת מביתו לנסיעה, כבר מיום חמישי אחר הצהריים, בגלל השבת המתקרבת, ונוסף לכך היה זה יום חורפי קשה, כפור עז שרר באותו יום, והנסיעה הייתה כרוכה בסכנה, מלבד סכנת ההצטננות לאדם מבוגר בגילו, מובן שבני משפחתו הנדהמים מהחלטתו זו בקשוהו בכל לשון של בקשה, שלרגל חולשתו ידחה את הנסיעה ללידה ליום שמזג האויר יותר נוח, הן מבחינת הסכנה שבדרך מושלגת וקפואה והן מבחינת בריאותו, אבל הוא סירב באומרו - הלא בודאי ישאלוני בעולם האמת, מדוע לא נסעת, ומה אענה, קר היה לי! האם יקבלו את התירוץ הזה? ואכן החפץ חיים נסע והצליח לגייס הסכום הדרוש להקמת המקווה.

מלאכת זורע

הגדרת המלאכה

כל פעולה שעושה לשיפור הצומח או למניעת היזק ממנו ^[א], ועשה זאת בצומח עצמו, הרי זה בכלל מלאכת זורע ^[ב].

היכן היתה במשכן

נחלקו הראשונים היכן היתה מלאכת זריעה במשכן. לדעת רש"י והרמב"ם בזריעת הסממנים, שהיו צובעים בהם את התכלת והארגמן ותולעת שני, ולדעת רב האי גאון ורבינו חננאל בזריעת חיטים ושעורים לצורך המנחות. ושורש מחלוקתם הוא, האם לומדים את מלאכות השבת מבניית המשכן בלבד, או שלומדים גם מהמלאכות שנעשו במשכן לאחר בנייתו: לדעת רש"י והרמב"ם לומדים את מלאכות השבת רק מבניית המשכן ולכן זריעה נלמדת מהסממנים שהיו במלאכת המשכן, ולדעת רב האי גאון ורבינו חננאל לומדים גם מהמלאכות שנעשו במשכן לאחר בנייתו ולכן איסור זריעה נלמד מהמנחות שהיו לאחר בניית המשכן ^[ג].

[א] הירושלמי שבת פרק ז' הלכה ב' {דף כ"ז ע"ב למטה} כתב שהמזהם, או המאבק, או המעשן וכו' עובר על תולדה של מלאכת זורע, ומסתבר שזה רק באופן שמסייע לצומח לצמוח, דהיינו שעל ידי שמסיר את החרקים הצומח ממשיך לצמוח כראוי, אך אם הפעולה אינה מסייעת לו לצמוח, אלא רק מונעת ממנו היזק, כגון שהפרי כבר גדל עד תום וישנם חרקים המכרסמים את הפרי, המסיר אותם אינו עובר במלאכת זורע, מפני שבהסרת החרקים הפרי אינו צומח יותר אלא רק לא מתקלקל.

[ב] עיין רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ג', ומשנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ו.

[ג] עיין אגלי טל מלאכת זורע בביאורים אות א', ובפתיחה בביאורים אות א' באריכות.

אבות המלאכה

הזורע, הנוטע אילנות, המבריך {פירוש: שלוקח ענף ומכופפו ומכניסו באדמה ומוציאו מהצד שני, ואותו חלק שבתוך האדמה משריש ויוצא ממנו עץ בפני עצמו}, והמרכיב {פירוש: שלוקח ענף של עץ ממין אחד וקושרו במין אחר ועל ידי זה העץ מתחזק ומשתפר} [ד].

זמירת עצים - לדעת הרמב"ם הזומר עצים כדי שהעצים יגדלו יותר טוב, הרי זה אב מלאכה [ה].

שמו"ת בלי הפסק

על רבי שלמה מזוועיל זצ"ל מסופר שבכל ערב שבת אחר חצות לפני שהיה מעביר הסדרה שמו"ת, היה לו זמן קבוע ללמוד הפרשה עם פירש"י מתחילה ועד גמירא, ואחר כן מעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום שעה ארוכה בלי הפסק עם ההפטרה לאחריה. ולא יצא מגדרו בשום אופן לבטל קביעות זאת ולדחותה למחרת או למועד אחר אף אם היה הזמן דחוק ביותר מחמת טרדות הציבור, והרבה פעמים חיכו לו אנשים בעניינים נחוצים ולא יצא מגדרו שלא להפסיק באמצע...

[ד] עיין גמרא שבת דף ע"ג ע"ב, רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ג'.

[ה] רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ג' נוקט שזומר הוא אב מלאכה, אבל רש"י בשבת דף ע"ג ע"ב בד"ה "כולן" מפרש שזומר הוא תולדת זורע. ועיין אגלי טל מלאכת זורע בביאורים אות ד'.

תולדות המלאכה

השקיית זרעים - לדעת הרמב"ם^[1] הרי זו תולדה של זורע, ולדעת הגהות מימוניות^[2] הרי זו תולדה של זורע וחורש^[ח].

לדעת רש"י הזומר עצים כדי שהעצים יגדלו טוב יותר, הרי זה תולדת זורע^[ט].

ובירושלמי^[י] מוסיף עוד, שכל דבר שמבחיל את הפרי דהיינו שמסייע לפרי לגדול ולהגיע לגמר בישולו הרי זה תולדת זורע, כגון: המזהם, המפסל, המעשן, המאבק, המפרק, המתליע, הקוטם, הסך, המנקב, העושה לו בתים, ויעוין שם ב"קרבן העדה" שמפרש כל אחד מהם.

[1] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ב', שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ג' ובמשנה ברורה ס"ק כ"ו.

[2] הלכות שבת פרק ח' הלכה ב', וראה במשנה ברורה בס"ק כ"ו שפסק כהגהות מימוניות.

[ח] בביאור מחלוקתם ראה בגמרא מועד קטן דף ב' ע"ב שנחלקו רבה ורב יוסף האם משקה הוא תולדה של זורע או של חורש, לדעת רבה הוא תולדה של חורש, ולדעת רב יוסף הוא תולדה של זורע, ולדעת אביי עובר גם על זורע וגם על חורש, והרמב"ם פסק כרב יוסף, והגהות מימוניות פסק כאביי, ובביאור מחלוקתם של רבה ורב יוסף פירשו שם תוספות בד"ה "קא מרפויי", שרבה סובר שהולכים אחרי הפעולה שנראית לעין, והפעולה הנראית לעין היא חורש, ורב יוסף סובר שהולכים אחרי מחשבת הנפש, ועל כן חייב משום זורע, דזהו מטרתו בהשקיה, שהצמחים יגדלו, ומטרתו לטפל בצומח. אלא שלפי רב יוסף יוצא שהמסקל ומזבל ומדשן אינם תולדות של חורש אלא של זורע, דמחשבת הנפש היא לעשותם כדי שהצמחים יצמחו. ומה שהרמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה א' כתב שהם תולדות של חורש, כוונתו על קרקע שאינה זרועה כלל, שאז אין מחשבת הנפש על הזרוע מפני שאין שם זרעים ולא צמחים אלא מחשבתו על חורש. ולפי זה יוצא שהמסקל קרקע זרועה עובר על תולדה של זורע, והמסקל קרקע שאינה זרועה עובר על תולדה של חורש. ואכן לפי רבה שעובר על מלאכת חורש, אם משקה על האילנות עצמם עובר על מלאכת זורע, שהרי עשה פעולה בגוף הצומח.

[ט] רש"י בשבת דף ע"ג ע"ב בד"ה "וכולן", ועיין הערה ה'.

[י] שבת פרק ז' הלכה ב'.

המעשן את האילן כדי שלא יעלו חרקים לפירות וימנעו מהם לצמוח כראוי, עובר באיסור זורע, ואם הפירות גדלו עד תום ומסיר חרקים כדי שהפירות לא ינזקו אינו עובר באיסור זורע

הגדרת מניעת היזק

והנה המזהם את האילן שכתב הירושלמי שעובר משום זורע, פירש ה"קרבן העדה" דהיינו שמורח משחה מזוהמת על האילן כדי שלא יעלו בו חרקים וכדומה, וימנעו ממנו לגדול כראוי, ונראה פשוט שדברי הירושלמי שעובר משום זורע היינו רק במונע היזק כזה שמפריע לאילן לגדול, דבזה שמסיר את ההיזק הוא מסייע לצמיחת האילן, אבל המונע היזק כזה שגם ללא מניעתו היה האילן צומח כראוי אינו עובר משום זורע, אף שמנע היזק מהאילן כיון שאינו מסייע לצמיחתו, ולכן המכסה את הפירות בשקית וכדומה בעודם על העץ, אם עדיין לא נגמר בישולם ומכסה אותם כדי שלא יעלו עליהם חרקים וימנעו את המשך גדילתם, הרי עובר באיסור זורע, אבל אם כבר נגמר בישולם על העץ, ומכסה אותם רק כדי שלא ינזקו, אינו עובר משום זורע, אבל אסור מדין השתמשות באילן שאסרו חכמים שמא יתלוש.

דמעות גדולות גולשות על לחייהם

מרבם לספר על להט תפילתו של הסבא מקלם זצ"ל בלילי שבתות בזמירות "לכו נרננה" שהיתה מתווספת אליהם גם החדוה וההתלהבות של קדושת השבת.

בתקופת בית תלמודו ב"גרובין" היה הסבא זצ"ל רגיל להתפלל קבלת שבת לפני התיבה, ובעלי הבתים שם שהיו יהודים טיפוסיים הידועים ביבשותם ובקריירותם, היו מתכנסים בלילי שבתות על יד בית התלמוד לבושים פרקים שחורים וחבושים מגבעות צילינדר כנהוג אצלם, כדי לשמוע את תפילתו העריבה והנלהבת של הסבא, וטיפות דמעות גדולות היו גולשות על לחייהם מרוב התרגשות בשמיעת תפילתו הנלהבת של הסבא.

המרסס על העצים כדי שלא יזיקום החרקים והפירות ימשיכו לגדול
עובר באיסור זורע

המרסם על גבי עשבים הצומחים מסביב לעץ, כדי שהעץ יגדל יותר טוב
עובר באיסור זורע

הצובע את האילן בחומר מיוחד במקום חיתוך הענפים, לצורך שיפור האילן, מלבד
איסור צובע – עובר גם באיסור זורע

הצובע את האילן כדי שלא יעלו חרקים על הפירות ויזיקו אותם, מלבד איסור צובע עובר גם באיסור זורע

הנומע אילן בשבת - עובר על אב של מלאכת זורע

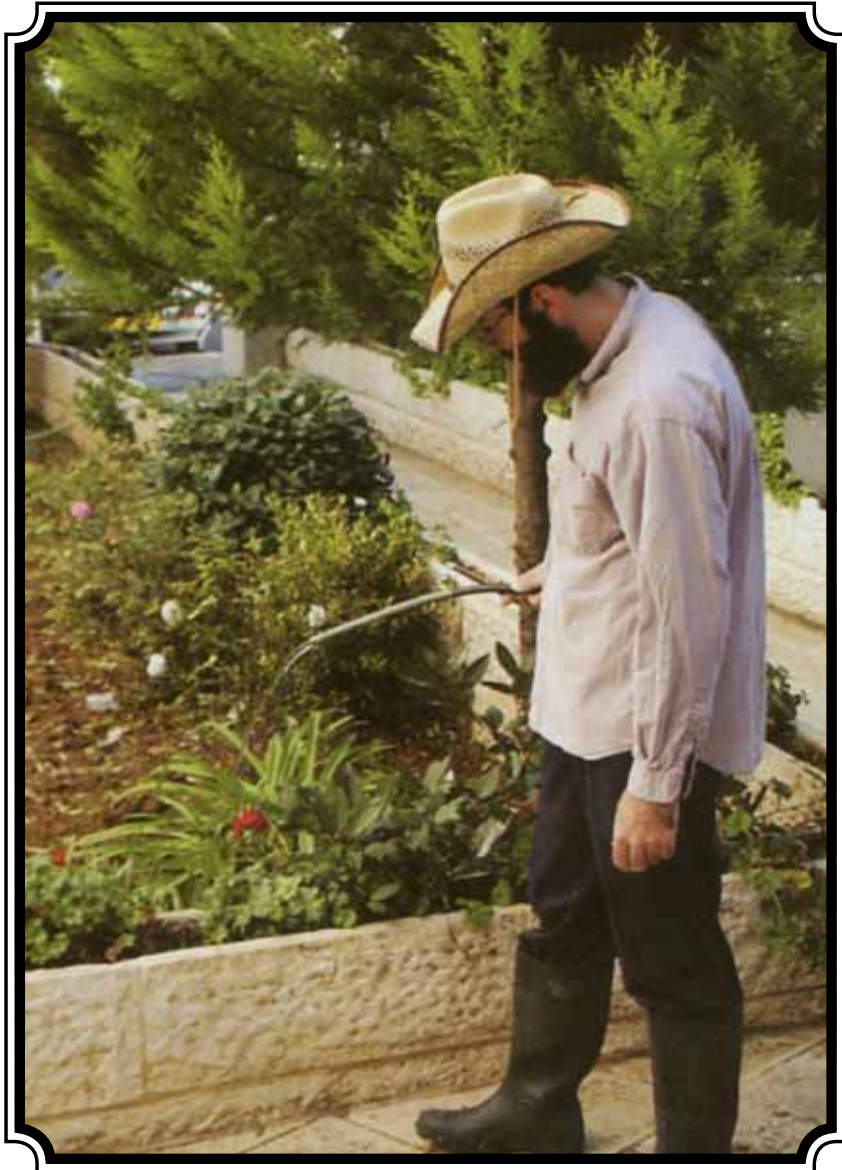
השותל פרחים בשבת - עובר על אב של מלאכת זורע

הגוזם שושנים יבשות כדי ששאר השושנים יצמחו יותר טוב - עובר באיסור זורע

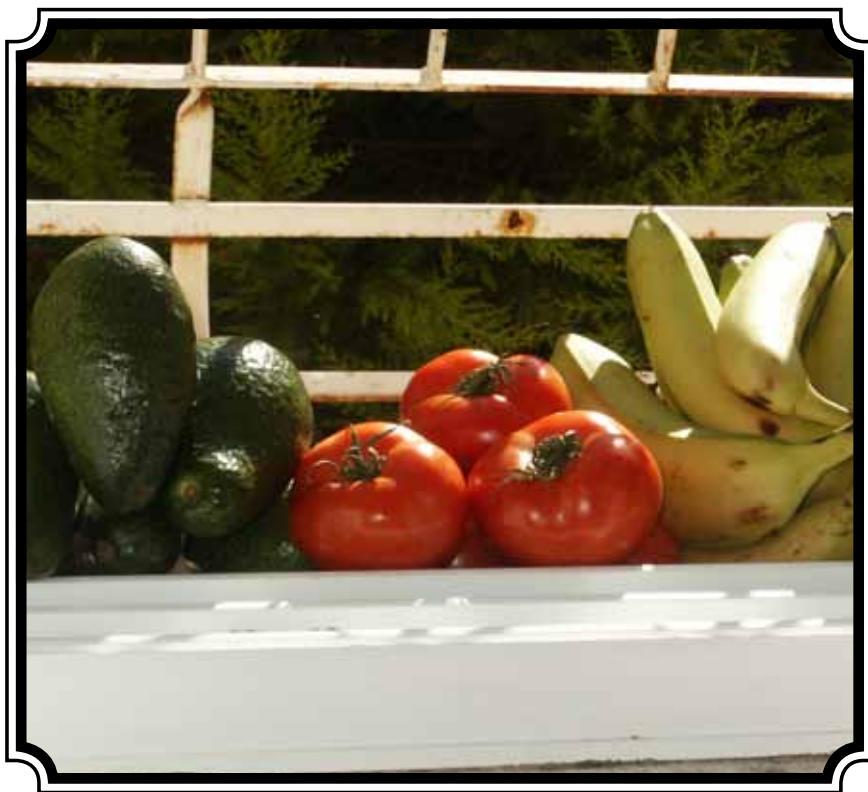
הגוזם ענפים יבשים כדי שהאילן יגדל יותר טוב - עובר באיסור זורע

המשקה אדמה בשבת – עובר באיסור זורע, ויש אומרים שעובר גם משום חורש

תיקון בפירות תלושים

הדין שהעושה פעולות שמסייעות לזרעים לצמוח עובר משום זורע כפי המבואר בירושלמי הנ"ל, הוא רק בפירות שעדיין מחוברים לאילן, אבל בפירות תלושים, כגון פירות שלא התבשלו כל צרכם ומניחם בשמש כדי שיתבשלו מחום השמש, אינו עובר משום זורע כיון שהם תלושים, אבל אסור לעשות כן בשבת משום שמכין משבת לחול [יא].

אסור להניח פירות על אדן החלון כדי שיתבשלו מחום השמש, משום הכנה משבת לחול

[יא] כן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

וכן הנותן תפוח ליד אתרוג בשבת כדי להצהיבו אינו עובר באיסור זורע אף על פי שעל ידי זה הוא משפר את הפרי, כיון שהאתרוג תלוש מהעץ, אבל עובר באיסור של מתקן כלי [יב].

אסור להניח תפוח ליד אתרוג בשבת על מנת להבשילו משום מתקן כלי

[יב] כן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

זריעה בעציץ שאינו נקוב ובמים

נחלקו האחרונים בדין הזורע בעציץ שאינו נקוב האם חייב מן התורה משום זורע או שאינו חייב מן התורה ורק אסור מדרבנן. יסוד המחלוקת הוא, האם איסור זורע הוא דוקא בקרקע עולם כמו שדרך כל העולם לזרוע, ולפי זה בעציץ שאינו נקוב אין איסור מן התורה אלא רק מדרבנן כיון שאין זה דרך זריעה, או שצריך שיהא כמו התוצאה של זורע שיש בה צמיחה, הוא הדין גם בעציץ שאינו נקוב שיש בו צמיחה, יש אומרים שחייב מן התורה, ויש אומרים שרק אסור מדרבנן^[יג]. אמנם ישנם עציצים שלכולי עלמא דינם כקרקע עולם והזורע בהם חייב מן התורה, וכפי שיבואר להלן^[יד].

ופעמים שעובר על איסור זורע מן התורה גם כשאינו זורע בקרקע עולם, כגון ששורה חטים ושעורים במים^[טו], דכיון שרגילים לשרותן לפני הזריעה הרי זה כזורע בקרקע עולם^[טז].

[יג] עיין נשמת אדם כלל י"א אות א' שנוקט שחייב מן התורה, ובשביתת השבת מלאכת זורע סעיף ח' נוטה אף הוא לחיוב, וכן בערוך השולחן סימן של"ו סעיף ל' כתב שחייב, ועיין מנחת חינוך במצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת זורע ס"ק ג' שמביא בשם ספר מגן אבות שמסתפק בזה, והמנחת חינוך עצמו נשאר בצ"ע על דברי הנשמת אדם, ובאגלי טל מלאכת זורע סעיף ט' נוקט בפשיטות שאינו חייב מן התורה אלא רק אסור מדרבנן, ועיי"ש בבאורים אות כ"ג. [יד] והיינו בעציץ מעץ או מחרס שאף שאינם נקובים, דינם כנקובים והזורע בהם חייב מן התורה, עיין לקמן סעיף כ"ה ובהערות שם, ואף האגלי טל שפוטט בעציץ שאינו נקוב, יודה בזה.

[טו] ועובר משום תולדת זורע.

[טז] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף י"א, ובמשנה ברורה ס"ק נ', נ"א. ועיין אגלי טל ס"ק כ"ג שמבאר שאף שבעציץ שאינו נקוב פטור משום שאין זה דרך זריעה, מכל מקום כאן חייב כיון שהדרך לעשות כן. ועיין במנחת חינוך במוסך השבת אות ב' האם מיד חייב או לא, ובאגלי טל סעיף ו' ובבאורים שם, ובכף החיים אות ע"ב כתב שמיד שנתן למים חייב.

השורה הימים במים - עובר על תולדה של מלאכת זורע

מזהיר על כניסת השבת

הגה"ק רבי אברהם ברוכים זצוק"ל מגדולי תלמידי האר"י ז"ל זכה לכינוי "ברוכים" משום שהיה חולף בין בתי העיר סמוך לכניסת השבת ומזהיר כי עוד רגעים ספורים תגיע עת הדלקת הנרות, והיה אומר תברכו על הנר, ברכו על הנר, משום כך החלו העם להוסיף לשמו את הכינוי "ברוכים" על שזירזם והזכירם את ברכת הנרות.

דיני המלאכה

ובו ל"ה הלכות:

מהו איסור זורע, ושיעורו

- א.** איסור זורע בשבת הוא בין שמכסה את הזרעים בעפר ובין שאינו מכסה אותם ^[יז], וטעם הדבר, כיון שהם נקלטים באדמה גם כשהם מגולים.
- ב.** נחלקו הראשונים בשיעור זורע: דעת הרמב"ם והתוספות שחייב בכל שהוא ^[יח], ודעת רש"י ^[יט] שאינו מתחייב עד שיזרע כגרוגרת ^[כ], {שיעור גרוגרת - לדעת החזון איש - בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה - בערך 19 גרם}.

קומתו גבהה חצי אמה לכבוד שבת

מסופר על הגאון הקדוש רבי יהושע הארוך דצ"ל שבכל ערב שבת בעת שהיה לובש את בגדי השבת שלו היתה קומתו גבוה חצי אמה יותר מאשר היתה בימות החול, ומשום כך היו קוראים אותו בשמו ר' יהושע הארוך והוא היה בן הגאון הקדוש ר' פנחס הלוי איש הורביץ שהיה גיסו של הרמ"א.

[יז] אגלי טל מלאכת זורע הלכה ב', ועיין שם בס"ק ז'.

[יח] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ב', תוספות פסחים דף מ"ז ע"א ד"ה "ומוקדשין", וכן דעת השולחן ערוך בסימן של"ו סעיף י"א.

[יט] שבת דף ע"ג ע"א ד"ה האופה. ועיין במנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת במלאכת זורע.

[כ] דהיינו שיזרע באדמה זרעים בשיעור גרוגרת ולא שיצמח שיעור גרוגרת.

מתי מתחייב באיסור זורע

ג. אם הניח בשבת את הזרעים באדמה והוציאם מיד לאחר השבת, עובר באיסור זורע [כא], ויש אומרים שאינו עובר אלא רק אם נשארו באדמה שלשה ימים, שהוא שיעור זמן שודאי הם נקלטים באדמה, אבל אם הוציאם קודם שעברו שלשה ימים אינו עובר איסור [כב], שבודאי לא התחילו להשריש.

ד. איסור זורע הוא רק בעפר שיכול להצמיח, ולכן מותר לזרוק זרעים במקום הליכת בני אדם, כיון שהאדמה במקום זה אינה קולטת את הזרעים מחמת הליכת בני האדם [כג], וכן אם היו שם זרעים ושפך עליהם מים לא עבר באיסור זורע, מאחר והם אינם יכולים לגדול בזה המקום.

[כא] מנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת זורע, אגלי טל מלאכת זורע הלכה ב'. ויש להעיר מה שונה זריעה מדין אפיה, שאם הניח פת בתנור והוציאה לפני שנאפתה שאינו עובר באיסור אופה, ואילו בזריעה עובר איסור בעצם הנחת הזרעים באדמה. ושמעתי ליישב, שבפת אינו מסיח דעתו ממנה עד שתאפה, אם כן בזה שהוא הניח את הפת בתנור לא נגמרו מעשיו, אלא מעשיו ממשיכים עד גמר האפיה, ולכן כשהוציאה לפני שנאפתה אינו חייב עליה משום שלא נגמרו מעשיו, מה שאין כן בזריעה, כשאדם זורע הוא מסיח דעתו מהזרעים ואינו מגיע בכל רגע לראות אם צמח או לא, נמצא שבעצם הנחת הזרעים באדמה מעשיו נגמרו, ועל כן גם כשהוציאם לפני שנשרשו חייב על זריעתם.

[כב] רש"ש בשבת דף ע"ג ע"א.

[כג] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ד'.

מותר לזרוק זרעים במקום שבני אדם דורסים, מפני שאינם יכולים להשתרש באדמה

זריעה בחול

ה. מותר לזרוק זרעים וגרעיני פירות בחול הים, או בחול שבגינה ציבורית [כד], מפני שבחול זה אין הזרעים יכולים להיקלט ולצמוח [כה].

מותר לזרוק גרעיני פירות בחול הים

[כד] טעם אחד מפני שהמים מחלחלים בו, וטעם שני משום שילדים דורכים עליו.
 [כה] מפני שהמים מחלחלים בו ואינם יכולים להצמיח. ומה שהיום רואים ירקות שגדלים בחול {חסלט}, הרי זה משום שמניחים בהם טפטפות המשקות אותם זמן רב. ובחול ים יש סיבה נוספת שאינו יכול להצמיח, מפני שהוא מלוח.

מותר לזרוק גרעיני פירות בארגז חול

נתינת זרעים לבעלי חיים

ו. מותר להניח בשבת זרעים לתרנגולים אף במקום שיכול להצמיח (א), ובלבד שתהא כמות שיכולים לאכול אותם התרנגולים בתוך יום או יומיים [כו], כיון שבמשך זמן מועט כזה ודאי לא ישרישו, שהרי רק לאחר שלשה ימים הזרעים נקלטים באדמה. וכל זה בתנאי שהיו התרנגולים עומדים כבר במקום הנחת הזרעים קודם שיניח את הזרעים באדמה ולכן אינו נחשב שזורע כיון שמיד יאכלוהו התרנגולים, אבל אם הניח את הזרעים, ואחר כך הביא לשם תרנגולים, עובר באיסור זורע.

מותר להניח זרעונים לתרנגולים גם במקום שיכול להצמיח

[כו] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ד'.

נטילת ידיים בגינה

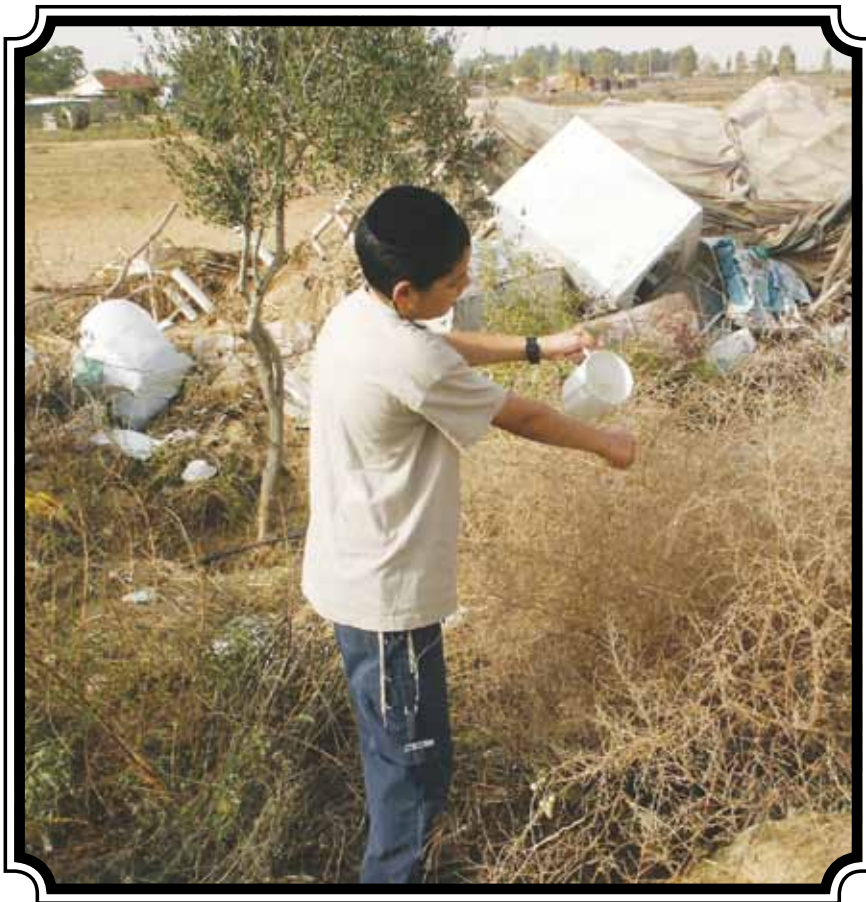
ז. אסור ליטול ידיים בגינתו בשבת, ואף על פי שאינו מכוין להשקות מכל מקום הרי זה פסיק רישא דניחא ליה, והעושה כן עובר באיסור זורע [כז], וי"א שעובר גם באיסור חורש [כח].

אסור מהתורה ליטול ידיים בגינה שלו בשבת

[כז] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ג'. וראה שם במשנה ברורה בס"ק כ"ו שכתב בשם הגהות מימוניות שהמשקה בשבת עובר גם על מלאכת זורע וגם על מלאכת חורש, אולם הרמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה ב' כתב שעובר על מלאכת זורע. ואם משקה את העצים עצמם לדעת כולם עובר רק באיסור זורע, מאחר ומטפל בצומח.
[כח] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ו.

ח. יש אומרים שמותר ליטול ידיים בגינה של חבירו שאינו אוהבו, או בגינה של עצמו על גבי קוצים, כיון שזה פסיק רישא דלא ניהא ליה, ויש אומרים שאף על פי כן מדרבנן אסור לעשות כן [כט].

נמילת ידיים על גבי קוצים, יש מתירים, ויש אוסרים מדרבנן

[כט] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ז, כף החיים סימן של"ו אות כ"ו, ועיי"ש שמביא שדעת השולחן ערוך בסימן ש"כ סעיף י"ח כדעת האוסרים, אבל מכל מקום כל האיסור רק מדרבנן. {ועוד מביא שם שיש דעות שגם בגינת חבירו אסור מן התורה, ורק בגינה של נכרי אסור מדרבנן}.

נטילת ידיים לכיור שמימיו נשפכים על האדמה

ט. כיור שנמצא בגינה והמים שנופלים לתוכו נשפכים על האדמה, אסור ליטול ידיים לתוכו. וכל זה באופן שאין לו צינור כלל שמקבל את המים אלא הם נשפכים ישירות על האדמה, או שיש לו צינור אבל הוא קצר, אבל אם הצינור הוא ארוך דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל^[ל] שמותר ליטול ידיים שם, ואף על גב שהוא פסיק רישא שהמים יפלו על האדמה, מכל מקום כיון שהצינור ארוך והמים שנשפכים על הקרקע אינם נשפכים מכוח האדם שנטל את ידיו אלא מכוח הצינור שמוליך את המים, הרי זה רק גרמא, ופסיק רישא בגרמא לא נאסר. {אמנם לא נתברר לנו שיעור הצינור מהו ארוך ומהו קצר}. ויש אומרים שאין לחלק בין צינור ארוך לבין צינור קצר ובשניהם אסור^[לא].

אסור ליטול ידיים לתוך כיור שבגינה באופן שהמים נשפכים לגינה

[ל] שמירת שבת כהלכתה פרק י"ב סעיף י"ט הערה נ"ג.

[לא] ספר מנוחה נכונה מלאכת זורע הערה מ"ד.

י. גג מרפסת שנפתח ונסגר על ידי מסילות ובשעה שהוא פתוח הרי הוא מכסה את האדניות שעל החלון שלא ירדו עליהן גשמים, אסור לסגורו בשעת ירידת גשמים {כגון בשבת סוכות}, שהרי בכך נגרמת השקיה לפרחים שבאדניות והוא פסיק רישא דניחא ליה שאסור מן התורה, ואפילו אם לא איכפת לו בהשקייתן וכל כוונתו בסגירת הגג היא רק כדי שלא יכנסו המים לתוך הבית, מכל מקום הרי זה פסיק רישא דלא ניחא ליה, שאסור מדרבנן [לב].

אסור בשבת לסגור גג של מרפסת (כגון בשבת סוכות) באופן שעל ידי כך נגרמת השקיה לאדניות

[לב] כן מסתבר.

משתנית צורתו בערב שבת

על הג"ר מרדכי גימפל אב"ד ראזינא מסופר, שרק הגיע ערב שבת או יו"ט ראו את צורתו משתנית, פושט צורה של חול ולובש צורה של קדש ופניו דומים למלאך ה' צבאות, וכבוא העת של הדלקת הנרות לכבוד שבת ויו"ט נתהפך פתאום לעבד פשוט לתקן בעצמו את המנורות ולנקותם כאחד המשרתים הפשוטים.

אכילה בשבת על גבי אדמה או על דשא

יא. כל סעודה שמשתמשים בה במים או בשאר משקין, אסור לאוכלה בשבת על גבי אדמה או על גבי הדשא, כיון שחוששים שמא ישפוך על האדמה את שיירי הכוס וכדומה, ונמצא עובר באיסור זורע^[לג]. לכן אותם העושים סוכה בגינה (**ב**) צריכים להניח דבר מה בקרקע הסוכה, כגון פלטת עץ וכדומה, כדי שלא ישפכו מים על האדמה.

יב. נהוג שלא ליזהר מלהטיל מי רגלים על גבי צמחים בשבת, ויש מחמירים^[לד].

[לג] רמ"א סימן של"ו סעיף ג', משנה ברורה שם ס"ק כ"ו, וי"א שעובר גם באיסור חורש. ובכף החיים סימן של"ו אות ל"ד מביא טעם נוסף לאיסור, משום שיש חשש שמא יזרוק גרעיני פירות באדמה במקום שיכול להצמיח. ועיי"ש באות כ"ז שכתב שכל החשש שמא ישפוך מים לגינה שייך רק כשיש עשבים שגדלים על פני הקרקע או שיודע שיש בתוך האדמה זרעים, אבל בסתם אדמה שלא רואים כלום, אין זה פסיק רישא, ורק אם מתכוין להשקות אסור.

[לד] השולחן ערוך בסימן של"ו סעיף ג' כתב שמותר להטיל מי רגלים על גבי צמחים בשבת, מפני שהם שורפים את הזרעים ואינם מצמיחים אותם, ודלא כדעת בעל היראים. וראה באגלי טל במלאכת זורע הלכה ה', ובביאורים שם ס"ק ט"ו שכתב שיש להחמיר מאחר ודעת בעל היראים לאסור, וכתב שכן העיד התפארת ישראל שחכמי אקאנאמיע כתבו שמי רגלים מזבלים ומשבחים את הצמחים, ומזבל הוא תולדת חורש, לכן מסיק שראוי להחמיר. ועיין כף החיים סימן של"ו אות ל"א שמביא גם כן את התפארת ישראל. אמנם בביאור הלכה בד"ה "או שאר משקים" לאחר שמביא את דברי התפארת ישראל כתב על זה "ולא נהגו העולם ליזהר בזה כלל...".

העושה סוכה על גבי דשא צריך להניח כיסוי לקרקע

הליכה בנעלים רטובות על גבי דשא בשבת

יג. מי שנרטבו נעליו במים, יש לו להיזהר שלא ללכת על גבי דשא וכיוצא בזה בעודן רטובות, כיון שמשקה את העשבים, והוי פסיק רישא. ואף על פי שהולך בשדה שאינה שלו, מכל מקום הרי זה פסיק רישא דלא ניהא ליה שאסור מדרבנן. אכן אם הדשא שלו וניחא ליה בזה, עובר באיסור זורע מן התורה [לה].

אסור ללכת בנעלים רטובות על גבי דשא

[לה] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ללמוד הלכות שבת

אחד מחסידי רבינו הקדוש רבי מאיר שלום מקאלושנין זי"ע
אשר עבד בצבא, בא לפני רבינו הקדוש והתנצל שלא היה יכול
ליזהר מחילול שבת.

אמר לו רבינו:

שילמוד הלכות שבת, וגם אם יזדמן לו לעשות מלאכה בשבת
באופן המותר, כגון אצל יולדת וכדומה שיהיה ראשון לזה, וזה
יכפר לו על מה שהיה חייב לעשות חילול שבת.

(גן הדסים)

דיני אגרטל פרחים בשבת

יד. איסור זורע מהתורה הוא בקרקע עולם^[לז], אבל מדרבנן אסור לזרוע אפילו באדמה שאינה קרקע העולם {כגון בעציץ שאינו נקוב} ואפילו במים, ולכן פרחים או שושנים שדרכם להפתח ועדיין לא נפתחו, אסור ליתנם בתוך מים בשבת, והעושה כן עובר באיסור זורע מדרבנן, לפי שאין זה קרקע עולם, ואפילו להחזירם לתוך מים שהיו בהם מערב שבת גם כן אסור^[לז].

זהירות מטלטול בשבת

על הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל מסופר שבשבתות נמנע מלטלטל למרות שהתקינו בעיר עירוב כשר למהדרין ולא נשא עמו ממחטה אפילו שלא כדרך הוצאתה. והנה פעם בשבת כשהלך ברחוב לבוש במעילו, נזכר שהלולאה העשויה לתליית המעיל נקרעה ואינה בשימוש, נמצא אם כן שמלטל חתיכת בד שאינה חלק מהבגד, מיד השליך את המעיל מעל גופו והשאירו מוטל ברחוב. הגה"צ רבי יצחק זאב יאדלר זצ"ל [בעל ה"תפארת ציון"] היה נזהר שלא לצאת מחוץ לגבולי הערוב בשבת, כי חשש מנשיאת משא כל שהוא בלא ידיעה כגון שנפסק חוט החלוק והנעל וכדומה, שהחוט נחשב לטלטול.

[לז] עיין לעיל במבוא שיש אומרים שיש איסור דאורייתא גם שלא בקרקע עולם. וכן לפי כולם פעמים שאף במים אסור מן התורה.

[לז] רמ"א סימן של"ו סעיף י"א, וראה במשנה ברורה ס"ק נ"ד, ובכף החיים אות ע"ו, ושם באות ע"ז שמביא דין זה בשם כנסת הגדולה.

אסור בשבת לתת פרחים בתוך מים

טו. פרחים שהיו באגרטל ובו מים מערב שבת, ובשבת יצא אחד מן הפרחים מן המים, אם הפרח פתוח כל צרכו מותר להחזירו למים בשבת [לח], אך אם הוא עדיין לא נפתח כל צרכו וכשיחזירו למים ימשיך ליפתח, אסור להחזירו, והמחזירו עובר באיסור זורע מדרבנן [לט].

מיעוט שינה בשבת

מסופר על הגאון רבי ברוך פרנקל זצ"ל בעל מח"ס "ברך טעם" שבשבת קודש היה ממעט בשינה, והיה רגיל לומר שבשבת כל יהודי הוא מלך ובזמן שישן אינו מלך, לכן מיעט בשינה לשמור על קדושת המלכות שניתנה בשבת.

(מקדשי שביעי)

[לח] ומדובר באופן שאינו מוקצה, כגון שהיה בדעתו לטלטל אותם בשבת, אבל אם לא היה בדעתו לטלטלם, הרי הם מוקצה כמו שכתב החזו"א סימן מ"א ס"ק ט"ז, ובסימן מ"ג ס"ק י"ז שכל חפץ שקובע לו מקום ודעתו שלא לטלטלם הרי הוא מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו, ולכן אם יצא אחד מן הפרחים אסור להחזירו. והטעם שאם הפרח פתוח מותר לו להחזירו למים, מפני שאין בדעתו לזרוע אלא לשמור על טריות הפרח, וכמו ששנינו במשנה סוכה פרק ג' משנה ט"ו: נוטלת אשה מיד בנה ומיד בעלה את הלולב ביו"ט של סוכות ומחזירתו למים, ולכאורה מדוע אין בזה איסור של זורע. וצריך לומר, מפני שמטרתה לשמור על טריות המינים ולא שישרישו, וכן כאן אם מטרתו שהפרח ישמר בטריותו מותר לו להחזיר את הפרח למים, אך אם מטרתו שהפרח ימשיך ליפתח, אסור לו להחזירו למים.

[לט] כמו שנתבאר בסעיף הקודם.

פרח שנפתח כל צרכו ויצא מן המים בשבת, מותר להחזירו למים

הדסים ושאר בשמים שמריחים בהם בבתי כנסיות וכדומה, המונחים בתוך מים, ויצא אחד מן ההדסים מחוץ למים, מותר להחזירו לתוך המים ואין לחוש משום איסור זורע כיון שכל מטרתו בהחזרתו למים היא רק כדי לשמור על טריותו של ההדס^[מ], ודווקא להחזיר למים מותר, אבל ליתן הדסים לכתחילה בתוך מים בשבת אסור^[מא].

יגיעת התורה

השאגת אריה זצ"ל כתב:

והנה ראוי לכל אדם לתור ולדרוש בחכמה עד מקום שיד שכלו מגעת, והנה דרך זה אחזתיו מנעורי, וגם עד זקנה ושיבה לא אעזבנה ולא ארפנה, ללון בעומקה של הלכה.

[מ] הרמ"א בסימן של"ו סעיף י"א כתב שרק אם יש פרחים שיכולים להפתח אסור להחזיר, ומשמע שאם אין פרחים מותר להחזיר, וכאן בהדסים אלו שאין בהם פרחים וכן בשאר ענפים שאין בהם פרחים מותר להחזירם למים. כמו כן מדין מוקצה אין לחוש, מפני שמדובר בהדסים המיועדים להחזיקם ולהריחם, וראה במשנה ברורה ס"ק נ"ג, ובכף החיים אות ע"ד, ובמשנה ברורה סימן תצ"ד ס"ק ט', ובכף החיים שם ס"ק נ"ה, ועיין עוד בשו"ע סימן שכ"ב סעיף ה' ובמשנה ברורה ס"ק י"ז.

[מא] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק נ"ד, כף החיים סימן של"ו אות ע"ה, ועיי"ש שכתבו שיש מתירין אפילו ליתנם לכתחילה במים בשבת, ולהלכה כתב הכף החיים שאסור. ובשער הציון אות מ"ח כתב שאם יש צורך וכגון ששכח ליתנם במים מערב שבת, מותר ליתנם במים בשבת כיון שאין בהם פרחים ואין חשש דאורייתא. ולדבריו אם שכח לתת את ההדסים במים בערב שבת, יכול ליתנם בשבת מאחר ומטרתו לשמור את טריות ההדסים. ולענין להוציאם מהמים עיין מלאכת קוצר הלכה ל"א.

הדסים שיצאו מהמים בשבת, מותר להחזירם

החזרת לולב למים ביום טוב

טז. מותר ביום טוב של סוכות להחזיר את הלולב לתוך המים שהיה בהם מערב יום טוב, אבל אסור להחזירו למים אחרים ^[מב], וכמו שמותר להחזיר שאר ענפים שאין בהם פרחים למים בשבת ^[מג].

יז. בשבת של סוכות אסור להוציא את הלולב מהמים מפני שהוא מוקצה, וכן את שאר המינים המיוחדים למצוה, ואפילו אם רוצה להריח את ההדסים אסור ^[מד]. ואם שכח והוציא את הלולב מהמים או את שאר המינים, אסור להחזירם מפני שהם מוקצה ^[מה], וגם מפני שכשמחזיר אותם למים בהכרח שינענע את המים, והמים הם גם מוקצה ונמצא שהוא מטלטל מוקצה ^[מו].

[מב] שולחן ערוך סימן תרנ"ד סעיף א', וראה בשער הציון אות מ"ח שכתב שאם יש צורך כגון ששכח ליתנם במים מערב שבת, מותר ליתנם במים בשבת כיון שאין בהם פרחים ואין חשש דאורייתא, ועל כן מסתבר שאם נשפכו המים שהיה בהם הלולב מותר לו ליתנם לכתחילה במים אחרים כדי שלא יתיבשו.

[מג] ולענין נתניה לכתחילה בשבת הדין כמו בסעיף הקודם עיי"ש, וכן אם שכח ליתנו במים מערב יום טוב דינו כנ"ל.

[מד] כיון שהם מיוחדים למצוה הם מוקצה כפי שמבואר ברמ"א סימן תרנ"ח סעיף ב', ולכן אסור להריח בהם, אבל הדס שאינו מיוחד למצוה אלא רק להריח בו אינו מוקצה ומותר ליטלו להריח בו ולהחזירו למים וכנ"ל סעיף י"ג.

[מה] משנה ברורה סימן תרנ"ד ס"ק ג', ועיין ההערה הבאה.

[מו] שער הציון סימן תרנ"ד אות ג' בשם הביכורי יעקב, וביאר שלכאורה צריך להיות מותר להחזירם אף שהם מוקצה כיון שהם כבר בידו, ומוקצה כל זמן שהוא בידו מותר להניחו בכל מקום שירצה. ולכן הוסיף שכיון שהלולב מוקצה גם המים מוקצה, וכשמחזיר למים הוא מטלטל את המים דשכשוכן זהו טלטול, ולכן אסור.

עם התקדש יום פניו מאדימות

מסופר על הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל, בעת אשפוזו בבית החולים והיה שרוי בעילפון בקשה המשפחה שלא להזכיר לו ששבת מתקרבת מפני שהזכרת השבת הייתה מכניסה אותו לסערת התרגשות שהייתה מסוכנת במצבו... ולכן לא הדליקו נרות בחדרו ולא התהלכו בבגדי שבת, אבל כל זה לא הועיל, ומיד עם התקדש היום היו פניו מאדימות מעט ושפתיו מרחשות פסוקי לכו נרננה.

נתינת ענפים במים כדי שישרישו

יח. אסור ליתן בשבת ענפי ערבה וכדומה במים כשכוונתו להצמיחם, אף על פי שהם ישרישו רק לאחר השבת ^[מז], וגם אם יתן את ענפי הערבה בכלי ברזל שניידון ככלי שאינו מנוקב ^[מח], מכל מקום כיון שכך רגילים לעשות לפני הנטיעה באדמה ^[מט], הרי הוא כשורה חיטים ושעורים במים שאסור מהתורה לעשות כן ^[נ].

אסור לתת ענפי ערבה בתוך מים בשבת

^[מז] כמו שהגותן זרע באדמה חייב אף על פי שישריש רק לאחר שלשה ימים, ואין הבדל בין אם נותן אותם לכתחילה בשבת, לבין אם מחזיר אותם בשבת.

^[מח] ובכלי שאינו מנוקב התבאר לעיל שיש מן הפוסקים הסוברים שהוא רק איסור דרבנן.

^[מט] כן מסתבר.

^[נ] כמבואר לעיל בפתיחה למלאכת זורע.

פתיחת חממות

יט. אסור לפתוח חממות על מנת לתת לצמחים אויר ושמש, וכן אסור לסגור חממה כשיורד גשם וכדומה, על מנת שלא יתקלקלו, ואם עשה כן עבר באיסור זורע מן התורה [נא].

אסור לפתוח חממה בשבת כדי שיכנסו אויר ואור לצמחים, וכן אסור לסגור כשיורד גשם

[נא] חזון איש שביעית סימן כ"ב סס"ק א', ובירושלמי שבת פרק ז' הלכה ב' כתב שכל הבחלה של הפרי הרי זה תולדת זורע, וביאר שם "קרבת העדה", דהיינו שמסייע לגמור ולבשל את הפרי {כשהוא במחובר}, אם כן הוא הדין בנידון שלנו שפתיחת וסגירתו מסייעות לצמחים, עובר באיסור זורע.

הנחת גרעין אבוקדו במים

כ. אסור לתת בשבת גרעין של אבוקדו בתוך כוס מים, משום איסור זורע. ואף על פי שנותנו בכוס זכוכית שנידון כעציץ שאינו נקוב ולעיל בפתיחה התבאר שהנוטע בעציץ שאינו נקוב עובר באיסור דרבנן, מכל מקום היות ורגילים לעשות כן לפני הנטיעה, הרי זה נידון כשורה חיטין במים שעובר באיסור תורה.

כא. אם הוציא בשבת את הגרעין של האבוקדו מהמים - אם השריש, עובר באיסור קוצר דאורייתא וגם באיסור טלטול מוקצה, ואם לא השריש עובר רק באיסור מוקצה^[נב], וכן אם נתנו בערב שבת ויצא בשבת אסור מן התורה להחזירו, מאחר ומטרתו היא שישריש ויגדל.

אמירת במה מדליקין גם לדעת הגר"א

על הגאון האדר"ת רבי אליהו דוד תאומים זצ"ל מסופר, שבכוחו הגדול בהלכה תיקן הרבה עניינים בעיר. בערב שבת אחד בשעת קבלת שבת פנה לאחד המתפללים ושאל אותו מדוע אינכם אומרים פרק במה מדליקין כנהוג ? ענו לו שהם מתפללים ע"פ נוסח הגר"א, אמר להם האדר"ת אם הייתם לומדים בשעה זו דברים אחרים צדקו דבריכם, שכן לדעת הגר"א אין צריך לומר דווקא פרק במה מדליקין, אבל לדבר בדברים בטלים אינו כלל נוסח הגר"א, שכבר כתב במכתבו הידוע לפני נסיעתו לא"י "שמכל דיבור ודיבור של דברים בטלים נברא מלאך משחית רח"ל".

[נב] שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו סעיף ד' ובהערה ט', ועיי"ש שלנער על ידי טלטול כלאחר יד מותר, וגם אין בו משום איסור מוקצה.

אסור לתת בשבת גרעין של אבוקדו בתוך מים, וכן אסור להוציאם מהמים בשבת

דיני עציץ בשבת

כב. עציץ נקוב המונח באדמה, נידון כחלק מקרקע העולם, והזורע בו עובר באיסור זורע מן התורה ^[נג], והוא הדין כשמונח על גבי חצץ שנמצא על האדמה, שנידון כחלק מקרקע העולם.

עציץ נקוב המונח באדמה, הזורע בו עובר באיסור זורע מהתורה

[נג] משנה שבת דף צ"ה ע"א "התולש מעציץ נקוב חייב", ופירש רש"י "דהוי כמחובר דיונק מן הקרקע על ידי הנקב, שמריח לחלוחית הקרקע", מבואר שדין עציץ נקוב כקרקע, ולפי זה הזורע בו גם כן חייב דהרי הוא כזורע בקרקע עולם.

עציץ נקוב המונח על גבי חציץ שנמצא על האדמה

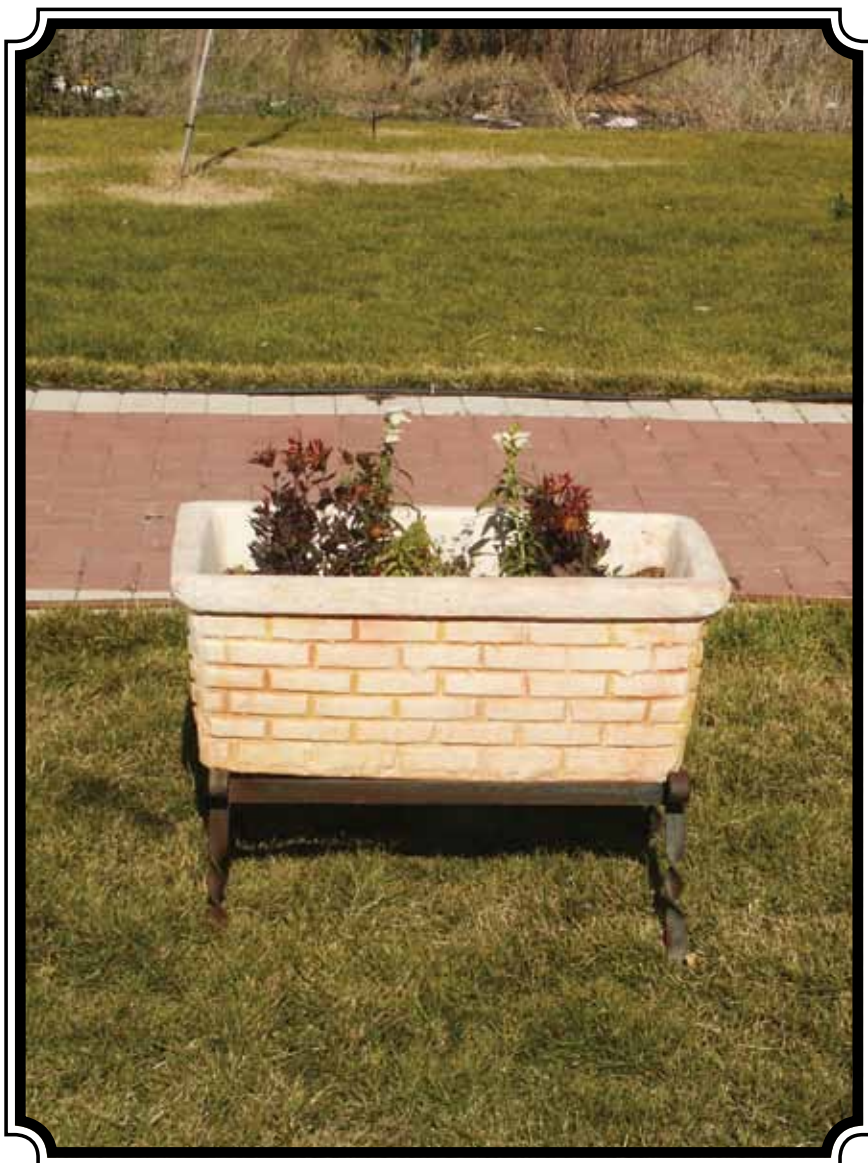
כג. עציץ נקוב המונח על גבי יתידות (ג), ויש אויר שמפסיק בין העציץ לאדמה, דינו כמונח על גבי האדמה וכחלק מקרקע העולם, מפני שהאויר אינו מפסיק את היניקה מהאדמה שתחתיו [נד].

זעזועו של ר' שמואל אהרון מחילול שבת

מסופר על הגה"צ רבי שמואל אהרון, פעם בשבת קודש בא לבקרו גיסו הגאון ר' שלמה לוין, אחי הרבנית ע"ה, היה זה בצהרי יום השבת וסיפר בתמיהה שהשכן עומד עתה ומשקה את גינתו, הזדעזע רבי שמואל אהרון ורץ החוצה לגעור בו, ושב נרעש עד עמקי נשמתו, כמי שראה זה עתה תאונה קטלנית, וכמי שלנגד עיניו נדרס אדם למוות, עד שהרבנית ע"ה התאוננה בפני אחיה, מדוע סיפר זאת, כלום לא ידעת שזה יזיק לבריאותו ?

(מעילו של שמואל)

[נד] כן מבואר בביאור הלכה בסימן של"ו סעיף ח' בדעת השולחן ערוך לפי ביאור הגר"א, אולם הרמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה ד' חולק על זה וסובר שאינו כקרקע עולם, ולכן הזורע בו והתולש ממנו עובר רק באיסור דרבנן.

עציץ נקוב המונח על גבי יתידות ויש אויר שמפסיק בין העציץ לאדמה, דינו כמונח
על גבי האדמה

כד. עציץ נקוב המונח על גבי אדמה שיצקו עליה בטון, דינו כמונח על גבי קרקע עולם, מפני שהבטון אינו מפסיק את היניקה מהאדמה שנמצאת תחתיו ^[נה], וכן עציץ המונח על גבי רצפות, מפני שהרצפות אינן מפסיקות את היניקה מהאדמה ^[ני], וכן אם היה מונח על גבי חרס או עץ ^[נז], או קרמיקה ^[נח], או פלסטיק גמיש ^[נט].

הנהגת הסטייפלר בטבילתו

הסטייפלר זצ"ל היה נוהג לטבול בכל ערב שבת קודש. גם שהדבר היה קשה עליו ביותר לא ויתר על טבילה זו, באמרו שמימיו לא ביטלה. ובשבועות האחרונים לחייו זירזו אחד מנכדיו שילך לטבול בערב שבת, באומרו שזה ענין גדול.

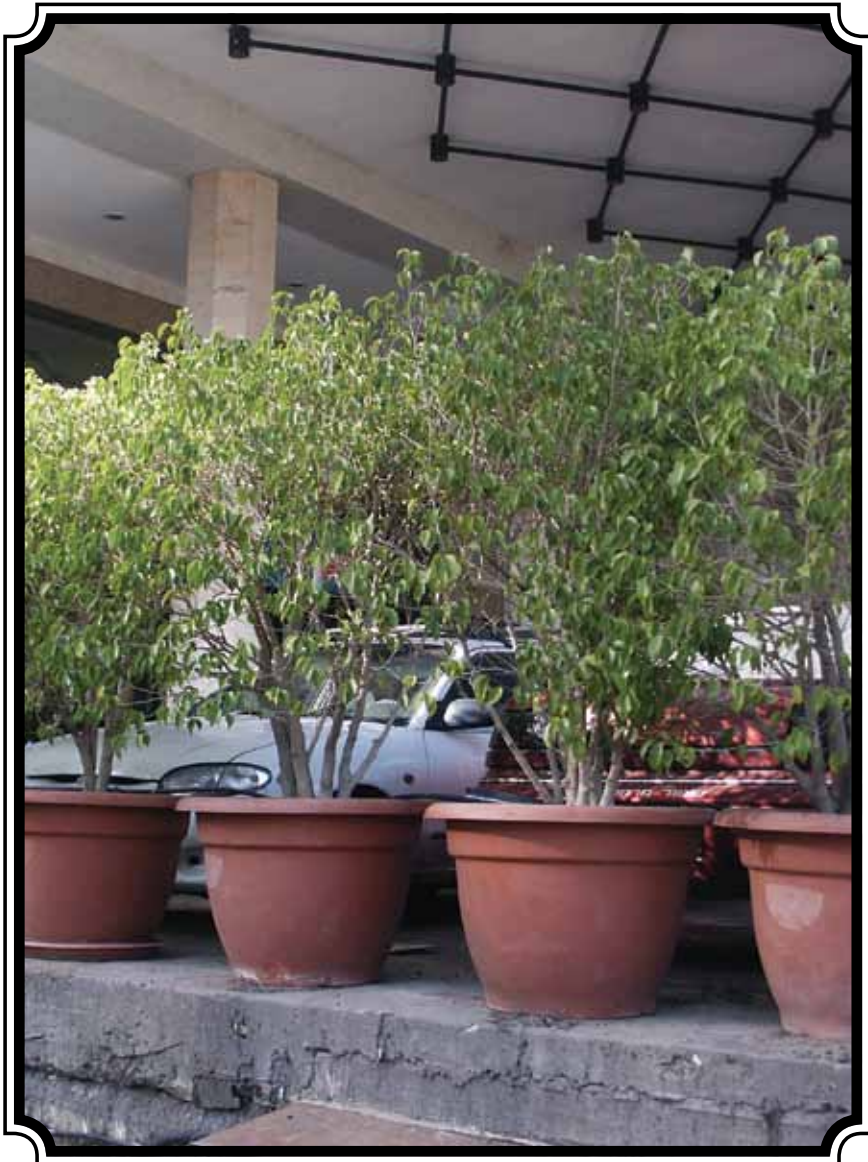
[נה] ארחות שבת חלק א' עמוד תפ"ו סעיף כ"א.

[נו] חזון איש שביעית סימן כ"ב סס"ק א'.

[נז] עיין מסכת גיטין דף ז' ע"ב שנחלקו רש"י ותוספות בעציצים של עץ וחרס, האם צריך שיהיו נקובים כדי שיחשבו מחוברים לקרקע או לא. לדעת רש"י עציץ מחרס לא צריך נקיבה, ועציץ מעץ צריך נקיבה, ולדעת תוספות להיפך, עציץ של חרס צריך נקיבה ושל עץ לא צריך נקיבה. ובדעת השולחן ערוך בסימן של"ו סעיף ח' כתב בביאור הלכה שם על פי ביאור הגר"א, שהשולחן ערוך הסתפק האם הלכה כרש"י או כתוספות ולכן פסק להחמיר שבכל גווני דינם כנקובים, ולכן עציץ המונח על גבי חרס או עץ דינו כמונח על גבי קרקע, דומיא דעציץ שאינו נקוב העשוי מחרס או עץ שדינו כנקוב.

[נח] ארחות שבת חלק א' עמוד תפ"ו סעיף כ"א.

[נט] ארחות שבת חלק א' עמוד תפ"ו סעיף י"ט מביא מחלוקת בין מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבדל"ט מרן הגר"נ קרליץ שליט"א לגבי פלסטיק קשיח האם מפסיק את היניקה או לא, ומשמע שלפי כולם פלסטיק גמיש אינו מפסיק את היניקה.

עציץ נקוב המונח על גבי בסוף, דינו כמונח על גבי קרקע עולם

כה. עציץ נקוב המונח על גבי שיש או אבן ירושלמית^[ס], וכן על גבי פח, או נייר כסף או מתכת, או זכוכית^[סא], נידון כעציץ שאינו נקוב, ואינו כחלק מקרקע העולם, כיון שדברים אלו מפסיקים את היניקה בין האדמה לעציץ, והתולש ממנו עובר באיסור קוצר רק מדרבנן^[סב].

עציץ נקוב המונח על גבי שיש, דינו כעציץ שאינו נקוב

- [ס] חזון איש שביעית סימן כ"ב ס"ק א', ארחות שבת חלק א' שם סעיף כ'.
- [סא] ארחות שבת חלק א' עמוד תפ"ה סעיף י"ח בשם החזון איש, ובהערה ל"א, פסקי תשובות סימן של"ו אות ו'.
- [סב] כדין עציץ שאינו נקוב שפטור, ואסור רק מדרבנן כמבואר במשנה שבת דף צ"ה ע"א שתולש מעציץ שאינו נקוב פטור ואסור. ולענין זורע בעציץ שאינו נקוב, עיין לעיל בפתיחה למלאכה.

גודל מעלת הטבילה לכבוד שבת

כתב המהרח"ו זצ"ל וא"ל מורי זלה"ה שהזוכה בנפש יתירה אזי אין מאירין במצחו העבירות שעשה, כי הארת תוספת נפש מכסה אותם בשבת ואם האדם הוא טמא אזי ניכר במצחו ואין הארת נפש מכסה אותם עד שיעשה טבילה ויסיר מעט הרושם ממצחו כי אינו נכרת כ"כ. ובספר דברי תורה להאדמו"ר ממונקאטש כתב וז"ל: מה שכתב בשער הכוונות ובסידור כי הטבילה בערב שבת קודש, כל מה שהוא סמוך ללילה טוב יותר כי אז מתגלה יותר אור תוספת שבת, ומביא ראיה (מירושלמי תרומות סוף פרק ח' במעשה דדיקטיאלינוס מלכא) שדרכם של חכמי הש"ס היה לטבול בערב שבת במרחץ סמוך לשקיעת החמה קודם בין השמשות. ובספר הקנה כתב: הטובל עצמו ערב שבת, הקב"ה מקבל תפילתו וקושר בו אהבתו.

כו. עציץ נקוב המונח על גבי פלסטיק קשיח, י"א שמפסיק את היניקה, וי"א שאינו מפסיק את היניקה [סג].

כז. עציץ נקוב המונח על גבי קרקע או על גבי אחד מהדברים הנ"ל שדינם כקרקע, אסור להזיזו בשבת ממקום צל למקום שמש כדי שהנזרע בו יקבל אור ושמש, ואם עשה כן עבר על איסור זורע מן התורה, ובעציץ שאינו נקוב, עובר באיסור זורע מדרבנן [סד].

כח. עציץ נקוב המונח על גבי אחד מהדברים הנ"ל שאינם כקרקע וחוצצים בינו לבין הקרקע, אסור ליטלו מעל גבי הדבר החוצץ ולהניחו על הקרקע, ויש בזה איסור דאורייתא של זורע [סה].

משך ידו מן הבשר

מסופר על החפץ חיים זצ"ל, שפעם בסעודת שבת כשהגישו את הבשר אל השולחן, והחל לאכול בטא בשפתיו געשמאקע פלייש - בשר טעים (אולי זו היתה תשובה לדברי אחד המסובין), אבל תיכף אחר ביטוי זה נאנח ומשך ידו מן הבשר והפסיק לאכול.

(ספר מחיי אבא אות ע"א)

[סג] ארחות שבת חלק א' עמוד תפ"ו סעיף י"ט.

[סד] כן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

[סה] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק מ"ד.

עציץ נקוב המונח על גבי פלסטיק קשיח, מחלוקת אם מפסיק את היניקה או לא

כיסוי פירות על העץ בשבת

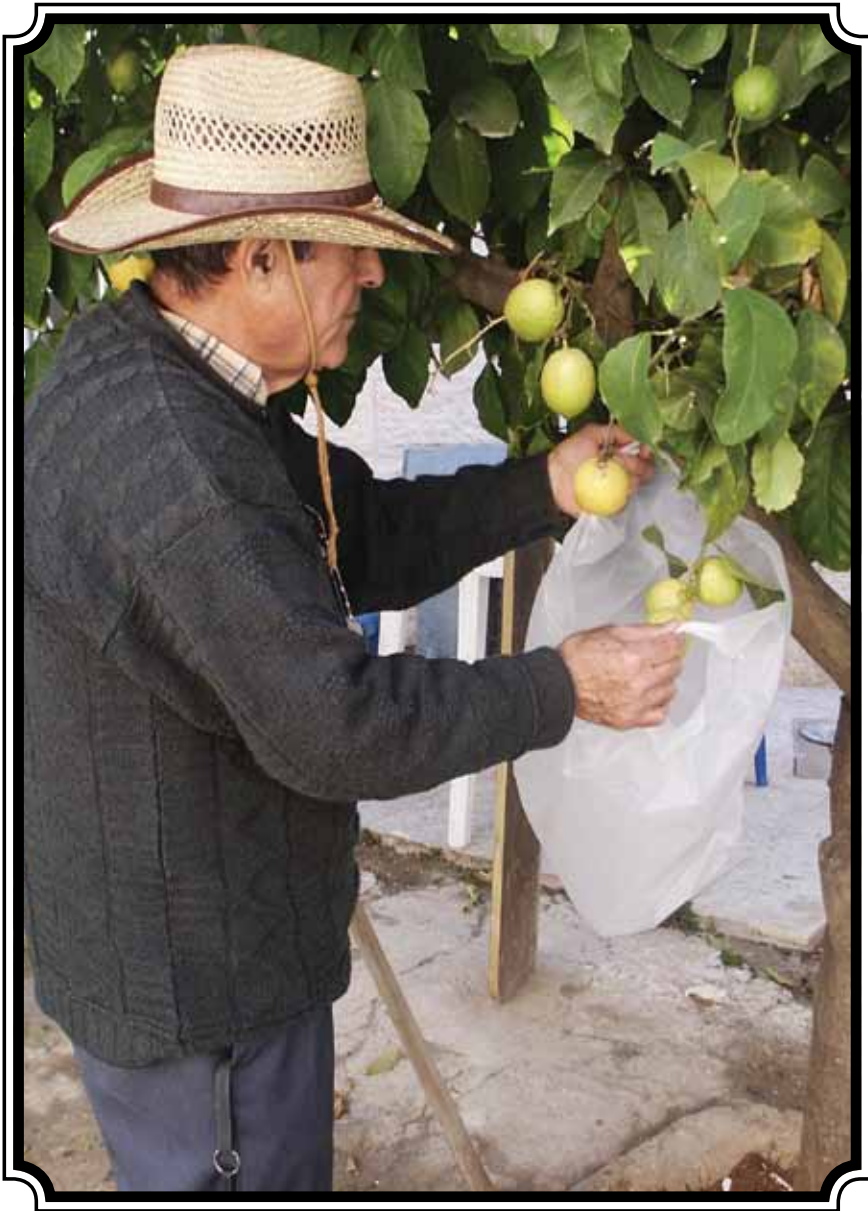
כט. פירות הגדלים על העץ ועדיין לא נגמר בישולם, אסור לכסותם בשקית וכדומה כדי לשמור עליהם ממזיקים ומחרקים שלא יזיקו אותם ושימשיכו לגדול ולהתבשל, ויש בזה איסור זורע, אבל אם כבר נגמר בישולם ורוצה לכסותם רק כדי שלא יפלו על הקרקע וינזקו, או כדי שלא ינזקו על ידי חרקים, אין בזה איסור זורע, אבל אסור לעשות כן מדרבנן^[ס], משום איסור שימוש באילן שיש חשש שמא יתלוש^[סז], וגם משום "מבטל כלי מהיכנו" {פירוש, שמבטל כלי משימושו הרגיל}, שהרי הפירות הם מוקצה והשקית היא מותרת, ולאחר שמכסה בה את הפירות היא נעשית גם מוקצה, הרי שביטל כלי מהיכנו.

להחיות את רוחי ונפשי

בספר דרכי מוסר של רבי יעקב ניימן זצ"ל, מובא הספד שאמר לזכרו של אחד מגדולי ישראל הגה"צ ר' משה רוזנשטיין זצ"ל וכך אמר: כל אלה שהכירו את כבוד מו"ר יודעים שכל עבודתו בחייו הייתה איך לעשות נחת רוח ליוצרו, היה שם לילות כימים וישב בתעניות כל ימיו, עזב את משפחתו זמן ארוך ואת בנו יחידו אשר אהב אותו אהבת נפש, והחליף הכל באהבת ה' ועסק בשקידה עצומה באהבת ה' ובתורתו כדי לעשות נחת רוח ליוצרו. ועשה הכל כדי לזכך ולטהר את נפשו שיהיה מקורב להקב"ה, וכך כתב פעם למורי ורבי הגאון רבי יחיאל מרדכי גורדון זצ"ל ראש ישיבת לומז'ה פתח תקווה, וז"ל: "אין לי בקשה אחרת בחיי אלא להחיות את רוחי ונפשי", ומה שהרגיש שזה יטהר ויזכך את נפשו כבר עשה את זה, ולא דילג יום מבלי ללכת למקוה, בקור ובחום וטבל כל יום מאה ועשרים טבילות אף על פי שהיה חלש שצם כל יום.

[ס] כן מסתבר.

[סז] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף א'.

אסור לכסות בשבת פירות הגדלים על העץ

הנחת מזרון וכדומה מתחת לאילן כדי לקבל עליו פירות שנופלים בשבת

ל. מותר בשבת להניח מזרון או מגבת מתחת לאילן כדי שהפירות יפלו עליהם ולא יפלו על הקרקע ויתקלקלו ואין בזה משום איסור זורע. ואף על פי שמונע בזה נזק מן הפירות, מכל מקום כיון שהם תלושים מהקרקע אין בזה איסור של זורע מהתורה, כיון שכל האיסור הוא רק כשמונע היזק מפירות המחוברים ^[סח]. וכל ההיתר הוא רק באופן שלאחר שנפלו הפירות על המזרון או על המגבת הם נופלים מיד על הקרקע ^[סט] ולא נשארים על המזרון או על המגבת, אבל אם ישארו על המזרון או על המגבת, אסור להניחם מתחת לאילן משום שבזה הוא מבטל כלי מהיכנו, שהרי הפירות שנופלים הם מוקצה ^[ע].

שפתיו מרחשין טהור טהור

הגאון הקדוש המחנה חיים זיע"א שהלך לטבול במקוה היה בהצנע לכת ואין זר איתו, ובכל טבילה שטבל ובעלייתו ובלבישת בגדיו היה מרחשים שפתותיו "טהור טהור".

[סח] וראה לעיל בהקדמה להלכות זורע שאיסור זורע הוא רק כשמטפל בצמח המחובר לקרקע עולם, וכאן שהמטרה היא לטפל בהם אחר שנתלשו, אין בזה איסור. [סט] ובזה הרוויח שהנפילה הראשונה שנפלו שהיא חזקה, נפלו על המזרון או המגבת ולא ניזוקו, ומה שאחר כך נופלים על הקרקע שוב לא יזיק להם. [ע] כן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

הנחת מגבת מתחת לאילן מותרת רק באופן שהפירות אינם נשארים על המגבת, ואם נשארים עליה אסור להניחה מפני שמבטל כלי מהיכנו

כיסוי זרעים בניילון בשבת

לא. אסור לכסות בשבת זרעים או צמחים בניילון כמו שרגילים לעשות ערוגות מכוסות בניילון (ד), ויש בזה משום איסור זורע, לפי ששומר על צמיחתם, וכן אסור לעשות חריצים באדמה כדי שהניילון יתפס היטב, משום איסור זורע [עא].

אסור לעשות חריצים באדמה כדי שהניילון יתפס היטב באדמה, משום איסור זורע

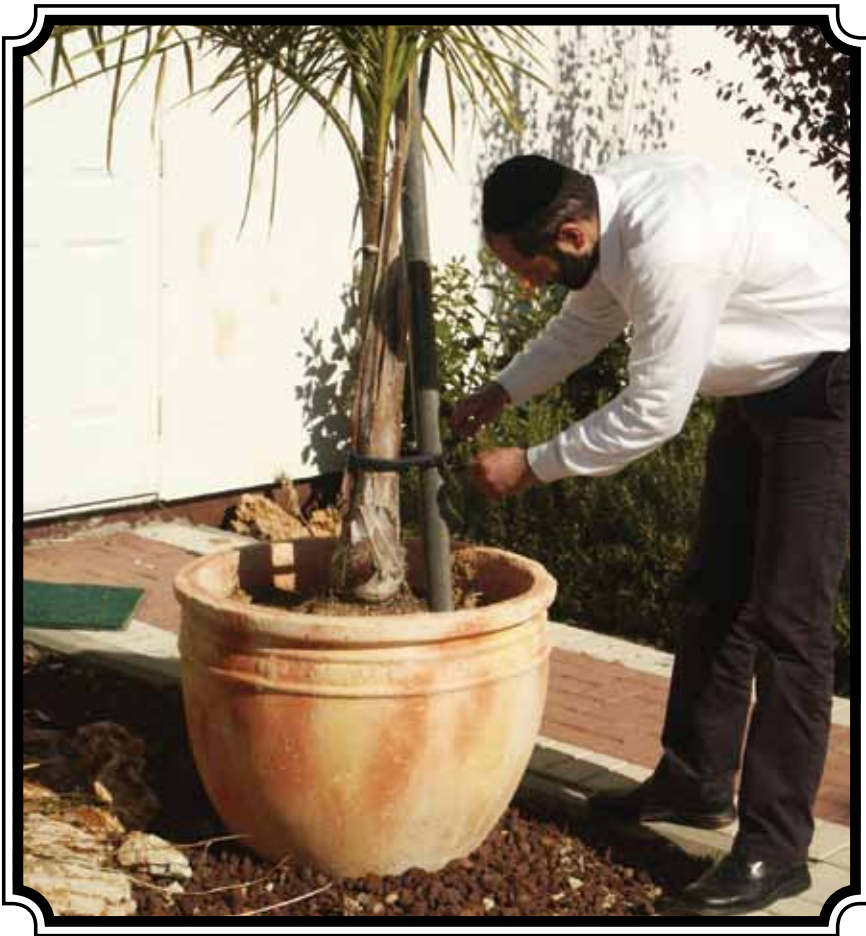
[עא] ואף על גב שמבואר בגמרא שבת דף ע"ג ע"ב שהעושה חריץ חייב משום חורש, ואם כן גם כאן יהא חייב גם משום חורש, מכל מקום כיון שמטרת החריצים אינה לאוורר את הקרקע {כמבואר להלן בהגדרת מלאכת חורש}, אלא כדי שהניילון יתפס היטב באדמה, הרי זה צורך זריעה, ועובר רק משום זורע. ועיין בביאורים אות ד' בביאור הענין.

אסור לכסות זרעים או צמחים בניילון משום איסור זורע

קשירת צמח למקל

לב. הקושר את הצומח למקל כדי שיגדל ישר ולא יטה ימין ושמאל, עובר על איסור זורע מפני שמסייע לצמח לגדול כראוי [עב].

אסור לקשור את הצומח למקל משום איסור זורע

[עב] מבואר בירושלמי שבת פרק ז' הלכה ב' שכל שמסייע לצמח לגדול עובר משום זורע.

נעילת דלת הגינה בשבת שלא יכנסו בעלי חיים

לג. הנועל דלת גינה בפני בעלי חיים כדי שלא יזיקו לגינתו, אינו עובר באיסור זורע, ואף על פי שעל ידי זה הוא מונע היזק מהצומח, וכל המונע היזק מהצומח עובר על איסור זורע^[עג], מכל מקום היות וזה מניעת היזק שאינו בדרך הטבע, אינה אסורה משום זורע, ורק כשמונע היזק טבעי המזיק לצומח אסור מהתורה^[עד].

מותר לנעול את דלת הגינה כדי שלא יכנסו בעלי חיים ויזיקו לה

[עג] כפי שמבואר לעיל בפתיחה בשם הירושלמי.

[עד] כן אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א. וביאור דבריו, שהירושלמי מיירי רק במניעת היזק שהוא תדיר כמו חרקים המצויים וכדומה, שאם מונע מהם להזיק עובר באיסור זורע, אבל מנין לחדש שגם בהיזק שאינו מצוי כל כך, שגם עובר באיסור זורע כשמונע אותו מלהזיק, וזו כוונת הגר"ח במה שאמר לי "שאינו בדרך הטבע".

העמדת דחליל בשדה

לד. המעמיד בשדה כמין דמות אדם {דחליל}, אינו עובר באיסור זורע (ה), אף על פי שעל ידי זה ימנע היזק מהצומח ^[עה], ומכל מקום אסור להעמיד דחליל בשבת משום שעושה גומא ועובר על איסור חורש. וכן המבריה בעלי חיים כדי שלא יזיקו את הצומח, אינו עובר באיסור זורע ^[עו].

מותר להעמיד דחליל בשבת כדי להברית ציפורים

[עה] כן אמר לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, וטעם הדבר כנ"ל בסעיף הקודם עיי"ש ובהערה.
[עו] כן מסתבר וכנ"ל.

מותר להבריה בעלי חיים כדי שלא יזיקו לצמחים

לא ישנתי כל הלילה מרוב עגמת נפש

מסופר על הגה"צ רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל. פעם אחת בשהותו בבית משפחה באמריקה, נכנס לאחד החדרים ובהיכנסו הבחין שהנה חשמל דולק ... האור שהיה כבוי בכניסת שבת דולק.

ר' שלום חשש, שמא גרמה פתיחת הדלת להדלקת האור ועל ידו נגרם הדלקת החשמל כשנכנס, (ואפילו שאין בזה איסור לענין הלכה).

היה זה בשעה מאוחרת בליל שבת קודש. בשבת בבוקר ניגש ר' שלום בסערת כאב ושאל את בעל הבית על הטכניקה המודרנית, "האם פתיחת הדלת מדליקה את האור"? בני המשפחה שהבינו את חששו, וגם ראו את החיזיון שעל פניו הרגיעו אותו בחיוך, ר' שלום אין לכם מה לדאוג, יענקל'ה הילד הקטן, הוא זה שלחץ בטעות על המתג החשמל לאחר כניסת השבת. לא אתם. "חבל שלא ידעתי מזה אמר ר' שלום, כל הלילה לא ישנתי מרוב עגמת נפש, לו הייתי יודע הייתי נרדם".

(קול חוצב)

מלאכת חורש

הגדרת המלאכה

כל שמשפר ומטיב את הקרקע לצורך זריעה או הצמחה, כגון מסקל או מזבל או מדשן, וזה בין בקרקע זרועה או נטועה, ובין בקרקע שאינה זרועה או נטועה.

וההבדל בין מלאכת זורע, למלאכת חורש הוא, שמלאכת זורע היא טיפול בצומח עצמו, ואילו מלאכת חורש היא טיפול בקרקע שתהיה ראויה יותר להצמחה (א).

והנה ברש"י^[א] מבואר שההגדרה של חורש היא ריפוי הקרקע, וכלשון רבה בגמרא^[ב] "מה דרכו של חורש לרפויי ארעא", אולם ברמב"ם^[ג] כתב וז"ל: "המנכש בעיקרי האילנות (ב), והמקרסם עשבים, או המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש" עכ"ל, מבואר מדבריו שכל יפוי הקרקע חשיב כחרישה^[ד], נמצא שיש כאן מחלוקת^[ה]. ועיין במשנה ברורה^[ו] שכתב בהגדרה של חורש את שני הלשונות הנ"ל גם ריפוי וגם יפוי.

[א] שבת דף ע"ג ע"ב בד"ה "מלאכה", ובד"ה "משום", ובד"ה "גומה".

[ב] מועד קטן דף ב' ע"ב.

[ג] בהלכות שבת פרק ח' הלכה א'.

[ד] ועיין לקמן בתולדות המלאכה שכך כתוב בירושלמי, שכל יפוי נחשב תולדה ועיין אגלי טל מלאכת חורש ס"ק ט'.

[ה] עיין אגלי טל מלאכת חורש ס"ק ט'.

[ו] בהקדמה לסימן של"ז.

היכן היתה במשכן

שנינו במשנה [ז] "החורש כל שהוא חייב", ואמרו על זה בגמרא [ח] "למאי חזי, {למה זה ראוי} חזי לביזרא דקרא [ט], דכוותה גבי משכן שכן ראוי לקלח אחד של סמנין" {כמו שהיה במשכן שבחרישה של כל שהוא היו שמים גרעין אחד של סממנים}, וכן הוא בירושלמי [י] דחרישה שהיתה במשכן לצורך הסמנין היתה, ופירש שם ה"קרבן העדה" שהיו צריכין לשמן המשחה, ולצבוע תכלת, ועורות אלים.

אבות המלאכה

איתא בגמרא [יא] "תנא, החורש, והחופר, והחורץ, כולן מלאכה אחת הן", וכתב הרמב"ם [יב] שעל כולן חייב משום אב מלאכה של חורש, ומבאר המגיד משנה [יג] שכל הדומה למה שהיה במשכן בדמיון גמור הרי הוא אב מלאכה, ואפילו שלא היה במשכן, ולכן החופר גומה והעושה חריץ, שפעולתם היא פעולה גמורה של חרישה, חשובים כאב המלאכה.

תולדות המלאכה

כתב הרמב"ם [יד] שאבות המלאכה של חורש הם חופר גומה, וחורץ חריץ, ובהמשך אומר הרמב"ם [טו] "המנכש בעיקרי האילנות, והמקסם עשבים, או

[ז] שבת דף ק"ג ע"א.

[ח] שם.

[ט] פירש רש"י שם שראוי לזרוע בתוכו גרעין אחד של דלעת.

[י] שבת דף מ"ז ע"א.

[יא] שבת דף ע"ג ע"ב.

[יב] בהלכות שבת פרק ז' הלכה ב'.

[יג] הלכות שבת פרק ז' הלכה ד'.

[יד] הלכות שבת פרק ז' הלכה ב'.

[טו] הלכות שבת פרק ח' הלכה ב'.

המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש" (ג), מבואר שרק חופר גומה וחורץ הם אבות, והשאר הם תולדות. אולם דעת רש"י [טז] שחופר גומה הוא תולדת חורש, ורק אם חופר גומה כדי להניח בה זרעים הוי אב מלאכה של חורש [יז].

אולם בירושלמי [יח] כתב שרק חורש בלבד הוא אב המלאכה, ואילו שאר הדברים כחופר גומה, או עושה חריץ הרי זה תולדה, ולכן כתב הירושלמי שכל דבר שהוא להניית הקרקע - פירוש, ליפוי הקרקע - חייב משום חורש, כגון החופר (ד), החורץ, הנועץ, המדייר, המעדר, המזבל, המכבד, המרבץ, המפעפע גושים, המברה בחרשים, המצית את האור בחישת קנים ובאגד תמרים, הממלא את הנקעים שמתחת לזיתים, המסקל, הבונה מדרגות, והעושה עוגיות לגפנים [יט].

הנהגת החפץ חיים

על החפץ חיים זיע"א מסופר בהיותו במי טהרה היה אומר: "בחסדך השפיע עלי מקדושתך", זו הייתה תפילתו של אותו זקן גאון וקדוש זי"ע במימי טהרה.

[טז] שבת דף מ"ו ע"ב בד"ה "איסורא", ועיין משנה ברורה סימן של"ז ס"ק ג'. ואף שלשון הגמרא בדף ע"ג ע"ב "כולן מלאכה אחת הן", והמגיד משנה בהלכות שבת פרק ז' הלכה א' מפרש שלשון זה מורה שכולן אבות, מכל מקום ברש"י יוצא לא כך, עיין אגלי טל שם ס"ק ב'.

[יז] אגלי טל מלאכת חורש ס"ק ט'.

[יח] שבת בדף מ"ז ע"ב.

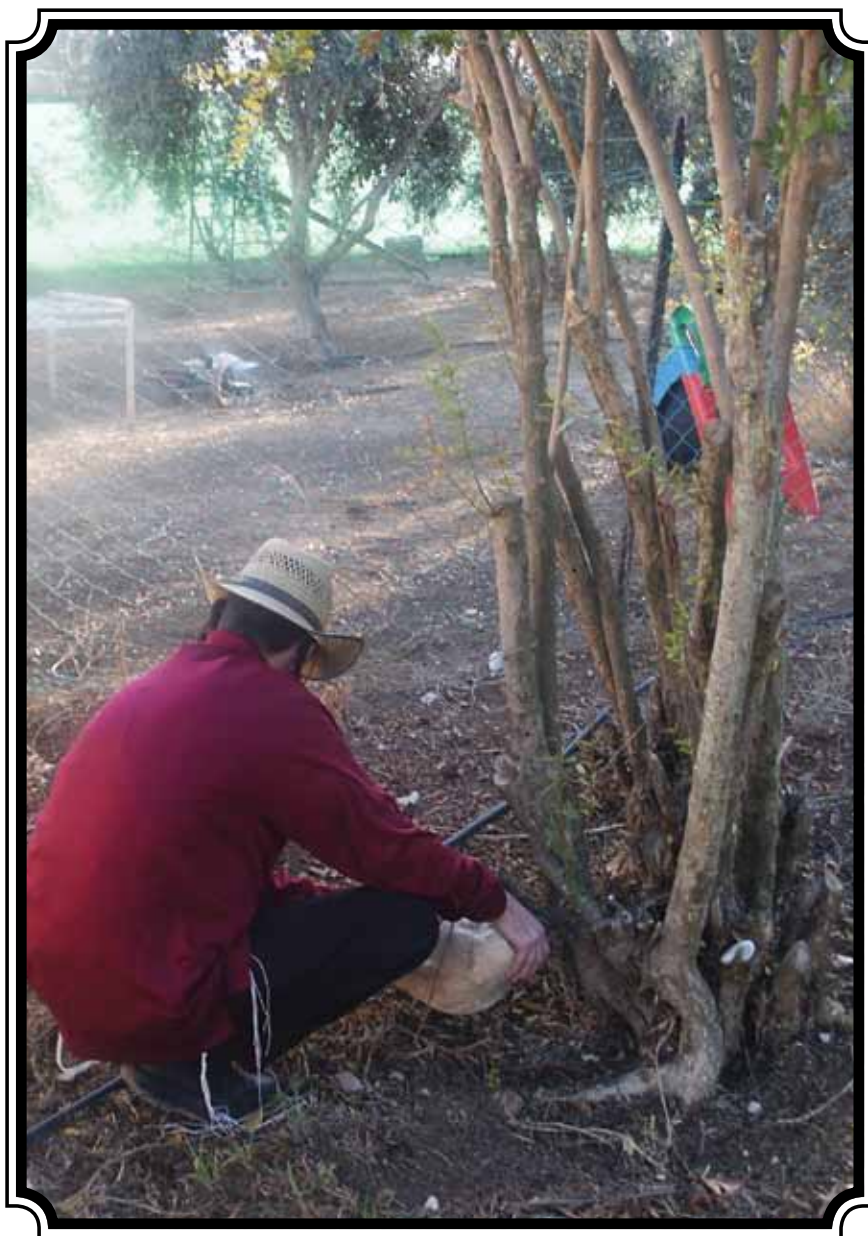
[יט] ועיין שם ב"קרבן העדה" שפירש מהו כל אחד ואחד.

העודר בשבת עובר באיסור חורש

אסור לזרד זרדים כדי לייפות ולהכשיר את הקרקע שתצמיח יותר טוב
משום איסור חורש

המסקל אבנים - עובר באיסור חורש

המפעפע (מפורר) גושי עפר – עובר באיסור חורש

המזבל את השדה - עובר באיסור חורש

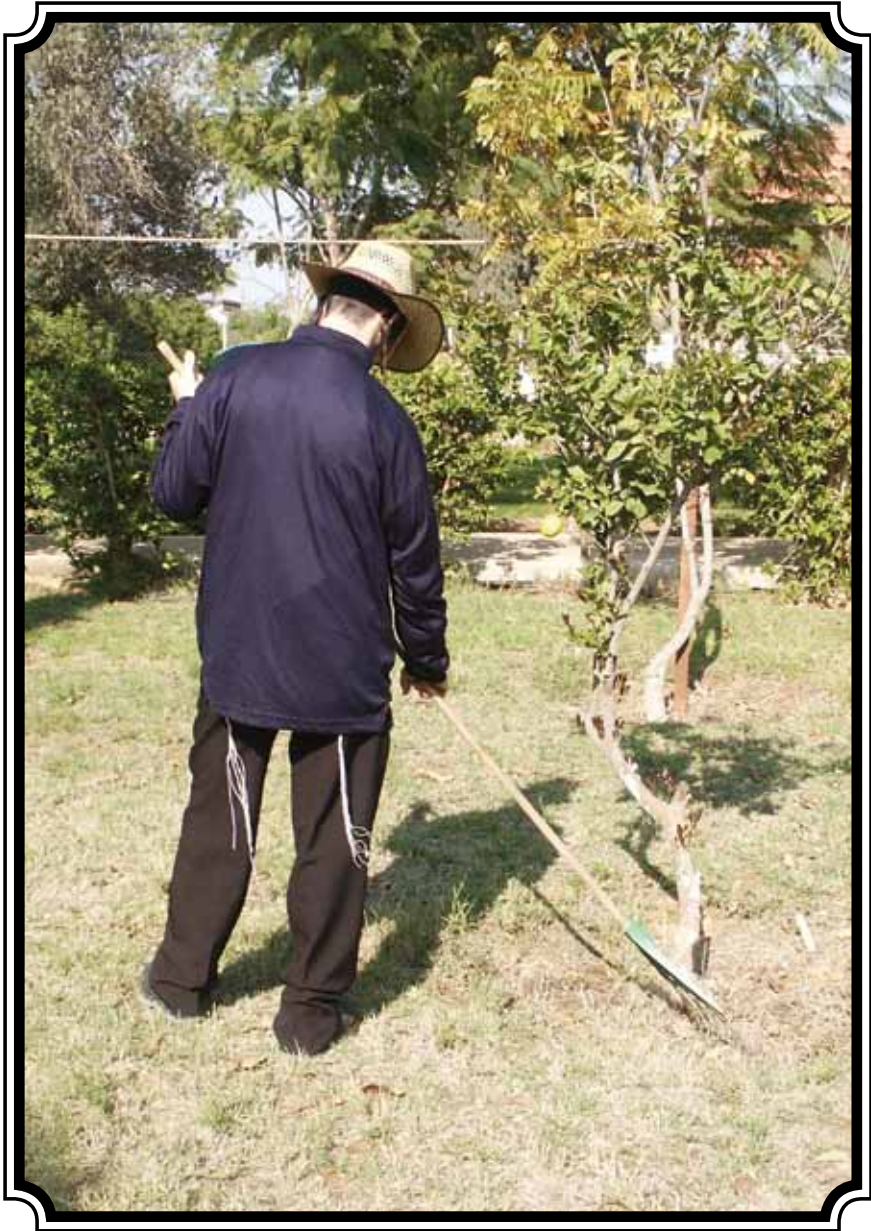
המסיר את הזבל מעל גבי הצמחים עובר באיסור זורע, כיון שהזבל שמונח על הצמחים מזיקם, ועל ידי שמסיר אותו מונע היזק מהם, ואם זורק את הזבל על האדמה עובר גם באיסור חורש

ההופך את האדמה כדי שתצמיח יותר טוב - עובר באיסור חורש

המנכש עשבים כדי שהקרקע תהיה ראויה להצמית יותר טוב - עובר באיסור חורש

המנקה את הגינה מעשבים ומקוצים – עובר באיסור חורש

המסיר עלים ולכלוך מהאדמה על ידי רוח - עובר באיסור חורש
שהרי מאוורר את האדמה

דיני המלאכה

ובו י"ד הלכות:

עשיית חריץ או גומה

א. אסור לעשות חריץ או גומה באדמה, בין בקרקע שעומדת לזריעה ובין שאינה עומדת לזריעה, שכל שהיא ראויה לזריעה אסור מהתורה לעשות בה חריץ [כ].

החופר גומה באדמה – עובר באיסור חורש

[כ] אגלי טל מלאכת חורש ס"ק ט"ז, משנה ברורה סימן תצ"ח ס"ק צ"א.

ב. האיסור של עשיית גומה הוא רק באופן שהדפנות עומדות יציב במקומן, אבל אם הן חוזרות ונופלות אינו עובר כלל [כא].

ג. איסור עשיית גומה בעפר הוא גם כשהעפר תלוש מקרקע עולם, וכגון שנמצא בעציץ שאינו נקוב, ולכן אסור לנעוץ כף או סכין וכדומה בעפר אף שתלוש מקרקע עולם [כב]. ודוקא אם לאחר שיוציא את הכף או הסכין הגומה תשאר, אבל אם כשיוציא אותם הגומה תסתם, אין בזה איסור של עשיית גומה, וכן"ל בסעיף הקודם [כג].

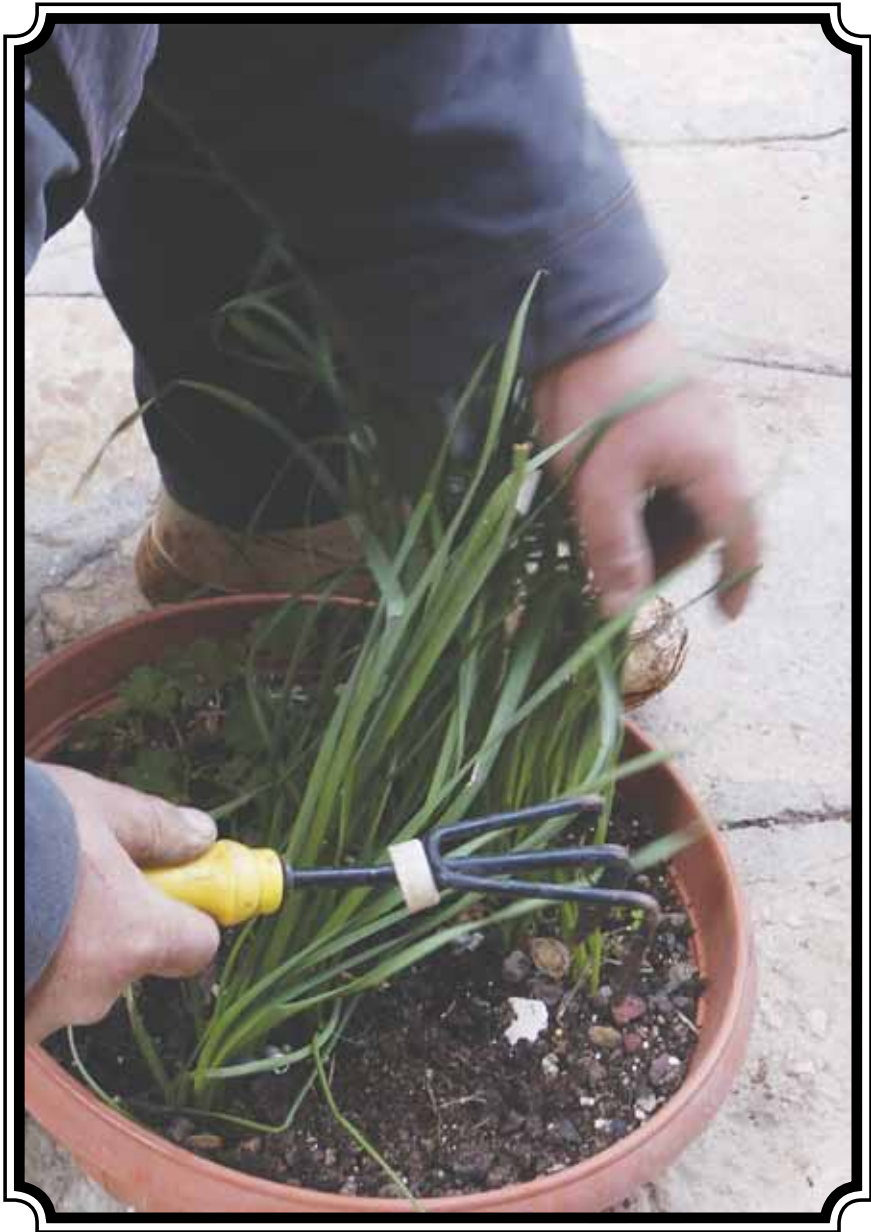

אסור לעשות גומה גם בעציץ שאינו נקוב משום איסור חורש מהתורה

[כא] אגלי טל מלאכת חורש סעיף ג'.

[כב] משנה ברורה סימן תצ"ח ס"ק צ"א, כף החיים ס"ק קנ"ב.

[כג] משנה ברורה סימן תצ"ח ס"ק צ"א.

המקלטר [היינו שהופך את האדמה] בעציץ שאינו נקוב - עובר באיסור חורש

הוצאת יתד מהאדמה

ד. יתד שהיתה תחובה בעפר מערב שבת והוציאה בשבת ונעשה גומה במקומה, אינו עובר על איסור חורש [כד].

יתד שהיתה תחובה בעפר מערב שבת, והוציאה בשבת, אינו עובר על איסור חורש

[כד] משנה ברורה סימן תצ"ח ס"ק צ"א, כף החיים ס"ק קנ"ב. ובני דניאל נ"י שאל מדוע בהוצאת היתד אינו עובר איסור חורש, והלא על ידי הוצאתו מהאדמה נהיה רפוי באדמה שהקרקע מסביבה מתאווורת, וכמו שבמסקל עובר באיסור חורש, מפני שבהוצאת האבנים הקרקע מתאווורת. וצ"ע.

גרירת מיטה כסא או ספסל

ה. הגורר מיטה או כסא או ספסל על גבי אדמה, אם פסיק רישא שייעשה חריץ וניחא ליה בעשייתו, עובר באיסור דרבנן של חורש, מפני שזו היא חרישה שלא כדרך [כה], ואם לא ניחא ליה בעשיית החריץ אך זה פסיק רישא שייעשה, יש אומרים שאינו עובר כלל [כו], ויש אומרים שגם בזה עובר באיסור דרבנן [כז]. ואם אינו פסיק רישא שייעשה חריץ, בין ניחא ליה ובין דלא ניחא ליה, מותר לו לגרור לכתחילה, לפי שאינו מכוון לכך וכל שאינו מכוון ולאו פסיק רישא הוא, מותר לכתחילה [כח].

הגורר כסא על גבי אדמה, תלוי אם פסיק רישא שיחא חריץ או לא

[כה] שולחן ערוך סימן של"ז סעיף א', משנה ברורה ס"ק ג', ד', ובשער הציון אות א', כף החיים ס"ק ג', ד', אגלי טל מלאכת חורש סעיף י"א.

[כו] שבת דף ק"ג ע"ב בתוספות ד"ה "לא צריכה" בשם הערוך.

[כז] תוספות שבת שם, וראה בשולחן ערוך סימן ש"כ סעיף י"ח.

[כח] שולחן ערוך סימן של"ז סעיף א'.

הולכת עגלה על גבי אדמה

ו. מותר להוליך עגלה בשבת על גבי עפר או אדמה, ואפילו אם היא כבידה שוודאי ייעשה חריץ והוי פסיק רישא, גם כן מותר, כיון שאינה חורצת באדמה ומוציאה עפר, אלא כובשת את העפר במקומו, ואיסור חורש הוא ריפוי האדמה, ועל ידי כבישה אין זה ריפוי האדמה אלא אדרבה, חיזוק האדמה [כט]. וכל זה באדמה רטובה, אבל באדמה יבשה יש בזה משום איסור חורש, ואם מכוין לזה הרי זה פסיק רישא דניחא ליה שאסור מהתורה, ואם גם באדמה יבשה לא נוצר חריצים הרי זה מותר.

מותר להוליך בשבת עגלה על גבי עפר או אדמה כשהיא לחה והעגלה
 כובשת את האדמה

[כט] כף החיים סימן של"ז ס"ק ד', ארחות שבת חלק א' עמוד תצ"ה סעיף מ"ב, ועיין שם בהערות.

העמדת סולם בגינה

ז. סולם שאינו מוקצה מותר להעמידו בגינה על מנת להשתמש בו, ואף על פי שרגלי הסולם יחרצו בגינה ויעשו גומה באדמה מותר, משום שאינן חופרות באדמה אלא כובשות את האדמה בתוכה וכן"ל לענין עגלה^[ל], אולם אם אינן כובשות את האדמה אלא חופרות חפירה עובר באיסור חורש.

עלייה על גבי סולם המונח על האדמה, אם עושה חריץ אסור ואם כובש מותר

[ל] כן מסתבר, אולם אם בזמן שמוציא את הסולם מרפה את האדמה, עובר באיסור חורש, והכל לפי הענין, שאם מרפה את האדמה עובר באיסור חורש, ואם אינו מרפה את האדמה אלא כובשה מתחתיו אינו עובר באיסור כלל.

תחיבת יתד באדמה

ח. וכן מותר לתחוב יתד באדמה לחה, משום שאינו חופר ומרפה את האדמה, אלא כובשה בלבד, אולם באדמה קשה שכשתוחב את היתד מרפה הוא את האדמה, עובר באיסור חורש [לא].

אסור לתחוב יתד באדמה יבשה משום איסור חורש

ישיבה על כסא המונח על האדמה

ט. אסור לשבת על כסא המונח על גבי אדמה או על גבי עפר באופן שבודאי ייוצרו גומות על ידי רגלי הכסא, לפי שבאופן זה מרפה את האדמה [לב], ונראה שאם יודע בבירור שאינו מרפה את האדמה אלא כובשה בלבד, מותר לעשות כן אף לכתחילה [לג].

ישיבה על גבי כסא המונח על האדמה, אם חורץ אסור ואם כובש מותר

[לב] ארחות שבת חלק א' עמוד תצ"ה סעיף מ'.

[לג] כנ"ל סעיף ו' לענין עגלה.

השוואת גומות

י. אדמה שיש בה גומה וממלאה עפר, וכן אדמה שיש בה תל {ערימה של עפר} ומסלקו ומשווה אותו לשאר האדמה, עובר באיסור חורש [לד].

אסור למלא גומה בעפר משום איסור חורש

[לד] גמרא שבת דף ע"ג ע"ב, רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה א', אגלי טל מלאכת חורש סעיף ה'.

זהירות בעשיית סוכה על גבי אדמה

יא. העושה סוכה על גבי אדמה, עליו ליהדר שבשבת וביום טוב לא ישווה גומות שלא יעבור באיסור חורש, ולכן יש להניח דבר מה בקרקעית הסוכה [לה].

העושה סוכה על גבי אדמה עליו ליהדר שלא ישווה גומות בשבת וביום טוב

[לה] עיין ארחות שבת חלק א' עמוד תצ"ג סעיף ל"ו.

משחק בגולות על גבי אדמה

יב. אסור לשחק בשבת על גבי אדמה במשחק שמצריך קרקע ישרה כגון משחק הגולות, שמא יבא להשוות גומות וליישר את האדמה. ואפילו במקום מרוצף אסור לשחק, כיון שהדרך לשחק משחק זה על גבי אדמה חוששים שמא ישחק בו על גבי קרקע שאינה מרוצפת ויבוא להשוות גומות [לו], אבל יכול לשחק על גבי מיטה [לז].

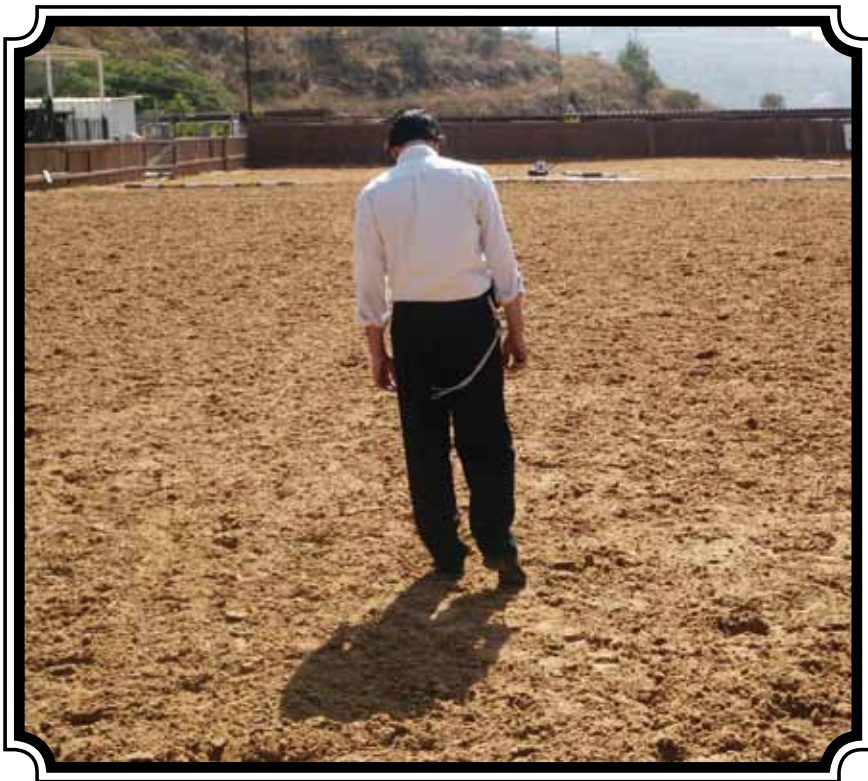
אסור לשחק בגולות על גבי אדמה שמא יבוא להשוות גומות

[לו] שולחן ערוך סימן של"ח סעיף ה', משנה ברורה ס"ק כ', כף החיים ס"ק ל"ו, והוסיפו שם שאם פורס על הקרקע מחצלת או בגד מותר, דבאופן זה הוי גזירה לגזירה, שמא ישחק על הקרקע, ואם ישחק על הקרקע שמא יבוא להשוות גומות.

[לז] עיין רמ"א סימן של"ח סעיף ה', ומשנה ברורה שם, וכף החיים ס"ק ל"ה, שבאופן זה הוי גזירה לגזירה, שמא ישחק על הקרקע, ועל הקרקע שמא יבוא להשוות גומות. ולכן מותר וכן"ל הערה ל"ו לענין מחצלת.

הליכה על גבי עפר שעושה גומות בהליכתו

יג. מותר ללכת בשבת על גבי עפר באופן שמנעליו עושים גומות בעפר, ואין בזה משום איסור חורש^[לח], וכל שכן שמותר ללכת על גבי חול בגינה ציבורית אף על פי שעושה גומות, מפני שאי אפשר לזרוע בחול זה^[לט].

מותר ללכת בשבת על גבי אדמה אף על פי שמנעליו עושים גומות באדמה

[לח] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. ודמי לעגלה לעיל הלכה ו' שהיא כובשת והוא הדין הליכה על גבי עפר זה כובש, ועיין עוד בביאורים למלאכת לש אות א' בטעם הדבר.
[לט] וחורש אסור רק בקרקע הראויה לזריעה כנ"ל סעיף א', ועיין לעיל במלאכת זורע סעיף ד', ה'.

מותר ללכת בשבת על גבי חול שבנינה ציבורית אף על פי שנעליו
עושות גומות בחול

שפיכת מים על אדמה

יד. השופך מים בשבת על אדמה שאינה זרועה, עובר משום איסור חורש משום שריכך את האדמה^[מ].

השופך מים על אדמה שאינה זרועה, עובר באיסור חורש

[מ] הגמרא במועד קטן דף ב' ע"ב מביאה מחלוקת בין רבה לרב יוסף אם על השקיה עובר באיסור זורע או חורש, ובביאור מחלוקתם כתבו שם תוספות משום שמצד דמיון למלאכה זה דומה לחורש, אך מחשבת הנפש על הצמח ועל כן עובר באיסור זורע, וכל זה כשישנם צמחים, אבל כשאין צמחים זורעים לפי כולם עובר באיסור חורש, וראה במשנה ברורה בסימן של"ו ס"ק כ"ו שכתב שעל השקיה עובר באיסור זורע וחורש, וכל זה כשישנם צמחים, אך כשאין צמחים עובר באיסור חורש, משום שריפה את האדמה.

צריך להתאמץ בשביל טבילת שבת בבוקר

כתב בספר בעל אמרי יוסף וז"ל: ובידי הוה עובדא בהיותי פעם אחת משובתי שבת קודש בספינקא ובערש"ק טבלתי במקוה והמים כמעט היה כבר שמנים מרוב טבילות החסידים, וילדות הייתה בי והקלתי בשבת קודש (שחרית) לבלתי ללכת לטבול, והנה האדמו"ר זצ"ל בדברו דבר תורה בסעודת עתיקא קדישא, והחומש פתוח לפניו, הרבה לדבר מגדולת תועלת הטבילה בשבת קודש שחרית קודם התפילה ואם זכורני אינני כוזב אמר בשם קדוש אחד מדבר טבילה בעש"ק צריך ללכת עד פרסה, ובטבילה בשבת קודש בשחר קודם התפילה, אילו היה מותר היה צריך ללכת ג' פרסאות עד שימצא מקוה טהרה.

מלאכת קוצר

הגדרת המלאכה

ניתוק הצומח ממקום גידולו ועקירתו, ועל ידי זה מפסיק את יניקתו [א].

ואם הצומח הוא באדמה, עובר על איסור תורה, ואם הצומח הוא בעציץ, פעמים שעובר על איסור דרבנן [ב], {ולהלן יתבאר באיזה עציצים עובר באיסור תורה, ובאיזה עציצים עובר באיסור דרבנן}. ואם כבר תלוש ומנותק ממקום חיותו, ואינו צומח כלל, אין בו איסור קוצר גם מדרבנן [ג].

היכן היתה במשכן

מלאכת קוצר היתה במשכן בקצירת הסממנין [ד].

אבות המלאכה

איתא בגמרא [ה] "תנא הקוצר {תבואה}, הבוצר {ענבים}, והגודר {תמרים}, והמסיק {זיתים}, והאורה {תאנים}, כולן מלאכה אחת", ואף על פי שבמשכן היתה הקצירה בקצירת הסממנין, מכל מקום כל הדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן הרי זה אב מלאכה [ו].

[א] עיין רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ג', אגלי טל מלאכת קוצר סעיף א', ה'.

[ב] כדאיתא במשנה שבת דף צה ע"א "התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור".

[ג] עיין רמ"א סימן של"ו סעיף ח', ובביאור הלכה ד"ה "שנפשח", ולכן תפוח שיש בראשו כמין עץ, מותר להסירו ואין בזה משום איסור קוצר, וכשמסירו יסירו באופן שימשוך את התפוח מהעץ שבראשו כדי שלא יעבור באיסור של בורר פסולת מתוך אוכל.

[ד] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

[ה] שבת דף ע"ג ע"ב.

[ו] וכמו שכתב המגיד משנה בהלכות שבת פרק ז' הלכה ד'.

ולפיכך כל האיסור של האב מלאכה הוא לקצור ולבצור וכו' בכלי, כיון שהקצירה שבמשכן היתה בכלי, חוץ מתאנים וענבים שכשבשלים הרבה נושרין מן האשכול, ודרך קצירתם היא ביד^[ז], ולכן הקוצר תאנים וענבים ביד הרי זה אב מלאכה^[ח].

תולדות המלאכה

כתב רש"י^[ט] שכל התולש בידו הרי זה תולדת קוצר, והביאור בזה, כיון שהקצירה במשכן היתה בכלי, על כן התולש ביד אינו עושה דבר שדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן, ולכן נחשב תולדה, וכן כתב הרמב"ם^[י]. וכן הקוצר תאנים בכלי, הרי זה תולדה, כיון שהדרך לתולשן ביד. ואם קוצר בשינוי כגון בשינוי וכיוצא בזה, עובר באיסור קוצר מדרבנן^[יא].

[ז] עיין נדרים דף ס"א ע"ב וברש"י ובר"ן שם.

[ח] אגלי טל מלאכת קוצר ס"ק י"ג.

[ט] שבת דף ע"ג ע"ב בד"ה "תולש".

[י] הלכות שבת פרק ח' הלכה ג', אגלי טל מלאכת קוצר סעיף ה'.

[יא] אגלי טל מלאכת קוצר סעיף ט"ו, ומקורו מהגמרא בשבת דף ע"ג ע"ב "האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי ... רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך", וכן כתב האגלי טל בפתיחה, וז"ל "וכן מלאכה שעשה אותה כלאחר ידו, אף על פי שאין חייבין עליה מהתורה, אסור מדבריהם", ועיין בספר יסודי ישורון עמוד 30 מה שכתב בזה.

הקצור בכלי פירות שדרכם לקוצרם בכלי עובר, משום אב
של מלאכת קוצר

התולש בשבת ביד פירות שדרכם לקוצרם בכלי, עובר משום תולדת קוצר

אסור לזמור פרחים במזמרה, והיא תולדת קוצר, שהרי הדרך לקוטפם
ביד ולא בכלי

אסור לאורות (לקטוף) תאנים ביד משום אב מלאכה של קוצר, שהרי הדרך
לקוטפן ביד

אסור לתלוש פירות בפה משום איסור דרבנן של קוצר, שהרי זו קצירה בשינוי

ירוקת שגדלה על הגדרות, אסור לתלוש אותה משום אב מלאכה של קוצר,
מפני שזוהו מקום גדילתה

הנהגתו של האדמו"ר מזוויל בטבילתו

מסופר על רבנו האדמו"ר רבי שלמה מזוועיל שהיה זהיר כל ימיו שלא להחסיר יום אחד מללכת למקוה, ובעת נסיעתו לארץ הקודש עבר דרך קיוב ושכר עגלון מיוחד להסיעו למקוה אף שהיתה דרך רחוקה והזמן דחוק ביותר כדי שלא לאחר את האוניה שעמדה להרים עוגן ולהפליג, האדמו"ר שילם סכום נכבד לעגלון לרצותו להסיעו למקוה, ולאחר שהסיעו הספיק להגיע לאוניה מבעוד מועד בעת שעמדה להפליג. ומיד ברדתו מהאוניה, ראשית דרכו הייתה לטבול במקוה. ומנהגו של רבנו היה לשהות במים זמן ניכר אחוז שרעפי קודש, שואב עצות וישועות לשואלים. היו מקריאים לפניו השאלות כל שאלה בנפרד, ורבנו טובל ועונה על כל שאלה ושאלה. ולעיתים שמלווהו היה מקריא לפניו כעשרים שאלות ביחד והיה עונה על כל שאלה ושאלה, בדבר קטון וגדול אין כל נעלם ממנו. בעלות רבנו מהמים היה מכסה מיד ראשו בכיסוי ראשו שהיה מניחו לפניו סמוך למקווה. לא היה מנגב במגבת את מי המקוה שעליו וגם לא היה רוחץ גופו בסבון.

דיני המלאכה

ובו ל"ח הלכות:

איסור קצירה ושיעורה

א. הקוצר לאכילה אינו מתחייב חטאת, כרת, וסקילה, אלא אם קצר כשיעור גרוגרת ^[יב], {לדעת החזון איש - בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה - בערך 22 גרם}, ואם קצר פחות משיעור זה, עבר על איסור תורה מדין חצי שיעור שאסרה תורה, אך אינו חייב חטאת, כרת וסקילה ^[יג].

ב. הקוצר על מנת להאכיל בהמה, שיעורו הוא כדי שיוכל למלאות פי גדי ^[יד], ואם קצר לבהמה פחות משיעור זה, עבר על איסור תורה של חצי שיעור, אך אינו חייב חטאת, כרת או סקילה, וכנ"ל בהלכה א'.

ג. הקוצר על מנת להסיק תנור, שיעורו הוא כדי שיוכל לבשל עם העצים שקצר ביצה קלה, שזה כדי שיעור בישול של שליש ביצה ^[טו], ופחות משיעור זה עבר על איסור תורה, אך אינו חייב חטאת, כרת או סקילה, וכנ"ל בהלכה א'.

ד. הקוצר ענפים יבשים מן האילן, אם צריך את הענפים שקצר חייב משום קוצר ושיעורו כנ"ל, ואם קצר על מנת לתקנו וליפותו, ואינו צריך לענפים שקצר, עובר באיסור זורע, ושיעורו בכל שהוא ^[טז]. ואם כוונתו

[יב] משנה שבת דף ק"ג ע"א, רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ה'.

[יג] מנחת חינוך במוסד השבת מלאכת זורע ס"ק ה'.

[יד] משנה ורמב"ם שם.

[טו] משנה ורמב"ם שם.

[טז] משנה שבת דף ק"ג ע"א, והטעם שחייב משום זורע כשכוונתו ליפות האילן, משום שזו ההגדרה של זורע: כל שמשפר את הפרי או הצמח, וכאן גם כן משפר את העץ, מנחת חינוך מוסד השבת מלאכת קוצר ס"ק ו'.

גם להשתמש בהם, וגם שהאילן יגדל טוב יותר, עובר מן התורה גם באיסור קוצר וגם באיסור זורע [יז].

הקוצץ ענפים לשתי מטרות – גם לתיקון האילן, וגם להשתמש בהם – עובר באיסור קוצר ובאיסור זורע

[יז] גמרא שבת דף ע"ג ע"ב, רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ד', כף החיים סימן של"ו ס"ק פ"ג.

ה. הקוטף בשמים על מנת להריח, שיעורו בכל שהוא, לפי שבשיעור זה מתיישבת דעתו [יח].

אסור לקטוף בשמים בשבת כדי להריח בהם

[יח] כן מסתבר.

דיני שימוש באילן בשבת

ו. אסור להישען ולסמוך עצמו על אילן בשבת^[יט], שמא יבוא לתלוש ויעבור על איסור קוצר, אבל מותר לגעת באילן אם אינו מזיזו^[כ].

אסור להישען על אילן בשבת, נזירה שמא יתלוש ויעבור על איסור קוצר

[יט] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף א', משנה ברורה ס"ק ב', ועיין בס"ק ס"ג, ובביאור הלכה סעיף י"ג בד"ה "ומותר", כף החיים ס"ק ג', צ'.

[כ] רמ"א סימן של"ו סעיף י"ג.

ז. מותר ללכת ליד עצים בשבת או מתחתם אפילו שיזיזם בראשו או בגופו [כא].

מותר ללכת ליד עצים בשבת או מתחתם אפילו שמיזיזם בראשו או בגופו

[כא] כן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. ולא חוששים שמא יתלוש כיון שזה בדרך הליכתו ולא גזרו בזה, ועיין בביאורים למלאכת לש אות א'.

ח. אסור לעלות על אילן בשבת, ואסור לתלות עליו חפצים כגון מגבת וכדומה [כב], ואם תלה עליו חפצים, בין שתלאם בשבת באיסור, ובין שתלאם בערב שבת אסור לו להורידם בשבת, מפני שבזמן שמורידם הוא משתמש באילן ואסור שמא יבוא לתלוש [כג]. לכן כדור שנפל על גבי האילן, בין שנתלה בשבת ובין שנתלה בערב שבת אסור להורידו בשבת משום שמשתמש באילן, ואפילו באילן שאין בו עלים כלל שאין חשש שמא יתלוש, גזרו חכמים שלא להשתמש בו [כד].

דאגת הכלל

מסופר על הגאון רבי מאיר מיכל רבינוביץ זי"ע בעמח"ס שו"ת "המאיר לעולם", בליל שבת אחד באה אליו אשה שסבלה מכאב שיניים לשאול אם מותר לה להשתמש בתרופה, רבי מאיר מיכל לא מצא היתר. לאחר שהאשה עזבה את הבית מצא מקום להקל בדבר. היות ולא ידע מקום מגורה של אותה אשה הלך מבית לבית עד שהגיע לדירה שמתוכה בקע קול אנחת אשה. הוא דפק בדלת... וכששאלו מי שם ! השיב אני מאיר מיכל, באתי להתיר לאשה להשתמש בתרופה כדי להקל את מכאוביה.

[כב] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף א', משנה ברורה ס"ק ג', כף החיים ס"ק ו', בן איש חי שנה ב' פרשת פקודי סעיף י"ב.

[כג] רמ"א סימן של"ו סעיף י"ג, משנה ברורה ס"ק י"ב, כף החיים ס"ק י"ג.

[כד] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף א', משנה ברורה שם ס"ק א', ועיי"ש ס"ק י"ז, כף החיים ס"ק ב'.

אסור לעלות על האילן בשבת גזירה שמא יתלוש עלים או ענפים

אסור לתלות בגד על אילן בשבת

כדור שנפל על גבי העץ, בין שנפל בשבת ובין שנפל מלפני השבת אסור להורידו
בשבת מפני שמשתמש בעץ

למשש את קדושת השבת

אופן עבודתו של הגאון ר' אהרן וולקין זצ"ל אב"ד פינסק היה בהתלהבות נפלאה, ובעיקר ביום שב"ק, שאז היה קלסתר פניו מבהיק כתואר מלאך ה', ואם כי בכל ימות השבוע אכל קמעא לרגל חולשת בריאותו, אבל ביום ש"ק לא ידע שובע, והיה רגיל לומר יבואו נא אלי הפושעים שאינם חשים לזכור את השבת לקדשו, ו"ימשמשו" אצלי קדושת השבת בידים.

שימוש בצידי האילן בשבת

ט. אסור להשתמש בצידי האילן בשבת, דהיינו בדברים המחוברים לאילן כגון במסמר התקוע באילן וכדומה [כה], ולכן אסור לתלות בשבת בגדים ושאר חפצים על מסמר שתקוע בעץ, וכן חבל שקשור לשני עצים, אסור לתלות עליו בגדים, וכן בגדים שהיו תלויים על המסמר או על החבל מערב שבת, אסור להורידם בשבת, משום שמשתמש בצידי האילן [כו].

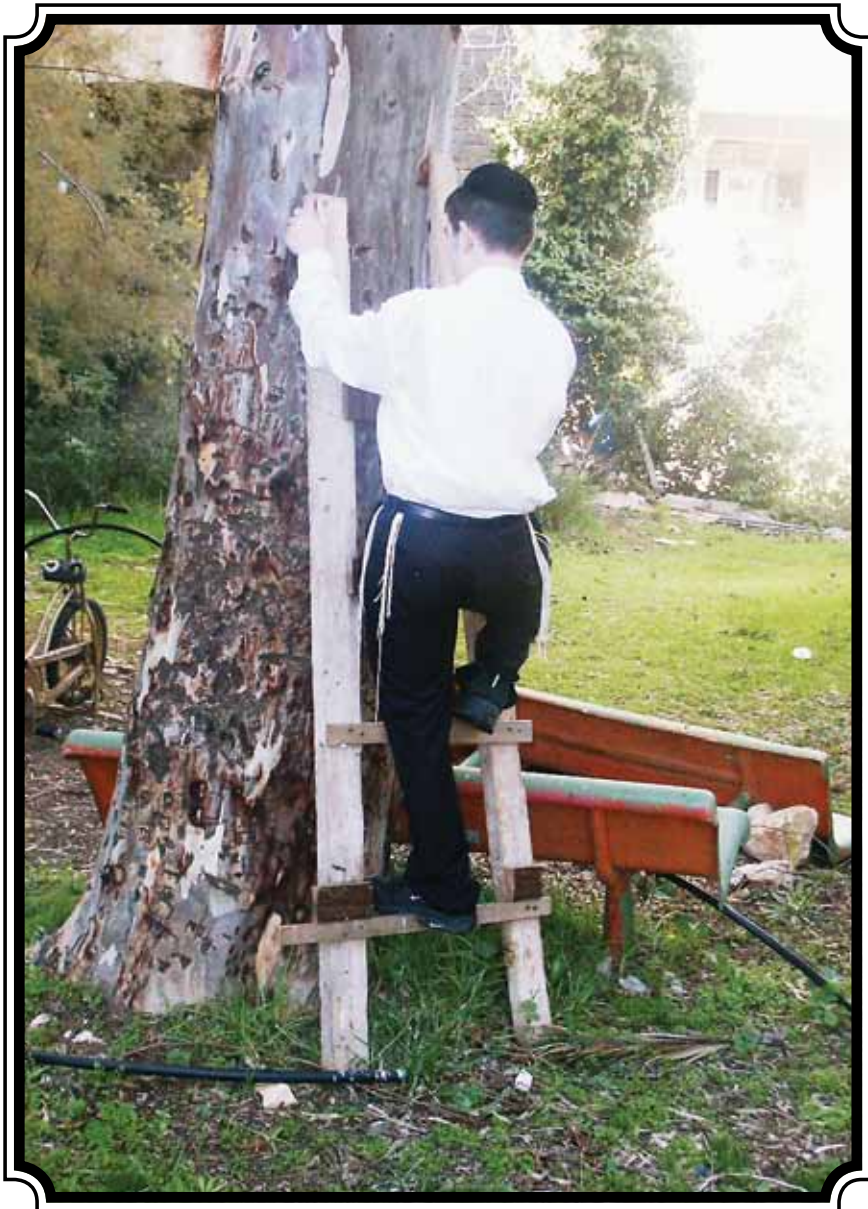
אסור להשתמש בצידי האילן, כגון כובע התלוי על המסמר שבעץ אסור להורידו בשבת, ואפילו אם תלאו בערב שבת

[כה] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף י"ג, משנה ברורה ס"ק נ"ט.

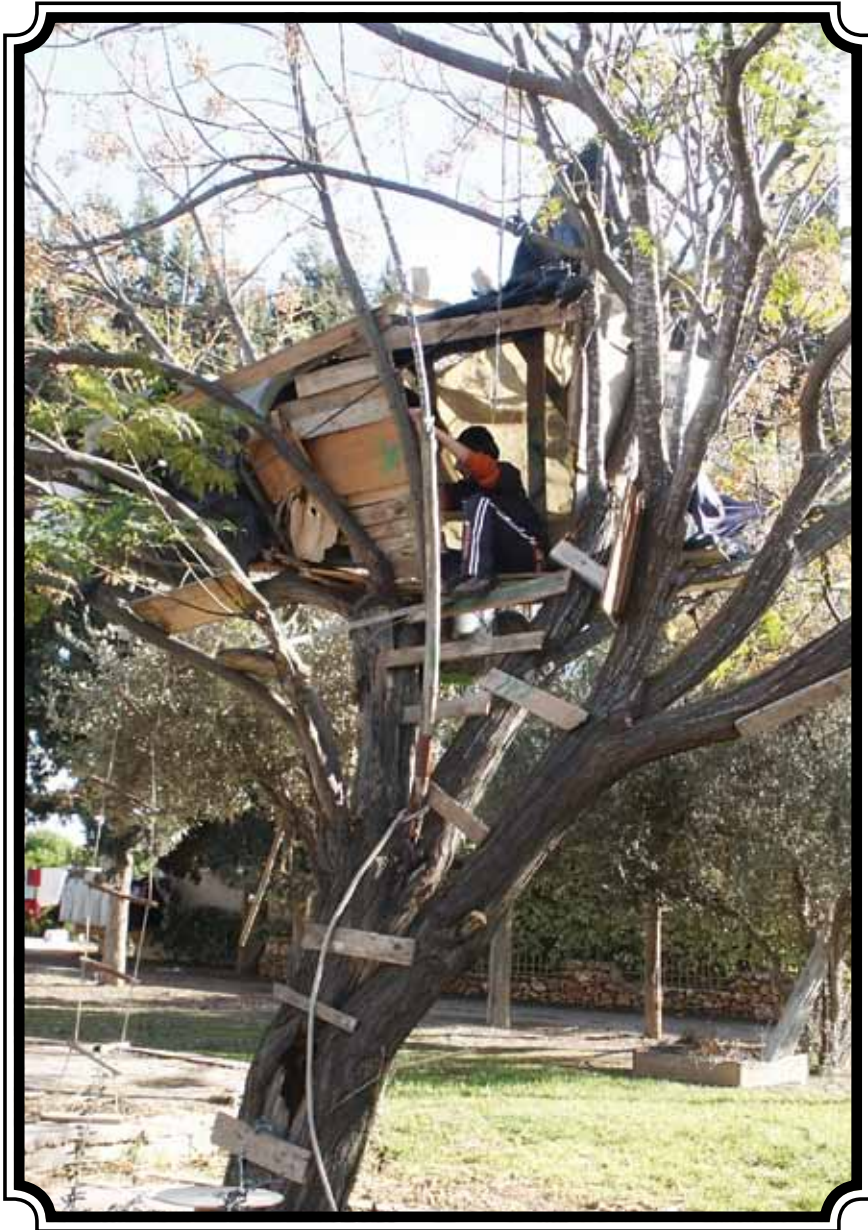
[כו] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק ס"ג, כף החיים ס"ק פ"ז, פ"ח, בן איש חי שנה ב' פרשת פקודי סעיף י"ב.

מגבת התלויה על מסמר שבעץ אסור להורידה בשבת, ואפילו אם היתה תלויה מערב שבת. ואם היתה תלויה על מסמר מערב שבת, מותר לנגב בה את הידיים, מפני שמותר להשתמש בצידי צדדים של האילן כמבואר להלן בסעיף י', אבל אם תלאה בשבת אסור להשתמש בה, מפני שנהנה ממעשה שבת

סולם שנשען על העץ, אסור לעלות עליו בשבת מפני שמשתמש בצירי העץ

מבנה הבנוי על העץ, אסור לעלות עליו בשבת מפני שמשתמש בצידי העץ

שימוש בצידי צדדים של האילן בשבת

י. מותר להשתמש בצידי צדדים של האילן כגון מסמר התקוע בעץ ועליו תלוי סל, ולכן מותר להכניס ולהוציא דברים מהסל, כיון שהמסמר נידון כצידי האילן והסל התלוי עליו נידון כצידי צדדים, ובצידי צדדים לא גזרו רבנן [כז]. וכן אם יש שני מסמרים הקבועים בשני אילנות, וחבל קשור לשני המסמרים, מותר להשתמש בחבל זה בשבת, לפי שהמסמר נידון כצידי האילן, והחבל נידון כצידי צדדים. וכן אם בערב שבת תלה עליו כביסה, ובכניסת השבת הכביסה היתה יבשה, מותר להוריד מהחבל את הכביסה שצריך לאותה שבת. וכן מגבת שתלויה על מסמר או על חבל מערב שבת, מותר לנגב בה ידיים, שהרי החבל והמסמר הם צידי האילן, והמגבת היא צידי צדדים [כח], ואם תלאה בשבת אסור להשתמש בה, מפני שנהנה ממעשה שבת.

[כז] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף י"ג.

[כח] רמ"א סימן של"ו סעיף י"ג, משנה ברורה ס"ק ס"ג, כף החיים ס"ק פ"ח, בן איש חי שנה ב' פרשת פקודי סעיף י"ב. וכל זה בתנאי שאינו מזיז את העץ על ידי זה, אבל אם העץ זו אסור - משנה ברורה שם. וקצת צ"ב מדוע יש איסור כשמזיז את העץ הרי זה טלטול מן הצד שמותר, וכמו שמבואר במשנה ברורה סימן ש"ח ס"ק י"ט שמותר להניח על גבי מנורה דבר היתר ואף על פי שהמנורה זזה על ידי זה כיון שזה טלטול מן הצד שמותר. ואולי שימוש באילן שונה, שאם מזיז את האילן נחשב שמשתמש בו ואסור.

מותר להשתמש בצידים צדדים של האילן, ולכן מותר לתלות בגד יבש על חבל
שקשור לשני מסמרים שמחוברים לאילנות

מותר להשתמש בנדנדה שתלויה על מוט שמחובר לשני עצים, משום שזהו שימוש
בצידי צדדים שמותר

לשבות במדבר

סיפר רבי יהודה פת"א זצ"ל על רבי יוסף חיים מבגדד זצ"ל בהיותו נצרך לנסיעה סמוך לשבת, התנה עם הערבי האחראי סמוך לנסיעה שישבות ביום השבת ולא ימשיך דרכו, אבל בפרוס השבת חזר בו הערבי מהבטחתו וניסה להפחיד את הנוסעים כי סכנה להתעכב במקום מחשש ששודדי המדבר בסביבה, אולם רבי יוסף חיים לא שעה לאיומו ירד מעל הגמל עשה אוהל לשבות בו הוא ואנשיו. אותו ערל הלך מהם ונחבא באחד מנקיקי הסלעים הרחק מן האוהל וכך חשב להינצל מן השודדים, ומה נדהם הערבי בליל שבת קודש בראותו כי באו השודדים לאוהלו של רבי יוסף חיים ורצו להתנפל עליו ולכוזזו, אך כשראו אותו יושב והוגה בספרי קדוש ופניו מאירין כפני מלאך נהפך לבם בקרבם ושבו על עקבותיהם, מיד הגיח הערבי מן המחבוא במרוצה וכרע למרגלותיו של הצדיק וביקש ממנו סליחה מחילה אחרי שנוכח לדעת כי איש קדוש הוא.

שימוש באילנות נמוכים ובשרשים

יא. אילנות שאינם עושים פירות [כט] וגובהם פחות משלשה טפחים מותר להשתמש בהם, וכן שורשים שיוצאים מהאדמה, וגובהם פחות משלשה טפחים מותר להשתמש בהם [ל], שכיון שהם פחותים משלשה טפחים נחשבים כמו קרקע עצמה, ובקרקע אין איסור להשתמש. אילן שחלקו גבוה משלשה טפחים וחלקו נמוך משלשה טפחים, מותר להשתמש רק באותם ענפים הפחותים משלשה טפחים, ואותם שלמעלה משלשה טפחים אסור להשתמש בהם, וכן אילן שגובהו רב, מותר להשתמש בג' טפחים שלו הסמוכים לקרקע, כגון לשבת על הקרקע ולהשען על הגזע בתחתיתו [לא].

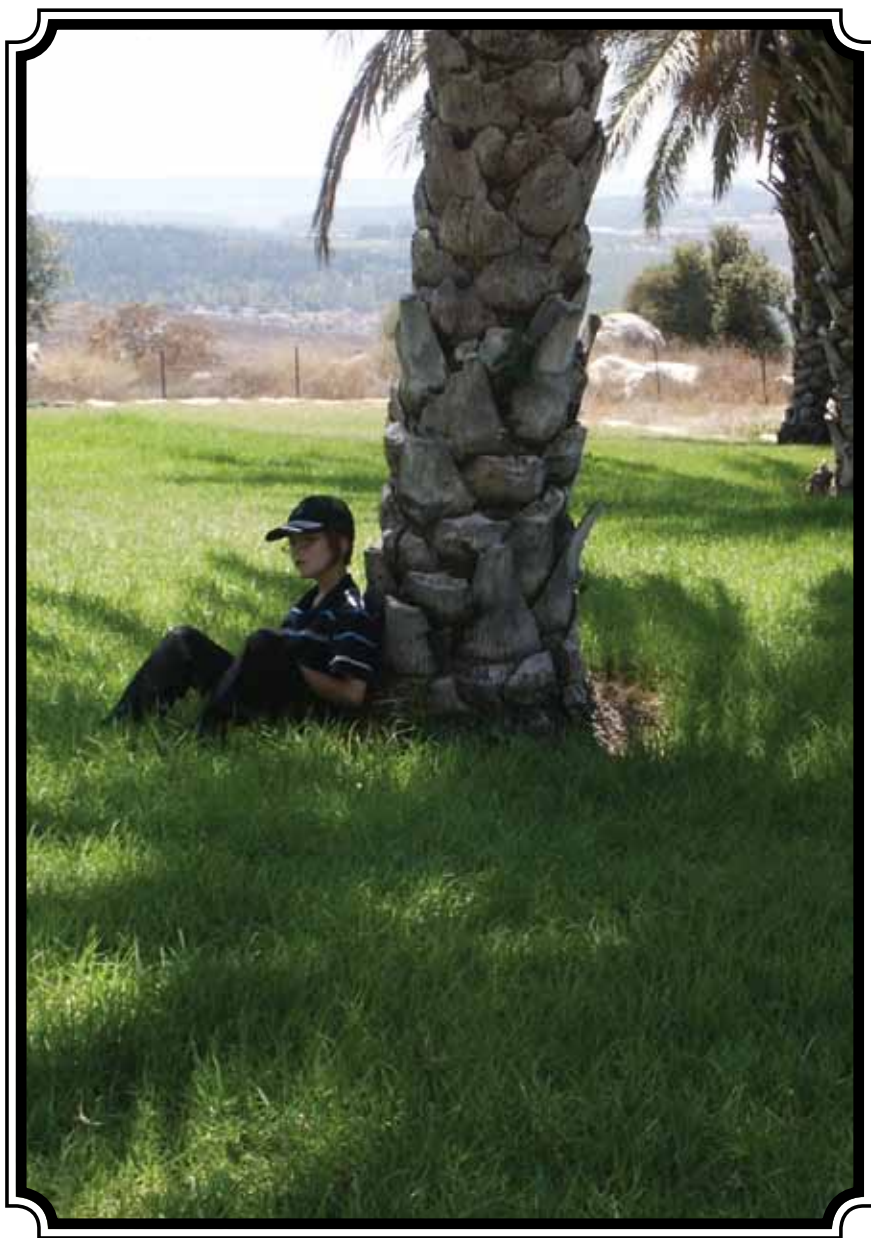

מותר להשתמש באילנות שגובהם פחות משלשה טפחים, וכן בשרשים שהם למטה משלשה טפחים

[כט] עיין משנה ברורה סימן של"ו ס"ק י"ט, כף החיים ס"ק כ'.

[ל] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ב'.

[לא] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"א, כף החיים ס"ק כ"ג.

מותר להשען על גזע בחלקו הנמוך למטה משלשה מפרחים

הסתכלות של אדם גדול

מסופר על הרב צבי לויטן זצ"ל מתלמידי ר' ישראל סלנטר זצ"ל

בליל שבת אחד גנבו מביתו את פמוטות הכסף, ר' צבי לא הצטער כלל על הפמוטות אלא היה מלא צער על אשר יהודי נכשל בחילול שבת וטלטל דבר מוקצה.

פעם בליל שבת קרה שיהודי אחד נפל לתוך הבור שבחצר הישיבה, ר' צבי מיהר מיד אל הבור הדליק נר זרק חבל אל היהודי שבבור והוציאו, לאחר המעשה הביע את שמחתו שנזדמנה לו מצות פיקוח נפש שדוחה שבת.

שימוש בעלי ירק רכים

יב. מותר להשתמש ולהניח חפצים על עלי ירק רכים ^[לב] שאינם ראויים לאכילה ^[לג], כמו עלי עגבניה, או צמחיה רכה ואפילו שהם גבוהים יותר משלשה טפחים, מפני שעלים רכים דינם כמו עשבים שמותר להשתמש בהם ^[לד], וצריך ליזהר שלא יזיזם בידו ^[לה]. ודוקא בעלי הירק, אבל בירק עצמו אסור להשתמש ואפילו פחות משלשה טפחים מחשש שמא יתלוש ויאכל ^[לו].

לא לראות חילול שבת

פעם אחת טייל "החזון איש" זצ"ל עם הגר"ש ברזם זצ"ל בליל שבת, לפתע הבחינו מרחוק באור הבוקע ממכונית המתקרבת. רבינו החזון איש תפס להגר"ש בידו והלכו לצד, שם היו קוצים גבוהים ... הגר"ש טען שהקוצים מכאיבים לו, אמר לו החזון איש כדאי שידקור... העיקר לא לראות חילול שבת !

(מקדשי שביעי)

- [לב] עיין משנה ברורה סימן של"ו ס"ק י"ד שדוקא רכים ולא קשים, כף החיים ס"ק ט"ז.
- [לג] ואם הם ראויים לאכילה אסור, משנה ברורה סימן של"ו ס"ק י"ט, כף החיים ס"ק כ'.
- [לד] רמ"א סימן של"ו סעיף א', משנה ברורה ס"ק י"ד, ט"ו. ועיין בס"ק ט"ו שמביא שהט"ז מבאר בדעת השולחן ערוך שאסור וחולק על הרמ"א, ומסיק המשנה ברורה דלא כהט"ז, וכן כתב בכף החיים ס"ק ט"ו בדעת השולחן ערוך שמותר, ומוכיח מסימן שי"ב סעיף ו' שמתיר, כיון שרק באילן גזרו ולא בירק עיי"ש.
- [לה] כף החיים סימן של"ו ס"ק טו"ב, וכוונתו שאף על פי שעל ידי שמניח עליהם דברים הם זזים, כיון שאין זה טלטול ביד אלא על ידי דבר אחר מותר, אבל להזיזם ביד אסור משום מוקצה, והוא לשיטתו כפי שמובא לקמן הערה נ"א עיי"ש, ולדעת המשנה ברורה שם יתכן שגם כאן מותר לגעת בהם ולהזיזם, וכמו להלן הלכה י"ט עיי"ש ובהערה נ"א.
- [לו] כף החיים סימן של"ו ס"ק כ', וכמו עלים שראויים לאכילה שאסור.

מותר להשתמש בצמחיה רכה אפילו למעלה משלשה מפחים בתנאי
שלא תהא ראויה לאכילה

אסור להניח חפצים על הירק עצמו, כגון פטרוזליה, ואפילו שנמוך
למטה משלשה טפחים

אכילת פרי בעודו מחובר

יג. האוכל בשבת פרי בעודו מחובר לקרקע, עובר באיסור קוצר דרבנן [לז], מפני שקוצר בשינוי שהרי אין דרך לקצור בפה מהעץ, וכל העושה מלאכה בשינוי עובר באיסור דרבנן [לח].

מה הפריע לזמירות השבת של הרבי

האדמו"ר רבי חיים מאיר מויז'ניץ זצ"ל ישב פעם בליל שבת אצל שולחנו ומסביבו המון אנשים שהצטופפו מעל לסולמות המיוחדים, ברגע המתאים החל בנגינת הזמר "כל מקדש שביעי", והנה כאשר הגיע למילים כל שומר שבת כדת מחללו נעצר, וחזר כמה וכמה פעמים על המילה "מחללו" והראה באצבעו לאיזה כיוון ממולו מרחוק בקצה השני של השולחן ממקום שהרבי לא היה יכול לראות, ושם עמד אחד מהנוכחים והבחין באדם העומד לידו ובלא שימת לב ואולי מרוב התרגשות היה מכרסם בציפורניו בסולם, כעבור מספר רגעים תפס את עצמו וחדל ממעשהו, ומיד ממש הפסיק הרבי מלחזור על המלה מחללו והמשיך בניגון הזמר כסדרו.

[לז] מלבד האיסור של טלטול מוקצה.

[לח] אגלי טל מלאכת קוצר סעיף ט"ו. וכן כתב בפתיחה, ועיין לעיל בתולדות המלאכה, בן איש חי שנה ב' פרשת תצוה סעיף ט"ו.

להריח פרי בעודו מחובר

יד. אסור להריח בשבת פרי שמחובר לאילן, שמא יתלוש אותו כדי לאוכלו, ויעבור על איסור דאורייתא של קוצר, אבל הדסים ושאר מיני בשמים שאינם ראויים לאכילה, מותר להריח בהם בעודם מחוברים ולא חוששים שמא יתלוש, מפני שיכול להריח במחובר כמו שמריח בתלוש^[לט], ובלבד שלא יזיזם בידו משום איסור מוקצה^[מ]. אולם כף החיים כתב שהעולם נוהגים שלא להריח שום בשמים כשהם מחוברים לקרקע, מחשש שמא ישפשפם בידו כדי שיצא ריח יותר חזק ויתלוש ויעבור על איסור קוצר^[מא].

זהירות מנסיעה בערב שבת

לגרש"ש קרליץ זצ"ל ארעה לו תאונה כשנסע במכונית בערב שבת אחר חצות. דודו מרן החזון איש שאל אותו אחר כך מה עשה בזמן הנסיעה, והשיב שלמד תורה, אמר החזון איש אם כן סיבת התאונה היתה כי נסע בערב שבת אחר חצות. הגר"ד מילינובסקי זצ"ל רצה לנסוע עם אשתו לבית החולים "אסותא" ללידת בנו ושאל את מרן החזון איש מה בקשר לנסיעה בשבת, והשיב לו בהאי לישנא "המדקדקים נוסעים לפני שבת".

[לט] שולחן ערוך שם סעיף י'.

[מ] כן כתב בכף החיים בסימן של"ו ס"ק ס"ב וס"ק ס"ד, וכן בס"ק ו', ט"ו, וכן בסימן שי"ב ס"ק ל"ד. אמנם במשנה ברורה משמע שמותר להזיז ואינם מוקצה, עיין בסימן של"ו ס"ק מ"ח ובשער הציון אות מ"ב, וכן בסימן שי"ב ס"ק י"ט. ועיין לעיל הערה ל"ה ולקמן הערה נ"א.

[מא] כף החיים סימן של"ו ס"ק ס"א.

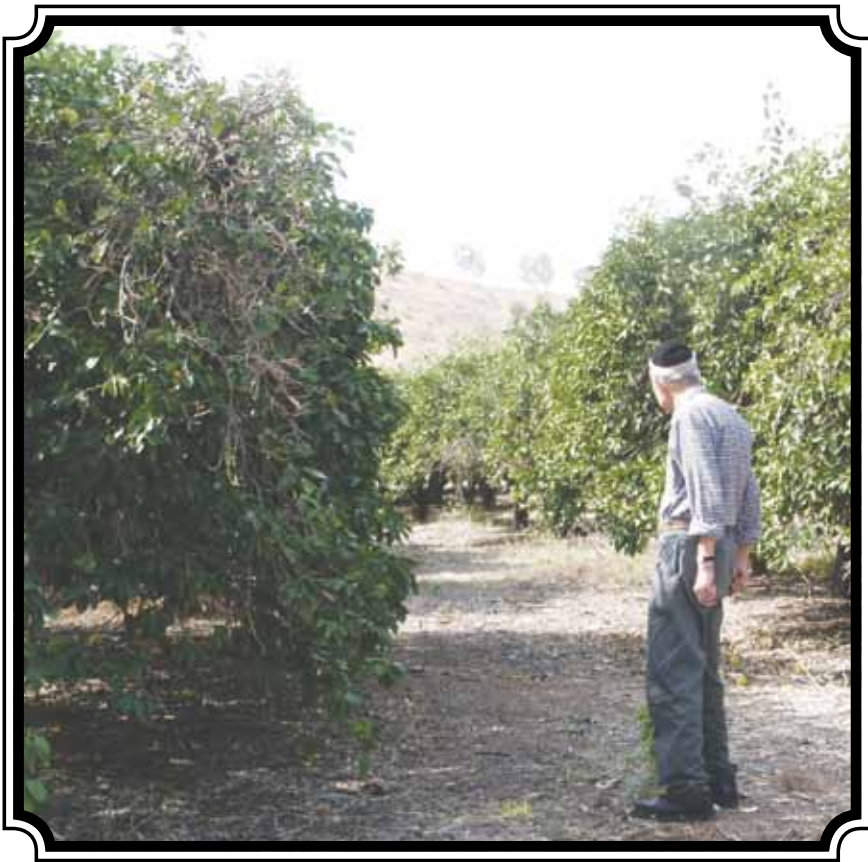
אסור להריח בשבת פרי המחובר לאילן, שמא יתלוש אותו כדי לאוכלו

מותר להריח בשבת בשמים המחזירים לקרקע ובלבד שלא יגע בהם ולא יזיזם,
ולדעת כף החיים נהגו העולם להחמיר גם בזה

הליכה בפרדס שפירותיו מפיצים ריח טוב

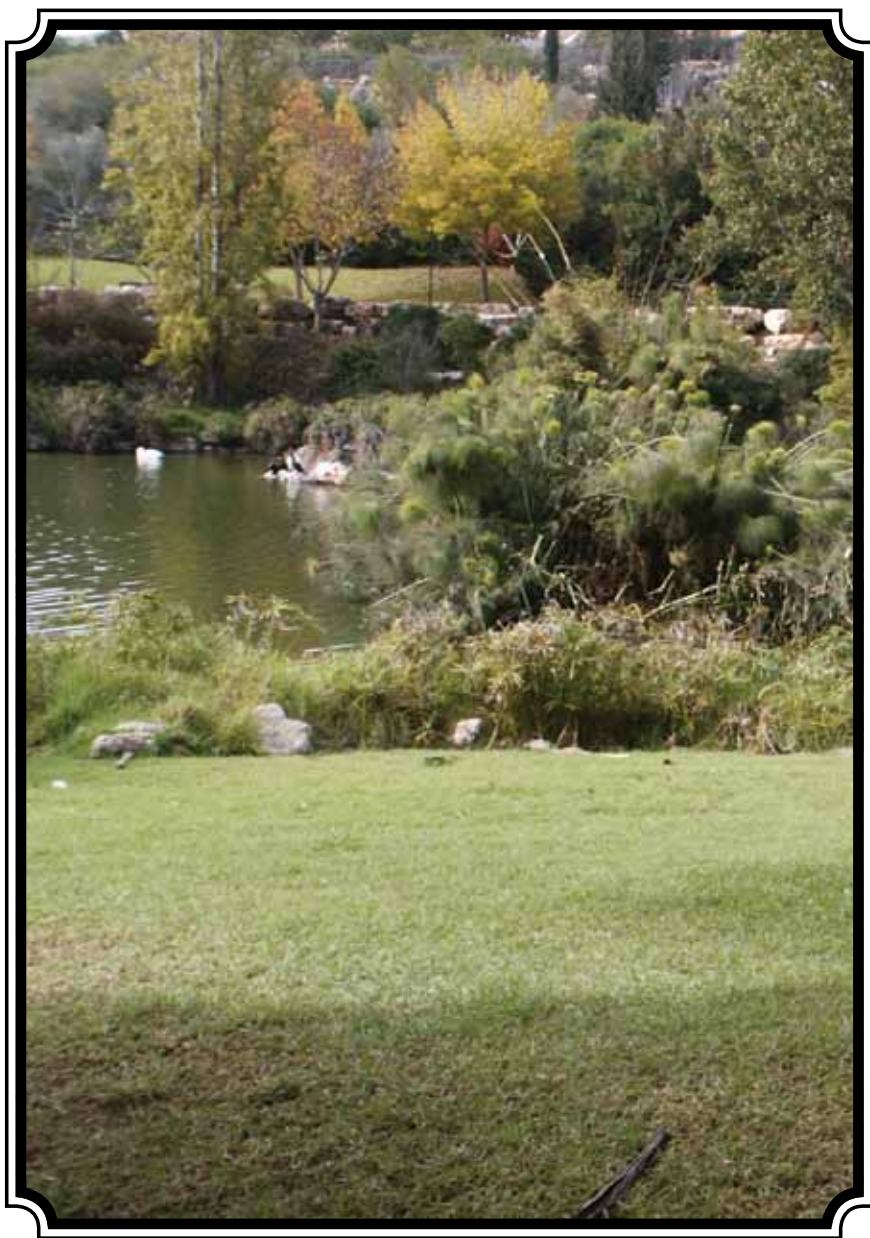
טו. מותר בשבת ללכת בפרדס שיש בו פירות שמפיצים ריח אף שנהנה מהריח, ולא גזרו שמא יתלוש כדי להריח, כיון שהולך לתומו ואינו מתקרב אל הפרי כדי להריח בו [מב].

מותר בשבת ללכת בפרדס שיש בו פירות שמפיצים ריח אף על פי שנהנה מריח הפירות

[מב] כף החיים סימן של"ו ס"ק ס"ד.

דיני דשא בשבת

טז. מותר בשבת ללכת על גבי דשא בין לח ובין יבש^[מג], בין קצר ובין ארוך, ואפילו אם יתלש על ידי הליכתו מותר, משום דלאו פסיק רישא הוא שיתלש, ואפילו אם הוא יחף מותר^[מד]. ודווקא ללכת בנחת אבל ללכת מהר או לרוץ, אם הדשא ארוך אסור משום שפסיק רישא שיתלש על ידי זה, ואפילו שלא ניחא ליה בזה, מכל מקום אסור מדרבנן^[מה], ובדשא קצר מותר אפילו לרוץ^[מו].

מותר ללכת על גבי דשא קצר בשבת ואפילו הוא יחף

[מג] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ג'.
 [מד] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ד, כף החיים ס"ק כ"ה, והוסיף המשנה ברורה שאם לאחר הליכתו נדבקו לו עשבים ברגל או בנעל, לא יוציא אותם ביד כי הם מוקצה. ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו הערה ס"ט שתמה על זה מדוע הוי מוקצה הרי מותר לטלטלם גם בעודם מחוברים, ולפי השיטות לקמן בהערה נ"א שאסור לטלטלם בעודם מחוברים אתי שפיר.

[מה] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק כ"ה, וכך משמע לפי הכף החיים בס"ק כ"ה.
 [מו] כך משמע מהמשנה ברורה בסימן של"ו ס"ק כ"ה שכתב שאין ללכת מהר על דשא ארוך, משמע שאם הדשא קצר מותר ללכת מהר או אפילו לרוץ.

מותר ללכת בשבת על גבי דשא ארוך בשבת ואפילו הוא יחף

אסור לרוץ או ללכת מהר על גבי דשא ארוך בשבת בין עם נעלים ובין אם הוא יחף

לשחק בכדור על הדשא

יז. מסתבר שאסור לשחק בכדור וכיוצא בזה על דשא בשבת, ואפילו הוא קצר, דפסיק רישא שיתלשו ממנו עשבים [מז].

אסור לשחק בכדור על גבי דשא בשבת ואפילו הדשא קצר

[מז] דמה שכתב המשנה ברורה בסימן של"ו ס"ק כ"ה שאין לרוץ על גבי דשא ארוך, ומשמע שעל גבי דשא קצר מותר לרוץ, מסתבר שזה רק ריצה קלה, אבל כשמשחק בכדור שרץ מהר לכאן ולכאן וגם מכדרר עליו בכדור, מסתבר שאסור ואפילו בדשא קצר, והכל לפי הענין שאם משחק באופן שיודע שלא יתלוש מותר לו לשחק. וראה בספרי ויאמר אברהם על הלכות מוקצה עמוד קע"א, שהתבאר בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שבימינו גם הנוהגים כדעת מרן השולחן ערוך יכולים לשחק בכדור בשבת, מאחר וישנם היום בתי חרושת שמייצרים את הכדור, יש להם דין כלי, ואינו דומה לזמן השו"ע שהיו לוקחים סמרטוטים שהם מוקצה מחמת גופו והיו הופכים אותם לכלי על ידי המשחק, שאין המשחק דבר חשוב שיהפוך את הסמרטוטים לכלי.

אסור לילדים לרכב על גבי אופנים או במכונית על גבי דשא בשבת משום שפסיק רישא שיתלש ואפילו שהדשא הוא קצר, ואם יודע בוודאות שלא יתלש, מותר

לשבת על כסא המונח על הדשא

יח. מותר לשבת על כסא המונח על גבי הדשא, באופן שאין זה פסיק רישא שיתלש או יחתך הדשא על ידי הכסא^[מח], וצריך ליזהר שלא לגרור את הכסא או הספסל על גבי דשא ואפילו הוא קצר, באופן שפסיק רישא שיתלוש, ואם אין זה פסיק רישא מותר, ואף אם יתלש אין לחוש כיון שאינו מכוין לזה^[מט].

מותר לשבת בכסא על גבי דשא בשבת באופן שלא יתלש או יחתך הדשא

[מח] ועיין מלאכת חורש הלכה ט' לענין עשיית גומה על ידי הכסא.

[מט] כן מסתבר.

אסור לגרור כסא על גבי דשא בשבת באופן שהדשא נתלש או נחתך על ידי זה

לשבת או לשכב על הדשא בשבת

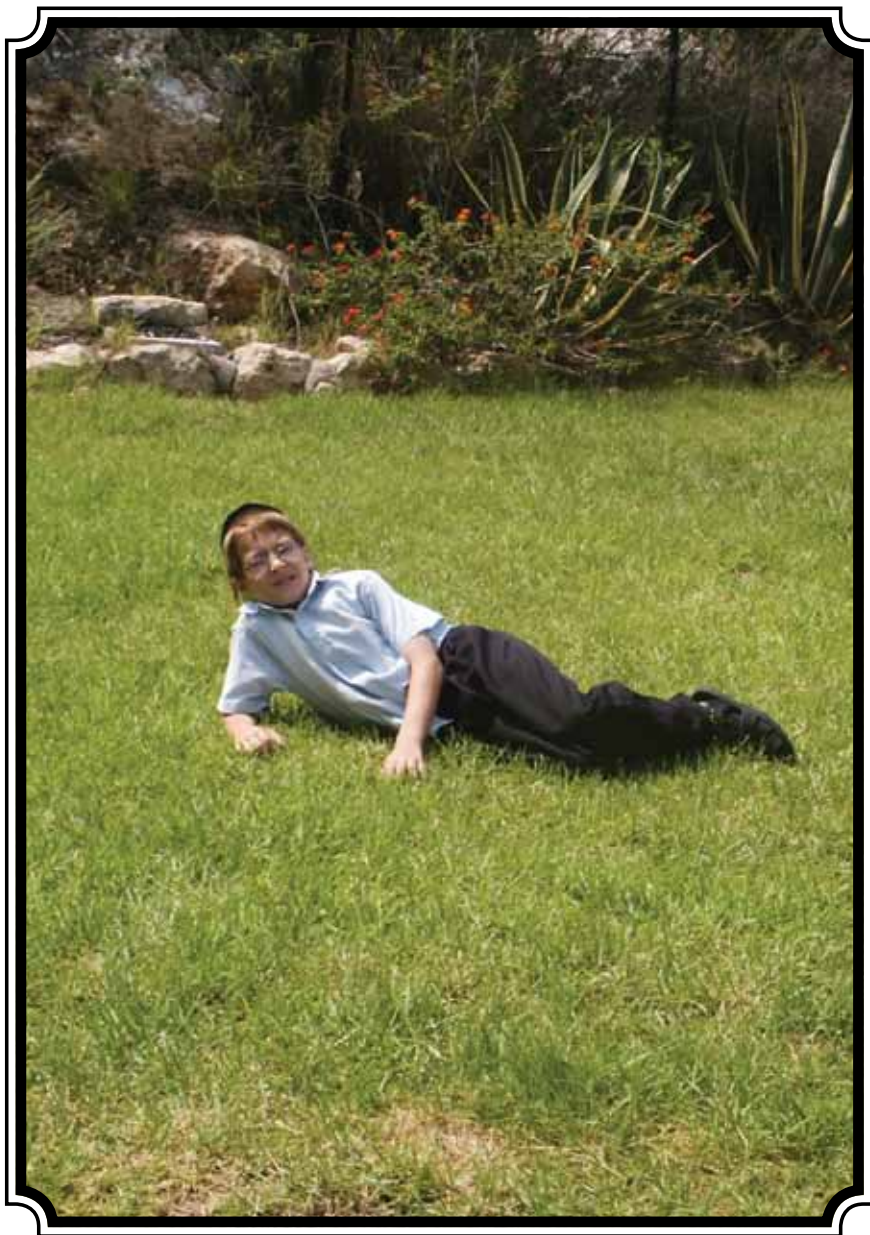
יט. מותר בשבת לשבת או לשכב על גבי דשא, בין שהוא ארוך ובין שהוא קצר, דאין זה פסיק רישא שיתלשו עשבים^[נ], ואפילו שעל ידי ישיבתו ושכיבתו בדשא מזיזו בגופו, מותר^[נא].

מותר לשבת על גבי דשא בשבת ואפילו שמזיז אותו על ידי ישיבתו

[נ] וכמו שמותר ללכת על גבי דשא כנ"ל הלכה ט"ז, וכן דומיא דלעיל הלכה י"ב שמותר להשתמש בעלים הרכים אפילו הם ארוכים.

[נא] כיון שמטלטל על ידי גופו אין זה אסור, עיין כף החיים סימן שי"ב ס"ק ל"ד. ולענין טלטול בידו, השולחן ערוך בסימן שי"ב סעיף ו' כתב שמותר לקנח בשבת בעשבים לחים כשלא מזיזם ביד, וכתב שם המגן אברהם בס"ק ו' משום שהוא מוקצה, אולם המשנה ברורה שם בס"ק י"ט כתב בשם האליה רבה והתוספת שבת שכוונת השולחן ערוך שלא יעקרום בידו, אבל להזיזם ממקומם מותר, הרי שדעת המשנה ברורה שדשא אינו מוקצה, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו סעיף כ', אבל בכף החיים שם כתב שאסור לטלטל בידו משום מוקצה וכדעת המגן אברהם הנ"ל, ודבריו מובאים לעיל הערה ל"ה.

מותר לשכב על גבי דשא בשבת ואפילו שמזין אותו על ידי שכיבתו

תלישת דשא יבש בשבת

כ. דשא יבש, אסור בשבת לתולשו מדרבנן כיון שהוא מחובר לקרקע [נב], אבל אילן יבש אסור מן התורה לתלוש ממנו, והתולש חייב [נג].

אסור מדרבנן לתלוש דשא יבש בשבת

[נב] משנה ברורה סימן של"ו ס"ק נ"ז בשם המגן אברהם, כף החיים ס"ק פ', וכן משמע מסעיף ג' שאם הוא פסיק רישא שיתלש אסור אפילו ביבשים, ועיין שם במשנה ברורה ס"ק נ"ז שפעמים אף יש חיוב חטאת.

[נג] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף י"ב, משנה ברורה ס"ק נ"ו, כף החיים ס"ק פ'.

הליכה על גבי דשא יבש

כא. מותר ללכת בשבת על גבי דשא יבש, מפני שאין זה פסיק רישא שיתלש, ואף אם הוא נשבר יתכן שעדיין הוא מחובר ולא ניתן לגמרי, ואם פסיק רישא הוא שיתלש או ישבר אסור ללכת עליו מדרבנן בשבת [נד].

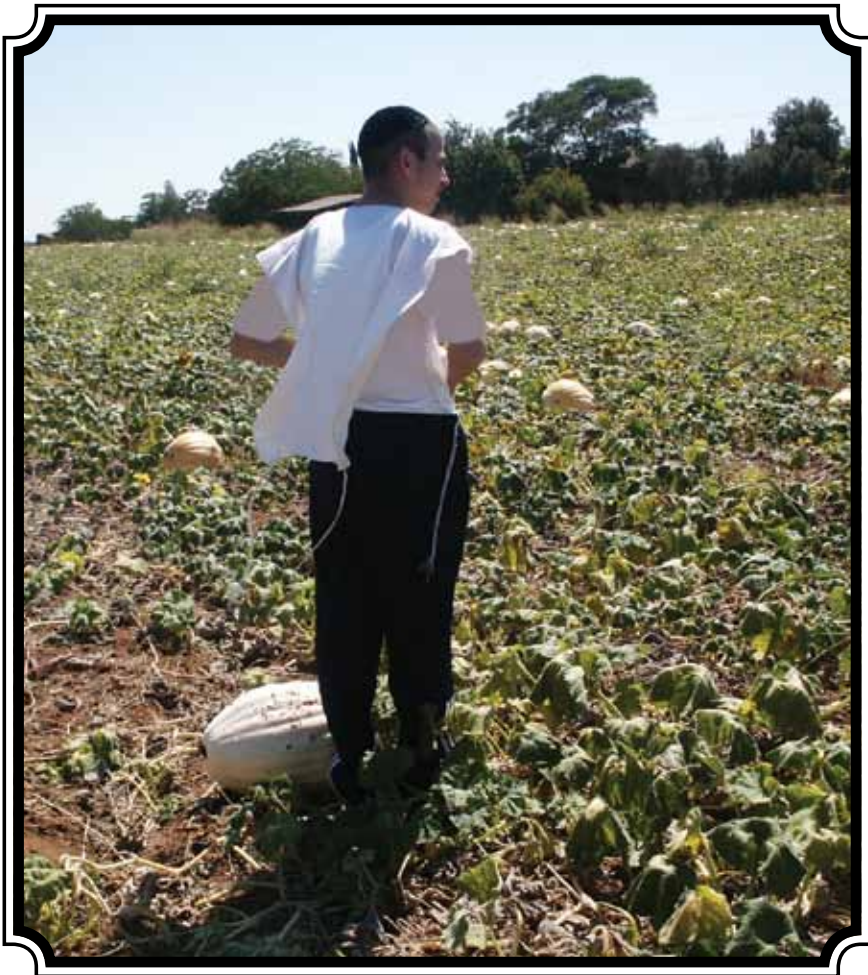

מותר ללכת על גבי דשא יבש בשבת, ואם פסיק רישא שיתלש אסור מדרבנן

[נד] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ובטעם הדבר עיין בביאורים למלאכת לש אות א' מה שכתבנו בזה. ועיין שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ג' שכתב בין לחים בין יבשים, ומשמע שאם זה פסיק רישא שיתלש, אסור ביבש.

הליכה בשדה דלעת או אבטיחים בשבת

כב. מותר ללכת בשבת בשדה דלעת או אבטיחים, ואף אם בדרך הליכתו קצץ שלא במתכוין אבטיח או דלעת, לא עבר באיסור קוצר, כיון שאין זה פסיק רישא שיתלש ואינו מתכוון לזה כלל.

מותר ללכת בשדה דלעת בשבת

ניקוי נעלים על ידי שפשופן בדשא

כג. אדם שנעליו התלכלכו מבויץ, אסור לו לנקותן על ידי שמשפשפן בדשא, כיון שפסיק רישא הוא שיתלשו עשבים, ואם משפשפן בזהירות באופן שיודע שלא יתלשו עשבים מותר.

נעלים שהתלכלכו מבויץ אסור לנקותן בשבת על ידי שפשוף בדשא, ואם משפשפן בזהירות שלא יתלשו עשבים מותר

דיני עציץ בשבת

כד. איסור קוצר מן התורה הוא בין כשקוצר מקרקע העולם, ובין כשקוצר מעציץ נקוב המונח על גבי קרקע שדינו כחלק מקרקע עולם, והקוצר מהם עובר באיסור דאורייתא [נה]. ופעמים שעובר על איסור קוצר מן התורה גם כשאינו קוצר מקרקע עולם, כגון כשתולש עשבים שעלו באוזן הכלי, או תולש ירוקת הצומחת על הגדר, כיון ששם הוא מקום צמיחתם הרגיל, הרי זה נידון כקרקע עולם [נו].

אסור מן התורה לתלוש מעציץ נקוב המונח על הקרקע משום איסור קוצר

[נה] גמרא שבת דף פ"א ע"א, אגלי טל שם סעיף ב', משנה ברורה שם ס"ק מ"ב.
 [נו] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ה', משנה ברורה ס"ק ל"ה, וכתב שם שמכל מקום יש חילוק בין דברים הללו לקרקע, שהקוצר מקרקע הוא האב מלאכה, ואילו הקוצר מדברים הללו הרי זו תולדה.

כה. המגביה עציץ נקוב מהקרקע, ומניחו על גבי יתידות, לדעת השולחן ערוך דינו כמונח עדיין על גבי הקרקע ולכן עובר באיסור קוצר רק מדרבנן משום שממעט את היניקה, ואם תולש מהעציץ בזמן שמונח על גבי יתידות עובר באיסור קוצר מהתורה ^[נז].

כו. המגביה מהקרקע עציץ שאינו נקוב העשוי מעץ או מחרס ומניחו על גבי יתידות, עובר באיסור דרבנן ^[נח], והטעם שאינו עובר מן התורה מפני שגם כאשר העציץ מונח על גבי יתידות הוא יונק מהקרקע.

כז. עציץ שאינו נקוב העשוי ממתכת, המגביהו מהקרקע ^[נט] ומניחו על גבי יתידות, אינו עובר באיסור קוצר כלל ^[ס].

^[נז] כך דעת השולחן ערוך שאוויר הנמצא בין העציץ לבין הקרקע אינו נחשב הפסק ונידון כמונח על גבי הקרקע, עיין בביאור הלכה סימן של"ו סעיף ח' בד"ה "אפילו" שמבאר כן בדעת השולחן ערוך על פי הגר"א, ועיין שם במשנה ברורה ס"ק מ"ג ובשער הציון אות ל"ז, ולכן התולש ממנו חייב מן התורה כיון שדינו כמחובר, כף החיים שם ס"ק ב"ן, ג"ן. אבל הרמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה ד' חולק ואומר שהמגביה עציץ נקוב מהקרקע על גבי יתידות חייב משום תולש מן התורה, וכן המוריד עציץ נקוב מעל גבי יתידות ומניחו על גבי הקרקע חייב משום זורע, הרי שסובר שהאוויר מפסיק בין העציץ לקרקע וכשמגביה אותו הרי זה קוצר ממש, ולכן אם תולש מהעציץ בעודו מונח על גבי יתידות עובר רק באיסור דרבנן כיון שאינו יונק מהקרקע ואינו חלק מקרקע העולם.

^[נח] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף ח' ועיי"ש בביאור הלכה בד"ה "אפילו" בשם הגר"א שמבאר כך בדעת השולחן ערוך, ועיי"ש בביאור הלכה בתחילתו שמשמע שגם הרמב"ם מודה בזה, כף החיים ס"ק ב"ן.

^[נט] ויש לזהר שלא יהא העציץ מוקצה.

^[ס] כיון שמתכת לכולי עלמא מפסיק את היניקה כפי המבואר בחזון איש ערלה ס"ק ל"ב, והרי הוא מנותק לגמרי מהקרקע, ועל כן המגביהו לא ניתק שום צומח ממקום חיותו, ובהלכה הקודמת מיירי רק בעציץ העשוי מעץ או מחרס, כמבואר בביאור הלכה הנ"ל. ועיין לעיל במלאכת זורע הלכה כ"ד שיש דברים נוספים הנחשבים הפסק.

כת. התולש מעציץ שאינו נקוב, עובר באיסור דרבנן [סא].

כט. המוציא זרעים מן הקרקע, אם הוציאם אחר שכבר השרישו, דהיינו אחר ג' ימים מעת הנחתם בקרקע, לכל הפוסקים עובר באיסור קוצר, אבל אם הוציאם קודם ג' ימים, אינו עובר [סב].

המגביה עציץ נקוב מהקרקע ומניחו על גבי יתידות עובר באיסור דרבנן

[סא] משנה שבת דף צ"ה ע"א, שולחן ערוך שם סעיף ז', כף החיים ס"ק נ"א, והוסיף שאם יש בעציץ נוף שיוצא ונוטה כלפי הקרקע, יש בזה אפילו חיוב מהתורה כיון שיונק מהקרקע על ידי הנוף, ואסור לתלוש ממנו אפילו מהחלק שבתוך העציץ.

[סב] כן משמע מהמנחת חינוך במוסך השבת מלאכת קוצר ס"ק ה', ועיין שו"ע סימן ש"י סעיף ב' ומשנה ברורה ס"ק ז', וסימן שי"א סעיף ח' ומשנה ברורה ס"ק כ"ז, ובכף החיים שם ס"ק ס"ד, ואגלי טל מלאכת קוצר סעיף י"ג.

נטילת צרור אדמה שיש בו עשבים

ל. צרור אדמה שיש בו עשבים ומונח בקרקע, מותר לקחתו בשבת כדי לקנח בו גופו. ואף על פי שכשמנתקו מן הקרקע ממעט את היניקה, וכן כשמחזירו אחר כך מרבה את היניקה, מכל מקום כיון שכשמחזיק את הצרור בידיו עדיין זה יונק מן הקרקע מפני שאין הפסק בינו לקרקע, התירו חכמים משום כבוד הבריות [סג].

צרור אדמה שיש בו עשבים מותר להרימו כדי לקנח בו גופו מפני כבוד הבריות

[סג] שולחן ערוך סימן ש"ב סעיף ג' ומשנה ברורה ס"ק י"ב, כף החיים ס"ק כ"ג, כ"ד.

צער גדול מחשש שעבר על חילול שבת

שח רבי שמואל אהרון, כל הלילה התפתלתי מכאבי שיניים נוראים, היסורים היו איומים, לפנות בוקר התעצמו הכאבים כל כך, עד שדנתי בעצמי כי לכל הדעות דיני כמי שיש לו צער גדול מחמת הכאב ובעבור זה נחלש כל גופו, שמותר לו לקחת תרופה, ומרתי את החניכיים בנוזל אלכוהולי, להשקיט את הכאב, אך עתה חושש אני שעברתי על איסור סחיטה ...
"האמן לי" אמר:

היסורים שחשש זה גורם לי, עצומים אף יותר מכאבי השיניים הנוראים ..!

(מעילו של שמואל)

הוצאת פרחים מאגרטל בשבת

לא. אגרטל (א) שיש בו מים ובו פרחים ושושנים שלא נפתחו כל צרכם, אסור להוציאם מן המים בשבת משום איסור קוצר מדרבנן, ואם יצאו אסור להחזירם^[סד], ואם נפתחו כל צרכם מותר להוציאם מן המים^[סה] וכן להחזירם^[סו]. וכן מותר לחותכם לשנים לאחר שיצאו מהמים, מכיון שאינם במצב של צמיחה לא שייך בהם איסור קוצר^[סז]. לכן בבתי כנסיות שרגילים להביא בשבת בשמים כדי להריח בהם ואינם במצב של צמיחה, מותר להוציאם מהמים ולהחזירם, וכן מותר לחתוך מהם חתיכה כדי להריח בה^[סח].

שמירת החזון איש

פעם בליל שבת ראה רבינו החזון איש זצ"ל אדם היושב ולומד לאור הנר, החזון איש נשאר לידו מבלי שהלה יחוש בדבר ולא זו משם, כדי לשמור עליו שלא יכשל ח"ו באיסור שמא יטה.

[סד] כמבואר לעיל במלאכת זורע הלכה י"א, וכיון שאסור להחזירם משום זורע, הוא הדין שאסור להוציאם משום קוצר.

[סה] כף החיים סימן של"ו ס"ק ע"ח וכמו הדס שמותר להוציאו מן המים, כמבואר בסימן תרנ"ד.

[סו] כנ"ל הערה ס"ד שאם אסור להחזיר אסור גם להוציא, והוא הדין לכאן שאם מותר להוציא מותר גם להחזיר.

[סז] וכדלקמן הלכה ל"ג שאין קוצר בתלוש. ומה שכתבנו שמותר לחתכם רק לאחר שיצאו מהמים, מפני שבעודם במים יתכן שלאחר שיחתוך ימשיכו לגדול מעט.

[סח] עיין בסוף הספר בביאורים אות א'. ועיין משנה ברורה סימן שכ"ב סעיף ה' ס"ק י"ז.

בשמים שיצא אחד מהם מהמים מותר להחזירם

הוצאת דג מהמים

לב. המוציא דג מן המים חייב משום צד^[סט], ואם הניחו עד שמת, יש אומרים שחייב גם משום נטילת נשמה^[ע], ויש אומרים שחייב גם משום קוצר ולא משום נטילת נשמה^[עא].

אסור להוציא דג מהמים בשבת

[סט] רמב"ם הלכות שבת פרק י' הלכה י"ט, משנה ברורה סימן שט"ז ס"ק י"ג, ל"ג. ופעמים שאינו חייב משום צידה, אם היה ניצוד מבעוד יום, כגון שהיה מונח בתוך ספל וכדומה ומוציאו משם שחייב רק משום נטילת נשמה או רק משום קוצר, עיין שער הציון שם אות נ"ג, ועיין עוד אגלי טל מלאכת קוצר ס"ק כ"ו, ובמלאכת צד ס"ק ב', ובמלאכת גוזז ס"ק ז' בד"ה "אך".

[ע] עיין רש"י בשבת דף ק"ז ע"ב בד"ה "השולה", רמב"ם הלכות שבת פרק י' א הלכה א', אגלי טל מלאכת קוצר סעיף י"ד וס"ק כ"ו, משנה ברורה סימן שט"ז ס"ק י"ג, ל"ג, ומוסיף שלא דוקא אם מת, אלא אפילו אם התייבש בין סנפיריו כרוחב סלע חייב משום נטילת נשמה, כפ' החיים ס"ק ס"ח.

[עא] מגן אברהם סימן תצ"ז ס"ק ו', והוא מירושלמי שבת פרק כלל גדול הלכה ב', אגלי טל מלאכת קוצר סעיף י"ד וס"ק כ"ו.

הרכבת משקפיים בשבת

מסופר על מרן החזון איש וצוק"ל, שבא אליו אדם אחד ושאל כיצד לנהוג בנוגע להרכבת משקפי שמש בשבת בלכתו ברחוב, מאחר והוא נזהר שלא לטלטל אף במקום שיש עירוב. ענה לו החזון איש שבתוך בני ברק מותר כיון שעדיין כל רחובותיה כרמלית, וברכמלית לא גזרו שמא ישכח ויטול המשקפיים בידו. אבל "בכביש השחור" [המוביל לפתח תקוה] שיש לו דין רשות הרבים יש מקום לגזור ולאסור הרכבת המשקפיים. [פאר הדור ח"ד עמ' קצ"ב]

והוסיף הגר"ח קנייבסקי שליט"א, אני שמעתי שאמר לו לקשור המשקפיים בחוט מאחורי האוזן כדי שלא יוכלו ליפול.

יש לציין שמרן החזון איש החמיר שלא לטלטל בשבת אף במקום שמתקנים עירוב כדין כיון שעל פי רוב יש בזה מכשולים.

[מקדשי שביעי]

קצירה בתלוש

לג. אין איסור קוצר בדבר התלוש מן הקרקע, לפיכך פירות המחוברים לענפים תלושים, מותר לתולשם מן הענף ואין בזה איסור קוצר כלל, דכיון שנקצצו מן האילן אינם צומחים עוד [עב]. וכן פירות וירקות תלושים שמחובר אליהם גבעול דק בראשם, כגון עגבניות, תפוחים אגסים וכדומה, מותר לנתקם לפי שאינם מחוברים לקרקע [עג].

מותר לתלוש פירות מענפים תלושים המונחים על הקרקע

[עב] רמ"א סימן של"ו סעיף ח' וביאור הלכה ד"ה "שנפשח", כף החיים ס"ק ה"ן, ואפילו אם הענפים מונחים על הקרקע גם כן מותר וכדלקמן הלכה ל"ה. ועיין ט"ז ס"ק ח', ובאגלי טל מלאכת דש ס"ק ב', ובארחות שבת חלק א' עמוד קצ"א הערה י"ב, מדוע אין בזה איסור של דש.

[עג] וצריך למשוך את הפרי מהגבעול ולא את הגבעול מהפרי, משום איסור בורר.

פרי אשר לו גבעול בראשו מותר לנתק הפרי מהגבעול

הליכה על גבי עלים יבשים

לד. מותר ללכת בשבת על עלי שלכת יבשים אפילו שהם נשברים בדרך
הילוכו, ואין בשבירה זו משום איסור קוצר מפני שהם תלושים, וכמו
שנתבאר בהלכה ל"ג [עד].

מותר ללכת על עלי שלכת יבשים בשבת ואין בשבירתם איסור קוצר

[עד] ומשום טוחן גם אין חשש, כמו שכתבנו בביאורים למלאכת לש אות א' עיי"ש.

פירות שנשרו מערב שבת

לה. פירות שנשרו מן העץ על הקרקע מערב שבת^[עה], מותר להרימם בשבת^[עו], ולא שייך בהם איסור קוצר^[עז]. אבל אם אינם מעושרים, הרי הם מוקצה^[עח].

פירות שנפלו על הקרקע מערב שבת מותר להרימם בשבת אם הם מעושרים

[עה] דאם נפלו בשבת אסורין משום נולד.

[עו] וצריך לזהר שלא לאוספם יחד לערימה או לכלי, משום איסור מעמר.

[עז] כוונת הדין דלא נימא דהוי כמו עציץ נקוב המונח על הקרקע שאסור לתלוש ממנו, קמ"ל

דהתם הצומח מחובר לאדמה שבעציץ ויונק מן הקרקע ולכן אסור, אבל כאן שאינו מחובר לאדמה אלא רק מונח עליה, לא שייך בזה איסור קוצר.

[עח] רמב"ם הלכות שבת פרק כ"ה הלכה י"ט.

תלישת פירות מאילן יבש

לו. אילן שיבשו פירותיו, וגזעו לח, או שיבש גזעו, ופירותיו לחים, כל זמן שהאילן מחובר לאדמה אסור מן התורה לקצוץ פירותיו [עט].

אילן שיבשו פירותיו או גזעו, אסור מהתורה לקצוץ פירותיו

[עט] שולחן ערוך סימן של"ו סעיף י"ב ומשנה ברורה ס"ק נ"ו.

התעלף מראיית חילול שבת

מסופר על מרן הגר"ח סלובייצ'יק זצוק"ל שהיה עם אביו ה"בית הלוי" זצוק"ל וראו יהודי שמחלל שבת. הגר"ח נבהל, ואביו ה"בית הלוי" התעלף ...

אמר ר' חיים עכשיו אני רואה את החילוק ביני לבין אבי במדרגת הריחוק מן החטא, גם אני נבהלתי, אבל מאבי פרחה נשמתו והתעלף.

המשגיח דמיר הגר"י ליבוביץ' זצ"ל הלך פעם עם תלמיד וראו אחד מחלל שבת, שאל התלמיד האם למחות בו, ענה לו המשגיח מסתמא אינו יהודי.

בזהירותו שלא להיות מושפע מחילול שבת ר"ל, תיכף מחה מלבו ציור העבירה, שמן הסתם הלה אינו יהודי.

[ספר הערות על התורה - במדבר]

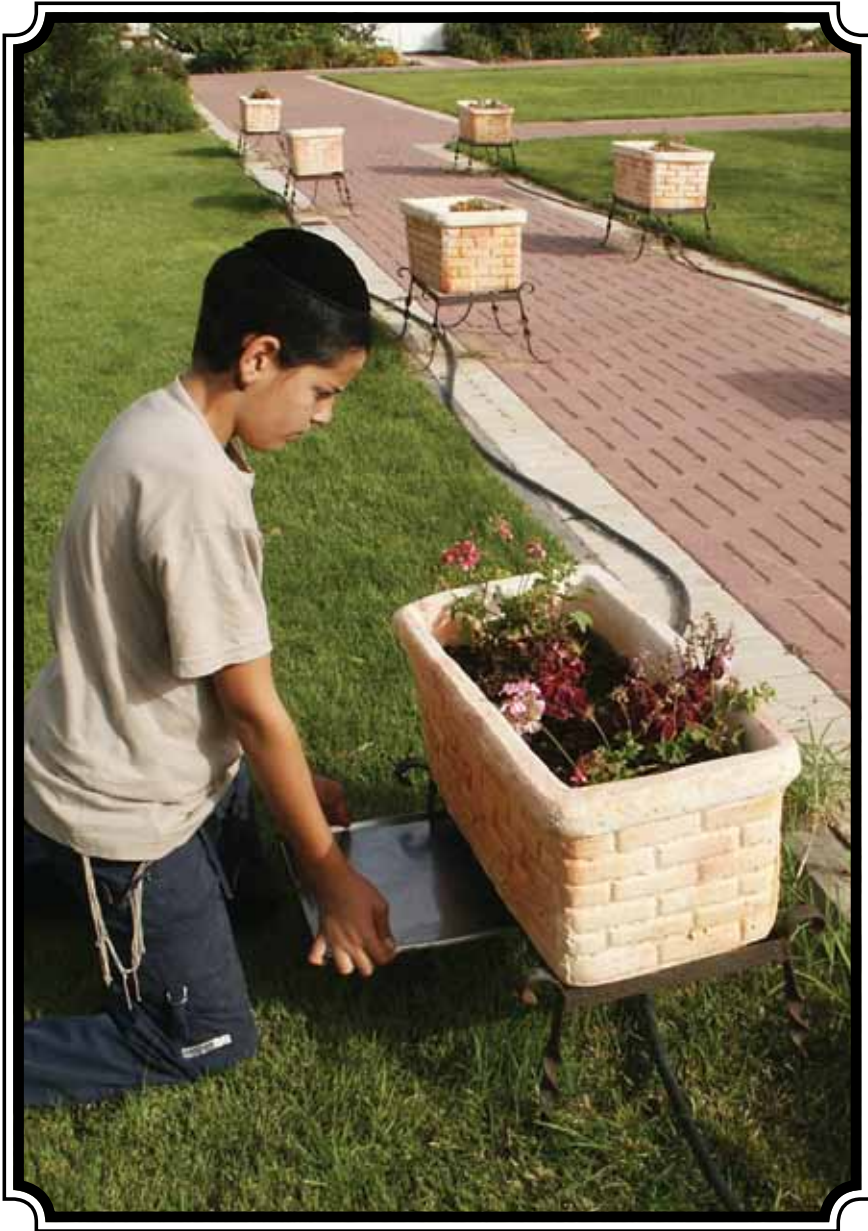
שבירת ענף מהעץ בשבת, וסתימת נקבי עציץ נקוב

לז. השובר ענף מן העץ בשבת, ולא ניתקו לגמרי, אף שעדיין הוא יונק מן הקרקע, עובר באיסור קוצר מדרבנן, משום שמיעט את היניקה בשבירתו. וכן עציץ המונח על גבי קרקע ובו נקבים, וסתם מקצתם בשבת, עובר באיסור קוצר מדרבנן, לפי שמיעט את היניקה בסתימתו [פ].

השובר ענף מן העץ ולא ניתקו לגמרי, עובר באיסור קוצר דרבנן

[פ] כן מסתבר על פי הנ"ל הלכה כ"ו שכל שממעט את היניקה אסור מדרבנן לדעת השו"ע.

עציץ שיש בו נקבים וסותם חלק מהם על ידי מגש מתכת, עובר באיסור קוצר מדרבנן

הליכה מתחת לעציץ נקוב

לח. עציצים התלויים באוויר ויונקים מן הקרקע על ידי נקב, מותר להלך תחתיהם ואין לחשוש משום הפסקת היניקה, כיון שהעציצים יונקים גם מהצדדים באלכסון [פא].

מותר ללכת תחת עציצים התלויים באוויר ואין בזה משום איסור קוצר

[פא] חזון איש מסכת ערלה סימן א' ס"ק ט"ז, שאין לזה חשיבות של מלאכת קוצר, מפני שבעוד זמן הוא יעבור משם, ועל כן כשזז משם אינו עובר באיסור זורע.

דיני בעלי חיים בשבת

דיני בעלי חיים בשבת

ובו י"ב הלכות

חלות דבש – הוצאתם מהכוורת, והוצאת דבש מהן

א. אסור להוציא בשבת "חלות דבש" מכוורת דבורים, מפני שדומה לתולש ואסור מדרבנן [א].

ב. אסור להוציא בשבת דבש מחלות הדבש, מפני שמפרק את הדבש מהחלה, ועובר על איסור דש [ב].

ג. חלת דבש שנתרסקה לפני שבת והדבש צף עליה, מותר בשבת לאסוף את הדבש, אבל אם נתרסקה בשבת אסור לאסוף את הדבש שעליה [ג].

[א] שולחן ערוך סימן שכ"א סעיף י"ג, משנה ברורה ס"ק מ"ז, כף החיים ס"ק פ"א.

[ב] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ו, מ"ח.

[ג] רמ"א סימן שכ"א סעיף י"ג. וצריך ליתר מלאסוף ממקומות שונים משום איסור מעמר מדרבנן, שהרי הדבש במקום החלת דבש היא מקום הוייתו, ודומה לאוסף מלח ממשרפות המלח.

טלטול בעלי חיים

ד. אסור לטלטל בשבת בעלי חיים משום שהם מוקצה, ואפילו הם שלו [ד], ואפילו הם לנוי [ה]. וכן אסור לגעת בבעלי חיים קטנים, מפני שבנגיעתו מזיז אותם ממקומם [ו], אך אם הם בעלי חיים גדולים שהנגיעה לא מזיזה אותם אלא הם זזים מחמת עצמם, מותר לגעת בהם כדין כל מוקצה שמותר בנגיעה.

הנהגת הסבא מנובהרדוק בטבילותיו

מסופר על הסבא מנובהרדוק זצ"ל שאחד הדברים שנזהר בהם שהיה טובל מדי בוקר במקווה טהרה, פעמים היה חומק למקוה בעיצומו של יום לחסוך הדלקת הנר בלילה. בשעת הטבילה היה מתפלל לב טהור ברא לי אלוקים, לב טהור, לב טהור.

[ד] שו"ע סימן ש"ח סעיף ל"ט, משנה ברורה ס"ק קמ"ו. וצריך ביאור מדוע לא יהא מותר לשחק בהם דומיא דכדור שמתיר הרמ"א בסימן ש"ח סעיף כ"ה, וביאור הדברים, יעויין בספרי ויאמר אברהם על הלכות מוקצה עמוד קמ"א שהתבאר בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שמחלוקת השו"ע והרמ"א שם בכדור, היא רק בזמנם שהיו לוקחים חתיכות בד והופכים אותן לכדור, שהשו"ע סובר שמשחק אינו שימוש חשוב שיהפוך מוקצה מחמת גופו לכלי היתר, ואילו הרמ"א חולק על זה וסובר שמשחק יכול להפוך מוקצה מחמת גופו לכלי היתר. ונראה שההיתר של הרמ"א הוא רק בבדים שאין להם שם בפני עצמם, אלא ששם משתנה בהתאם לשימושם, אבל בעלי חיים שיש להם חיות, אין בכוח אדם שרוצה לשחק בהם להפוך אותם לכלי היתר, דהם תמיד עומדים במהותם, שהם מוקצה מחמת גופו.

[ה] בן איש חי שנה ב' פרשת ויגש סעיף ז', כף החיים סימן ש"ח ס"ק רל"ה.

[ו] המשנה ברורה בסימן ש"ח ס"ק י"ז כתב בשם הגר"א שפסק כהמגיד משנה שנגיעה מותרת אם לא יבוא לידי נדנוד, ולכן נראה שאסור ליגע בבעלי חיים קטנים, שהנגיעה מזיזה אותם.

אסור למלטל בעלי חיים בשבת משום איסור מוקצה

רכיבה על בעלי חיים

ה. אסור לרכוב בשבת על גבי סוס או שאר בעלי חיים, גזירה שמא יתלוש ענף כדי להכותו שילך יותר מהר, ויעבור על איסור קוצר, ואפילו במקום שאין חשש שמא יתלוש וכגון במדבר שאין עצים, גם כן אסור, דלא פלוג רבנן בגזרתם^[ז].

אסור לרכוב על גבי בהמה בשבת שמא יתלוש ענף כדי להכות את הבהמה

[ז] שו"ע סימן ש"ה סעיף י"ח, ומשנה ברורה ס"ק ס"א, ס"ב, כף החיים ס"ק ס"ב.

אסור לרכוב על גבי בהמה גם במקום שאין חשש שמא יתלוש

ו. אסור לשבת בשבת על גבי כרכרה שמחוברת לבעל חיים, מפני שהכרכרה נחשבת כצידי הבהמה, ואסור להשתמש בצידי בהמה בשבת [ח].

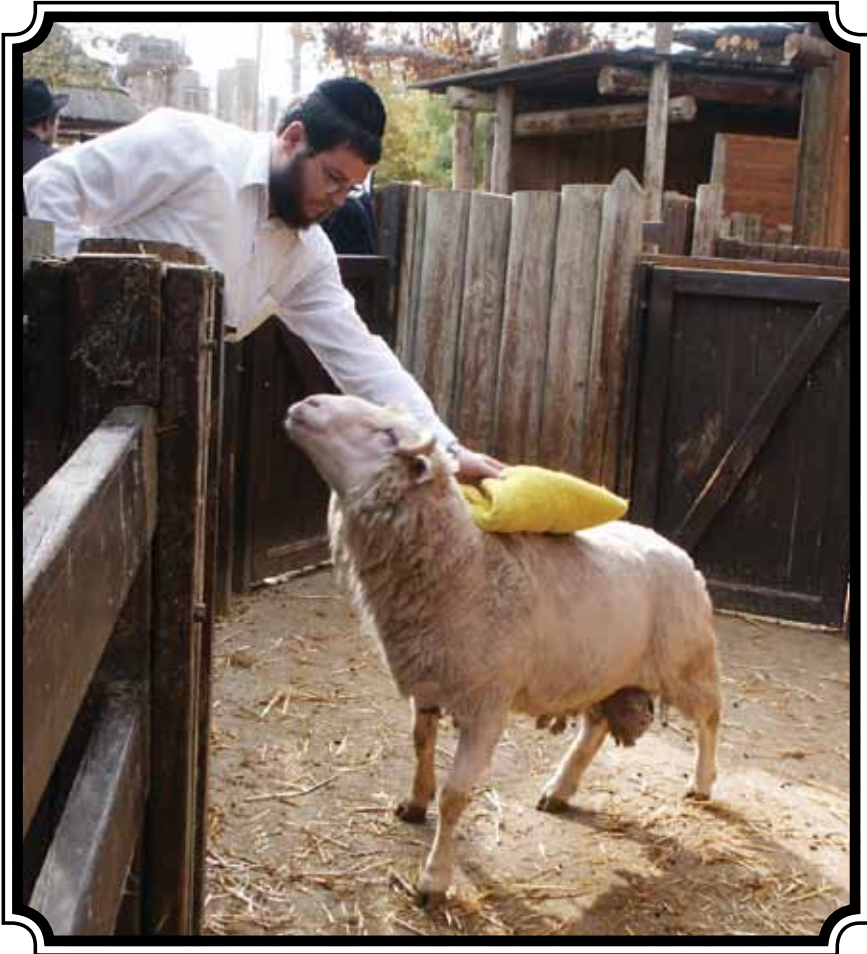

אסור לשבת בשבת בכרכרה המחוברת לסוס

[ח] רמ"א סימן ש"ה סעיף י"ח, ועיי"ש משנה ברורה ס"ק ס"ז, ובכף החיים ס"ק ע"ב מדוע לא נחשב כצידי צדדים.

שימוש בבהמה

ז. אסור להשתמש בבהמה בשבת, ולכן אסור להניח עליה בגדים או שאר חפצים [ט].

אסור להניח בגד על גבי בהמה בשבת

[ט] אגלי טל מלאכת קוצר סעיף כ"ד.

ח. מותר להוריד משא מעל גבי בהמה בשבת, בין שהונח בשבת ובין שהונח בערב שבת, משום צער בעלי חיים^[י]. ואם המשא מוקצה יורידו אותו בשינוי על ידי טלטול בגופו או בראשו^[יא], ואף אם אין צער וכגון דבר קל כמו בגד וכדומה, גם כן מותר ליטלו מהבהמה^[יב].

מותר להוריד מנבת מעל גבי בהמה בשבת

[י] סימן ש"ה סעיף י"ח ומשנה ברורה ס"ק ס"ד, ס"ה. ואף על פי שבאילן אסור להוריד ממנו דברים כמבואר במשנה ברורה סימן של"ו ס"ק ו' משום שעצם ההורדה נחשבת להשתמשות באילן, מכל מקום בבהמה התירו משום צער בעלי חיים.

[יא] שו"ע סימן ש"ה סעיף י"ח, ועיין בביאור הלכה בד"ה "ומטעם", ובד"ה "מכניס".

[יב] והטעם, כיון שבאופן שיש צער בעלי חיים התירו להוריד ממנה משא בשבת, אזי לא גזרו גם באופן שאין צער בעלי חיים, ולכן מותר להוריד כל בגד בכל אופן מבעל חיים בשבת משום לא פלוג, עיין בזה באגלי טל מלאכת קוצר סעיף כ"ד, ובס"ק מ"ז. וטעם נוסף, שרק באילן גזרו שאסור בכל ענין מחשש שמא יעלה עליו כדי להוריד כיון שהוא גבוה, מה שאין כן בבהמה לא גזרו כיון שבדרך כלל היא נמוכה ויכול לקחת בלי לעלות, כך מבואר בשער הציון סימן של"ו אות ז', ובמגן אברהם שם ס"ק ב' ובמחצית השקל שם.

נתינת אוכל לבעלי חיים

ט. מותר בשבת לתת מזונות לבהמה חיה ועופות שמזונותיהם עליו, וכן להשקותם, ואם קשה להם לאכול מותר לתת להם את האוכל בפה [יג], ובלבד שלא יהא האוכל מוקצה [יד].

מותר להאכיל או להשקות בעלי חיים בשבת, שמזונותם עליו

[יג] שו"ע סימן שכ"ד סעיף י', י"א, משנה ברורה ס"ק כ"ט. ועיין בס"ק ל"א ובכף החיים ס"ק מ"ז בענין נתינת חיטים לציפורים בשבת שירה.

[יד] עיין שו"ע סימן שכ"ד סעיף ו' ומשנה ברורה ס"ק ט"ז. וע"ע בכף החיים ס"ק מ"ז.

משיכה בחבל הקשור לבעלי חיים

י. חבל הקשור לבהמה מותר לנדנדו ואינו מוקצה, כיון שהחבל אינו משמש את הבהמה ואינו נטפל אליה, אבל למשוך את הבהמה על ידי החבל אסור כיון שהיא מוקצה, ואף שזה טלטול מן הצד, מכל מקום אסור כיון שלא הותר טלטול מן הצד אלא לצורך דבר המותר [טו].

אסור למשוך בהמה על ידי חבל הקשור בה

[טו] המשנה ברורה בסימן ש"ה ס"ק י"ג כתב שאין לרצועות המחוברות לבהמה דין מוקצה, מפני שאין לבהמה צורך בהם, אלא יש בהן צורך לאדם, ולכן אינן בטלות לבהמה, אבל אסור למשוך את הבהמה על ידי החבל כיון שאין לטלטל מן הצד שלא לצורך.

יא. "סגי נהור" המסתייע בבעלי חיים, מותר לו להחזיק ברצועה המחוברת לבעל חיים וללכת איתו^[טז], אבל אסור לו לטלטלו או ללטפו^[יז].

מותר ל"סגי נהור" לתפוס ברצועות המחוברות לבעל חיים וללכת איתו

[טז] דמותר לטלטל מן הצד כשצריך.

[יז] ראה בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן פ"ב שהביא תשובת הרא"ש שלא פלוג רבנן בבעלי חיים, ואפילו נעשו לנוי ולשעשוע הרי הם מוקצה, וכן כתב בכף החיים סימן ש"ח ס"ק רל"ה, ונראה דהוא הדין כאן בבעלי חיים המסייעים ל"סגי נהור" שאסור לטלטלם או לשחק עמהם.

הכנסת בעלי חיים לכלוב

יב. מותר בשבת להכניס תרנגולים ללול באופן שנוגע בהן מאחוריהם והן נכנסות [יח], ואפילו שאינו מכניסן לתועלתן כדי שיאכלו וכדומה, אלא מכניסן לתועלתו כדי שלא יברחו; אבל אם חפץ להכניסן לשעשוע ואין לו ולהן שום תועלת, אסור לו ליגע בהן מאחוריהן [יט], אבל יכול לרוץ אחריהן כדי שיכנסו מעצמן [כ].

מותר בשבת להכניס תרנגולים ללול באופן שנוגע בהן מאחוריהן והן נכנסות

[יח] שו"ע סימן ש"ח סעיף מ'.

[יט] משנה ברורה סימן ש"ח ס"ק קנ"ב.

[כ] כן מסתבר.

מלאכת מעמר

הגדרת המלאכה

מעמר הוא העושה ערימה בפעם הראשונה, מדבר שגידולו מן הארץ, ובמקום גידולו [א]. {ועיין לקמן בדיני המלאכה ביתר ביאור}.

הטעם שעושים ערימה הוא כדי שרגלי אדם או בהמה לא ידרכו על זה, או שחפץ למכור, או לשמור באוצר.

היכן היתה במשכן

לדעת רש"י והרמב"ם מלאכת מעמר היתה באסיפת הסממנים לאחר שנקצרו, ולדעת רבינו חננאל ורב האי גאון היתה באסיפת המנחות [ב].

אבות המלאכה

אסיפת גידולי קרקע, בפעם הראשונה, ובמקום גידולם הרי זה אב מלאכה [ג]. ואפילו שבמשכן מלאכת מעמר היתה בסממנים {לדעת רש"י והרמב"ם הנ"ל}, מכל מקום כל דבר שגידולו מן הארץ בכלל זה, לפי שדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן, וכמו שכתב המגיד משנה [ד] שכל הדומה למה שהיה במשכן בדמיון גמור נקרא אב מלאכה.

[א] עיין אגלי טל מלאכת מעמר סעיף א', ב' וס"ק א'.

[ב] אגלי טל שם ובפתיחה אות א'.

[ג] אגלי טל מלאכת מעמר סעיף א', ב'.

[ד] הלכות שבת פרק ז' הלכה ד'.

תולדות המלאכה

כתב הרמב"ם^[ה] "המקבץ דבילה ועשה ממנה עגולה, או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה", וכן כתב השו"ע^[ו], ומוסיף המשנה ברורה^[ז] שהמקבץ דבילה עובר באיסור מעמר מהתורה אפילו כשעושה זאת בביתו^[ח]. עוד כתב הרמב"ם^[ט] "המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר".

אף אחד ממחללי השבת לא עלה לדוכן

הרב שפירא מלובלין זצ"ל סיפר: "לאחר שנבחרתי לרב בעיר גלינא, ביו"ט הראשון לשהותי שם ראיתי שגם מחללי שבת עורכי דין ורופאים נוטלים את ידיהם ומתכוננים לעלות לדוכן לברך, מיד עליתי על הבימה שעל יד ארון קודש ואמרתי, המשנה אומרת "כהן שידיו צבועות לא ישא את כפיו", רבותי, האם יש בנמצא ידיים צבועות יותר מאלה שמחללות שבת ומעיזות לברך את ישראל?" ירדתי מהבימה ואף אחד ממחללי השבת לא עלה לדוכן.

[ה] הלכות שבת פרק ח' הלכה ו'.

[ו] בסימן ש"מ סעיף י'.

[ז] סימן ש"מ ס"ק ל"ח.

[ח] והטעם הוא מפני שהרמב"ם סובר שמה שצריך לאסוף במקום גידולו, אין זו הלכה למשה מסיני, אלא שזה צורת המלאכה שהיו עושים במשכן שהיו אוספים במקום גידולו, ולכן כשאוסף בבית שלא עשה את המלאכה כמות שהיא הרי זה רק איסור דרבנן, אבל לדבק תאנים שרגילים לעשות כן בבית, אזי בבית זו צורת המלאכה ועל כן אסור מהתורה, ועיין בסוף הספר בביאורים אות א' מה שכתבנו בזה.

[ט] הלכות שבת פרק כ"א הלכה י"א.

דיני המלאכה

ובו י"ג הלכות

התנאים לאיסור מעמר

א. המעמר אינו עובר באיסור דאורייתא, אלא אם יתקיימו שלשה תנאים: א. שיהיה הדבר הנערם מגידולי קרקע. ב. שיהיה במקום גידולו. ג. שיעשה כן בפעם הראשונה ^[י].

ב. חכמים אסרו אופנים נוספים: המעמר במקום גידולו אבל דבר שאינו גידולי קרקע כגון האוסף מלח מ"ים המלח", או ביצים מלול של תרנגולים, שמקום הויתם נידון כמקום גידולם, וכן האוסף שלא בפעם הראשונה, כגון שאוסף ערימה שהתפזרה, או שאוסף שלא במקום גידולו כגון כשכל פרי שנושר מהעץ זורק לחצירו, ושם אוספן, בכל אלו עובר באיסור מעמר מדרבנן ^[יא], מאחר ולא התקיימו באסיפתו ג' תנאים המבוארים בהלכה א', ואם אוסף בבית אינו עובר באיסור דרבנן אלא באיסור של "עובדין דחול", ולהלן יתבאר דין זה.

[י] אגלי טל מלאכת מעמר סעיף ב'.

[יא] אגלי טל שם ובסעיף ו', שו"ע סימן ש"מ סעיף ט', משנה ברורה ס"ק ל"ה, ל"ו, כף החיים שם ס"ק ע"ג, ע"ה.

האוסף מלח מ"ים המלח" במקום שהתייבשו המים עובר באיסור מעמר מדרבנן

האוסף ביצים מלול של תרנגולים עובר באיסור דרבנן של מעמר

אסיפת מלח שנשפך בבית

ג. מלח שנשפך והתפזר בבית, כיון שאין זה מקום הוייתו, וגם אין גידולו מן הקרקע, ואין זה אסיפה ראשונה, מותר לכתחילה לאוספו לערימה, ואין בזה משום מעמר ^[יב]. ואף לא איסור של "עובדין דחול" ^[יג].

מותר לאסוף מלח שנתפזר בבית ואין בזה איסור אף לא של עובדין דחול

[יב] שו"ע סימן ש"מ סעיף ט', משנה ברורה ס"ק ל"ה, אגלי טל שם סוף סעיף ב' וסעיף ו'.
 [יג] דרק בפירות שהם גידולי קרקע דעת השו"ע בסימן של"ה סעיף ה' שיש בזה איסור של "עובדין דחול", אבל מלח שאינו גידולי קרקע שהתפזר בבית מותר לאספו ואין בזה איסור של "עובדין דחול".

ד. מים מים המלח שהכניסם לתוך ביתו, והתאדו המים ונשאר מלח, כיון שהמלח נוצר בביתו, וכאן הוא מקום הויתו, על כן האוסף את המלח עובר באיסור מעמר מדרבנן [יד].

מים מים המלח שהתאדו בבית אסור מדרבנן לאסוף את המלח

[יד] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

שיעור מעמר

ה. ישנם שלשה סוגי מעמר וחלוקים הם בשיעורם: א. **מעמר לאדם** - ושיעורו כגרוגרת, {לדעת החזון איש בערך 33 גרם, ולהגר"ח נאה הוא בערך 22 גרם}. ב. **מעמר לבהמה** - ושיעורו כמלוא פי הגדי. ג. **מעמר להסקה** - ושיעורו כדי לבשל ביצה קלה, דהיינו שליש בישול [טו].

המעמר לבהמה עובר באיסור מעמר

[טו] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ה', מובא גם בכף החיים סימן ש"מ ס"ק ע"ו.

דיבוק תאנים ותמרים

ו. המדבק תאנים או תמרים, או שעושה מהן מחרוזות, עובר באיסור מעמר מן התורה, ואפילו עושה כן בבית (א), מפני שהדרך לעשות כן גם בבית [טז]. ואם גם אוספן לערימה לפני שמדבקן, חייב גם על עצם האיסוף אם עשה כן במקום גדילתם וכפי כל התנאים הנ"ל בהלכה א'.

המדבק תאנים אפילו בבית עובר באיסור מעמר מן התורה

[טז] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ו', שו"ע סימן ש"מ סעיף י', משנה ברורה ס"ק ל"ח, כף החיים ס"ק ע"ז, ועיי"ש לענין השיעור המחייב בזה. והטעם הוא דמקום גידולו הוא אינו הלכה למשה מסיני אלא שזו היא צורת המלאכה במקום גידולו, ועל כן כשמדבק תאנים בבית ששם רגילים לעשות זאת, אזי שם הוא צורת המלאכה. ואף שבאגלי טל מבואר שלפי הרמב"ם אין צריך את התנאי של מקום גידולו, מכל מקום השו"ע שמצד אחד פוסק את הדין של תאנים, ומצד שני פוסק שצריך מקום גידולו, צריך לומר כמו שנתבאר.

אסיפת עלי ירק לערימות ואגודות

ז. עלי פטרוזיליה, או צנוניות שרגילים לאוספם לערימה גדולה ואחר כך לעשות מהם אגודות קטנות קשורות, יש בזה איסור מעמר מן התורה גם באסיפה לערימה גדולה, וגם בעשיית אגודות קטנות כיון שכך הוא דרך עימורם, ואפילו שעושה כן בבית [יז].

ח. אם התיר את אגודת עלי הפטרוזיליה בבית, אינו יכול שוב לחזור ולקושרם יחד, דיש בזה איסור מעמר מדרבנן [יח].

אסור לקשור בחוט עלי פטרוזיליה אפילו בבית

[יז] כן מסתבר, ודומה למדבק תאנים. ועיין אגלי טל מלאכת מעמר ס"ק א' שפעמים הדרך לעמר פעמיים, וחייב בשתייהן.

[יח] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וטעמו שכמו המעמר בפעם השניה בשדה שעובר באיסור דרבנן כנ"ל הלכה ב', הוא הדין כאן כיון שהדרך לעשות כן בבית, כשעושה זאת פעם שניה אסור מדרבנן.

אסיפת פירות מהגינה

ט. האוסף בשבת שני פירות מהגינה בידו כדי לאוכלם, אם יש בהם שיעור עימור הנ"ל בהלכה ב', עבר על איסור מעמר [יט].

האוסף שני פירות מהגינה בידו עובר באיסור מעמר מן התורה

[יט] אגלי טל מלאכת מעמר ס"ק ד', ועיין משנה ברורה סימן שכ"ב ס"ק ו'.

דאגתו של הגר"א קוטלר זצ"ל למנוע חילול שבת

באחד הימים גילה הגר"א קוטלר זצ"ל ראש ישיבת לייקווד שבדואר בניו יורק עובדים יהודים בשבת. הוא פנה להנהלת הדואר בבקשה לשחררם. תשובתם היתה שמשום מה רוב המוסדות וביניהם מוסדות התורה, נוהגים לשלוח את מכתביהם בסוף השבוע, וכיון שישנה אז עבודה רבה אי אפשר לשחרר את העובדים היהודים.

שמע זאת ראש הישיבה והחל מתרוצץ ממוסד למוסד ומבקש שלא ישלחו דואר ביום שישי. ומאז השתרש במוסדות התורה שאין שולחים מכתבים ביום שישי והעובדים שוחררו.

[מקדשי שביעי]

המעמר בשינוי

י. המעמר בשינוי, כגון שמעמר ברגליו עובר באיסור מעמר בדרבנן^[כ].
 ואם מעמר לתוך חיקו או לתוך בגדו, יש אומרים שעובר באיסור מעמר
 מהתורה, ויש אומרים שאינו עובר^[כא].

המעמר בשינוי, כגון שאוסף את הפירות ברגליו, עובר באיסור מעמר מדרבנן

[כ] כדין כל מלאכה שעושה בשינוי.

[כא] איל משולש פרק א' סעיף י"ט.

המעמר לתוך בגדו, יש אומרים שעובר באיסור דאורייתא ויש אומרים שעובר באיסור דרבנן

פירות שנתפזרו בבית

יא. פירות שנתפזרו בבית במקום אחד, מותר לאוספם אפילו לתוך סל ואין בזה משום איסור מעמר וכנ"ל בהלכה ב', ולא משום "עובדין דחול" [כב], ואם נתפזרו אחד הנה ואחד הנה אסור לאוספם לתוך סל (ב), ויש בזה משום "עובדין דחול" [כג]. {והיינו כל שאינו יכול לאוספם כשעומד במקום אחד, אבל אם יכול לאוספם כשעומד במקום אחד מותר} [כד]. אך אם אינו אוספם לתוך סל אלא מזיזם ברגלו או בידו לצד, מותר לו לאחר מכן לאוספם לתוך סל [כה]. וכמו כן אם התפזרו אחד הנה ואחד הנה מותר לאסוף מעט מעט ולאכול מיד [כו]. וכן אם נתפזרו על השולחן וכגון פיצוחים וכדומה, מותר לאוספם לתוך כלי ואין בזה משום "עובדין דחול" [כז].

[כב] שו"ע סימן של"ה סעיף ה', והטעם הוא מאחר שלא נתפזרו אחת הנה ואחת הנה, אין על איסופם שם מעמר.

[כג] כמו שאסור בחצר משום "עובדין דחול" כמבואר בשו"ע סימן של"ה סעיף ה' ומשנה ברורה ס"ק י"ז, י"ח, כן כתב בחיי אדם כלל י"ג סעיף א' שהוא הדין בבית שאסור כמו בחצר. וכך משמע מהאליה רבה שדן לגבי איסוף חיטים שזורקים בשמחת תורה {בבית הכנסת}, ומתיר רק מטעם שמחה, משמע שמדין בית אין להתיר, וכתב בשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו סעיף כ"ד שיכול לאסוף על ידי מטאטא את כל הפירות למקום אחד ושם להרימם. ועיין בביאור הלכה שם ד"ה "אחד" שאף לתוך חיקו וכסותו יש להחמיר, ועיין כף החיים ס"ק כ"ח שמביא בשם הנזירות שמשון שהמיקל לאסוף לתוך חיקו וכסותו, יש לו על מי לסמוך. וביאור ההלכה של "עובדין דחול", מאחר שרגילים לאוספם בשדה, אם כן כשאוספם בבית עושה בזה פעולה של שדה, וזה נקרא "עובדין דחול", שבזה שאוספם לתוך סל וקופה נראה כיום חול בעיניו.

[כד] איל משולש על הלכות מעמר, ועיין בחוט שני חלק ב' פרק כ"ג ס"ק א' שכתב שכל שמורגש שמתעסק באסיפתם אסור.

[כה] מאחר שבשעת האסיפה לא נתנם לתוך סל.

[כו] שו"ע סימן של"ה סעיף ה'.

[כז] כיון שאין זה דומה לשדה, ורק בנתפזרו על הריצפה שדומה לשדה אסור, וגם בדרך כלל כשמתפזר על השולחן אפשר לאוספם כשעומד במקום אחד.

פירות שנתפזרו בבית אחד הנה ואחד הנה אסור לאוספם לתוך סל, אך להזיזם לצד ולאחר מכן לאוספם לתוך סל, מותר

גרעינים שנתפזרו על השולחן מותר לאוספם

כיצד לשמר את השבת

בגמרא שבת דף קי"ח "אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו..." , ודייק בזה הגאון ר' יצחק אלחנן זצוק"ל שלא נאמר שומר אלא משמר, דהיינו לא די שאדם שומר בעצמו את השבת, אלא עליו להשפיע ולהפעיל שגם אחרים ישמרו שבת כהלכתה.

[מקדשי שביעי בשם רזא דשבתא]

אסיפת משחקים שנתפזרו בבית

יב. משחקים וצעצועים או בגדים העשויין מגידולי קרקע, שנתפזרו בבית, מותר לאוספם לתוך כלי ואין בזה לא משום מעמר [כח] ולא משום "עובדין דחול" [כט], ולכן מותר בשבת לאסוף משחק הנקרא "קפלה" לתוך כלי אחד, ואפילו שהוא עשוי מגידולי קרקע.

משחק שהתפזר בבית מותר לאוספו בשבת ואין בכך איסור של מלאכת מעמר

[כח] כיון שאין זה מקום גידולם. ובערוך השולחן סימן ש"מ סעיף ג' כתב שכל דבר שנשתנה מבריותו אין בו משום מעמר וכגון שנטחן וכדומה, וכל שכן משחקים, ומביאו בשביתת השבת מלאכת מעמר ס"ק ט'.

[כט] דמסתבר שרק בדבר שגידולו מן הקרקע כמות שהוא, יש בו איסור של "עובדין דחול" ולא בדבר שנעשה בו יצירה חדשה.

משחק "קפלה" מותר לאוספו בשבת ואין בכך איסור של מלאכת מעמר

הוצאת חלות מהתנור

יג. האופה חלות בערב שבת או שאר מיני מאפה והשאירם בתנור, מותר לו להוציאם בשבת מן התנור. ואף על פי שהתבאר לעיל, שהאוסף מלח ממשרפות המלח עובר באיסור מעמר מדרבנן משום שזה מקום הוייתו, ואם כן הוא הדין במיני מאפה שהתנור הוא מקום הוייתם, מכל מקום יש לחלק ביניהם, שבמלח לפני שנתאדה לא היה עליו שם של מלח כלל אלא מים מלוחים ולאחר שנתאדה נהיה מלח, אבל בחלות ומיני מאפה האפיה רק מתקנת את הבצק לאכילה ולא נוצרה בתנור יצירה חדשה, ובאופן זה לא נחשב התנור מקום הוייתן של החלות.^[ל]

השמש חזרה וזרחה

מסופר על רבי אברהם ב"ר משה די בוטון בעמח"ס לחם משנה על הרמב"ם שלא זכה לאריכות ימים, וכשנפטר בסלוניקי בשנת שמ"ח היה זה ערב שבת קודש ונקבר בבין השמשות, התחילו מצטערים שמא חיללו את השבת בעבורו, אלא שאז אירע להם נס וזרחה השמש והאיר היום וראו שלא נגרמה תקלה על ידי אותו צדיק.

[ל] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ועיין שביתת השבת מלאכת מעמר סעיף ד'.

מותר להוציא לחמניות ושאר מיני מאפה מן התנור בשבת ואין בזה איסור מעמר

מצות שנאפו ביום טוב מותר להוציאם מן התנור ולהניחם בתוך קופסא

ואין בזה איסור מעמר

מלאכת דש

הגדרת המלאכה

כל פירוק דבר מתוך דבר - אוכל מתוך פסולת - באופן שעדיין נשארים מעורבים האוכל והפסולת לאחר הפירוק, נכלל במלאכת דש^[א].

ויש לבאר מה ההבדל בהגדרת המלאכה בין מלאכת ברירה שהיא הפרדה של אוכל מפסולת, לבין מלאכת דישה שהיא פירוק של החלק הנצרך מהחלק שאינו נצרך, ולכאורה התוכן בשניהם שוה. ועוד, הא קיימא לן דהבורר אוכל מתוך פסולת לאלתר, שרי, ואילו דש אף שעושה כן לאלתר, אסור, ויש להבין מדוע חלוקים הם בזה.

והנה ב"אגלי טל"^[ב] כתב שההגדרה של מלאכת דש היא מה שרגילים לעשות בשדה, והיינו כל פירוק שרגילים לעשותו בשדה נכלל במלאכת דישה, מה שאין כן הגדרת מלאכת ברירה היא כל פירוק של אוכל מפסולת שרגילים לעשותו בבית.

ובספר "נחלת יהושע"^[ג] ביאר בטוב טעם, את ההבדל בין מלאכת דש למלאכת ברירה, שבדישה הענין הוא לא רק עצם הפרדת של האוכל מהפסולת, אלא הפרדה כזו שנותנת לפרי שם של פרי, ובלא פירוק זה, אין לזה שם פרי ומאכל אדם, מה שאין כן במלאכת בורר שגם לפני שברר, לאוכל היה שם של אוכל.

ולכן כל הפרדה שרגילים לעשותה מחוץ לבית נקראת בשם מלאכת דישה, וכל הפרדה שרגילים לעשותה בבית נקראת בשם מלאכת ברירה. לכן הפרדה של תמרים מהמכבדות שלהם יש בזה משום דש^[ד], ולא משום בורר. וביאור הדברים, כיון שרגילים להפריד את התמרים מהמכבדות מחוץ לבית, ואין נהוג להכניסם לבית כשהם מחוברים לענפים, אם כן שם "פרי" שלהם לא נגמר

[א] עיין מנחת חינוך מוסף השבת מלאכת דש ס"ק ב'.

[ב] מלאכת דש.

[ג] סימן ג'.

[ד] שבת דף ע"ג ע"ב.

כל עוד הם מחוברים, ולכן המפרק אותם נותן להם שם פרי, ונכללים בכלל מלאכת דשה, מה שאין כן קליפות שקדים ובוטנים כיון שרגילים להפרידן בבית, אם כן גם כשהם בקליפתם יש להם שם פרי, והמפרידם עובר באיסור בורר, אלא שיש אופנים שמותר להפרידם כגון לאלתר.

ובזה מובן גם מה שפירש רש"י^[ה] את הנאמר במשנה בשבת^[ו] "אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין", שהטעם משום שזה מפרק שהוא תולדה של מלאכת דש, ולא פירש משום בורר, והטעם הוא מפני שכאשר סוחט את הפירות, הרי המיץ היוצא מהם מקבל שם של משקה, וקודם לכן כשהיה מובלע בפרי היה שמו אוכל, ורק מחמת ההפרדה נוצר דבר חדש שהוא המשקה, ולכן מובן טוב שזו תולדה של דש, שהרי רק לאחר הסחיטה הוא קיבל שם של משקה.

וכן מה שמבואר בגמרא^[ז] שחולב בהמה חייב משום דש, היינו משום שקודם החליבה היה החלב חלק מן הבהמה, ועכשיו נוצר חלב הראוי לשתייה, וחייב משום דש.

ולפי זה מובן מדוע במלאכת "דש" אין את ההיתר של "לאלתר", מפני שמיד שהפריד את האוכל, עשה את המלאכה, דהיינו שנתן לחלק הנצרך שם פרי או משקה, ומה נפקא מינה אם עושה כן לאלתר, אבל בבורר אין למעשה הברירה שם של מלאכה אלא כשבורר לאוצר, וכיון שהוא עושה כן לאלתר לא עשה את המלאכה אלא בשם אכילה יקרא על כן שרי.

[ה] שם דף קמ"ג ע"ב בד"ה "אין".

[ו] דף קמ"ג ע"ב.

[ז] שבת דף צ"ה ע"א.

היכן היתה במשכן

במשכן היתה מלאכה זו בהכנת הסממנים, שהיו דשים אותם על ידי בהמות, ומפרקים את החלקים הנצרכים להם לבישול ולצביעה, מהחלקים שאינם נצרכים [ח].

אבות המלאכה

הדש את התבואה כשהיא תלושה מן הקרקע, עובר משום אב מלאכה, משום שדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן.

תולדות המלאכה

סחיטת זיתים וענבים, לפי שמפרק את היין והשמן מהענבים והזיתים [ט], וכן החולב את הבהמה [י], ולפי שאין זה דומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן, הרי זה תולדה, וכמו שהתבאר לעיל בשם ה"מגיד משנה".

ומדרבנן אסרו גם סחיטת שאר פירות שרגילים לסוחטם כמו תותים ורימונים, דגזרו חכמים שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים [יא].

[ח] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

[ט] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה י', אגלי טל מלאכת דש סעיף ח'.

[י] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ז', אגלי טל מלאכת דש סעיף י"ב.

[יא] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה י', אגלי טל מלאכת דש סעיף ט"ו.

דיני המלאכה

ובו י"ז הלכות:

איסור דישה ושיעורו

א. איסור דישה מן התורה הוא רק בגידולי קרקע, ובתלוש מן הקרקע ^[יב], אבל הדש במחובר לקרקע, או שדש דבר שאינו מגידולי קרקע, אינו עובר באיסור דש.

ב. שיעור דישה להתחייב חטאת בשוגג או סקילה וכרת במזיד, הוא כגרוגרת ^[יג] {לדעת החזון איש - בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה - בערך 22 גרם}.

[יב] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ז', וכן הוא ברמב"ן ובר"ן בשבת דף ע"ג ע"ב, והובא באגלי טל מלאכת דש סעיף ד'. ויעויין ברש"י שבת דף ע"ג ע"ב בד"ה מפרק שכתב וז"ל: "שאף זה מפרק התמרים מן המכבדות" עכ"ל. ומבואר בדבריו שאם פירק תמר מהמכבדה בזמן שהיא מחוברת לדקל שעובר על איסור מלאכת דש, הרי שרש"י סובר שמלאכת דישה היא גם כשדש במחובר לקרקע, ולא דווקא בתלוש. אלא שלפי זה צ"ב מדוע שבכל קצירת פירות לא יעברו גם על מלאכת דש, שהרי פירק את הפירות מהעץ, ומאי שנא תמרים מהמכבדה לפירות מהאילן. ושמעתי ליישב שלכאורה דברי רש"י סותרים למה שכתב בכתובות בדף ס' ע"א בד"ה מפרק וז"ל: "הנותק דבר ממקום שגדל בו ולא מן המחובר אלא מן התלוש, ותולדה דדש הוא שמפרק תבואה מקשיה עכ"ל, הרי שרש"י הבין שמלאכת דש היא בדבר תלוש. וצריך לומר שרש"י סובר שהיות והרגילות של מלאכת דישה היא לעשות לאחר הקצירה, שהיינו שבתחילה קוצרים את המכבדה ולאחר מכן מפרקים אותה, ובתלישה עובר על קוצר, ובפירוק עובר על דש, אם כן סובר רש"י שאם את אותה פעולה שרגיל לעשות בתלוש, עושה במחובר, עובר עליה ולכן אם פירק תמר מהמכבדה בזמן שהיא גדלה עובר על מלאכת דש, היות וכללות המלאכה היא בתלוש, ולכן רש"י בכתובות כתב שזו מלאכה בתלוש, מפני שכללותה בתלוש. לכן לשיטת רש"י אם דש חטים בזמן שהן גדלות עובר באיסור דש, ואף על פי שמלאכה זו נעשית לאחר הקצירה, מכל מקום היות ועשה את אותה פעולה של מלאכת דש בזמן שגדל, עובר בדש.

[יג] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ז'.

ג. אסור לסחוט זיתים וענבים בשבת, משום איסור דש מן התורה, לפי שמפרק את המשקה מהפרי. אם הניחם בקערה בערב שבת, והמשקין זבו מאליהם אסור לשותתם מדרבנן, בין שהניחם לצורך סחיטה, ובין שהניחם לצורך אכילה, משום שגזרו שמא יבוא לסוחטם לכתחילה ויעבור על איסור דאורייתא [יד].

שלא תפרוץ שום פרצה בשבת

כל ימיו היה רבי משה קרליץ זצ"ל יושב אוהל עוסק בתורתו ומטופל בייסוריו, סובל מדחקות ושמח בחלקו, הוא לא היה מופיע בשום מקום פומבי ולא היה מתערב בעסקי ציבור, חוץ מעניני הבית דין של העיר ווילנא שכיהן בו כדיין ומורה צדק, וכן בפעילות הארגון "מזהירי שבת", שנמנה על מנהיגיו המסורים. ארגון זה קיבל על עצמו את התפקיד לפקח על סגירת החנויות היהודיות בערבי שבתות בעוד מועד, ולשמור שלא תפרוץ שום פרצה בחומת השבת בכל שכונות היהודים, ורבי משה היה רוח החיים בשורות המתנדבים של ארגון זה.

[יד] שו"ע סימן ש"כ סעיף א', משנה ברורה ס"ק ג', כף החיים ס"ק ד'.

הסוחט ענבים בשבת עובר על איסור דש מן התורה

יין ושמן שזבו בשבת

ד. אם הניח בערב שבת את הזיתים בתוך שמן, ואת הענבים בתוך יין, וזב מהם יין ושמן בשבת, מותר לשתות את כל השמן והיין בשבת, אף על פי שמעורב בהם חלק שזב בשבת, מפני שכל טיפה שיצאה מהזיתים או מהענבים בטלה במשקה שהיה שם מערב שבת [טו]. וכן מותר לתת לכתחילה ענבים בתוך יין בשבת כדי שיתבקעו ויצא מהם היין [טז].

הנחת ענבים בקערה שיש בה יין

[טו] שו"ע סימן ש"כ סעיף ב', משנה ברורה ס"ק י"ד, כף החיים ס"ק כ'.

[טז] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק י"ד, כף החיים ס"ק י"ט.

סחיטת תותים ורימונים ושאר פירות

ה. אסור לסחוט תותים ורימונים בשבת, משום איסור דרבנן של דש. אם הניחם בקערה בערב שבת, והמשקין זבו מאליהם, אם עומדים לאכילה מותר לשתותם, ולא חיישינן שמא יבוא לסוחטם לכתחילה, לפי שעומדים לאכילה. ואם עומדים לסחיטה, אסור לשתותם, דכיון שעומדים לסחיטה, חוששים שמא יבוא לסוחטם לכתחילה [יז].

ו. שאר פירות שאין רגילים לסוחטם, מותר לסוחטם בשבת [יח], ואם יש מקומות שרגילים לסוחטם, דינם כתותים ורימונים המבוארים לעיל בהלכה ה' [יט], ולכן בזמנינו שרגילים לסחוט פירות וירקות ועושים מהם משקה כגון, תפוזים, קלמנטינות, אשכוליות, תפוחים, גזר, אסור לסוחטם מדרבנן. ויש מחמירים לכתחילה שלא לסחוט שום פרי [כ], וכן המנהג.

ז. תפוח מבושל מותר לסוחטו, לפי שבסחיטתו יוצא כל הפרי שבו, ואינו סוחט משקה מאוכל [כא].

[יז] שו"ע סימן ש"כ סעיף א', משנה ברורה ס"ק ו'.

[יח] שו"ע סימן ש"כ סעיף א', משנה ברורה ס"ק ח', ועיין בביאור הלכה בד"ה "מותר" שנחלקו בזה הראשונים ופסק השו"ע להקל, וכן מסיק בביאור הלכה שם להקל, ורק במקום שנהגו איסור אין להקל.

[יט] רמ"א סימן ש"כ סעיף א', משנה ברורה ס"ק ח', כף החיים ס"ק ט'.

[כ] כף החיים סימן ש"כ ס"ק ח' שלכתחילה יש לחוש לדעת האוסרים, בן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף ג', חיי אדם כלל י"ד סעיף ג'.

[כא] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק ט', כף החיים ס"ק מ'.

סחיטת זיתים וענבים לתוך אוכל

ח. מותר לסחוט אפילו זיתים וענבים לתוך אוכל, דמשקה הבא מאוכל לאוכל, דינו כאוכל ^[כב], וכל שכן שמותר לסחוט שאר פירות לתוך אוכל, ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה ^[כג]. ולענין לימון עיין לקמן הלכה ט"ו.

מלא דבקות בה'

הגה"צ רבי לייב פרידמן זצ"ל בעמח"ס ויבך יוסף, כל השבוע לא דיבר אלא רק מיעוט שיחה שהיתה הכרחית ביותר, על אחת כמה וכמה בשבת קודש שכמעט ולא שמעו אותו מדבר כלל וכלל, בשולחן שבת היה מלא תורה ויראה, מלא דבקות בה' וכיסופין, שירי שבת היו מגיעים בשיאם לדביקות עצומה, ולא רק אצל ר' לייב אלא כל הנוכחים היו מצטרפים לערגה זו. את ה"אני מאמין" שהיה שר לא ישכח מי ששמע את זה, ובסוף הסעודה היה מברך ברכת המזון מתוך ברכון מעשה ידיו בו בירך עשרות בשנים, ושקע בברכה שכל המילים יחוויירו אם ננסה לתאר אותה.

[כב] שו"ע סימן ש"כ סעיף ד'.

[כג] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק י"ז, כף החיים ס"ק ב"ן. ועיין ארחות שבת חלק א' עמוד קצ"ה סעיף ט"ז ובהערה כ"ד שיש להחמיר רק בזיתים וענבים ולא בשאר פירות, וכך משמע מהחיי אדם כלל י"ד סעיף ג'.

מציצת פירות

ט. נחלקו הראשונים אם מותר להחזיק ענבים ביד ולמצוץ מהם את המיץ; יש אומרים שמותר כיון שאין דרך סחיטה בכך, וכל שכן בתותים ורימונים שמותר. ויש אומרים שאסור מדרבנן כיון שזה סחיטה בשינוי, והוא הדין בשאר פירות שאסור [כד], ולהלכה: בזיתים וענבים שאיסור סחיטה בהם הוא מהתורה יש להחמיר שלא למוצצם, אבל בשאר פירות שאיסור סחיטה בהם הוא מדרבנן, מותר למוצצם [כה], וכל זה כשמחזיק ביד ומוצץ, אבל אם מכניס את כל העינב לפה ומוצצו ואחר כך מוציא את הפסולת, לכל הפוסקים מותר, כיון שאין זו דרך סחיטה אלא דרך אכילה [כו].

מציצת ענבים כשמחזיק את העינב ביד, אסורה

- [כד] רמ"א סימן ש"כ סעיף א', משנה ברורה ס"ק י', י"א, י"ב, כף החיים ס"ק י"ב.
 [כה] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק י"ב, בן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף ח', כף החיים סימן ש"כ ס"ק י"ב, ועיי"ש לענין פת השרויה במשקין, שלדעת המשנה ברורה מותר למצוץ המשקין, ולדעת כף החיים אסור.
 [כו] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק י"ב, כף החיים ס"ק י"ב.

מציצת שאר פירות כשמחזיק את הפרי ביד, מותרת

סחיטת פרי לאיבוד

י. הסוחט פרי על גבי קרקע כדי לאבד את המשקה, עובר באיסור דש דרבנן, מפני שעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה [כז].

הסוחט פרי והמשקה הולך לאיבוד עובר באיסור דש

[כז] עיין ביאור הלכה סימן ש"כ סעיף י"ח בד"ה "יש" שמביא בזה מחלוקת ראשונים האם יש איסור דש כשסוחט לאיבוד: יש אומרים שאין זה דש כלל ואינו אסור אפילו מדרבנן, ויש אומרים שמכל מקום אסור מדרבנן, ולכן יש לחוש לשיטות אלו. ועיין במשנה ברורה בסימן ש"ל ס"ק ל"ב שכתב שרק במקום צער התירו כשהולך לאיבוד, ומבואר שאם אין צער אסור, וכן כתב בכף החיים שם ס"ק נ' ובסימן שכ"ח ס"ק ר"ג, ר"ה, וכן כתב החזון איש בסימן נ"ו ס"ק ד' שרק במקום צורך מותר אבל כשלא במקום צורך, אסור.

דריכה על פירות

יא. הדורך על פירות בדרך הליכתו ומימיהם זבין, עובר באיסור דש מדרבנן, דפסיק רישא דלא נחא ליה הוא [כח].

הדורך על פירות בדרך הילוכו ויוצא מהם משקה אסור מדרבנן

[כח] עיין משנה ברורה סימן של"ו ס"ק מ"ה ובשער הציון ס"ק ל"ט שפסיק רישא בדרבנן אסור, ולכן אע"פ שהמשקה הולך לאיבוד יש לאסור מדרבנן. ואף על פי שיתבאר להלן במלאכת טוחן ובביאורים במלאכת דש אות א' שכתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר ללכת על גבי גושי עפר בשבת אע"פ שכתוצאה מכך טוחן את העפר, מכל מקום היות והדרך היא ללכת על עפר אין היא נחשבת מלאכת טוחן מפני שעושה פעולה טבעית שכתוצאה מכך נוצרות מלאכות, מה שאין כן בהליכה על גבי פירות, ולכן ההולך על גבי פירות בשבת עובר באיסור דרבנן, מפני שיכול לא לדרוך עליהם, ומה שאין בזה איסור תורה, מפני שהולך לאיבוד והרי זה כמלאכה שאינה צריכה לגופה.

סחיטת לימון

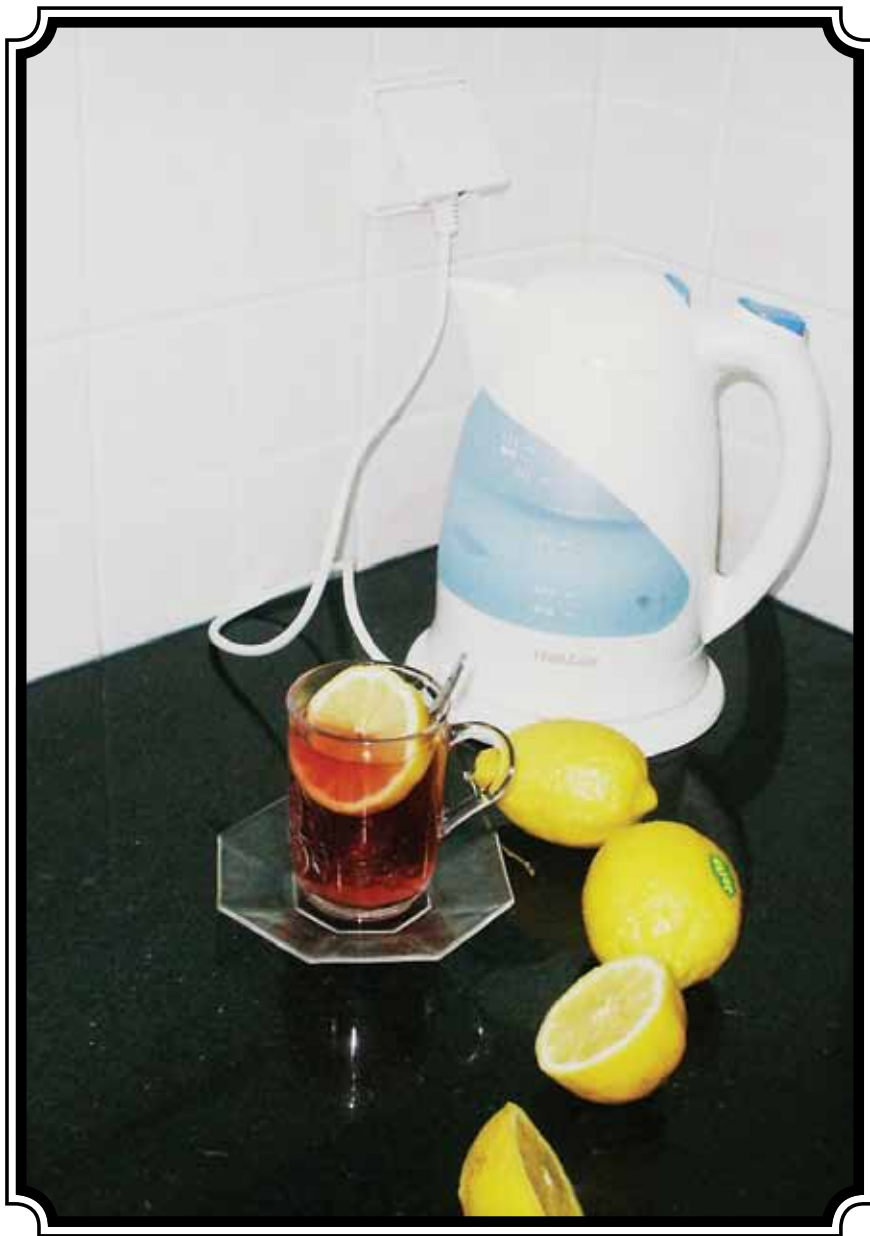
יב. אסור לסחוט לימון (א) לתוך כוס לעשותו משקה בפני עצמו, וכן אסור לסחוט לימון לתוך כוס תה [כט], אבל מותר לתת פרוסת לימון בתוך התה כשהוא בכלי שלישי [ל] כדי שלא יעבור על איסור בישול.

אסור לסחוט לימון לתוך כוס תה

[כט] עיין שו"ע סימן ש"כ סעיף ו' ובמשנה ברורה ס"ק כ"ב, בן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף ה', כף החיים סימן ש"כ ס"ק ל"ו.

[ל] ארחות שבת חלק א' עמוד ל"ד סעיף נ"ב.

מותר לתת פרוסת לימון לתוך כוס תה

יג. הסוחט לימון לתוך דבש, אם הדבש הוא נוזלי הרי הוא נחשב למשקה ועובר באיסור דש מדרבנן, ואם הוא מוצק הרי זה נחשב לאוכל ומותר לסחוט לתוכו. אמנם לא נתברר מהו שיעור דבש נוזלי ומהו שיעור דבש מוצק, על כן יש להימנע מלסחוט לימון לתוך דבש, אם לא שידוע בברור שדבש זה מוצק הוא [לא].

אסור לסחוט לימון לתוך דבש נוזלי

[לא] כן אמר לי מרן הגר"נ קרליץ שליט"א.

יד. מותר לסחוט לימון לתוך סוכר כשבדעתו לאוכלו כמות שהוא עם הסוכר [לב], ואם דעתו להוסיף עליו אחר כך מים לעשותו משקה, לדעת המשנה ברורה [לג] מותר כיון שבשעה שסחט סחט לתוך אוכל, ולדעת החזון איש [לד] אסור מפני שזה נחשב סוחט לתוך מים שאסור, אלא אם כן יאכל את רוב הסוכר עם הלימון שאז יכול להוסיף מים על המיעוט הנשאר בכלי.

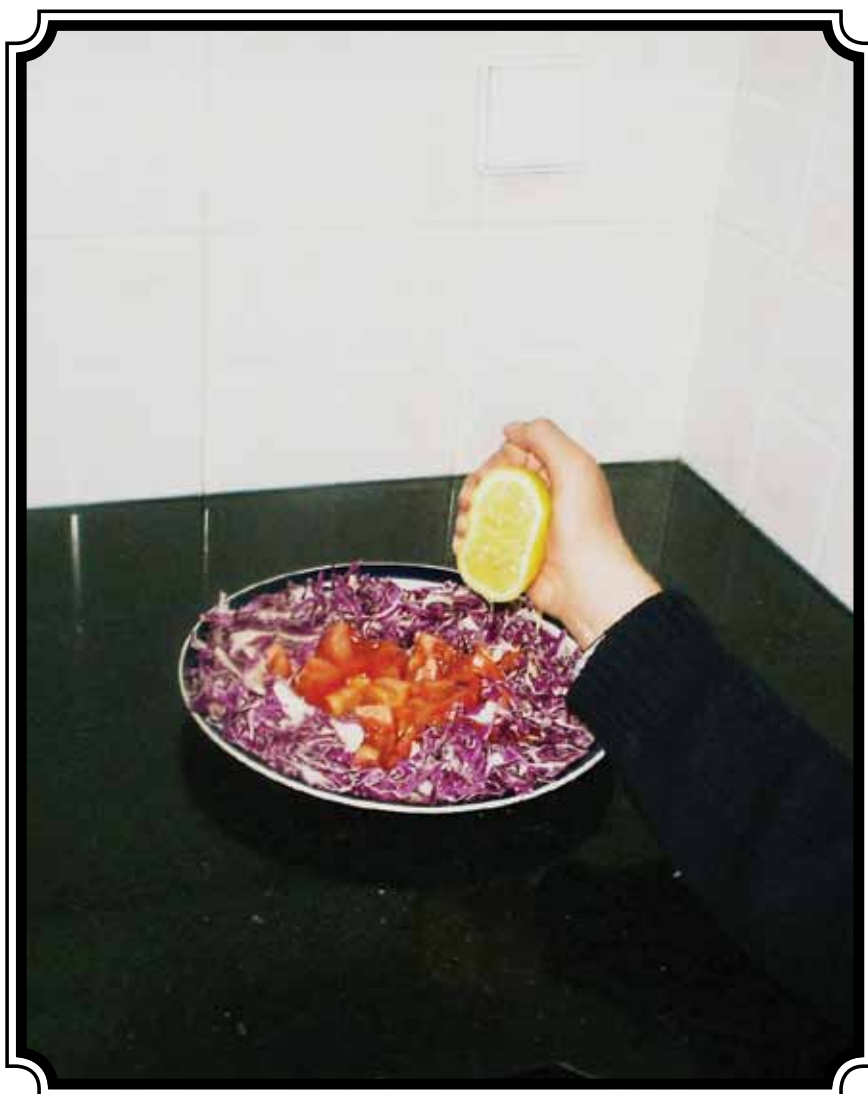
סחיטת לימון על גבי סוכר

[לב] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק כ"ב, וכדין סחיטת פירות לתוך אוכל, ועיין בביאור הלכה בד"ה "לסחוט" שבלימון לכולי עלמא מותר לסחוט לתוך אוכל אף לדעת המחמירים לעיל הלכה ח'.

[לג] משנה ברורה שם, וכ"כ כף החיים סימן ש"כ ס"ק ל"ו, ובן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף ה'. ונתנו סימן לדבר "והנה שלם מוצב ארצה", "סל"ם" ר"ת - סוכר, לימון, מים, שתחילה יש לתת סוכר, ועליו לסחוט את הלימון, ואחר כך להוסיף מים.

[לד] אורח חיים סימן נ"ו ס"ק ז'.

טו. מותר לסחוט לימון בשבת לתוך אוכל כגון על גבי סלט וכדומה [לה].

מותר לסחוט לימון בשבת לתוך אוכל

[לה] שו"ע סימן ש"כ סעיף ד' לגבי זיתים וענבים וכל שכן לגבי לימון, ועיין לעיל הערה ל"ב.

אכילת אשכולית באמצעות כפית

טז. מותר לאכול אשכולית חצויה על ידי כפית אף שסוחט את הפרי תוך כדי האכילה [לו].

מותר לאכול אשכולית על ידי כפית אף שסוחט תוך כדי אכילה

[לו] ארחות שבת עמוד ר' סעיף ל"א, ועיי"ש הערה מ"ח, והטעם הוא מפני שעושה זאת בשעת האכילה וזה דרך אכילה בכך, על כן אין היא נחשבת מלאכת דש.

חליבה בשבת

יז. אסור לישראל לחלוב בהמה בשבת משום שמפרק את החלב מהעטינים והוא תולדת דש, אבל אם יש צער לבהמה מחמת גודש החלב מותר לגוי לחלוב את הבהמה, ולאחר השבת יתן לו הישראל כמה פרוטות משום מראית העין, שלא יאמרו שחלבה הגוי לצורך ישראל בשבת [לז].

אסור לחלוב עז בשבת ובשעת הדחק מותר על ידי גוי

[לז] ואם משלם כסף, זה נראה שקונה ממנו, ולא שהוא חלב לו את החלב, וראה בשו"ע סימן ש"ה סעיף כ'. ועיין חזון איש סימן נ"ו ס"ק ד' שבמקום צורך כשאי אפשר על ידי גוי מותר לישראל לחלוב ובתנאי שהחלב ילך לאיבוד, שאז האיסור הוא רק מדרבנן מפני שעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום צער לא גזרו רבנן.

השמח בחלקו

סיפר הרב ר"כ לאנדא שהגה"ק בעל ישועות יעקב זצ"ל היה מצטער בהיותו אב"ד בלבוב, וכך אמר כשהייתי אב"ד בזאלקאוו והיה לי דחקות גדולה ומורא עלה על ראשי מהיכן לקחת צרכי שבת, בבואי בליל שבת קודש לביתי לאחר טירחא מרובה להשיג צרכי שב"ק ומצאתי מכל וכל מטעמים של שבת, הייתה גדולה ועצומה שמחתי, ואילו עכשיו שאני בלבוב ויש לי הכל בהרחבה, אינני מרגיש שמחה.

דיני שלג בשבת

ובו י"ז הלכות:

יש לדון על שלג בשבת מג' צדדים:

- א.** נגיעה בשלג - מדין מוקצה.
- ב.** סחיטת שלג - מדין דש.
- ג.** יצירת צורות מהשלג כמו כדור, בובת שלג, וכיוצא בזה - מדין בונה.

שימוש בגשם ובשלג בשבת

א. כתב המשנה ברורה^[א] שאין על המטר היורד שם מוקצה או נולד ויכול לשתות או להתרחץ מגשם היורד בשבת, והוא הדין אם הוא ראוי לשתית בהמה שאינו מוקצה, ואם כן מסתבר שהוא הדין בשלג היורד בשבת שאין בו דין מוקצה ומותר לשתות או להתרחץ ממנו וכל שכן שמותר לגעת בו, ולענין משחק בו יתבאר להלן בהלכה הבאה.

מותר לגעת בשלג בשבת

[א] סימן של"ח משנה ברורה ס"ק ל', כף החיים ס"ק ס', ס"א.

לשחק עם שלג בשבת

ב. לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, ויבלחט"א מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מותר לשחק (ב) בשלג בשבת, אבל אסור ליצור מהשלג יצירות כגון כדורים, בובות, מבנה הנקרא "איגלו" או שאר צורות [ב].

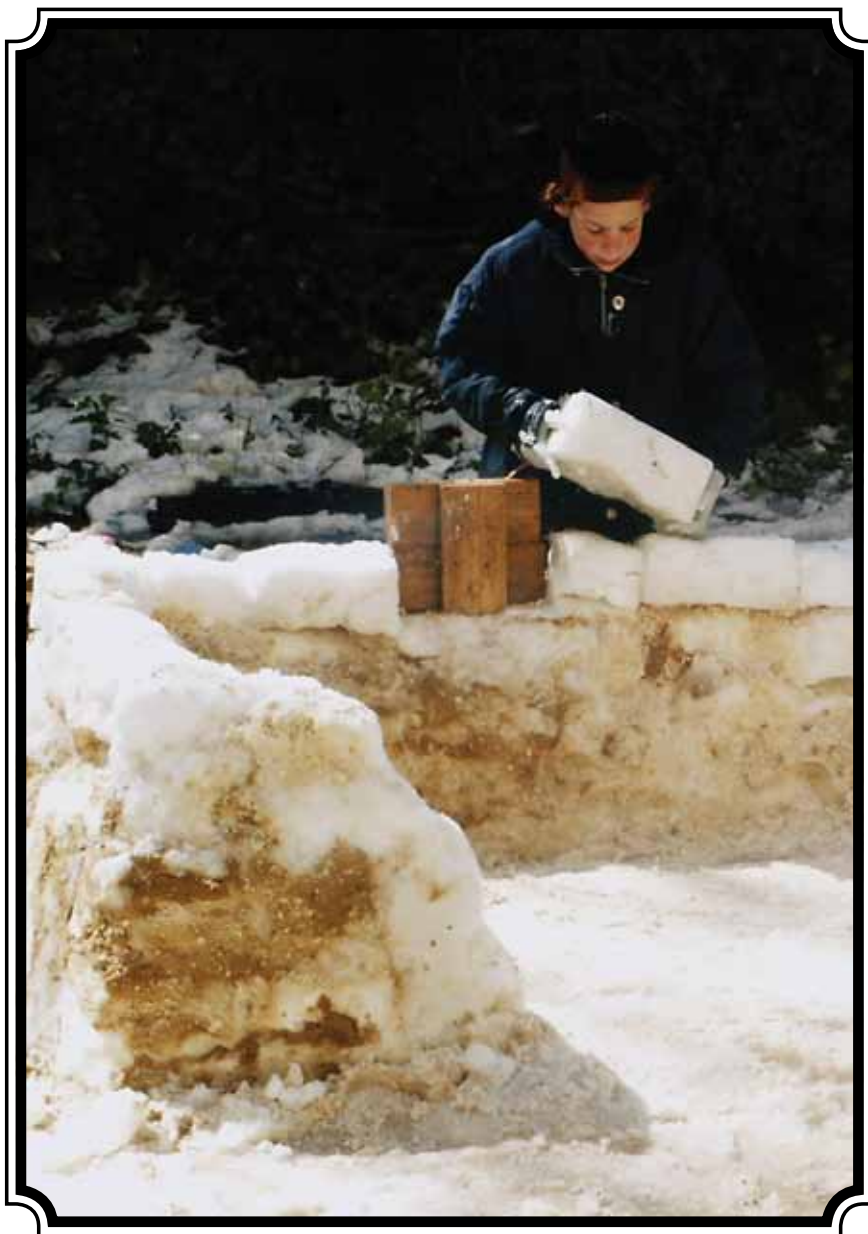

אסור לעשות צורות מהשלג בשבת כגון כדורי שלג ובובות שלג וכדומה משום איסור בונה

[ב] עיין בספר שולחן שלמה סימן שי"ד סעיף א' אות ד', ובארחות שבת פרק ח' סעיף ל"ט, וכתב בספר מקור חיים לבעל החוות יאיר סימן ש"כ סעיף ט' וי"א, וז"ל "יש למחות ביד הנערים העושים בשבת כדורי שלג וזורקים, תיפח רוחן של עושי כדורי שלג בידן, שיש בו שני מלאכות, משום בנין ומשום דש ... עכ"ל.

מותר לשחק בשלג בשבת באופן שאינו עושה כדורי שלג או שאר יצירות

אסור לעשות מהשלג צורות של לבנים כדי לבנות "איגלו" וכדומה

סקי על השלג

ג. אסור לעשות סקי על השלג בשבת, וכלי הסקי דינם ככלי שמלאכתו לאיסור, ואף על פי שבעצם עשיית הסקי לא נעשות מלאכות שאסורות בשבת^[ג], מכל מקום היות ואסור לעשות סקי משום "עובדין דחול", דין כלי הסקי ככלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לעשות סקי גם במקום שיש עירוב^[ד].

אסור בשבת לעשות סקי על השלג

- [ג] מפני שעושים את הסקי על גבי קרח ואין חשש שכתוצאה מהסקי הקרח יופשר ויהא מים, מה שאין כן בהליכה על גבי שלג פעמים שהשלג מפשיר כתוצאה מההליכה, ולכן המשנה ברורה בסימן ש"כ ס"ק ל"ט הוצרך להביא טעמים מדוע מותר ללכת על השלג בשבת.
- [ד] ובמקום שאין עירוב, אסור לעשות סקי גם משום הוצאה והעברה ארבע אמות בכרמלית.

ישיבה ושכיבה על גבי השלג

ד. מותר לשבת או לשכב על שלג בשבת [ה].

מותר לשכב על שלג בשבת

[ה] כיון שמדין מוקצה אין לאסור וכנ"ל בהלכה א' ששלג אינו מוקצה, ומצד סחיטה גם אין לאסור כיון שאינו מכויין לסחוט, וכפי המבואר במשנה ברורה סימן ש"כ ס"ק ל"ט, ובכף החיים ס"ק ע"ה.

הליכה על גבי שלג

ה. מותר ללכת על גבי שלג בשבת, ואף על פי שנימוח בהליכתו, ומימיו זבין [1].

מותר ללכת על השלג בשבת

[1] שו"ע סימן ש"כ סעיף י"ג, ט"ז ס"ק י', בן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף י"א, כף החיים סימן ש"כ ס"ק ע"ה. וכתב המשנה ברורה שם בס"ק ל"ט שני טעמים: א. משום שהוי דבר שאינו מתכוין, ואין זה פסיק רישא, וכן כתב הלבוש בסעיף י"א. ב. שאף דהוי פסיק רישא אבל משום שקשה ליזהר בזה לא גזרו רבנן, וראה בפמ"ג במשב"ז ס"ק י' שכתב שלא גזרו כלל על ההליכה, ומשמע שבגלל שקשה לא גזרו כלל גם על אופן שיכול ליזהר.

פינוי שלג

ו. מותר לפנות שלג בידיו או ברגליו, או בכל חפץ שאינו מוקצה, כדי לפלס לו דרך [ז].

מותר לפנות את השלג כדי לפלס לו דרך

[ז] כן מסתבר, לפי שאינו עושה שום איסור, שהרי אינו מוקצה וכן"ל.

ז. שלג הנערם על גבי מכונית, אסור להורידו בשבת אם עושה כן כדי לנקותה, לפי שמכין משבת לחול^[ח], ואם מורידו כדי לשחק בו מותר.

הורדת שלג ממכונית, אם עושה כן לשם ניקיון אסור, ועל מנת לשחק מותר

[ח] כן מסתבר.

ח. המוריד שלג מעץ בשבת כדי שהשלג לא ישבור את העץ, מסתבר שאסור [ט].

הורדת שלג מעץ ברוש

[ט] דין זה צריך עיון האם עובר באיסור זורע מפני שעל ידי זה שמוריד את השלג מונע היזק מהעץ, ולעיל בהלכות זורע התבאר שגדר מלאכת זורע הוא כל שמונע היזק טבעי מהצומח, אם כן יש לדון אם היזק של שלג נידון כהיזק טבעי או לא, וכתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמסתבר שזה אסור.

ניעור שלג מעל גבי כובע

ט. מעיל או כובע שנערמו עליהם פתיתי שלג, מותר לנערם קלות בשבת ^[י].

מותר לנער קלות כובע שיש עליו פתיתי שלג

[י] שו"ע סימן ש"ב סעיף א' בביאור הלכה ד"ה "מן הטל שעליה".

ריסוק שלג

י. אסור לרסק שלג בתוך כלי כדי שיזובו ממנו מים [יא].

אסור לרסק שלג בתוך כלי כדי שיזובו ממנו מים

[יא] שו"ע סימן ש"כ סעיף ט', והטעם עיי"ש במשנה ברורה ס"ק ל"ג, בן איש חי שנה ב' פרשת יתרו סעיף ט', כף החיים סימן ש"כ ס"ק ז"ן.

יא. מותר לתת בשבת שלג לתוך כוס ובה מים או יין, אף על פי שהשלג נמס^[יב], מפני שכל טיפה שנמסה אינה ניכרת בפני עצמה אלא בטלה במים.

מותר לתת שלג בתוך כוס מים

[יב] שו"ע סימן ש"כ סעיף ט'.

יב. לדעת השו"ע מותר לתת שלג בכוס ריקה שאין בה מים, והוא נמס מאליו, ומותר לשתותו לאחר שנמס ^[יג], ולדעת הרמ"א אסור לתת לתוך כוס ריקה, ואם נתן אסור לשתותו לפי שנידון כנולד, ורק כשנותן לתוך מים או משקה אחר מותר ^[יד]. להלכה - לכתחילה יש לתת קודם מים בכוס ואחר כך להכניס את השלג, ואם אין לו מים ויש לו צורך להמיס השלג, מותר גם בכוס ריקה ^[טו].

נתינת שלג בכוס ריקה

[יג] שו"ע סימן ש"כ ומשנה ברורה ס"ק ל"ה, כף החיים סימן ש"כ ס"ק ס"ב, ס"ג.

[יד] משנה ברורה סימן ש"כ ס"ק ל"ה.

[טו] וזה בתנאי שיהא נמס מאליו ולא שירסקו בידיו, וראה בכף החיים סימן ש"כ ס"ק ס"ג.

יג. נתינת קערה שיש בה שלג ליד מדורת אש או מעל תנור חימום כדי שהשלג יפשר^[טז], לדעת השו"ע מותר ולדעת הרמ"א אסור. ואם נתן, המים שיצאו אסורים בשתיה. להלכה - לכתחילה יש לתת קודם מים בקערה ואחר כך להכניס את השלג, ואם אין לו מים ויש לו צורך להמיס השלג, מותר גם בקערה ריקה^[יז].

נתינת קערה עם שלג על גבי תנור חימום

[טז] ובאופן שלא יכול להגיע לחום שהיד סולדת בו, כף החיים שם ס"ק ס"ד.

[יז] בין לדעת השו"ע ובין לדעת הרמ"א, וראה בשו"ע סימן ש"כ סעיף ט' ובמשנה ברורה וכף החיים שם, וברמ"א בסימן שי"ח סעיף ט"ז.

הליכה ברשות הרבים עם שלג על הבגדים

יד. ההולך ברשות הרבים, ושלג יורד על ראשו או על לבושו, אין לו לחשוש משום הוצאה מרשות לרשות, ואפילו במקום שאין עירוב. ואף שהוצאה שלא כדרך אסורה מדרבנן, מכל מקום כאן שאי אפשר להימנע מזה בשום אופן, לא גזרו רבנן^[יח]. וכל זה כשהולך בדרך שאי אפשר לו להימנע, אבל אם הגיע לביתו ורוצה שוב לצאת לרשות הרבים, אסור לו לצאת כל עוד שיש עליו שלג, כיון שיכול להימנע מזה.

מותר ללכת בשבת עם מעיל שיש עליו שלג

[יח] כפי שנפסק לגבי גשם בשו"ע סימן שכ"ו סעיף ז', משנה ברורה ס"ק כ"ג, כף החיים ס"ק כ"ח.

פתיחת מטריה בשבת

טו. אסור לפתוח בשבת מטריה כדי להגן עליו מירידת הגשם והשלג כדי שלא יעבור באיסור אוהל, ואף אם היתה פתוחה מערב שבת, יש לאסור להשתמש בה משום מראית העין, שלא יאמרו שפתחה בשבת [יט].

אסור לפתוח מטריה בשבת

[יט] ביאור הלכה סימן שט"ו סעיף ח' בד"ה "טפח", חזון איש סימן נ"ב ס"ק ו', בן איש חי שנה ב' פרשת שמות סעיף ח', ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ד סעיף ט"ו.

טלטול ענפים שנפלו מחמת השלג

טז. ענף אילן שירד עליו שלג, ומחמת הכובד נשבר הענף וחסם את המעבר, אסור להזיז את הענף ביד מפני שהוא מוקצה, אך אפשר להזיזו על ידי טלטול מן הצד כגון על ידי מטאטא, או כלאחר יד כגון ברגלו [כ].

יז. ענף אילן שירד עליו שלג ומחמת כבדו נטה כלפי מטה ולא נשבר וחסם את הכניסה, אסור להרים את הענף ביד, לפי שאסור לטלטל אילן, וכן אסור להזיזו בטלטול מן הצד או כלאחר יד, דטלטול אילן שאסור אינו משום מוקצה, אלא מגזירה שמא יתלוש, ובזה אסור אף כלאחר יד [כא].

ענפי אילן שנמו למטה מחמת כובד השלג וחסמו את הכניסה

[כ] כמו כל מוקצה מחמת גופו שאפשר לטלטלו כלאחר יד או מן הצד לצורך דבר המותר.

[כא] שו"ע סימן של"ו סעיף א', וברמ"א שם בסעיף י"ג, שאסור להזיז אילן בשבת שמא יבוא לתלוש עלים, ולא מחמת מוקצה, ולכן כשירד שלג על אילן ועדיין הוא מחובר אין היתר להזיזו בשבת.

לא להשתמש בבגדי שבת ביום חול

הגה"צ רבי שלמה בלוך זצ"ל היה נוהג לרחוץ עיניו בכמות גדולה מהיין שנשארו מההבדלה, והיה אומר "מצות ה' ברה מאירת עינים", לאחר ההבדלה היה נוהג לשתות חמין, ואח"כ לומר את הזמירות והתפילות של מוצש"ק, ואז היה מוסר שינתו לשומר להעירו לסעוד סעודת מלווה מלכה, והלך לישון. (ואולי בסיבת סילוק הנשמה יתירה, עיין בבעל הטורים בפרשת שמיני פרק י' פסוק י' ... "כיון שנבדל בין קדש לחול איכא כובד האבן ונטל החול, שאדם כבד במצ"ש בשביל נשמה שאבדה").

כאשר הלך פעם לאיזה חתונה של בת ת"ח לבש את המעיל עליון ואת הכובע המיוחדים לשב"ק, אמנם תיכף ביציאתו הסיר המעיל עליון ואחר קצת הילוך הסיר גם את הכובע של שב"ק, כדי שלא להשתמש בבגדי שב"ק ביום חול.

מלאכת זורה

הגדרת המלאכה

לדעת הבבלי [א] זורה היינו שמפריד אוכל מפסולת על ידי רוח, ולדעת הירושלמי [ב] כל פיזור דבר על ידי רוח, שיש לו תועלת בפיזורו, הרי זה זורה.

ומבואר בראשונים [ג] שמלאכה זו נעשית לאחר הדישה, כשהתבואה עדיין מעורבת בקשין שלה, כדי להפריד את הגרגירים מן המוץ.

היכן היתה במשכן

במשכן היתה מלאכה זו בהכנת סממנים, שהיו זורין אותם ברוח בכלי המיוחד לכך הנקרא רחת, כדי להפריד את המוץ מן הגרגירים [ד].

אבות המלאכה

ארבעה תנאים הם לעבור באב מלאכה של זורה. ואלו הם: א. שיהיה דבר שגידולו מן הארץ. ב. שיהיה על ידי כלי המיוחד לכך. ג. שזורה על ידי רוח טבעית. ד. שמפריד את האוכל מן הפסולת הגדלה עמו [ה].

ואף שבמשכן היתה מלאכת זו בסממנים, מכל מקום כל הדומה לפעולה שהיתה במשכן בדמיון גמור, הרי זה אב מלאכה, וכמו שהובא לעיל במבוא הכללי בשם ה"מגיד משנה".

[א] שבת דף ע"ג ע"ב וברש"י שם ד"ה "ה"ג היינו זורה".

[ב] שבת פרק כלל גדול דף מט ע"א, עיין אגלי טל מלאכת זורה ס"ק א' אות ד', ועיין לקמן בהלכות הלכה ח'.

[ג] רש"י שבת דף ע"ה ע"ב בד"ה "הרי הוא אורג", וכן כתבו הריטב"א והר"ן שם.

[ד] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

[ה] עיין אגלי טל מלאכת זורה סעיף ד' שכן מתבאר מדבריו, ולענין גידולי קרקע מבואר גם כן בשו"ת רעק"א מהדורא קמא סימן כ'.

תולדות המלאכה

כל שמפריד פסולת מהאוכל על ידי רוח כל שהיא, הרי זה תולדת זורה, ולכן המנפח בפיו קליפות של בוטנים או בצלים, או שנותנם מול מאוורר כדי שיופרדו הקליפות, הרי זו תולדה.

וכן המניח מגש ובו בוטנים או בצלים המעורבים בקליפתם, במקום שיש רוח, כדי שיופרדו מהקליפות, כיון שאין זה כלי המיוחד, הרי זה תולדת זורה [1].

תפילה בדביקות

מסופר על הגה"צ רבי שלום מרדכי שבדרון זצ"ל, כח תפילתו בדבקות ובהשתפכות הנפש היה מפליא, ובפרט בש"ק בעת אמירת "נשמת כל חי" היה בכסופי בן לאביו ובהתלהבות דקדושה והיה סוחף את כל שומעיו עד כי נמס כל לב מרוב דבקותו בקל ההודאות, ובשבת קודש היה מתפלל כשעתיים תמימות! רק עד תפילת שמו"ע של שחרית.

[1] אגלי טל מלאכת זורה סעיף ה' ס"ק ז'.

הנותן בוטנים לא קלופים במקום שיש רוח כדי לזרות את הקליפות
עובר באיסור זורה

הנושא בפיו על תערובת של בוטנים וקליפות כדי להפריד הקליפות

עובר באיסור זורה

הנותן בצלים המעורבים עם קליפתם מול מאוורר כדי להפריד את הקליפות
עובר באיסור זורה

לעבדך באמת

רבנו הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל, נקודת עבודתו היתה אמת, וסיפר שכשהיה בקעלם התפלל פעם לפני העמוד בש"ק וכשהגיע לתיבות "וטהר לבנו לעבדך באמת" הדגיש במיוחד את התיבות "וטהר ליבנו", לאחר התפילה אמר לו ר' הירש ברוידא ז"ל שצריכים להדגיש יותר את תיבת "באמת", ואמנם ראינו אנו את הנהגותיו שהיו תמיד במידת האמת.

דיני המלאכה

ובו ח' הלכות:

הסרת פסולת על ידי רוח

א. פסולת שנפלה על האוכל והיא מדבר שגידולו מן הארץ^[ז], כגון קליפות גרעינים וכדומה, אסור להסירה על ידי ניפוח הפה ולא על ידי נפנוף היד, משום איסור זורה^[ח], וגם להסירה בידו אסור משום בורר^[ט], אבל יכול להסירה עם קצת מהמאכל^[י], ובזה נחשב כבורר אוכל מתוך אוכל שמותר.

קליפת שום שנפלה על אוכל אסור להסירה על ידי ניפוח הפה משום איסור זורה

[ז] כפי המבואר לעיל בהגדרת המלאכה בשם האגלי טל ורעק"א, שמלאכת זורה היא רק בדבר שגידולו מן הארץ.

[ח] אגלי טל מלאכת זורה סעיף ה'.

[ט] כדין כל בורר פסולת מאוכל שאסור כמבואר בשו"ע סימן שי"ט סעיף א'.

[י] דהיינו עם כל המאכל שמסביב לפסולת, כדי שיקרא הוצאת אוכל מאוכל.

ב. נייר נטול עץ או חתיכת ניילון שנפלו על גבי אוכל, והסירם על ידי ניפוח הפה או נפנוף היד אינו עובר באיסור זורה, לפי שאינם גידולי קרקע [יא], אבל עובר באיסור בורר מדרבנן כיון שברר פסולת מאוכל בשינוי [יב].

חתיכת ניילון שנפללה על האוכל אסור להסירה על ידי ניפוח הפה משום איסור דרבנן של בורר

[יא] כנ"ל הערה ה'.

[יב] כדין כל מלאכה שנעשית בשינוי שאסורה רק מדרבנן.

- ג. זכוב חי שעומד על גבי מאכל, ונושף עליו בפיו כדי שיעוף, אם הזכוב עף מכוח עצמו, אינו עובר בשום איסור, אף על פי שהוא היה הגורם לזה, ואם הוא עף מכוח ניפוח פיו, עובר באיסור בורר בשינוי, אולם באיסור זורה אינו עובר, לפי שאין גידולו מן הארץ^[יג].
- ד. שיערה שנפלה על גבי אוכל, אם מסירה בידו, עובר באיסור בורר^[יד], ואם מסירה על ידי ניפוח הפה, עובר באיסור זורה^[טו].
- ה. בוטנים קלופים שמעורבים בקליפה הדקה שעליהם, אסור לסלק את הקליפות על ידי ניפוח הפה משום איסור זורה^[טז], ואם מנער את ידו כדי שיפלו הקליפות וישארו הבוטנים בידו, הרי זה בורר אוכל מתוך פסולת וצריך לאוכלם לאלתר^[יז].
- ו. המניח מגש של בוטנים או בצלים המעורבים בקליפתם מול מאוורר, כדי שהרוח תעיף את הקליפות, עובר באיסור זורה, לפי שמפריד את הפסולת מהאוכל על ידי רוח^[יח].

[יג] כן מסתבר.

[יד] שו"ע סימן שי"ט סעיף א'.

[טו] בביאור הלכה סימן שי"ט סעיף י"ז בד"ה "מפזר" מביא בשם רעק"א בשו"ת מהדורא קמא סימן כ', שאדם נחשב כדבר שגידולו מן הארץ, וכיון שאיסור זורה הוא רק בדבר שגידולו מן הארץ, לכן בשערה יש איסור זורה.

[טז] אגלי טל שם סעיף ד'.

[יז] המשנה ברורה בהקדמה לסימן שי"ט כתב שהנשאר בנפה ממה שיצא נחשב אוכל, והרי זה בורר אוכל מתוך פסולת, כיון שזה נשאר אצלו, ומסתבר שהוא הדין בנידון שלנו, שכיון שהבוטנים נשארו בידו הרי זה בורר אוכל מתוך פסולת.

[יח] אגלי טל שם סעיף ה'.

ז. פסולת שנפלה לתוך צלחת מלאה אוכל, ונפח בפיו והזיזה לצדה השני של הצלחת, לדעת החזון איש עובר באיסור זורה, כיון שתיקן את מקום אכילתו על ידי רוח, ואפילו שלא הוציאה לגמרי מן הצלחת. ולדעת הירושלמי תלוי בדעת האוכל, שאם דעתו לאכול הכל אינו עובר באיסור זורה, כיון שבסוף אכילתו עדיין יש פסולת מעורבת באוכל, ולא נחשב שתיקן את אכילתו, ואך אם דעתו לאכול רק מאותו מקום שהיתה שם הפסולת, עובר באיסור זורה, כיון שכל (א) אכילתו מתוקנת [יט].

הרוק בשבת

ח. איתא בירושלמי [כ], הרוק ברוח והרוח מפזרת את הרוק עובר באיסור זורה, ומבואר מכאן שהגדרת מלאכת זורה אינה רק שמפריד פסולת מתוך אוכל על ידי רוח, אלא כל שמפריד על ידי הרוח ויש לו תועלת בזה, עובר משום זורה, וכאן יש לו תועלת בזה, כיון שרוצה שהרוח תפזר את הרוק למקומות שונים שלא ישאר במקום אחד, או שרוצה שתקחנו למקום נסתר מבני אדם, וכן המנער מפה מפסולת שעליה ויש לו תועלת בפזורה הפסולת, לדעת הירושלמי עובר באיסור זורה, והביאו הרמ"א להלכה [כא], אלא שכבר כתב המשנה ברורה [כב] שלא פוסקים כמו הירושלמי בזה [כג].

[יט] עיין בביאורים בסוף הספר אות א'.

[כ] שבת פרק כלל גדול הלכה ב'.

[כא] בסימן שי"ט סעיף י"ז.

[כב] סימן שי"ט ס"ק ס"ז, וכן כתב כף החיים ס"ק קל"ב.

[כג] עיין בן איש חי שנה ב' פרשת פקודי סעיף י"א שמחמיר בזה.

הזורק קליפות לרוח ויש לו תועלת בזה, לדעת הירושלמי עובר באיסור זורה,
ואין הלכה כן

המנער מפה מפרורי לחם שעליה ויש לו תועלת בזה, לדעת הירושלמי עובר באיסור
זורה, ואין הלכה כן

תשובת החפץ חיים

הג"ר יעקב ניימן זצ"ל ראש ישיבת "אור ישראל" סיפר, בתקופת היותי ראש ישיבה בעיר לידה, הגיע פעם החפץ חיים לעירנו כדי להוכיח יהודי אחד שעובד בשבת, הלה ענה לו שזוהי פרנסתו בין הגויים, אמר לו הח"ח על אתר הרי כתוב בתורה "מחלליה מות יומת", איך אפשר לעבור על זה ???

מלאכת בורר

הגדרת המלאכה

הפרדה של שני סוגי דברים המעורבים זה בזה ^[א], ולהלן יתבאר אם רק במיני מאכלים יש איסור בורר, או שבכל שני דברים המעורבים יש איסור בורר, כגון בגדים או צעצועים וכיוצא בזה.

היכן היתה במשכן

במשכן היו בוררים את העפר והצרורות שנתערבו בסמנים, כדי שיהיו ראויים לטחינה ולבישול ^[ב].

ברירת סממנים מהעפר והצרורות המעורבים בהם

[א] עיין מנחת חינוך במוסד השבת מלאכת בורר ס"ק א'.

[ב] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

אבות המלאכה

הבורר פסולת מתוך אוכל, וכן המוציא דבר שאינו חפץ בו מתוך דבר שחפץ בו, הרי זה אב מלאכה של בורר. ואף שהדבר שאינו חפץ בו אינו פסולת ממש כמו שהיה במשכן, כבר כתבו התוספות בשם הר"ח^[ג] דגם זה נחשב כפסולת, דהיסוד הוא אחד: שכל שאינו חפץ בו הרי זה פסולת לגביו, בין שזה פסולת ממש, ובין שזה ראוי לאכילה אלא שאינו חפץ בו.

תולדות המלאכה

הבורר אוכל מתוך פסולת בידו, או בכלי שאינו מיוחד לכך (א) כדי לאכלו לאחר זמן {היינו כשעה לאחר הברירה} הרי זה תולדת בורר^[ד].

פקחותו של רבי יצחק אלחנן

מסופר על הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, שבפעם הראשונה שקרה בעירו קובנא שחנווני פתח את חנותו ביום השבת, הלך רבי יצחק אלחנן והביא את ספריו לחנותו של אותו איש ולמד שם כל יום השבת, אמר אותו חנווני בדרך היטול, רבי, כבוד תורתו גורם שאחלל את יום השבת גם להבא, כי איך אוכל לזכות אחרת לכל הכבוד הזה שכבוד מעלתו יבוא ללמוד כאורח בביתי ? אולם מכאן ואילך הייתה חנותו סגורה תמיד ביום השבת.

[ג] שבת דף ע"ד ע"א ד"ה "היו לפניו".

[ד] אגלי טל מלאכת בורר סעיף ב'.

כשבארגז הבצלים יש קליפות אסור להוציאם מהבצלים משום איסור בורר

דיני המלאכה

ובו כ"ה הלכות:

ברירת פסולת מתוך אוכל

א. הבורר בידו פסולת מתוך אוכל עובר באיסור בורר ואפילו אם רוצה לאכול לאלתר ^[ה]. ואף אם מוציא רק מקצת מן הפסולת אסור, כיון שמקרב בזה את תיקון המאכל ^[ו].

ב. שיעור הברירה להתחייב חטאת בשוגג או סקילה וכתב במזיד הוא כגרוגרת ^[ז] {לדעת החזון איש - בערך 33 גרם ולדעת הגר"ח נאה - בערך 22 גרם}, דהיינו שתיקן כמות של אוכל בשיעור גרוגרת, והפסולת אינה מן השיעור ^[ח], ומכל מקום אסור אפילו בכל שהוא, מדין חצי שיעור שאסרה התורה ^[ט].

ג. כל שבורר את מה שאינו חפץ בו ממה שחפץ בו מכל סיבה שהיא, הרי זה נחשב כפסולת, ואף שהדבר שאינו חפץ בו ראוי לאכילה ^[י].

ד. נחלקו הפוסקים האם האיסור של בורר שייך בכל שני דברים המעורבים או רק במיני מאכל: לדעת ה"אור שמח" ^[יא] הוא דוקא במיני מאכל, ולדעת הט"ז ^[יב] הוא בכל שני דברים שמעורבים כגון סכו"ם, בגדים,

[ה] שו"ע ורמ"א סימן שי"ט סעיף ד'.

[ו] אגלי טל מלאכת בורר סעיף ד' ס"ק ז'.

[ז] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה י"א.

[ח] מנחת חינוך במוסר השבת מלאכת זורה ס"ק ד', ובמלאכת בורר ס"ק ה'.

[ט] עיין רש"י שבת דף ע"ד ע"א בד"ה "וכי מותר לאפות פחות מכשיעור".

[י] תוספות שבת דף ע"ד ע"א ד"ה "היו לפניו", בשם הר"ח, ועיין משנה ברורה סימן שי"ט ס"ק

י"ב, ט"ו, בן איש חי שנה ב' פרשת בשלח סעיף ב'.

[יא] אור שמח על הרמב"ם הלכות שבת פרק ט' הלכה א'.

[יב] סימן שי"ט.

ומשחקים וכיוצא בזה, ופסקו המשנה ברורה ופוסקים נוספים [יג] כהט"ז, ולכן בגדים או משחקים וכל כיוצא בזה, המעורבים זה בזה, יש ליזהר ליטול את המשחק או הבגד שחפץ בו מבין שניהם, דבזה נחשב כבורר אוכל מתוך פסולת, ולא את הדבר שאינו רוצה כיון שבזה הוא בורר פסולת מתוך אוכל.

בתערובת של משחקים – צריך לברור את המין שרוצה מהמין שאינו רוצה כדי שיחשב לברירת אוכל מתוך פסולת

[יג] משנה ברורה סימן שי"ט ס"ק ט"ו, אגלי טל שם סעיף י"ב, בן איש חי שנה ב' פרשת בשלה סעיף י"ג, כף החיים סימן שי"ט ס"ק כ"ה.

קילוף פירות

ה. כל דבר שאי אפשר להגיע אליו כדי לאכלו או להשתמש בו מבלי להסיר לפני כן את הפסולת, מותר להסיר את הפסולת ואחר כך לאכלו או להשתמש בו, ולכן מותר לקלף בשבת תפוזים או ביצים וכיוצא בזה ואף שבורר את הפסולת, כיון שאי אפשר לאכול מבלי לקלף, וזוהי דרך האכילה, על כן אין לברירה זו חשיבות של מלאכה {דהאיסור של ברירת פסולת הוא רק כשיכול לאכול כשזה מעורב אלא הוא רוצה להקל על האכילה, אבל כשאינו יכול לאכול מבלי לקלף, אין להוצאת פסולת זו חשיבות של מלאכת ברירה} ומכל מקום לאחר הברירה צריך לאכלו או להשתמש בו לאלתר, כדין בורר אוכל מתוך פסולת שמותר רק לאלתר וכדלקמן [יד].

ו. כשמקלף את התפוז והביצה יכול לקלף את כל הקליפה ואינו צריך להפסיק במקום שיכול כבר למשוך את הפרי מהקליפה כדי שיהא אוכל מתוך פסולת, דכיון שהתירו לקלף, התירו לקלף את כל הקליפה. ודוקא בשעה שעוסק בקילוף יכול לגמור לקלף הכל, אבל אם כבר גמר לקלף כגון שקילף במטבח וכבר הגישו הביצה לשולחן ונשאר עליה קצת קליפה, שוב אינו יכול להסיר את הקליפה מהביצה לפי שמעשה הקילוף כבר נגמר, אלא צריך להסירה עם קצת מהביצה [טו].

[יד] רמ"א סימן שכ"א סעיף י"ט, משנה ברורה סימן שי"ט ס"ק כ"ד, ועיין אגלי טל מלאכת בורר סעיף ו', כף החיים סימן שי"ט ס"ק ס"ב.

[טו] כן מסתבר.

פסולת שהעבירה לתחתית הקערה

ז. פסולת המונחת על גבי אוכל, כגון קערה של בוטנים שהעליונים מקולקלים, ושיקע את המקולקלים לתחתית הקערה, או שהעבירם לצד אחר בקערה, עבר על איסור בורר, מפני שבזה תיקן את אותו מקום שהפסולת היתה שם [טז].

גם הם יהודים טובים

רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, טייל פעם אחת בשבת עם ר' יעקב ליפשיץ ז"ל, ופגשו בחבורה של סטודנטים יהודים שהיו מעשנים, כשראו הסטודנטים את ר' יצחק אלחנן מיד זרקו את הסגריות שלהם לארץ ודרשו בשלום רבם: "גוט שאבעס רבי", רבי יצחק אלחנן זצ"ל ענה להם בסבר פנים יפות: "גוט שאבעס, גוט יאר, קינדרלך, ר' יעקב ליפשיץ פנה אליו ושאל אותו, האם לא ראה שהיו מעשנים, ענה לו ר' יצחק אלחנן: "ראיתי, לדאווני ראיתי, אבל האם לא ראית שהם זרקו את הסיגריות שלהם כשראו אותי ? ! לכן יהודים טובים הם.

[טז] עיין ארחות שבת חלק א' עמוד קמ"ד הערה מ"ד, ועיין בביאורים למלאכת זורה אות א' מה שכתבנו בזה.

הוצאת מים מקופסאות שימורים

ח. קופסאות שימורים של דגים וכדומה שיש בתוכן מים או שמן, אסור לשפוך את המים או השמן שבתוכן, מפני שמוציא פסולת מתוך אוכל, אלא אם כן המים או השמן עוברים את גובה המאכל, שאז מותר לשפוך מהם מעט כיוון שאותו מעט אינו נקרא שמעורב עם האוכל. אך יש לזהר שגם אחרי ששופך ישארו מים או שמן באופן שעוברים את גובה המאכל, דאם לא כן נמצא שברר פסולת מתוך אוכל^[יז], אלא יוציא את האוכל מתוך הפסולת (ב).

קופסאות שימורים שיש בהן מים כגון זיתים כבושים, אסור לשפוך את המים מהקור פסא משום איסור בורר אלא אם כן ישארו מים קצת מעל גובה האוכל

[יז] שו"ע סימן שי"ט סעיף י"ד ומשנה ברורה ס"ק נ"ד, ובכף החיים ס"ק ק"ט לענין שפיכת יין, והוא הדין לענין שפיכת שמן או מים מקופסאות שימורים.

הוצאת פסולת באופן המותר

ט. מותר להוציא מין שאינו חפץ בו הנחשב כלפיו לפסולת, כדי ליתנו לחבירו שיאכלנו, ואף על פי שלגביו זה פסולת, מכל מקום כיון שלגבי חבירו נידון כאוכל, הרי זה נחשב כמוציא אוכל מתוך פסולת [יח].

י. מותר להוציא פסולת מתוך אוכל וליתנה לבהמה באופן המותר [יט], ואף על פי שלגביו זה פסולת, כיון שלגבי הבהמה זה אוכל, הרי זה נחשב כבורר אוכל מתוך אוכל [כ].

שלא תהא צרה ויגון

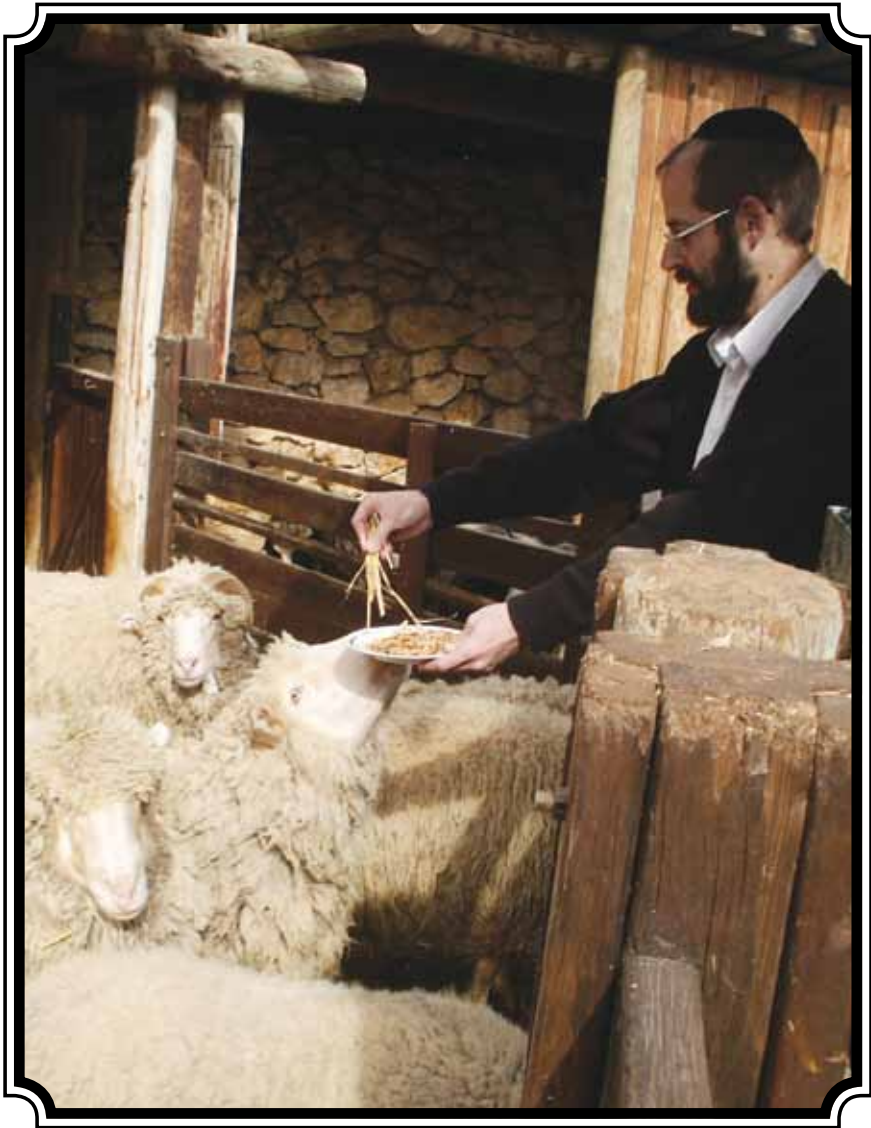
מסופר על הגה"ק רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל כשחלה בהתקפת לב הראשונה שקיבל, היה חוזר לעצמו כל יום השבת בזה הלשון "שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו".

(מקדשי שביעי)

[יח] כן מסתבר, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג' סוף סעיף כ"ג ובהערה י"ד.

[יט] דהיינו שמזונותיו עליו - עיין שו"ע סימן שכ"ד.

[כ] בן איש חי שנה ב' פרשת בשלח סעיף י"ד, ושם מדובר לגבי בהמה והוא הדין לגבי אדם אחר, ומשמע שמיידי באופן שכוונתו להאכיל את הבהמה וכן להאכיל את חבירו ולכן מותר, אבל אם כוונתו לתקן את המאכל ומערים ונותן לבהמה או לחבירו אסור, ואם כוונתו לשני הדברים עיי"ש, כף החיים סימן שי"ט ס"ק נ"א, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג' הערה י"ד, ובשולחן שלמה סימן שי"ט סעיף ה' שכתב כן, ועיין אגלי טל מלאכת בורר סעיף י"ג שמשווה דין בהמה לדין אדם שרק אוכל מתוך פסולת שהוציא ביד ולאחר מותר לתת לבהמתו, ואין הלכה כדבריו.

הוצאת פסולת מתוך אוכל כדי לתת לבהמה

שטיפת פירות

יא. בענין שטיפת פירות בשבת מעפר ולכלוך הדבוק עליהם, נחלקו הפוסקים באיזה אופן מותר לשטוף ובאיזה אופן אסור - אם רוחצם מתחת לזרם מים, לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל ומרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל מותר לשטוף [כא], ולא רק שטיפה קלה, אלא גם שטיפה חזקה לנקותם מפסולת ולכלוך שעליהם וכשעושה זאת סמוך לסעודה, לדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל גם כן מותר, אלא שלכתחילה אסור לשוטפם בשבת [כב], ואם לא שטפם מערב שבת, יכול לשוטפם בשבת, ולדעת החזון איש אסור לשטוף בשבת פירות מלכלוך שעליהם גם באופן זה [כג]. ואם רוצה לשרותם בקערה עם מים כדי לשכשכם ולנקותם מלכלוך שעליהם, לפי כולם אסור [כד], ומכל מקום, פירות ששטפם כבר בערב שבת, וחפץ בשבת לשוטפם שוב שטיפה קלה, או באופן שאין הלכלוך ניכר עליהם, לפי כולם מותר בכל אופן [כה].

[כא] שמירת שבת כהלכתה פרק ג' הערה נ"ב בשם מרן הגרש"ז אויערבך, אגרות משה אורח חיים חלק א' סימן קכ"ה.

[כב] איל משולש פרק ט"ו סעיף י' בשם מרן הגרי"ש אלישיב.

[כג] מובא בארחות שבת חלק א' עמוד קע"ד הערה קכ"ט, חוש שני חלק ב' עמוד פ"ח אות ג'.

[כד] שמירת שבת כהלכתה שם סעיף כ"ב ובהערה נ"ג, שו"ת שבט הלוי חלק א' סימן נ"ב אות ב', חוט שני שם עמוד פ"ח אות ג', ועמוד ק"ב, ועיין בספר איל משולש פרק ט"ו סעיף ב', והטעם משום שהפסולת ניכרת.

[כה] חוט שני שם עמוד פ"ט.

שטיפת פירות על ידי הנחתם בכלי מלא מים לכל הפוסקים אסור

שטיפת פירות על באמצעות זרם מים נחלקו הפוסקים אם מותרת או אסורה

הוצאת זבוב שנפל למשקה

יב. זבוב שנפל לכוס משקה אין להוציאו בפני עצמו כדי שלא יעבור על איסור של בורר פסולת מתוך אוכל אלא יוציאו עם כל המשקה שמסביב לזבוב [כו], ויש אומרים שאין לעשות כן [כז] מפני שהמשקה שמסביב לזבוב הוא מאוס, והרי זה כבורר פסולת מתוך אוכל, ועל כן סוברים שיניח את הכפית מתחת לזבוב וימשוך את הכוס מהכפית שאז יקרא שמוציא אוכל מתוך פסולת [כח].

גולה שנפלה לכוס משקה מותר להוציאה בפני עצמה על מנת לשתות את המים ואין זה כבורר פסולת מתוך אוכל, מפני שהגולה אינה נקראת מעורבת עם המים [כט].

[כו] ראה בביאור הלכה בסימן שי"ט סעיף ד' ד"ה הבורר פסולת שמביא מחלוקת בין המהר"י אבולעפיה למהריט"ץ אם מותר להוציא את הזבוב לבד או שצריך להוציאו עם קצת משקה, והמשנה ברורה בסימן שי"ט ס"ק ס"א פסק כמהריט"ץ שצריך להוציאו עם כל המשקה שמסביב כדי שיקרא שמוציא אוכל מתוך אוכל, שהרי המשקה שמסביב לזבוב הוא משקה הנקרא אוכל, ובזה שמוציא את המשקה שמסביב לזבוב הרי זה נקרא שהוציא את כל התערובת מהאוכל, ולא פסולת מתוך אוכל שאסור, וראה בחזו"א בסימן נ"ב שכתב שהסיבה שהזבוב נקרא מעורב עם המשקה הוא מפני שהמים נכנסים בין הכנפיים והסנפירים ועל כן הם מעורבים בזה.

[כז] בעל התניא בסידור.

[כח] אומרים כן בשם האמרי אמת.

[כט] החזו"א בסימן נ"ג כתב שזבוב שנפל למים נקרא מעורב עם המים מפני שהמים נכנסים בין הסנפירים והכנפיים, ומשמע שאם לא היה סנפירים וכנפיים לזבוב שהוא לא היה נקרא מעורב עם המים מפני שהוא מוצק בתוך נוזל, וא"כ הוא הדין גולה שנפלה למים שאינה נקראת מעורבת עם המים.

זבוב שנפל לתוך כוס משקה צריך להוציאו עם המשקה שמסביב לזבוב, ויש
אומרים שיחזיק את הכפית שבתוכה הזבוב וימשוך את הכוס מהכפית

אכילת דגים

יג. האוכל דגים שיש בהם עצמות בשבת, לדעת המשנה ברורה [ל] אסור להסיר את העצמות מן הדגים, אלא יאכל את הדג ויוציא את העצמות מן הפה, או שיוציא את העצם עם קצת מן הדג [לא], ודעת הבן איש חי [לב] שיכול להוציא את העצמות מן הדגים משום שהיו דרך אכילה.

הוצאת עצמות מן דגים, לדעת המשנה ברורה אסור, ולדעת הבן איש חי מותר, ואם מוציא את העצם עם קצת דג, או שמוציא את העצם לפי כולם מותר

- [ל] סימן שי"ט סעיף ד' בביאור הלכה ד"ה "מתוך אוכל".
- [לא] עוד מבואר בביאור הלכה שם, שהמקילין להוציא את העצמות מהדג סמוך לסעודה אין למחות בידם, ועיין ארחות שבת עמוד ק"ע סעיף ק"ג, ועמוד קע"א סעיף ק"ד שלדעת החזון איש אסור באופנים הללו כיון שכוונתו לתקן את האוכל, אבל אם אוכל את הדג שעל גבי העצם גם לפי החזון איש מותר - ארחות שבת שם סעיף ק"ה.
- [לב] שנה ב' פרשת בשלח סעיף י', ומובא גם בכף החיים סימן שי"ט ס"ק מ"ד.

ברירת אוכל מתוך פסולת

יד. אופן הברירה המותר הוא, בשלשה תנאים ^[לג]: א. שיברור ביד ולא בכלי.
 ב. שיברור את האוכל מתוך הפסולת ולא את הפסולת מתוך האוכל.
 ג. שיברור כדי לאכול לאלתר ^(ג), דהיינו עד שעה מזמן הברירה ^[לד],
 ואם ברר לאחר זמן, אפילו בשוגג, אסור לאכול את האוכל ^[לה], ובשעת
 הדחק מותר ^[לו].

טו. וכן כשרוצה להוציא בגד מסויים מתוך ערימת בגדים וכיוצא בזה, צריך
 לאחוז בבגד שרוצה בו ולהוציאו ולהשתמש בו לאלתר, דהוי כמו כל
 אוכל מתוך פסולת שמותר לבוררו אם אוכלו לאלתר, ואם מוציא את
 הבגד בליל שבת כדי להשתמש בו למחרת, צריך שילבשנו מספר רגעים
 ונחשב כלאלתר ^[לז].

טז. אוכל שנשאיר בצלחת ומעורב עם פסולת, ורוצה להוציא את האוכל
 כדי לשמרו לאחר השבת, צריך ליזהר שלא יוציא את האוכל בלבד,
 כיון שבורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן ואסור, אלא יוציאנו עם מעט
 פסולת הדבוקה בו וישמרנו, דבזה לא נחשב כבורר כלל ^[לח].

[לג] שו"ע סימן שי"ט סעיף א' משנה ברורה ס"ק ג' ובהקדמה לסימן זה, כף החיים ס"ק ח'.
 [לד] אגלי טל מלאכת בורר סעיף ה', בן איש חי שנה שניה פרשת בשלח סעיף א', ועיין משנה
 ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ה שנוקט ש"סמוך" נחשב מזמן היציאה מבית הכנסת, ומרן
 הגר"נ קרליץ שליט"א כתב בספרו חוט שני חלק ב' עמוד ע"ז ס"ק ד' שהכל לפי הענין
 בנצרך, ומה שאמרו בשם החזון איש חצי שעה, היינו במקום שמספיק חצי שעה, אבל כל
 פעם לפי הענין, שפעמים מספיק ברירה של חמש דקות בלבד, ופעמים שצריך ברירה של
 כמה שעות.

[לה] כמבואר במשנה ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ה.
 [לו] כדין כל מעשה שבת שעשה בשוגג והוא שעת הדחק שכתב המשנה ברורה בסימן שי"ח ס"ק
 ז' בשם הגר"א, ועל כן בכל פעם שבורר בשוגג צריך לשער אם זה שעת הדחק או לא, דאם
 נמצא בסוף האכילה, מסתבר שאין זה שעת הדחק, אך אם ברר בשוגג מהקדמה מסתבר שזה
 שעת הדחק, דאם לא יאכל את החמין, מה יאכל.

[לז] כן מסתבר.

[לח] כן מסתבר.

סידור סכו"ם לפני הסעודה

יז. המסדר שולחנו לסעודה ובידו סכו"ם שמעורבים זה בזה, אם מסדר סמוך לסעודה, יכול להוציא קודם את כל הכפיות, ואחר כך את כל המזלגות, וכן על זה הדרך, ואף שכשמוציא קודם את כל הכפיות והרי הוא בוררן מהתערובת, מכל מקום כיון שבורר את מה שחפץ בו, הרי הוא בורר אוכל מתוך פסולת, וכיון שעושה זאת סמוך לסעודה מותר, אבל אם מסדר מהלילה לצורך היום, או שעובר יותר משעה מסידור השולחן עד הסעודה, צריך להוציא את מה שבא לידו תחילה ולסדרו, שבה לא נחשב בורר כלל.

כששוטף את הסכו"ם בליל שבת לצורך סעודת היום, אין להפרידם ולהניחם כל מין בפני עצמו במתקן של הסכו"ם כדי שלא יעבור על איסור של בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן, אלא יניחם בתערובתם.

סידור סכו"ם בשולחן שבת – אם מסדר בסמוך לסעודה יכול לסדר כרצונו, אך אם מסדר בלילה לצורך סעודת היום יסדר באופן שכל הבא לידו אותו ישים בשולחן ולא יברור לפי סדר

הוצאת גרעיני פירות

ית. דעת החזו"א [לט] שהאוכל פירות שיש בהם גרעינים, כגון תמרים, שזיפים, משמשים וכיוצא בזה, יתפוס את הגרעין בידו, וימשוך את הפרי מהגרעין, ועל ידי זה יברור אוכל מתוך פסולת שמותר, אך יאכל לאלתר [מ], אבל להיפך אסור, שהרי זה בורר פסולת מתוך אוכל, אך דעת הבן איש חי [מא] שיאכל כדרך שאוכל בחול, שבתמרים ובמשמשים יכול למשוך את הגרעין מהפרי, אך בענבים יאכל את הענבים ויוציא את הגרעינים מהפה.

הוצאת גרעין מתמר – לדעת החזו"א ימשוך את התמר מהגרעין, ולדעת הבן איש חי יכול למשוך גם את הגרעין מהתמר

[לט] חזון איש סימן נ"ד ס"ק ה', ד"ה "שזיפין".

[מ] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק פ"ד.

[מא] בן איש חי שנה שניה פרשת בשלח סעיף ח', והטעם מפני שבתמרים ומשמשים יש גרעין אחד, וגם כשמושך את הגרעין זה נחשב למושך את האוכל, מפני שהפעולה בשניהם כאחת, ואע"פ שבפועל לוקח את הגרעין מהפרי, מכל מקום היות וזה גרעין אחד, זה נחשב למוציא את האוכל מהפסולת, אבל בענבים שישנם כמה גרעינים והדרך להכניס את הענב לפה ולהוציא את הגרעינים, אין להוציא את הגרעינים ביד, מפני שזה נחשב לבורר פסולת מתוך אוכל. וראה שם בבן איש חי שכתב שמותר להוציא את גרעיני האבטיח ביד, מאחר והיו רגילים להוציאם לפני האכילה, והרי זה דרך אכילה בכך.

שימוש במלחיה שיש בה אורז

יט. מלחיה שיש בה מלח עם גרגירי אורז למנוע לחות (ד), נחלקו הפוסקים אם מותר להשתמש בה בשבת, יש שאסרו^[מב] משום שנחשב לבורר בכלי שאסור אפילו אם בורר אוכל מפסולת, ורוב הפוסקים התירו^[מג] משום שאין זה נחשב לבורר בכלי, אלא נחשב לבורר ביד אוכל מפסולת ומותר סמוך לסעודה, וכך הורה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל^[מד].

[מב] מרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל מובא באיל משולש פרק ז' סעיף מ"א.

[מג] איל משולש פרק ז' סעיף מ"א בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א ועוד, עיי"ש טעמים.

[מד] כן אמר לי מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל וטעמו משום שרק כלי המיועד לברירה לזמן מרובה נאסר, וזה דומה למה שהגמרא בשבת דף ע"ד ע"א מזכירה נפה וכברה או קנון ותמחוי, שהיו בוררים בהם לאחר זמן אבל כלי שכל יעודו הוא לאלתר, אין לו דין של כלי ברירה כלל, אבל כלי שעומד לשימוש מיידי אין זה כלי שאסור לברור בו, וכיון שמלחיה מיועדת לשימוש מיידי, מותר להשתמש בה בשבת, ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג' הערה ק"מ. אולם לפי מה שכתב הבן איש חי בשנה שניה פרשת בשלח סעיף י"ח שאין לשפוך את כל היין מהשמרים ואפילו שישתה את כל היין לאלתר, והוא משום שזה נידון כברירת פסולת מתוך אוכל, והטעם שזה נידון כפסולת מתוך אוכל הוא מפני שבידו נשאת פסולת. ומבואר מדבריו, שהבין שתמיד הולכים אחרי מה שנשאר ביד, ואם נשאת פסולת זה נידון כהוציא פסולת מתוך אוכל, ואם כן לפי זה אף שמלחיה אינה נידונת כבורר בכלי, מכל מקום יהא אסור להשתמש בה מדין ברירה של פסולת מתוך אוכל, שהרי בידו נשאת פסולת זה האורז, ואף על פי שנשאר גם אוכל ביחד עם הפסולת, שזה המלח עם האורז, מכל מקום היתר הדין של הוצאת אוכל ופסולת מתוך אוכל הוא מפני שכל התערובת יצאה, ואם כן אף שנשאר מלח ביחד עם האורז, מכל מקום אי אפשר לומר שכל המלח שמסביב כל אורז ואורז נשאר במלחיה, ולכן באופן זה אין את ההיתר של הוצאת פסולת עם אוכל, מאחר ולא כל האוכל שהיה מעורב עם הפסולת נשאר במלחיה.

השתמשות במלחיה שיש בה אורז יש אוסרים ויש מתירים

הגדרה של תערובת

כ. קשה להגדיר הגדרה ברורה מה נקרא תערובת שאסור לברור ממנה בשבת. פעמים שהחפצים מונחים זה ליד זה באופן שברור שהם תערובת, ואסור לברור מהם רק לפי התנאים המותרים, ופעמים שעומדים זה ליד זה במרחק באופן שברור שאינם נקראים תערובת, ואין איסור בורר בהם, ופעמים שמיקומם נותן מקום להסתפק.

ברירה בשני מינים

כא. אולם ברור שאם החפצים נוגעים וקצת שוכבים זה על זה, שנקראים תערובת, דהיינו שאם יש אפונה ואורז בצלחת, והאפונה נוגעת באורז, במקום נגיעתם נקרא תערובת ששם הם מעורבים, וטעם הדבר שמקום נגיעתם נקרא תערובת, מפני שאם ירצה לקחת ממין אחד, הוא יתקל במין השני, והוא יפריע לו, לכן זה נקרא תערובת.

אבל במקום שאינם נוגעים זה בזה, ואין מין אחד מפריע להוצאת המין השני, מותר להוציא שם מהאפונה או מהאורז, ואין בזה איסור בורר, כיון שאין זה נקרא תערובת.

המסיח דעת מעסקיו בשבת סגולה לעושר

אחד מעשירי ירושלים מנדיביה הידועים, התהפך עליו הגלגל, והחל יורד מנכסיו. פנו לאדמו"ר הרה"ק שלמה מזוועל זצ"ל והזכירוהו לפניו, נענה רבנו, אם לא היה חושב על עסקיו, היה "עולה ואינו יורד..." כששחו דברים לפני אותו אדם, הצדיק על עצמו את דברי הרב, ואמר שאכן כך הוא, שבמוצאי שבתות היו רגילים לבוא אליו סוחרים בענייני מסחר, מהם סוחרים ערבים שעמדו איתו בקשרי מסחר, וממילא בשבתות היו מחשבותיו משוטטות בענייני המסחר המחכים לו במוצאי שבתות.

בבגדים

כב. ישנם שלשה אופנים של הנחת חולצות לאחר כיבוסם:

1. ישנו אופן שתולים את כל החולצות על קולב אחד [ומיירי שכל חולצה בצבע אחר].
2. וישנו אופן שתולים כל חולצה על כל קולב בפני עצמו, ומניחים את כל הקולבים בארון.
3. וישנו אופן שמקפלים אותן כמו שקונים אותן בחנות ומניחים אותן כך בארון בערימה.

ונראה שרק באופן שכל החולצות מונחות על קולב אחד הרי זה נידון כתערובת של חולצות, ואסור להוציא אלא את החולצה שחפץ ללבוש, ולאלתר, מפני שכל חולצה שחפצים בה ורוצים להוציא מיד נתקלים בשאר החולצות והן מפריעות, אם כן הן נקראות תערובת, אבל כשכל חולצה נמצאת על קולב בפני עצמו, או שהחולצות מסודרות בארון זו על גבי זו אפילו שכל חולצה בצבע אחר, אין זה נקרא תערובת של חולצות, לפי שכל אחת בודדת לעצמה, וכשחפצים באיזו חולצה לא נתקלים בשאר החולצות, לפי שכל חולצה מסודרת בפני עצמה. כן כתב מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל^[מה] לגבי ספרים שמונחים בארון ועל כל ספר ישנו פתק מהו, אין זה נקרא שמעורב עם שאר הספרים, ונראה שהוא הדין בנידון דידן.

וכן מגבות בצבעים שונים נקראות תערובת רק כשהן זו על גבי זו באופן שאינן מסודרות, אבל כשהן מסודרות בארון זו על גבי זו וחפץ באיזה צבע מסוים לכבוד שבת וכיוצא בזה, אין זה נקרא תערובת במה שאחד נוגעת בשניה, כיון שכל אחת נמצאת בפני עצמה.

[מה] עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ג' סעיף ע"ז, ובהערה ר"כ.

קילוף פירות או ירקות במקלף

כג. פירות וירקות – אם רוב העולם רגילים לאוכלם עם קליפתם כגון מלפפונים ^[מו], עגבניות, תפוחים ואגסים, דינם כמין אחד ^[מז] שאין בהם דין ברירה ומותר לקלפם גם לאחר זמן, ולכן גם בכלי {מקלף} המיוחד לכך מותר ^[מח], אך אותם פירות וירקות שרוב העולם מסירים את הקליפה בשעת האכילה כגון גזר, תפוזים וביצים אין לקלפם לאחר זמן וגם לא בכלי המיוחד לכך ^[מט], מפני שנידונים כשני מינים שאסור להפרידם בכלי המיוחד לברירה.

זכור את יום השבת

הגה"צ ר' שלמה בלוך זצ"ל היה אומר בשם גדול אחד שאם בחול כאשר עושים מלאכות האסורות בשבת מזכירים שפעולה זו אסור לעשותה בשבת מקיימים בזה את המצוה של "זכור את יום השבת לקדשו"

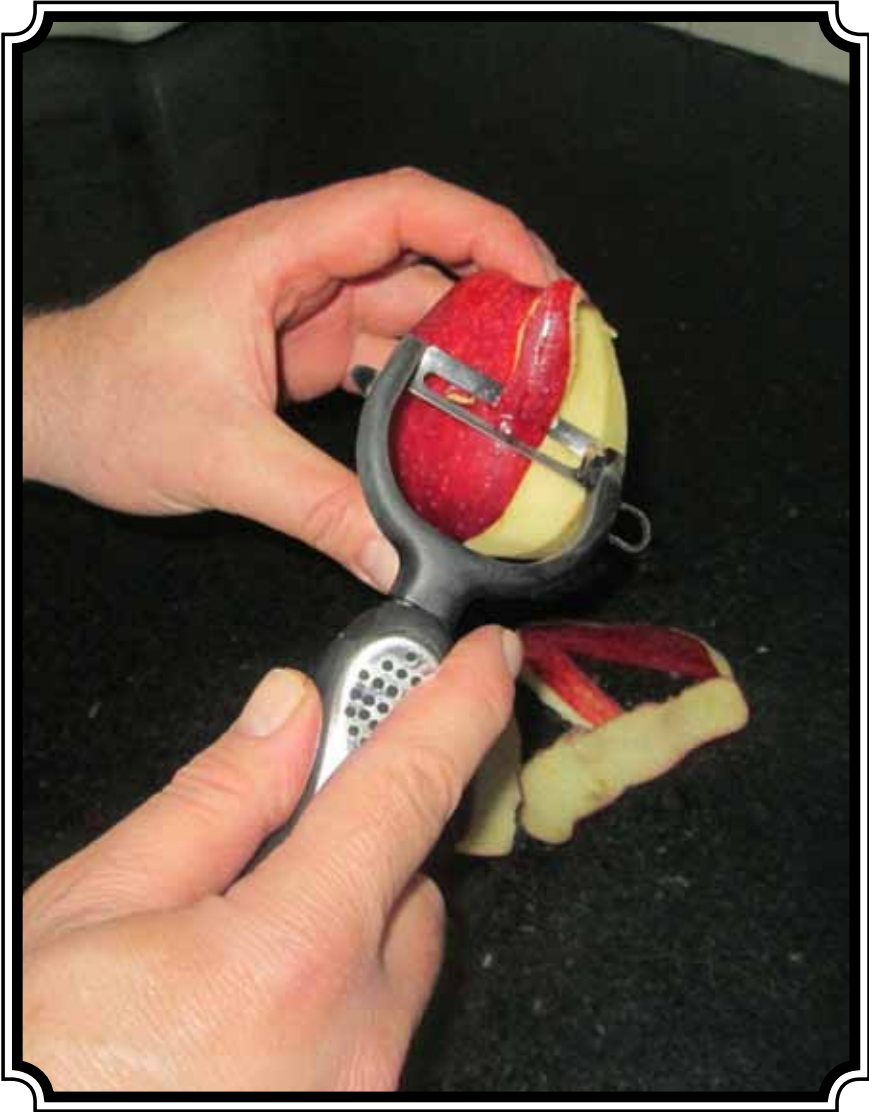
[מקדשי שביעי]

[מו] ואע"פ שאולי רוב העולם לא רגילים לאוכלם בקליפתם, מכל מקום היות ובבית מלון רגילים לאוכלם עם קליפתם הרי זה נידונים כרגילים.

[מז] רמ"א סימן שי"ט סעיף ג', וראה בט"ז בסק"ב שמחמיר בברירה במין אחד.

[מח] אגלי טל מלאכת בורר הלכה ו', וראה בשמירת שבת כהלכתה פרק ג' סעיף ל"ד ול"ה, אך העולם נהגו להחמיר בזה.

[מט] אגלי טל שם.

מותר בשבת לקלף תפוחים אגסים מלפפונים ועגבניות במקלף, מפני שדינם כדין מין אחד שאין בהם ברירה, אך גזר תפוזים ובצים אסור לקלפם בכלי המיוחד לכך

הוצאת זיתים בכף מחוררת

כד. זיתים הנמצאים במים באופן שהם צפופים, הרי הם נידונים כמעורבים ^[נ] עם המים, ואסור להוציאם בכלי המיוחד לברירה כגון כף מחוררת ^[נא], אך אם אין הזיתים צפופים אלא בודדים ונמצאים במים רבים, אין דינם כמעורבים עם המים ^[נב] ומותר להוציאם אחד אחד עם כף מחוררת ^[נג] מפני שאין זה נקרא שמפריד תערובת, שהרי הם אינם מעורבים, אך לא יוציא כמה זיתים ביחד, כדי שלא יהא שוב תערובת בין הזיתים למים.

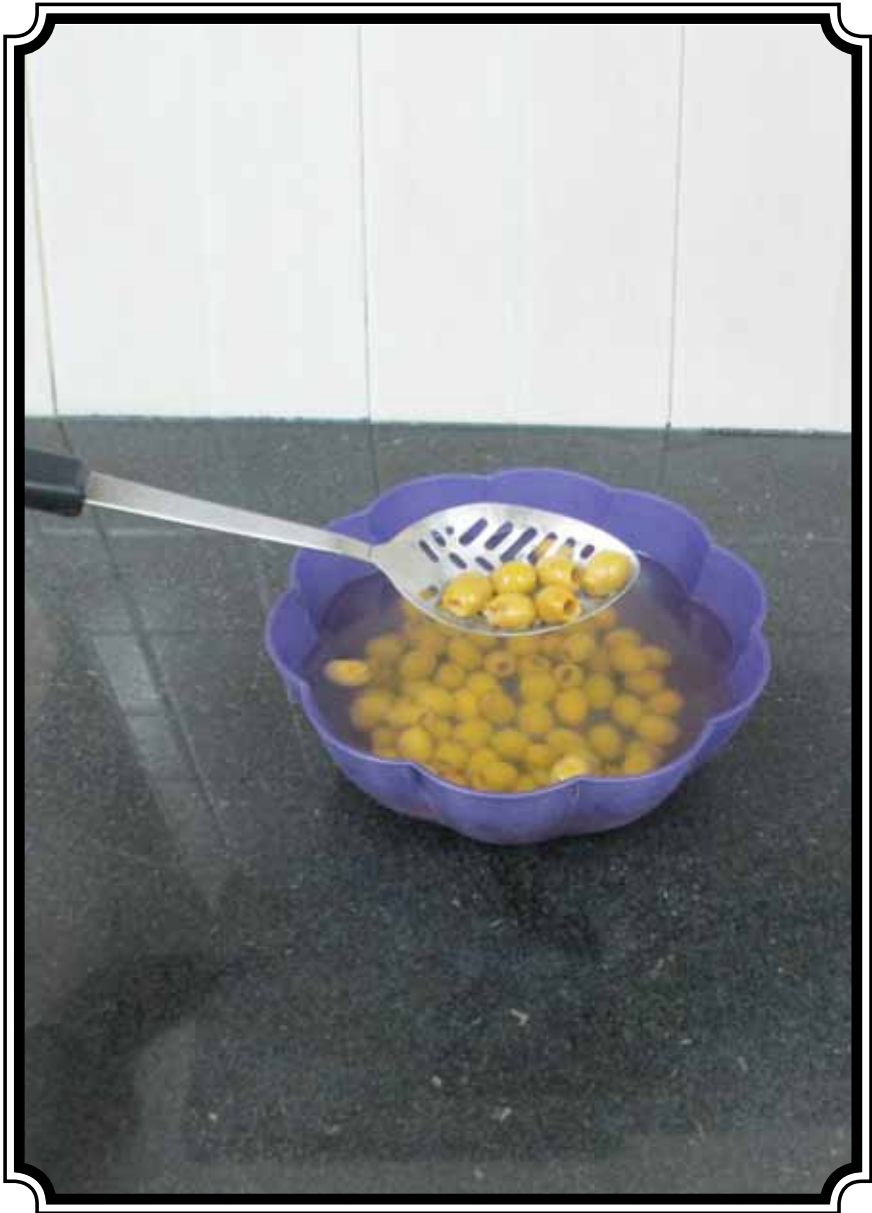
וכל דברי הנ"ל שמותר להוציא זית אחד עם כף מחוררת זה רק בזית שיש בו חרצן ונמצא בפני עצמו שאז אינו נידון כמעורב עם המים, אבל זית שאין בו חרצן והוא חלול דינו כמעורב עם המים מפני שהמים נכנסים בתוכו, ואסור להוציאו עם כף מחוררת ואפילו שיהא יחידי במים.

[נ] ואע"פ שהחזו"א באור"ח סימן נ"ג כתב שזכוב שנפל לתוך מים נידון כמעורב איתו רק מפני שהמים נכנסים בין הסנפירים והכנפים, אבל חפץ חלק שנפל לתוך מים אינו נידון כמעורב עם המים וא"כ לכאורה צריך להיות שזיתים שהם חלקים אינם נקראים מעורבים עם המים, מכל מקום היות ויש כאן קיבוץ של כמה זיתים, הרי הם נידונים כמעורבים עם המים, ואה"נ זית אחד אינו נקרא מעורב עם המים.

[נא] ואע"פ שמוציא אוכל מתוך פסולת, ראה בהקדמה של המשנה ברורה לסימן שי"ט שכתב שאסור להוציא בכלי המיוחד לברירה אוכל מתוך פסולת.

[נב] כמו שנתבאר לעיל בהערה מ"ו.

[נג] ואע"פ שכלי המיוחד לברירה דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, מכל מקום לצורך גופו מותר להשתמש, ובהיות שמותר להוציא זית אחד מתוך המים מפני שאינו נקרא מעורב עם המים, הרי זה נידון שמשמש בכלי שמלאכתו לאיסור לצורך היתר.

אסור להוציא זיתים הנמצאים במים עם כף מחוררת

הוצאת זיתים בכלי מחורר המיועד לכך

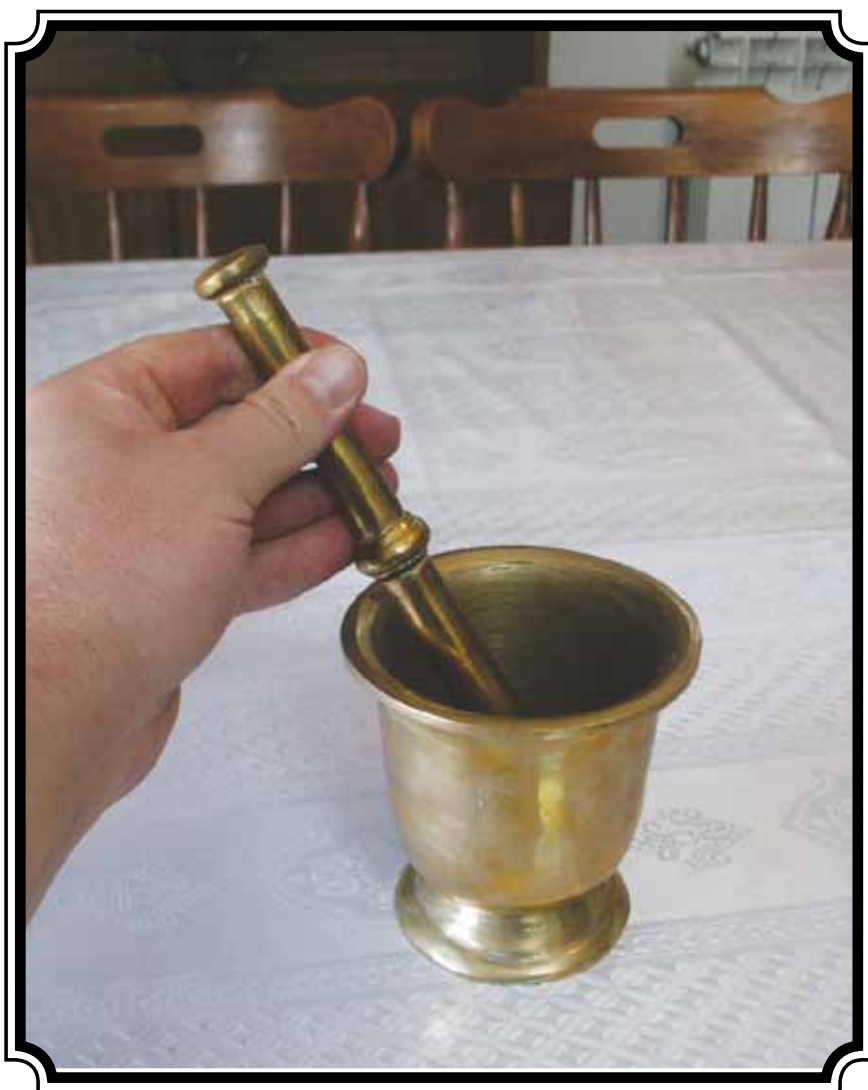
כה. אסור בשבת להשתמש בכלי מחורר המיועד להוצאת זיתים מהמים, ואפילו על מנת להוציא זיתים בודדים הנמצאים במים רבים, מפני שסמוך להוצאת הכלי מהמים הזיתים מתקבצים זה לזה ונידונים כמעורבים עם המים, וכשמוציא את הכלי לגמרי מפריד את הזיתים מהמים ^[נד]. אך אם במים ישנו זית אחד שיש בו חרצן מותר להוציאו עם הכלי המיועד לברירה, מפני שאינו נידון כמעורב עם המים.

אסור בשבת להשתמש בכלי מחורר המיועד להוצאת זיתים מהמים

[נד] ודין זה שונה מההלכה הקודמת שהתבאר שאם ישנם כמה זיתים עם חרצנים שמותר להוציאם אחד אחד, דבכלי המיועד לכך הזיתים מתקבצים למקום אחד לפני צאתם מהמים.

מלאכת שוחן

הגדרת המלאכה

כתב הרמב"ם^[א] שטוחן פירושו, שלוקח גוף אחד ומחלקו לגופים נפרדים (א).

היכן היתה במשכן

מלאכת טוחן היתה במשכן בטחינת הסממנים^[ב], וסיבת הטחינה היתה כדי שהצבע יקלט היטב בסממנים.

אבות המלאכה

הטוחן דבר שגידולו מן הקרקע^[ג] בכלי המיוחד לו^[ד], כגון מרסק עגבניה בפומפיה, או טוחן שום בכלי הנקרא "כותש שום", הרי זה אב מלאכה של טוחן, כיון שדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן.

תולדות המלאכה

הטוחן בכלי שאינו מיוחד לו, כגון שחותך את הירק דק דק על ידי סכין, הרי זה תולדת טוחן^[ה], כיון שאינו דומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן, מפני שבמשכן טחנו בכלי שמיוחד לטחינה, אבל הטוחן דבר שאין גידולו מן הקרקע, כגון בשר וביצים, אינו עובר אפילו באיסור דרבנן, אם לא שטוחן בכלי המיוחד לו^[ו].

[א] הלכות שבת פרק ז' הלכה ה'.

[ב] רש"י שבת דף מ"ט ע"ב בד"ה "הם זרעו", ובדף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

[ג] תרומת הדשן סימן נ"ו, אגלי טל מלאכת טוחן סעיף ח' ס"ק י"ח, שו"ע סימן שכ"א סעיף ט' משנה ברורה ס"ק ל"א.

[ד] אגלי טל מלאכת טוחן סעיף א'.

[ה] אגלי טל מלאכת טוחן סעיף ב', רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ה', ופרק ח' הלכה ט"ו, ופרק כ"א הלכה י"ח, שו"ע סימן שכ"א סעיף י"ב.

[ו] שו"ע סימן שכ"א סעיף י' משנה ברורה ס"ק ל"ו, וסעיף ט' ס"ק ל"א.

המרסק עגבניה בפומפיה עובר באיסור מוחן מהתורה

הכותש שום בכלי הנקרא "כותש שום" עובר באיסור מוחן מהתורה

לא הניחם לשוב לביתם

רבי מנחם שטרן זצ"ל רבה של מרמורש, היה מיצר מאוד על כך שיום השוק נקבע ביום שישי. בתחילה השתדל אצל הממשלה לדחותו לאמצע השבוע וגם פיזר הון רב לתכלית זאת, אבל לא עלתה בידו. מאז היה רגיל היה לצאת מביתו בכל ערב שבת בעוד היום גדול מלובש בבגדי שבת לעורר את בני הכפרים הסמוכים לשוב לביתם מבעוד יום, ובני הכפרים שהיו רחוקים מהעיר, לא הניחם לשוב לביתם מחשש חילול שבת, ושבתו בעיר.

דיני המלאכה

ובו י"ט הלכות

איסור טוחן והגדרתו

א. אסור לטחון גידולי קרקע בכלי המיוחד לכך^[ז], וכן אסור לחתוך בסכין פירות וירקות דק דק^[ח].

ב. מהו שיעור הדקות לחותך פירות וירקות דק דק שיחשב לטוחן, לא נתבאר בראשונים^[ט], ומצאנו בפוסקים גדרים שונים - לדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, צריך לחתוך לחתיכות יותר גדולות ממה שחותך ביום חול, ולדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, כל שצריך ללעוס את הירקות, ואינם נבלעים כמות שהם, הרי זה נידון כחתיכות גדולות שאפשר לחתכן בשבת, ואין בזה משום איסור טוחן^[י].

ג. לדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם חותך מלפפון לרצועות דקות מאוד עובר באיסור טוחן, וכן כרוב שחותכו לרצועות דקות עובר באיסור טוחן^[יא]. ולדעת מרן הגר"נ קרליץ שליט"א אינו עובר באיסור עד שיחתכנו לחתיכות קטנות לאורכו ולרחבו כמין ריבועים^[יב], ולכל הדעות מותר לחתוך מלפפון לפרוסות דקות, ואין בזה משום טוחן^[יג].

[ז] אגלי טל מלאכת טוחן סעיף א'.

[ח] שו"ע סימן שכ"א סעיף י"ב.

[ט] ביאור הלכה סימן שכ"א סעיף י"ב בד"ה "המחתך" בשם היראים.

[י] ספר עם מקדשי שביעי פרק ו' סעיף ג', שמירת שבת כהלכתה פרק ו' הערה ו'.

[יא] ארחות שבת חלק א' עמוד רי"ז סעיף ד' בשם מרן הגרי"ש אלישיב.

[יב] חוט שני חלק א' עמוד צ"ט, וכן דעת מרן הגר"מ פינשטיין באגרות משה אורח חיים חלק ד'.

סימן ע"ד מלאכת טוחן אות ד'.

[יג] ארחות שבת חלק א' עמוד צ"ט סעיף ג'.

טחינה סמוך לסעודה

ד. יש מתירים לכתחילה לחתוך ירק דק דק סמוך לסעודה על מנת לאוכלו לאלתר ^[יד], דהיינו (ב) תוך שעה ^[טו], אבל למעשה כתבו הפוסקים שגם כשעושה כן סמוך לסעודה יש לחתוך חתיכות גדולות במקצת ^[טז].

החותך מלפפון לרצועות דקות מאוד – לדעת הגר"ש אלישיב עובר באיסור טוחן, ולדעת הגר"נ קרליץ אינו עובר

[יד] רמ"א סימן שכ"א סעיף י"ב, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ב'.
 [טו] בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ב', אבל כשלא סמוך לסעודה אסור מהתורה, ואם חתך במזיד כדי לאוכלו לאחר שעה, אסור לו לעולם, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד, ובשוגג, מותר לו ולאחרים במוצאי שבת מיד - משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ה. ובשעת הדחק מותר לו ולאחרים מיד כמבואר במשנה בורה סימן שי"ח סק"ז. ועיין עוד לעיל בהלכות בורר הלכה י"ב ובהערה ל' בענין מהו שיעור סמוך לסעודה.
 [טז] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ה, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ב', וכתב שם המשנה ברורה שהנוהגים להקל לחתוך דק דק סמוך לסעודה אין למחות בידם, וכן כתב הבן איש חי שם, ומשמע שאין זה לכתחילה.

החותך מלפפון לריבועים קטנים לכל הדעות עובר באיסור מוחן

החותך מלפפון לפרוסות בין לאורך ובין לרוחב המלפפון לכל הדעות אינו עובר באיסור מוחן

טחינה בדברים שאינם גידולי קרקע

ה. מאכלים שאינם גידולי קרקע כגון בשר או ביצים אין בהם איסור טוחן, ולכן מותר לחותכן בסכין דק דק^[יז], אבל אסור מדרבנן לחותכם בכלי המיוחד לכך, משום "עובדין דחול"^[יח], ולכן גבינה קשה, מותר לפורר אותה על ידי מזלג או סכין וכדומה, אבל לא בכלי המיוחד לגירור גבינה קשה^[יט].

אסור לגרר גבינה בכלי המיוחד לכך משום "עובדין דחול" של מלאכת טוחן

[יז] שו"ע סימן שכ"א סעיף ט' משנה ברורה ס"ק ל"א, ואף אם קשה לאוכלם בלי לחתוך גם כן מותר, כיון שהולכים לפי רוב העולם שיכולים לאכול גם בלי לחתוך, ולכן אפילו לזקן שקשה לו לאכול כך, גם כן מותר לחתוך לו - משנה ברורה שם ס"ק ל"ב, ל"ט.

[יח] שו"ע סימן שכ"א סעיף י' לענין גבינה, והוא הדין בשאר דברים שאינם גידולי קרקע, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ג'.

[יט] שו"ע סימן שכ"א סעיף י'.

ו. גבינה שנפלה על בגד והתייבשה, מותר לגרדה באופן שאין בו איסור מלבן, ואף שמפורר אותה, אין בזה איסור טוחן כיון שאינה גידולי קרקע [כ].

גבינה שנפלה על בגד והתייבשה מותר לגרדה ואין בזה איסור טוחן

[כ] כן מסתבר, שהרי רק בכלי המיוחד לכך אסור.

טחינה בדברים שאינם גידולי קרקע לבעלי חיים

ז. אסור לחתוך בשר חי דק דק לבעלי חיים, או תרנגולים שלא יכולים לאכול את הבשר בלי לחתוך דק, ויש בזה איסור טוחן מדרבנן, שמא יבוא לחתוך גם דברים שהם גידולי קרקע [כא].

החתוך בשר דק דק כדי ליתנו לתרנגולים עובר באיסור טוחן מדרבנן

[כא] רמ"א סימן שכ"א סעיף ט', ועיין משנה ברורה שם ס"ק ל"ג, וס"ק מ"ה שהמיקל לעשות כן סמוך לאכילתן אין למחות בידו.

שימוש ב"פורס ביצים"

ח. לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל [כב] מותר לפרוס ביצים ב"פורס ביצים", שהוא כלי המיוחד לחתוך ביצים לפרוסות, ואין זה נידון ככלי המיוחד לטחינה, מפני שהוא מיועד לאכילה מידית לאחר השימוש, ואינו מיועד כדי לחתוך ולאכסן את מה שחתכו בו, וגם חותכים בו פרוסות שאין בהם דין טוחן. וכמו כן מותר לפרוס בפורס זה גבינה קשה [כג].

כלי המיוחד לפריסת ביצים – לדעת הגרש"ז אויערבך אפשר להשתמש בו

[כב] שמירת שבת כהלכתה פרק ו' הערה י"ב, ארחות שבת חלק א' עמוד רי"ז הערה כ"א, ושם מובא שכך דעת גם מרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל, ועיין בביאורים למלאכת בורר אות ד' מה שכתבנו בזה.

[כג] שמירת שבת כהלכתה פרק ו' הלכה ג'.

טחינה בדברים המתהווים מהקרקע

ט. איסור טוחן שייך גם בעפר ובמיני מתכות, ואף על פי שאינם גידולי קרקע, מכל מקום כיון שמקום הוייתם הוא בקרקע, נחשבים לענין זה כגידולי קרקע [כד].

המפורר גושי עפר עובר באיסור טוחן

[כד] רמב"ם הלכות שבת פרק ז' הלכה ה', ופרק ח' הלכה ט"ו לענין מתכת, ומשנה ברורה סימן שכ"א ס"ק מ"ה לענין עפר, ובן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ו'.

הליכה על גבי גושי עפר שמתפוררים

י. מותר ללכת על גושי עפר, ואף על פי שמתפוררים על ידי הליכתו, כיון שבדרך הליכה לא אסרו [כה].

מותר ללכת על גושי עפר ואין בזה משום איסור טוחן אע"פ שהם מתפוררים בהליכה

[כה] כך כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ובטעם הדבר עיין במלאכת דש בביאורים אות א' מה שכתבנו בזה.

טוחן אחר טוחן

יא. נפסק להלכה שאין איסור של "טוחן אחר טוחן" (ג), ולכן מותר בשבת לטחון מאכל שכבר נטחן, בין שהמאכל עדיין טחון, כגון ירקות החתוכים דק דק ורוצה לחותכם דק יותר, ובין שחזרו ועשאוהו מקשה אחת, כגון קמח שעשה ממנו כיכר לחם, או בסקויט וכדומה, שמותר לפורר את הלחם והבסקויט, אולם אסור לעשות כן בכלי המיוחד לכך, משום "עובדין דחול" [כו].

מותר לרסק מצה בשבת ואין בזה משום מלאכת טוחן מפני שאין טוחן אחר טוחן

[כו] רמ"א סימן שכ"א סעיף ח' ומשנה ברורה ס"ק ל', וסעיף י"ב ומשנה ברורה ס"ק מ"ה, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף א'.

מותר לפורר לחם כדי לתת לתרנגולים שמזונותיו עליו מפני שאין מוחן אחר מוחן

מותר לרסק איטריות במזלג מפני שאין מוחן אחר מוחן

אסור מדרבנן לרסק בסקוויט בכלי המיוחד לכך

מעלת שמירת שבת

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליהם כאילו שמרתם כל המצות שבתורה, ואם חללתם אותה מעלה אני עליכם כאילו חללתם כל המצוות וכן כתוב "שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע".

(שמות רבה פרשת יב)

יב. מה שהתבאר שאין טוחן אחר טוחן היינו בדברים שאחר הטחינה הראשונה אינם יכולים לחזור למצב הראשון שהיו בו, כגון קמח שנעשה מטחינת החיטה ואחר כך עשה ממנו כיכר לחם, שאינו יכול לחזור להיות גרעיני חיטה כפי שהיה קודם [כז], אבל עפר שלעולם אינו נעשה דבר אחר, ולאחר טחינתו נשאר עפר, אם חזר ונתחבר אסור לטוחנו פעם שניה, ולכן בגד שנדבק בו עפר והתייבש, אסור מדרבנן [כח] לגרדו משום איסור טוחן, וכן עפר שנדבק בנעלים והתייבש אסור מדרבנן לגרדו על ידי ברזל או מדרגות חדות משום איסור טוחן [כט].

תפילה למנוע חילול שבת

מסופר על הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל, שבכל ערב שבת אחרי חצות היום רגיל לשאת תפילה למרום שלא יארע בשבת זו שום מקרה שיצטרכו לחלל שבת בגללו, כגון חולה מסוכן או שריפה או מפולת.

(אורות ממזרח)

[כז] ולפי זה הוא הדין שוקולד שנעשה מפולי קקאו טחונים, אף שחזר ונתגבש ונעשה ממנו שוקולד, כיון שלא חזר למצבו הראשון להיות פולי קקאו, הרי זה כמו קמח שעשה ממנו לחם שאין בו איסור טוחן, ומותר לפורר השוקולד על ידי סכין וכדומה, רק לא בכלי המיוחד כדי שלא יהא עובדין דחול, עיין שמירת שבת כהלכתה פרק ו' סעיף י"א.

[כח] הטעם שעובר באיסור דרבנן הוא משום שאינו משתמש במה שטחן והרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה.

[כט] בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ו'. ולפי זה הוא הדין מתכת, שאם גירר מתכת לפרורים ואחר כך התיך אותה ועשה ממנה חתיכה אחת, כיון שחזרה למצב הקודם שהייתה גוש מתכת, יש בה איסור טוחן ואסור לפורר אותה פעם שניה, ועיין שו"ע סימן ש"ב סעיף ז', ושם בסעיף ו' בביאור הלכה ד"ה "או על מנעליו", וברעק"א שם, ועיין שמירת שבת כהלכתה שם הערה כ"ז, ובארחות שבת חלק א' עמוד פ"ה הערה ל"ה, מ"ה.

עפר שנדבק לבגד והתייבש אסור לגרדו משום איסור מוחן

בויץ שנדבק לנעלים והתייבש אסור לגרדו משום איסור מוחן

יג. מותר בשבת למרוח מרגרינה על גבי לחם, ואף על פי שהיא עשויה משמן שהוא גידולי קרקע, וכשמורה הוא כטוחן, מכל מקום כיון שהשמן דינו כטחון, אין טוחן אחר טוחן [ל].

מותר בשבת למרוח מרגרינה על גבי לחם

מבוא לטחינה בשינוי

איתא בגמרא בשבת [לא] "אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרתי אסור, רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא נמי". וקיימ"ל כרבא שהוא בתרא. ונחלקו הראשונים אם הגמרא מיירי ביו"ט או בשבת, דעת רש"י ורבינו חננאל והשאלתות, שמיירי ביו"ט, ודעת הרא"ש והרי"ף והרמב"ם והסמ"ק ושיבולי לקט שמיירי בשבת, וכן פסק השו"ע בסימן שכ"א סעיף ז' שמותר לכתוש תבלינן על ידי ידית הסכין.

ונחלקו הראשונים האם צריך לכתוש בשני שינויים או מספיק בשינוי אחד, דעת האגור מביאו הב"י [לב] שמספיק שינוי אחד, על ידי שיטחן בידית הסכין או בשולי הקערה, וכך מפרש המגן אברהם [לג]. אבל דעת הרמב"ם מביאו הב"י שצריך שני שינויים גם בידית הסכין וגם בקערה ולא במכתשת המיועדת לטחון בה, וכך פסק גם כן בשו"ע בסימן שכ"א סעיף ז', וכך מפרש הט"ז בס"ק ז'.

ומביא הב"י בשם שיבולי הלקט לבאר מה מועיל שינוי הרי נפסק להלכה שכל מלאכה שנעשית בשינוי אסורה מדרבנן. ותירץ שכיון שעושה שינוי גדול מותר לכתחילה וכמו בבורר שנפסק להלכה שבנפה וכברה חייב, ובקנון ותמחוי אסור מדרבנן ואם בורר ביד מותר לכתחילה, מכיון שעושה שינוי גמור אין זה נקרא שעושה מלאכה כלל ומותר לעשותה בשבת.

וטעם הסוברים שצריך שני שינויים, מבואר בט"ז ומביאו המשנה ברורה [לד], שאם יטחן במכתשת שהיא כלי המיועד לטחינה יש בזה משום "עובדין דחול", ולכן צריך לטחון בידית הסכין וגם לתוך קערה ולא לתוך המכתשת.

[לא] דף קמ"א ע"א.

[לב] בסימן שכ"א.

[לג] בסימן שכ"א בס"ק ט'.

[לד] סימן שכ"א ס"ק כ"ה.

טחינה בשינוי האסורה והמותרת

יד. הטוחן ירקות בכלי המיוחד להם כגון פומפיה, אלא שטחנם על גבי שולחן ולא לתוך קערה, הרי זה שינוי קטן ועובר באיסור דרבנן^[לה], וכן הטוחן ירקות בכלי המיוחד להם, אלא שאוחזם בידו בשינוי, כגון בין אצבעותיו, עובר באיסור טוחן מדרבנן^[לו]. אבל מותר לטחון תבלינים בשני שינויים (ד), כגון על ידי ידית של סכין ולא על ידי הכותש הרגיל, ולטחונם לתוך קערה אחרת, ולא לתוך מכתשת המיוחדת לזה^[לז], וכיון שעושה שינוי גדול וגם טוחן לתוך קערה שאין בזה עובדין דחול, מותר^[לח].

[לה] כן מבואר בשו"ע הלכות יו"ט סימן תק"ו סעיף ב' שאם ריקד על שולחן הרי זה שינוי מעט, וה"ה כאן, שאם ריסק על גבי שולחן הרי זה שינוי מעט ועובר רק באיסור דרבנן.

[לו] כן מסתבר, וכדין כל מלאכה שעושה בשינוי שאסור מדרבנן, ולא דמי לתבלינים שמותר לטחונם בשינוי, כיון ששם עצם מעשה הטחינה נעשה בשינוי שהרי אין דרך לטחון כך ביום חול, מה שאין כן כאן שמעשה הטחינה נעשה כדרך שעושה ביום חול, ורק מחזיק את הירק בשינוי, לכן זו מלאכה גמורה שנעשית בשינוי ואסורה מדרבנן, וכמו שכתב החזו"א באורח חיים סימן נ"ז ד"ה "נמצינו למדים" שאף על פי שאין זה שינוי בתוצאת הטחינה, מכל מקום זה שינוי בעבודתו של הטוחן שבאופן זה היא קשה יותר.

[לז] דבמכתשת המיועדת לטחינה יש "עובדין דחול".

[לח] שו"ע סימן שכ"א סעיף ז', משנה ברורה ס"ק כ"ה, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ד', ה', ועיי"ש שכתב ששינוי של הפיכת הכותש לאחוריו לא חשיב שינוי גדול, ועדיף בידית של סכין שהוא שינוי גמור. וביאור הדברים שכשעושה שינוי קטן הרי זה נקרא שינוי שעובר באיסור דרבנן, אך כשעושה שינוי גדול אין זה נקרא מלאכה כלל, ודבר זה אין אנו קובעים מתי נקרא שינוי גדול ומתי לא, אלא רק מה שההלכה אומרת שזה שינוי גדול. וראה בב"י בשם השיבולי הלקט סימן צ"ב, וראה בחזו"א אורח חיים סימן נ"ז ד"ה "נמצינו למדים" שכתב שאע"פ שאין זה שינוי בתוצאת הטחינה, מכל מקום הרי זה שינוי בעבודתו של הטוחן שבאופן זה היא קשה יותר.

הטוחן גזר בכלי המיוחד על גבי שולחן עובר באיסור דרבנן של מלאכת טוחן מלבד
איסור מוקצה שממלטל כלי שמלאכתו לאיסור

המרסק גזר בשינוי כגון שמחזיקו בין אצבעותיו עובר באסור דרבנן

מותר למחון תבלינים בשני שינויים, שינוי בכלי שטוחן, ושינוי בקבלת התבלין

טחינת בננה או אבוקדו על ידי מזלג באופן האסור

טו. אסור בשבת לרסק בננה או אבוקדו על ידי שיני המזלג, מפני שכך הרגילות גם ביום חול לרסקם על ידי מזלג, הרי זה נהפך להיות כלי המיוחד לטחינה [לט].

אסור לרסק בננה או אבוקדו על ידי שיני המזלג

[לט] החזו"א באורח חיים סימן נ"ז ד"ה "אמנם" כתב שלדעת הרשב"א שמתיר לחתוך דק דק דק סמוך לסעודה {הביאו הרמ"א בסימן שכ"א סעיף י"ב}, זה רק בחיתוך דק דק על ידי סכין, אבל לרסק בננה בשיני המזלג אין היתר של סמוך לסעודה, וקרוב הדבר לחיוב חטאת.

טחינת בננה או אבוקדו על ידי מזלג באופן המותר

טז. מותר לטחון בננה או אבוקדו על ידי ידית המזלג או על ידי ידית הכף ^[מ] לצורך קטן ^[מא].

יז. אסור לרסק בננה או אבוקדו בשביל גדול אפילו על ידי ידית המזלג, מפני שידית המזלג אינה נידונה כשינוי כל כך גדול, שהרי אין קושי בטחינת בננה על ידי ידית המזלג כמו בטחינת פולי פלפלין על ידי ידית הסכין, ולכן יש בזה איסור דרבנן.

יח. אדם מבוגר שקשה לו ללעוס בננה, ואין הוא מוגדר כחולה שנפל למשכב אסור לרסק לו בננה עם ידית המזלג, מטעם הנ"ל.

[מ] לדעת החזו"א בסימן נ"ז ד"ה נמצינו למדין מותר לטחון לקטן על ידי ידית הכף ולא על ידי הכף, ולדעת מרן הגרש"ז אויערבך {הובא בשש"כ פרק ו' הערה כ"א}, אפשר לטחון על ידי הכף עצמה ולא על ידי ידית הכף.

[מא] כן דעת החזו"א בסימן נ"ז, ודעת מרן הגרש"ז אויערבך {הובא בשש"כ פרק ו' הערה כ"א}. והטעם שמותר לטחון בננה בשינוי בשביל קטן ולא בשביל גדול, ואילו גרגרי פלפלין מותר לטחון בשינוי גם בשביל גדול, הוא משום שלרסק בידית של סכין גרגרי פלפלין זה שינוי גדול שהרי זה קשה מאוד לרסק כך, אבל לרסק בננה בידית של מזלג שדבר זה הוא קל, אזי נכון שהוא שינוי אבל אינו מוגדר כשינוי גדול, ולכן בשעת הדחק התירו בשביל קטן, כמו שהתירו בשעת הדחק איסור דרבנן לצורך חולה שנפל למשכב כמבואר בסימן שכ"ח סעיף ז'. ומה שלגבי תבלין כתב הרמב"ם שצריך שיהא שינוי גם בקבלת הפלפלין ואילו בבננה אין צריך שיהא שינוי בקבלת הבננה {כגון על גבי צלחת הופכה}, הוא מפני שהמכתשת היא כלי המיועדת לקבל תבלין טחון, ועל כן הטוחן בה הרי עושה "עובדין דחול" ולכן צריך לשנות ולטחון לתוך קערה, מה שאין כן שצלחת שאינה כלי המיועדת לטחינה, אזי הטוחן בה אינו עושה מעשה של "עובדין דחול", ולכן אין צריך לטחון לקטן על גבי צלחת הפוכה.

מותר למרחץ אבוקדו על ידי ידי המזלג לצורך קמץ

חידוד עיפרון

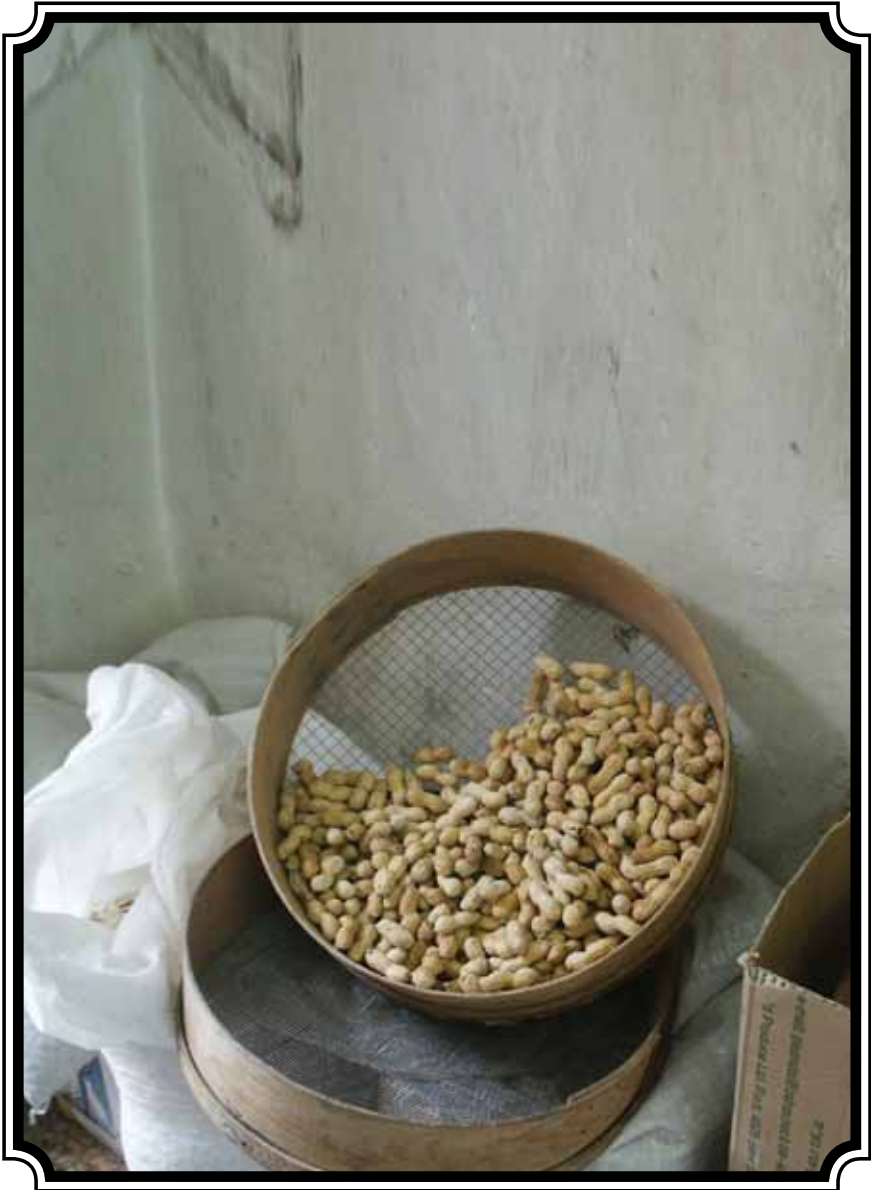
יט. המחדד עיפרון בשבת, מלבד שעובר על איסור של מתקן כלי, עובר גם על איסור טוחן, כיון שהעיפרון עשוי מחתיכת עץ [מב].

המחדד עיפרון עובר גם באיסור טוחן

[מב] כן מסתבר.

מלאכת מרקד

הגדרת המלאכה

נחלקו הראשונים בהגדרת המלאכה, לדעת ר"ח מרקד היינו שמפריד אוכל מכל פסולת שהיא על ידי כלי (א), ולדעת רש"י והר"ן, מרקד היינו שמפריד אוכל מהפסולת שגדלה עמו, ואם מרקד אוכל עם פסולת של דבר אחר אינו מרקד אלא בורר [א].

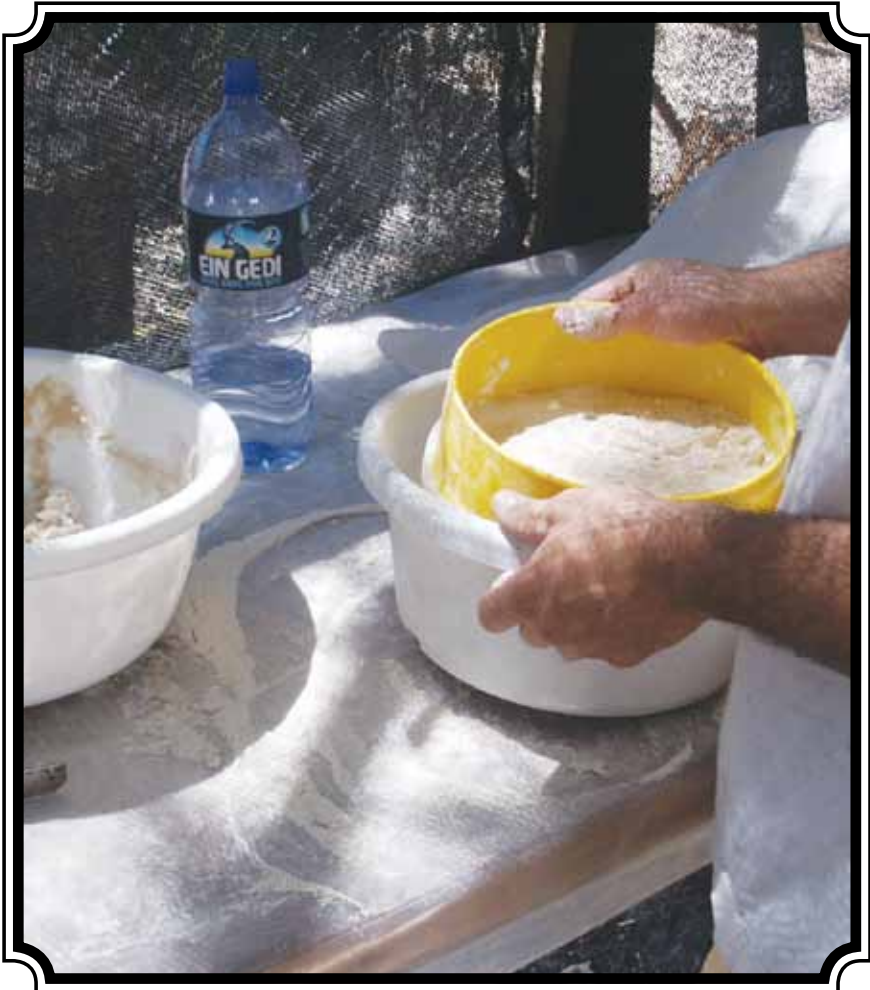

המוציא גרעיני זיתים על ידי כלי המיוחד לכך, לפי כולם עובר באיסור מרקד

[א] אגלי טל מלאכת מרקד ס"ק ב'.

היכן היתה במשכן

במשכן היתה מלאכה זו לאחר טחינת הסממנים, שהיו מרקדים בנפה את הסממנים כדי להפרידם מהחלקים שלא נטחנו כראוי [ב].

המנפה בנפה עובר באיסור מרקד

[ב] רש"י שבת דף ע"ג ע"א ד"ה "האופה".

אבות המלאכה

הפרדת אוכל מפסולת על ידי כלי המיוחד לכך, ובאופן שהפסולת אינה ראויה לאכילה, הרי היא נחשבת אב מלאכה של מרקד, וצריך שיהיה מגידולי קרקע [ג].

תולדת המלאכה

כתב האגלי טל [ד], שהמרקד שני מיני אוכלין כדי להפרידם זה מזה, כגון סולת וקמח, הרי זה תולדת מרקד, דכיון ששניהם ראויים לאכילה אין זה אב מלאכה, אבל מכל מקום כיון שהם שני מינים שונים שמפרידם זה מזה, הרי זה תולדה.

פקחותו של הרב למנוע מריבות

מסופר על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שבבוקרו של יום השבת אחת נודע לו על קבוצה של אברכים המתכוננים לרדת לעיר החדשה כדי לעשות שפטים בבעל חנות יהודי שלא שעה לתחנוני מזהירי שבת ופותח את חנותו בשבת. רבנו חשש שהדבר יביא לסערת רוחות ומריבות, מה עשה? עם שחר לבש את איצטליתו וירד לבעל החנות ובתחנונים והסברה על גודל עוון חילול שבת וגודל קדושת השבת הצליח לשכנעו ששוב לא יפתח את חנותו בשבת. לאחר מכן נודרו לשוק העיר העתיקה, השיג את מארגני הקבוצה ובישרם על כך.

[ג] אגלי טל מלאכת מרקד סעיף א', ב'.

[ד] אגלי טל שם סעיף ב'.

דיני המלאכה

ובו ב' הלכות

הוצאת פסולת מהמים על ידי מסננת

א. פסולת שנפלה למים, אסור להוציאה בין על ידי מסננת המיוחדת לכך ובין על ידי כלי אחר ^[ה], לדעת ר"ח האיסור משום מרקד, ולדעת רש"י והר"ן האיסור משום בורר כיון שאין זה פסולת שגדלה עם המים, ויכול להוציאה עם קצת מהמים ^[ו].

פסולת שנפלה לתוך מים אסור להוציאה בכלי המיוחד לכך משום איסור מרקד

[ה] אלא שבכלי המיוחד האיסור מן התורה, ובכלי שאינו מיוחד האיסור מדרבנן.

[ו] כמו שכתב המשנה ברורה בסימן שי"ט ס"ק ס"א לענין הוצאת זבוב מהמים.

לפזר אבקת סוכר על גבי עוגה

ב. מותר לתת אבקת סוכר בתוך מסננת, ולפזר על ידי זה את הסוכר על גבי עוגה או מיני מאפה, ואין בזה לא משום בורר ולא משום מרקד^[ז].

מותר לפזר אבקת סוכר על ידי מסננת על גבי מיני מאפה

[ז] שמירת שבת כהלכתה פרק י"א סעיף מ"ד. והטעם שמותר, כיון שכל הסוכר עובר דרך המסננת, ואינו מפריד דבר מדבר, ורק נוח יותר לפזר על ידי מסננת, ואע"פ שהוא כלי שמלאכתו לאיסור והרי הוא מוקצה, מבל מקום לצורך גופו מותר להשתמש.

מלאכת לש

הגדרת המלאכה

נחלקו הפוסקים בהגדרה של מלאכת לש, דעת רוב הפוסקים עניינה הוא דיבוק חתיכות קטנות על ידי משקה [א] או על ידי דבר אחר המדבק כגון דבש וגבינה [ב], ובין שהיו החתיכות קטנות מחמת שנטחנו, ובין שהיו קטנות מעיקרן, כגון שומשום וכיוצא בזה.

אולם דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל [ג] שמלאכת לישא היא אינה רק דיבוק חתיכות זו לזו, אלא גם ערבוב של שני מיני מאכלים זה בזה.

ולכן המערבב סלט עגבניות מרוסק בסלט טחינה, לדעת רוב הפוסקים אין בזה איסור לש, מפני שאינו מדבק חתיכות זו לזו, אבל לדעת מרן הגרש"ז עובר באיסור לש, כיון שעירב שני סוגי אוכלין. אלא שאם עשאם בלילה עבה, עובר באיסור מהתורה, ואם עשאם בלילה רכה עובר רק באיסור דרבנן, אלא אם כן יעשה שני שינויים: א. ישנה בסדר הנתינה. ב. בצורת הבחישה [ד]. [ולקמן

[א] שו"ע סימן שכ"א סעיף י"ד.

[ב] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק נ'.

[ג] עיין בארחות שבת חלק א' פרק ו' סעיף ח' והערה כ', ושם בהערה כ"א מביא שמרן הגר"מ פישנשטיין זצ"ל חולק על זה, וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א. ועיין ספר הלכות שבת בשבת חלק א' פרק י"ג סעיף י"ח ובהערה כ"ה בדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

[ד] נחלקו הפוסקים בבליה רכה כשישנה בסדר הנתינה, אם צריך לשנות שינוי נוסף בערבוב או לא: יש אומרים שאין צריך ויש מחמירים שצריך. המשנה ברורה בסימן שכ"א ס"ק נ"ז כתב שלכתחילה צריך לשנות גם בצורת הלישה ולא רק בסדר הנתינה, כן מבאר הארחות שבת בפרק ו' את דברי המשנה ברורה, דאילולי הארחות שבת היה אפשר לומר שדברי המשנה ברורה הם כשאין סדר בנתינה על כן כתב שיעשה שינוי בעירוב, אבל כשבחול יש סדר ובשבת הוא משנה מסדר הנתינה, שמא אין צריך לשנות גם בעירוב, אבל מכל מקום הארחות שבת הבין שהמשנה ברורה כתב שיערבב בשינוי בכל בלילה רכה וגם כשיש סדר ומשנה את הסדר, ולפי זה מבואר שבבליה רכה חוץ משינוי בסדר הנתינה צריך לשנות גם בעצם העירוב, אמנם בתרומת הדשן בסימן נ"ג כתב להדיא שיש לעשות שינוי גם בעירוב, וטעמו דלדעת ריב"י וכך פוסק השו"ע אין איסור תורה בנתינת המים על גבי הקמח, אם כן מה ששינה בסדר הנתינה אינו מועיל כלום.

יבואר מהו בלילה עבה ומהו בלילה רכה].

וכן לענין עירוב שני סוגי "מעדן חלבי" בטעמים שונים, לדעת רוב הפוסקים מותר כיון שאינו מדבק חתיכות זה לזה, ולדעת מרן הגרש"ז אסור לעשות כן כיון שעירב שני סוגי אוכלין אך בהיות וזו היא בלילה רכה עובר איסור מדרבנן, אלא אם כן יעשה בשני שינויים וכן"ל, ואם עירב שתי סוגי דייסות בטעמים שונים, והם אינם נשפכים מכלי לכלי שנידונים כבלילה עבה, עובר באיסור מהתורה.

אולם לערב שני סוגי משקאות לכל הדעות מותר, כיון שאין איסור לש אלא באוכלין. וגם באוכלין אינו עובר אלא אם נשארו מעורבים כמות שהם לאחר הלישה, אבל מאכל שנמס מיד עם נתינתו למאכל השני, כגון סוכר לתוך סלט פירות, אינו עובר באיסור כלל.

הצליח לסגור 300 חנויות בשבת

מחוסר אמצעים היה רבנו החפץ חיים זצ"ל בעצמו מסובב בערים כדי להפיץ את ספריו, והיה מציג את עצמו כסוכן של הסוחר הנערץ... במהלך ביקורו בערים השונות, היה מתעניין על הנעשה במקום ומתקן את הטעון תיקון. פעם התעכב בעיר "ריגה" שלושה שבועות, והצליח להביא לסגירת 300 חנויות בשבת.

לדעת רוב הפוסקים מותר לערב שני סוגי מעדנים, ולדעת מרן הגרש"ז אסור מדרבנן

לדעת רוב הפוסקים מותר לערב שתי סוגי דייסות במעמים שונים, ולדעת מרן הגרש"ז אויערבך אסור מהתורה

שני סוגי עיסות – בלילה עבה ובלילה רכה, ובלילה מתגבלת ובלילה שאינה מתגבלת

א. עיסה שבלילתה עבה דהיינו שאינה נשפכת מכלי לכלי [ה].

אם היא עיסה שמתגבלת, דהיינו שלאחר הלישה אין הדבר הנילוש יכול לחזור למצבו הקודם, כגון קמח ומים, שאחר הלישה אין הקמח יכול לחזור להיות כמו שהיה, כיון שנהיה בצק [ו]. אסור מהתורה לעשותה גם על ידי שינויים.

אך אם היא עיסה שאינה מתגבלת, דהיינו שהדבר הנילוש יכול לחזור למצבו הקודם, כגון המגבל "חול ים", שלאחר שהמים יתיבשו יחזור החול להיות כבתחילה, לדעת רבי עובר באיסור תורה, ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה עובר באיסור מדרבנן [ז], ולדעת השו"ע [ח] מותר לעשותה מעט מעט כדי לשנות ממה שרגיל בחול.

ב. עיסה שבלילתה רכה דהיינו שנשפכת מכלי לכלי [ט].

בין אם העיסה מתגבלת ובין שאינה מתגבלת, בין לרבי ובין לרבי יוסי ברבי יהודה אסור לעשותה בשבת מדרבנן [י], אלא אם כן ישנה מדרכו בחול בשני

[ה] חזון איש אורח חיים סימן נ"ח.

[ו] רמב"ם בפירוש המשניות למסכת אהלות פרק ב' משנה ב'.

[ז] השו"ע בסימן שכ"א סעיף י"ד כתב שהמערב עיסה שאינה מתגבלת כמו קמח קלי עובר באיסור דרבנן, והטעם הוא מפני שהלישה שהיתה במשכן היא לישא שאינה יכולה לחזור למצב הקודם, ואם כן רק באופן זה יש לזה חשיבות של מלאכה, אך אם היא אינה מתגבלת אין לזה חשיבות של מלאכה ולכן עובר רק באיסור דרבנן.

[ח] בסימן שכ"א סעיף י"ד, ולדעת החזו"א בסימן נ"ו סק"ג אם מגבל דבר שאינו בר גיבול עובר באיסור תורה, וכתב שהרמב"ם שהתיר זאת הוא דעה יחידה.

[ט] חזון איש שם.

[י] שו"ע בסימן שכ"א סעיף י'.

שינויים: א. שיתן את הדברים לקערה בסדר שונה ממה שרגיל בחול. ב. שיערבב בצורת שתי וערב ולא בערבוב שרגיל בו בחול [יא].

מחלוקת התנאים והפוסקים בדינים הנ"ל:

עיסה שהיא בר גיבול לדעת רבי [יב] בעצם שפיכת המים לקמח עובר באיסור תורה, ולדעת רב יוסף בדעת רבי יוסי ב"ר יהודה אינו עובר באיסור מהתורה עד שיגבל, ובשפיכת המים לקמח עובר באיסור דרבנן.

ובעיסה שאינה בר גיבול כגון קמח קלי, לדעת רבי ואביי בדעת רבי יוסי ב"ר יהודה עובר באיסור תורה בעצם שפיכת המים, ולרב יוסף בדעת רבי יוסי ב"ר יהודה אינו עובר באיסור תורה אפילו שיגבל את העיסה, לפי שאינה בר גיבול.

ושורש מחלוקתם של רבי וריבר"י מה נלמד מהמשכן, רבי הבין שמהמשכן נלמד שאסור לדבק ואפילו דיבוק קל, ולכן אוסר לתת מים על גבי קמח גם מבלי לגבל, דבעצם נתינת המים ישנם גרגרי קמח שנדבקים זה לזה, אע"פ שאפשר לדבק את הקמח ליותר דיבוק ולעשותו עיסה, מכל מקום כל דיבוק שיעשה ואפילו קל מאוד הרי זה דומיא דמשכן, ולכן גם סובר שאם שופך מים על דבר אינו מתגבל שעובר באיסור דאורייתא מפני שיש כאן דיבוק כל שהוא, משא"כ ריבר"י סובר שהאיסור הוא רק כשמדבק בדיבוק מוחלט כמו בצק

[יא] המשנה ברורה בסימן שכ"א ס"ק נ"ז כתב שלכתחילה צריך לשנות גם בצורת הלישה ולא רק בסדר הנתינה, כן מבאר הארחות שבת בפרק ו' את דברי המשנה ברורה, דאילולי הארחות שבת היה אפשר לומר שדברי המשנה ברורה הם כשאין סדר בנתינה על כן כתב שיעשה שינוי בעירבוב, אבל כשבחול יש סדר ובשבת הוא משנה מסדר הנתינה, שמא אין צריך לשנות גם בעירוב, אבל מכל מקום הארחות שבת הבין שהמשנה ברורה כתב שיערבב בשינוי בכל בלילה רכה וגם כשיש סדר ומשנה את הסדר, ולפי זה מבואר שבבלילה רכה חוץ משינוי בסדר הנתינה צריך לשנות גם בעצם העירוב, אמנם בתרומת הדשן בסימן נ"ג כתב להדיא שיש לעשות שינוי גם בעירבוב, וטעמו לדעת ריב"י וכך פוסק השו"ע אין איסור תורה בנתינת המים על גבי הקמח, אם כן מה ששינה בסדר הנתינה אינו מועיל כלום. [יב] גמרא שבת דף י"ח ע"א, ובדף קנ"ה ע"ב.

שא"א להחזיר אותו לכבתחילה, אבל אם הדיבוק אינו מוחלט אין זה דומיא דמשכן, ולכן גם סובר שאין איסור מהתורה לתת מים או שאר משקים על דברים שאינם בר גיבול, מפני שלעולם אינם יכולים להיות כעיסה.

לענין הלכה:

כתב המשנה ברורה^[יג] שרוב הפוסקים פסקו כרבי יוסי ב"ר יהודה שבעיסה שהיא בר גיבול אינו עובר באיסור לש עד שיגבל.

ובעיסה שאינה בר גיבול, דעת השו"ע^[יד] שאינו עובר באיסור תורה, אלא רק באיסור מדרבנן, ולכן אם יגבל מעט מעט, מותר. ולענין נתינת מים בעיסה שאינה בר גיבול נחלקו הראשונים: דעת רוב הראשונים שאין איסור לש בנתינת המים עד שיגבל, וכך פסק השו"ע^[טו] בדעה ראשונה בסתם, ויש ראשונים שפסקו שיש איסור בנתינת המים משום שפסקו כרבי, ודעה זו מביא השו"ע^[טז] בשם "יש אומרים", וכן בסימן שכ"ד סעיף ג' בשם "יש אומרים", ולמעשה מעיקר הדין קיימ"ל שסתם ויש הלכה כסתם ולכן אין איסור בנתינת המים עד שיגבל, אבל לכתחילה ראוי לחוש לדעת המחמירים שאין לתת מים גם בלי לגבל, וכך פסק המשנה ברורה, עיין סימן שכ"ד ס"ק י"א, ולדעת החזו"א^[יז] אין איסור בנתינת מים בלי לגבל, אבל אם יגבל עובר באיסור תורה, וכל זה בבבילה עבה, אבל בבבילה רכה מותר על ידי שני שינויים^[יח] אפילו בעיסה שהיא בר גיבול.

[יג] סימן שכ"א ס"ק נ'.

[יד] בסימן שכ"א סעיף י"ד.

[טו] בסימן שכ"ד סעיף ג'.

[טז] בסימן שכ"א סעיף ט"ז.

[יז] אור"ח סימן נ"ח.

[יח] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק ס"ו.

בסיכום:

א. בלילה רכה - לכל הדעות מותר לעשות בשבת בשני שינויים, שינוי בסדר הנתינה, ושינוי בעירוב, ואפילו בדבר שהוא בר גיבול, ולכן מותר לעשות דייסא בלילה רכה אפילו שהיא בר גיבול אם ישנה בשני שינויים.

ב. בלילה עבה - אם היא בר גיבול אסור לעשותה בשבת ואפילו בשני שינויים, ועל כן אסור לעשות בשבת דייסא בלילה עבה. ואם היא אינה בר גיבול כגון מיונז על רצועות כרוב או גבינה רכה על סלט עגבניות, מעיקר הדין מותר לעשות בשני שינויים, ומ"מ לכתחילה ראוי לימנע מלעשות גם כשיעשה שני שינויים.

אופן שאין צריך גיבול

מבואר בגמרא בזבחים^[יט], וכך נפסק להלכה^[כ] שהנותן מים על זרע פשתן ושומשום, עובר באיסור לש מהתורה, לפי שמפרישים רירים ונדבקים זה לזה ונהפכים להיות דבוקים כעיסת בצק, ועל כן גם כשלא גיבל הם דבוקים כעיסה.

ולפי יוצא שבכל פעם שעל ידי נתינת מים וכדומה בלבד נוצרת עיסה, יש בזה איסור לש אף בלי גיבול, וגם לדעת רבי יוסי ב"ר יהודה.

[יט] דף צ"ד ע"א.

[כ] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ט"ז, שו"ע סימן ש"מ סעיף י"ב.

בנתינת מים על גבי שומשום עובר באיסור לש ואפילו שלא יגבל

היכן היתה במשכן

מלאכת לש היתה במשכן בלישת הסממנים, שהיו לשים אותם קודם הבישול [כא].

הלש סממנים עובר באיסור לש

[כא] רש"י שבת דף מ"ט ע"ב בד"ה "הם זרעו", ובדף ע"ג ע"א בד"ה "האופה".

אבות המלאכה

הנותן מים או שמן, או שאר דברים המדבקים, לתוך קמח או שאר אוכלין המתגבלים יחד, הרי זה אב מלאכה של לש, כיון שדומה בדמיון גמור למה שהיה במשכן.

תולדות המלאכה

הנותן מים לעפר וטיט ומגבלם יחד, הרי זה תולדת לש, כיון שבמשכן היתה הלישה בגידולי קרקע, וכאן שזה בטיט ועפר אין זה אב, אבל כיון שתוכן הפעולה דומה למה שהיה במשכן, הרי זו תולדה [כב].

המגבל טיט בשבת עובר באיסור תורה של תולדת מלאכת לש

[כב] רמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ט"ז, אגלי טל מלאכת לש סעיף ג'.

דיני המלאכה

ובו כ"ב הלכות:

שיעור הלש

א. הלש באוכלין, שיעורו כגרוגרת [כג], {לדעת החזון איש - בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה - בערך 22 גרם}, ופחות משיעור אסור מהתורה כדין חצי שיעור שאסור מהתורה [כד]. כיון שעניני לישא מצויים הרבה.

נביא להלן מספר דוגמאות שכיחות בענין זה

נתינת גרנולה עם גבינה

ב. אסור לערב בשבת גרנולה בגבינה וכיוצא בזה, באופן שפירורי הגרנולה נדבקים זה לזה ואינם יכולים לחזור לכבתחילה, והעושה כן עובר באיסור לש מהתורה [כה].

[כג] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה", ועיין אגלי טל מלאכת לש סעיף א' שנוקט ששיעור גרוגרת הוא רק בקמח בלבד ללא המים, ושם בס"ק ה' דן בזה האם המים מצטרפים לשיעור לש או לא, והמנחת חינוך במוסך השבת מלאכת לש ס"ק א' נוקט בפשיטות שהמים מצטרפים עם הקמח לשיעור גרוגרת, והאגלי טל שם תמה עליו.

[כד] בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף י"ד.

[כה] וכפי שנתבאר לעיל בהגדרת המלאכה לענין נתינת מים על גרגירי שומשום.

הנותן גרנולה בתוך גבינה בשבת באופן שהם נדבקים ואינם יכולים לחזור
לכבתחילה עובר באיסור תורה של מלאכת לש

פירורי גרנולה הנדבקים בכפית בשעת האכילה אין בזה איסור לש

נתינת גרנולה בחלב

ג. הנותן בשבת מעט גרנולה בחלב מרובה, באופן שאינם נדבקים זה לזה, אין לחשוש בזה שבשעת האכילה הפירורים נדבקים בכפית, כיון שזה דרך אכילתו (א), אין בזה איסור של מלאכת לש [כו].

אחריותו של החפץ חיים

מסופר על החפץ חיים זצ"ל שפעם באמצע דרשת שבת תשובה פתח ואמר "שמא עלול משהו מתושבי העיירה כאשר יעמוד בפני בית דין של מעלה לטעון להצטדקותו שמשום כך לא חזר בתשובה, משום שבעיירה מצוי היה ישראל מאיר ולא אמר לו מאומה. לפיכך הריני מזהירכם, כי חילול שבת הוא אש! עבירה על טהרת המשפחה דינה כרת! חינוך הבנים והבנות הוא יסוד היהדות! והריני מודיעכם, כי כאשר אבוא לפני כסא הכבוד אטען שאינני אשם, שכן הייתי מזהירכם תדיר", סיים החפץ חיים.

[כו] ועיין בביאורים אות א' מה שכתבנו בזה, והוא יסוד גדול לכמה וכמה הלכות בספר זה.

נתינת "שקדי מרק" במרק

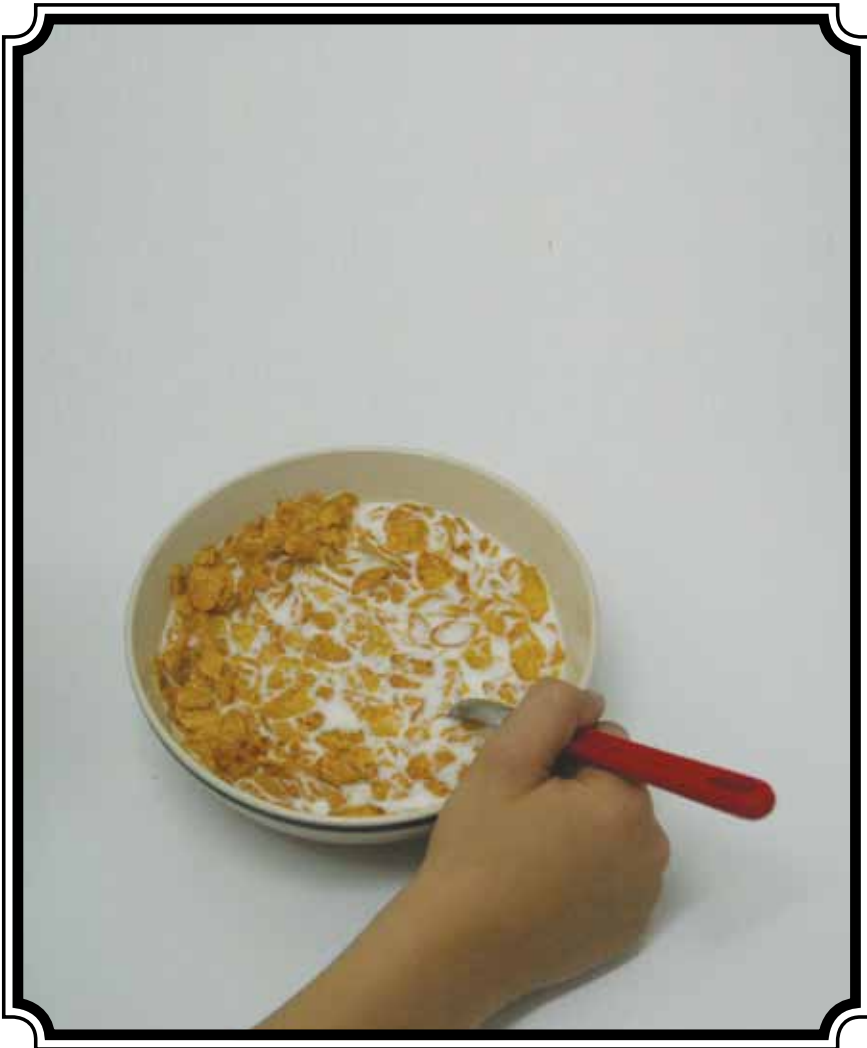
ד. יש ליזהר בנתינת "שקדי מרק" לתוך המרק, שלא לשים כמות כזו שידבקו זה לזה על ידי המרק משום איסור לש.

נתינת "שקדי מרק" במרק, אם זו כמות גדולה במעט מרק ונדבקים זה לזה
עובר באיסור לש

נתינת קורנפלקס בחלב

ה. יש ליזהר בנתינת קורנפלקס לתוך חלב, שלא לשים כמות כזו שידבקו זה לזה על ידי החלב משום איסור לש.

יש ליזהר שלא לשים פתיתי "קורנפלקס" בחלב בכמות כזו שיכולים לידבק זה לזה

גודל יראתו של רבינו הגר"א

מספרים על רבינו הגר"א שכאשר נגע פעם אחת בשבת בקליפת מוקצה התעלף ! כאשר העירו אותו מהתעלפותו וראה שוב את הקליפה התעלף שנית, עד שהרבנית ראתה את הדבר ואכלה את הקליפה, והראתה לו בזה שהקליפה היתה ראויה לאכילה בשעת הדחק ורק אז נחה דעתו.

[מקדשי שביעי בשם ספר יראה ודעת]

עירוב מיונו עם טונה

ו. אסור בשבת לערב מיונו עם דג טונה, ופעמים יש בזה איסור דאורייתא ופעמים איסור דרבנן וכדלהלן:

אם עירב באופן שהטונה אינה יכולה לחזור לכבתחילה מפני שנעשית אחד עם המיונו, האיסור הוא מהתורה, ואסור לערבב אפילו בשני שינויים.

אך אם עירב באופן שאם ישטוף את הטונה מתחת לזרם המים, הוא יחזור לכבתחילה האיסור הוא מדרבנן, ואפשר לערבבו בשבת על ידי שני שינויים. א. שינוי בסדר הנתינה, שאם רגיל לתת את המיונו על הדג, ישנה ויתן את המיונו בצלחת, ועל המיונו יתן את הדג. ב. ישנה בצורת הבחישה, ויבחוש בצורת שתי וערב [כז].

[כז] וראה בחזו"א בסימן נ"ח שכתב שהעירבוב של השתי וערב הוא באופן שלא יוליך את הכפית רבע סיבוב רגיל לאחר השתי או הערב, אלא בכל פעם לאחר השתי יוציא את הכפית ויעשה את הערב, וכן לאחר שעושה את הערב יוציא את הכפית, ויעשה שתי, או שיוליך את הכפית על הציר של השתי וערב באופן שלא יסובב את הכפית רבע סיבוב, שאם יעשה כן יוצא שברבע סיבוב לא עשה שינוי.

אסור בשבת לערב מיונוז עם דג טונה

ביצה עם אבוקדו

ז. אסור מהתורה לערב בשבת ביצה מרוסקת עם אבוקדו מרוסק, לפי שמדבק את האוכלין יחד ונעשים כעיסה אחת.

אסור מהתורה לערב ביצה מרוסקת עם אבוקדו מרוסק

עירוב מיונו עם כרוב קצוץ

ח. אסור מדרבנן לערב בשבת מיונו עם כרוב קצוץ, {הטעם שעובר רק באיסור דרבנן הוא משום שמיונו עם כרוב קצוץ אינו מתגבל דהיינו אינו נהיה כעיסה אחת ואם ישטפו את הכרוב מחתחת לזרם המים הוא יחזור למצבו הקודם}, ואם לא הכין מערב שבת יכול להכין בשבת על ידי שני השינויים, א. שינוי בסדר הנתינה, שאם רגיל לתת את המיונו על הכרוב, ישנה ויתן את המיונו בצלחת, ועל המיונו יתן את הכרוב. ב. שישנה בצורת הבחישה, ויבחוש בצורה של שתי וערב [כח].

אסור מדרבנן לערב בשבת מיונו עם כרוב קצוץ

[כח] ראה לעיל בהגדרת המלאכה מש"כ בזה. ואם הרצועות גדולות באופן שאם היו קוצצים אותם כך לא היו עוברים עליהם באיסור טוחן, אזי גם באיסור לש לא עוברים.

עירוב מאכלים שונים זה עם זה

ט. סלט "תפוחי אדמה" המורכב מחתיכות קטנות של תפוחי אדמה, ביצים, חתיכות קטנות של גזר ואפונה, אסור לערב בו בשבת מיונז, מפני הלישה שבו.

י. אסור בשבת לערב גבינה רכה עם סלט ירקות שקצוצות לחתיכות קטנות באופן שהחתיכות ידבקו זה לזה וכנ"ל, אבל אם נותן הרבה גבינה בקצת סלט באופן שהחתיכות מפוזרות בתוך הגבינה, ואין החתיכות נדבקות זו לזו, אין בזה משום איסור לש, והוא הדין אם נותן מעט צימוקים בתוך גבינה רכה, באופן שכל צימוק נמצא בנפרד, שאין בזה משום איסור לש.

יא. אסור בשבת לערב פירורי לחם בגבינה רכה, מפני שנעשה מהם עיסה, אבל אם נותן קצת פירורים באופן שלא נעשית מהם עיסה מותר.

יב. אסור לערב דבש עם שומשום באופן שתעשה עיסה מהשומשום.

יג. אסור לתת רוק על גבי אצבע על מנת לאסוף ולקבץ שומשום או פירורים וכדומה משום איסור לש, ורק באופן שהם נדבקים זה לזה, אבל אם השומשום או הפירורים נדבקים רק לאצבע ואינם נדבקים זה לזה מותר.

המקבץ שומשום באצבעו על ידי רוק, אם השומשום נדבק אחד לשני עובר באיסור לש, אך אם כל גרגיר נמצא בפני עצמו ודבוק לאצבע, אין בזה איסור

שומן שצף מעל גבי המאכל

יד. שומן שצף על פני ממרח בוטנים, או על פני ממרח שוקולד, וכן מים שצפים על פני גבינה רכה, או שמנת חמוצה, מותר לערבבם יחד, ואין בזה משום איסור לש, כיון שהעיסה כבר נילושה היטב ועירוב המשקה גורם לדילול [כט]. וגם אם נשאר עדיין עבה ביותר מותר [ל], ועוד טעם [לא] שמותר לערב את השומן הצף על המאכל, הוא מפני שהוא כחלק מן השומן המעורב עם המאכל, אם כן מותר ללוש דבר שנילוש ואין זה כלישה חדשה, אבל אסור להוסיף על הגבינה דבש וכיוצא בזה [לב].

לקבץ פירורים לחתיכה אחת

טו. יש מתירים לאסוף פירורים מהחלק הרך של הלחם ולמעכם, ודעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאסור לעשות כן [לג].

[כט] ארחות שבת פרק ו' סעיף ז'.

[ל] שמירת שבת כהלכתה פרק ח' בהערה כ"ד בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

[לא] שמירת שבת כהלכתה שם.

[לב] שמירת שבת כהלכתה פרק ח' סעיף ז', וראה בספר עם מקדשי שביעי פרק ז' הלכה י"ב

שכתב כן בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א. וראה בשמירת

שבת כהלכתה שם ובארחות שבת פרק ו' הלכה ז' שאם הממרח התייבש מאוד מותר לערב

רק על ידי שני השינויים הנ"ל.

[לג] שמירת שבת כהלכתה פרק ח' סעיף ג' בהערה י"ג בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

האוסף פירורי לחם וממעכם ומדבקם ביחד, יש אומרים שעובר באיסור לש

לישה בקפה שחור

טז. דנו הפוסקים בהכנת קפה שחור {טורקי} בשבת {באופן שאין איסור משום בישול}, האם יש איסור לש, מאחר שבגמר שתיית הקפה נשארים גרגירי הקפה בתחתית הכוס והם נדבקים ונעשים כבלילה רכה שהרי נשפכים הם, אם כן יהא מותר להכין קפה רק על ידי שני השינויים הנ"ל, וכך אמרו בשם מרן החזון איש זצ"ל. אמנם לדעת פוסקים רבים אין בזה איסור לש משום שבהכנת הקפה נעשית פעולה הפוכה מקיבוץ הגרגירים, שהרי מערבבים אותו ורק בסוף בתחתית הכוס מתקבצים כל הגרגירים, וזו רק תוצאה, ולכן אין בזה איסור לש [לד].

הכנת טחינה

יז. יש אומרים שאסור להכין טחינה בשבת, ואפילו שיעשנה בלילה רכה ובשני שינויים, לפי שבתחילת עשייתה היא בלילה עבה, ובלילה עבה אסור לעשות בשבת [לה], ואם הכינה כבר מערב שבת ונתגבלה היטב, מותר בשבת להוסיף מים ולדללה [לז], ויש אומרים שמותר לכתחילה לעשותה [לז], מפני שרק מדללה ומה שבמהלך הכנת הטחינה נעשה גושים אין זה מטרתו, ועל כן מסתכלים על כל הפעולה בכללות שעושה, וכללות הפעולה היא דילול ולא לישה.

[לד] אגרות משה אורח חיים חלק ד' סימן ע"ד הלכות לש, וגיסי הרה"ג ר' שלמה לוי אמר לי ששאל את מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ויבדל"ט מרן הגר"ש וואזנר שליט"א ופוסקים נוספים וכולם אמרו כן שאין חשש לישה בזה מטעם שנתבאר בפנים, ולכן אין צריך לעשות שינויים בהכנתו.

[לה] שמירת שבת כהלכתה פרק ח' סעיף ז', ארחות שבת חלק א' פרק ו' סעיף ו'.

[לז] ארחות שבת חלק א' פרק ו' סעיף ו'.

[לז] ועיין בספר הלכות שבת בשבת חלק א' פרק י"ג סעיף ט"ז שדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל להתיר, וכן באור לציון חלק ב' פרק ל"ד תשובה ז' התיר.

יש שאוסרים להכין טחינה בשבת, ויש מתירים

הכנת מטרנה

יח. מותר בשבת לעשות מאכל תינוקות הנקרא מטרנה, לפי שהיא נמסה בתוך המים, ואינה נעשית עיסה [לח].

מותר להכין מטרנה בשבת מפני שהיא נמסה במים ואינה נעשית עיסה

[לח] בחזון איש אורח חיים סימן נ"ח ס"ק ט' מבואר שבאבקות נמסות אין איסור לש.

הכנת דייסה

יט. אסור לעשות בשבת מאכל תינוקות הנקרא דייסה, אלא אם כן יעשנה בלילה רכה ועל ידי שני שינויים המבוארים לעיל.

אסור להכין דייסה בשבת אלא רק בלילה רכה ובשני שינויים

כ. כשמריח טבק בשבת, אין צריך ליזהר כשמסלק את הטבק מבין אצבעותיו שלא יגלגל את הטבק עם הזיעה שבידו מחמת לישת הטבק [לט].

הרחת טבק בשבת מותרת, אף על פי שכשמסלק את הטבק מבין אצבעותיו מגלגל ולש את הטבק

[לט] כן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ובטעם הדבר עיין בביאורים אות א' מה שכתבנו בזה.

הטלת מים על גבי עפר

כא. אסור להטיל מים בשבת על גבי עפר, בין שהוא יבש ובין שהוא תיחוח, ואם אין לו מקום אחר, יכול להטיל על גבי עפר [מ].

שפיכת עפר על גבי שמן

כב. שמן שנשפך במקום שבני אדם עלולים לינזק, מותר לשפוך עליו עפר [מא], ואין בזה משום איסור לש. ואף על פי שגרגרי העפר נדבקים זה לזה, כיון שזה פסיק רישא דלא ניהא ליה והתירו במקום שיכולים לינזק, וטוב לתת הרבה עפר.

מותר לתת עפר על גבי שמן שנשפך במקום שעלולים לינזק ממנו

[מ] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק נ"ז, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף ט"ז, כף החיים סימן שכ"א ס"ק צ"ו.

[מא] משנה ברורה סימן שכ"א ס"ק נ"ז, ארחות שבת חלק א' פרק ו' סעיף נ"ח, בן איש חי שנה ב' פרשת משפטים סעיף י"ז. ועוד אפשר לומר, כיון שעפר הוא בר גיבול, אם כן כשאינו מגבלו יש בזה רק איסור דרבנן לדעת השו"ע, והכלל הוא שפסיק רישא באיסור דרבנן יש להקל כשיש סכנת היזק.

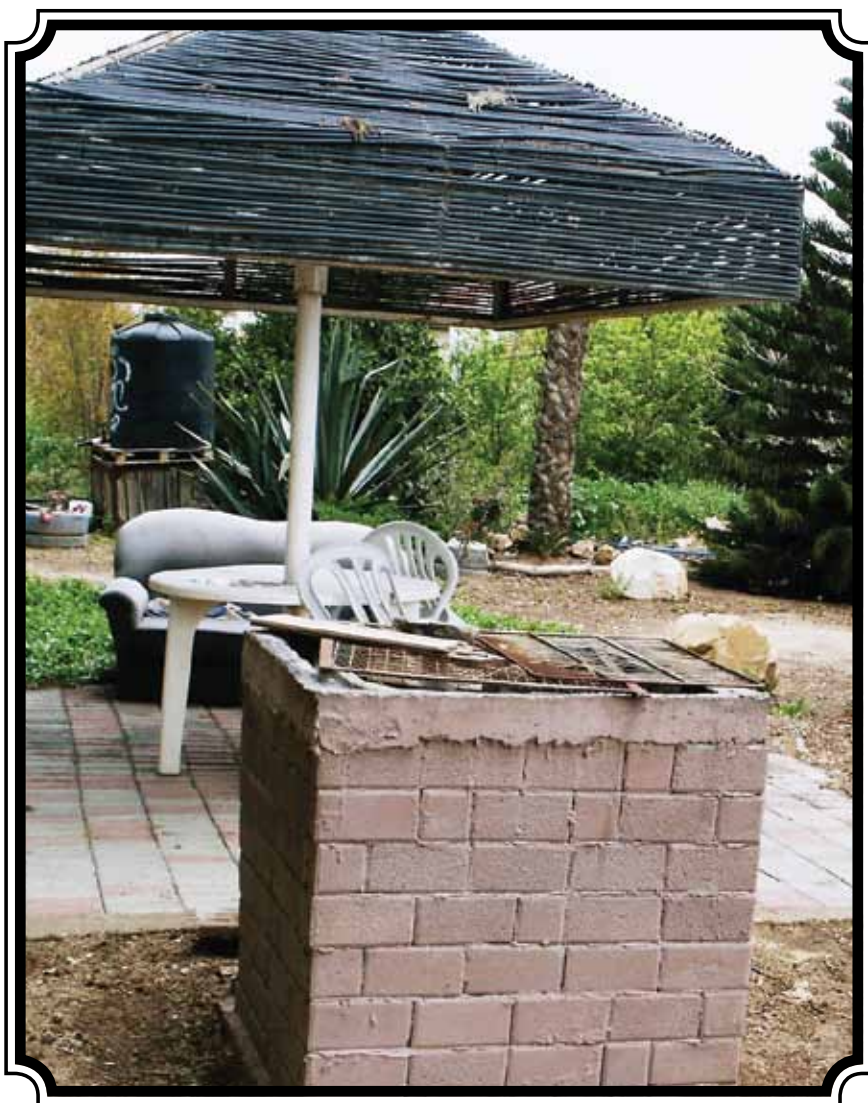
תכונות החול של נהר סמבטיון

בפירוש יפה תואר על המדרש [בראשית רבה פי"א] כתב שהחול של נהר סמבטיון אשר גועש כל השבוע ונח בשבת, שומר על תכונותיו בכל מקום שיוליכוהו, ומוסיף "וכבר שמענו שהובא מעט חול בעששית והיה מתנדנד כל ששת ימי השבוע ובשבת היה נח".

וכן מובא באגרת המיוחסת לרמב"ם [הובאה בקובץ על יד] שכתב ... וכבר הביאו בימי הזקן הצדיק הנגיד א' אבא, צלוחית אחת מהחול הזה והיה מסבב כל ששת הימים ונח בשביעי והדברים אמיתיים...

[מקדשי שביעי]

דיני שהיה, חזרה והטמנה

מיתקן בישול עתיק

מיתקן בישול עתיק

מנהגו לקדש על היין בשעה מאוחרת

הנהגתו של רבנו חיים סלובייצ'יק זצ"ל היתה יוצאת מגדר הרגיל ביחוד בלילות שבת. מאחר והוא היה מחמיר בענין של "בין השמשות" לא רק במוצאי שבת, אלא גם בנוגע לקריאת שמע 'בזמנה', לפיכך היה מתפלל ערבית ביחידות בשעה מאוחרת בלילה. עוד בהיותו בוולוז'ין היה מנהגו לבוא לביתו ולקדש על היין ולשבת אצל השלחן בשעה מאוחרת, כשכולם כבר גמרו סעודתם... בליל שבת נערכה כעין "בקורת" על מה שלמדו ילדיו, מה שחידשו, מה שהספיקו במשך השבוע.

דיני שהיה בערב שבת

א. מדין תורה מותר לתת בערב שבת מאכל על גבי אש גלויה, דהיינו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, או על גבי כיריים גז של ימינו, לפי שמעשיו נגמרו לפני שבת, ובשבת התבשיל הולך ומתבשל מאליו, אלא שחז"ל חששו שכשיבוא לאכול בליל שבת שמא התבשיל לא יהא מבושל כל צורכו, ויבוא לחתות בגחלים, או שיבוא להגביה את להבת גז הכיריים, ויעבור על איסור מבעיר מהתורה, לכן אמרו שאם מבשל בכירה, צריך לגרוף - להוציא את כל הגחלים ^[א], או לקטום - לכסות את כל הגחלים דהיינו לפזר אפר על גבי הגחלים ^[ב], ואם מבשל בגז של כיריים צריך לכסות את הלהבות כנהוג בימינו לכסות בפח.

בטעם הגריפה והקטימה, יש אומרים שבמעשה זה הוא מגלה בדעתו שלא רוצה בגחלים, ויש אומרים שזה היכר שאם יבוא לחתות יראה את הגריפה והקטימה ויזכר שהיום שבת.

[א] נחלקו בזה הראשונים: יש אומרים שיוציא את כל הגחלים מהכירה, ויש אומרים שגריפה פירושה להזיז את כל הגחלים לצד אחד, ופסק השו"ע בסימן רנ"ג סעיף א' שצריך להוציא את כל הגחלים.

[ב] שו"ע סימן רנ"ג סעיף א' ומשנה ברורה ס"ק י"ד.

גריפת נחלים

ב. אופנים שאפשר להניח על גבי אש גלויה

א. לדעת השו"ע^[ג] אם התבשיל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ולדעת הרמ"א^[ד] אם התבשיל התבשל כשיעור מאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישול^[ה], ולהלכה יש להקל כדעת הרמ"א^[ו].

ב. קדירה חייתא - פירוש תבשיל שמיועד לשבת ביום ורק עד הבוקר הוא יתבשל^[ז], והוא הדין אם יתבשל בלילה מאוחר בזמן שבני אדם לא רגילים לאכול, גם נקרא קדירה חייתא^[ח], שבאופנים הללו אין חשש שמא יבוא לחתות, כיון שיש לו מספיק זמן להתבשל עד הבוקר גם בלי לחתות והוא מסיח דעתו מהאוכל^[ט].

[ג] סימן רנ"ג סעיף א'.

[ד] סימן רנ"ג סעיף א'.

[ה] ובשיעור זה נחלקו הפוסקים, יש אומרים שהוא שליש בישול, ויש אומרים שהוא חצי בישול, ופסק המשנה ברורה בסימן רנ"ג ס"ק ל"ח שהוא חצי בישול, ובשעת הדחק יש להקל בשליש בישול. וכתב בכף החיים בס"ק כ"ח שכיון שאין בקיאות מה נקרא מאכל בן דרוסאי, יש לשער שכל שנאכל על ידי הדחק מותר להשהות. וכתב החזון איש באורח חיים סימן ל"ז ס"ק ו' שחצי בישול הוא חצי מהזמן שהתבשיל היה צריך להתבשל, וכגון אם לוקח שעה, חצי בישול הוא חצי שעה וכן שליש בישול הוא עשרים דקות.

[ו] עיין בספר ארץ החיים סימן רנ"ג סעיף א', ובכף החיים סימן רנ"ג ס"ק כ"ג, שכתבו שגם הנוהגים כדעת השו"ע, בנידון זה ינהגו כהרמ"א שאפשר להשהות על גבי אש גלויה תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי.

[ז] שו"ע סימן רנ"ג סעיף א'.

[ח] ביאור הלכה סימן רנ"ג סעיף א' בד"ה "מסיח".

[ט] שו"ע סימן רנ"ג סעיף א'.

העולה - שרק באופן שהתבשיל לא התבשל כמאכל בן דרוסאי והוא מיועד לאכילה בסעודת הלילה, אסור להניחו על גבי אש גלויה, אלא צריך לגרוף או לקטום דהיינו לכסות את הלהבות בפח, כיון שחוששים שמא יגביה את להבת הגז כדי למהר את הבישול לצורך סעודת הלילה, אבל כשהתבשיל מיועד להתבשל לצורך סעודת היום, או אפילו בלילה, אבל לזמן שאין רגילים לאכול, אין חשש שמא יחתה.

ג. דין כיריים שלנו

איתא בגמרא^[1] שרבנן וחנניה נחלקו, איזה מאכל אפשר לתת על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה, לרבנן רק מאכל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ולחנניה גם אם נתבשל רק כמאכל בן דרוסאי.

ויש לבאר מדוע לפי רבנן מותר להשהות תבשיל שמצטמק ורע לו והרי נכון שאין חשש שמא יחתה בגחלים אבל מדוע שלא יהא חשש שיבוא לכבות את האש כדי שלא ישרף לגמרי.

וצריך לומר שרבנן חששו רק לחיתוי ולא לכיבוי, וביאור הדברים - הרי לא עוסקים ברשעים שיבואו לכבות במזיד, אלא בחיתוי שזו פעולה קלה כדי להמשיך את הבישול, חוששים שמא יבוא לחתות בלי לשים לב, מה שאין כן כיבוי שזו פעולה גדולה להוציא את כל הגחלים על ידי מחתה ולהפסיק את הבישול, ועד שיעשה פעולה זו כבר ישרף התבשיל לגמרי, לכן עדיף לו לעשות פעולה פשוטה יותר, שמיד שרואה שהתבשיל מדאי מצטמק ורע לו, יוציא אותו מהאש, וממילא מפסיק את בישולו מיד, ולא יבוא להתעסק בהוצאת הגחלים, ולכן אין חשש שמא יכבה.

ולפי זה נראה לכאורה, שדברי רבנן שאפשר לתת תבשיל שמצטמק ורע לו על גבי אש גלויה, זה רק בזמנם שהיו נותנים את התבשיל על גבי כירה עם גחלים ואין חשש שיבוא לכבות כנ"ל, אבל בזמננו שנותנים על גבי כיריים

[1] שבת פרק כירה דף ל"ח ע"ב.

של גז, ופעולת הכיבוי היא פשוטה מאוד על ידי הזזת הכפתור, אם כן אסור לתת תבשיל שמצטמק ורע לו כשהאש גלויה, כיון שטבע האדם שאם רואה שהתבשיל נשרף הוא מיד מכבה את הגז ולא מוריד את הקדירה מעל גבי הגז, אם כן יש בזה חשש שמא יבוא לכבות. אלא שאין לנו לגזור גזירות שחז"ל לא גזרו, ואם התיירו מצטמק ורע לו על גבי אש מגולה, הרי זה מותר בכל אופן, וגם בכירים שלנו.

מובטח לו שלא יחטא

הקדוש מהרי"א מסקולאוע זי"ע מביא בספרו הק' דברי יצחק בשם הרה"ק בעל אור לשמים מאפטא זי"ע שאם קוראים הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, וקוצצים הציפורנים בערב שבת קודש קודם חצות, מובטח לו שלא יבא כל השבוע לידי עבירות.

(ספר עבודות עבודה פרשת יתרו)

דיני חזרה בשבת

א. אופני החזרה המותרים

עד עתה התבאר באלו אופנים מותר להשהות קדירה על גבי אש בערב שבת, ועתה יש לבאר דין החזרה בשבת. קדירה שהורדה מהאש בשבת אסרו חז"ל להחזירה על גבי האש, והטעם מפני שכל השבוע רגילים לבשל על גבי הכירה ואם בשבת יחזיר בלי תנאי החזרה, יש כאן "מחזי כמבשל" שיאמרו שאדם זה מבשל בשבת. ואף שהכירה גרופה וקטומה ואינה יכולה לבשל, מכל מקום כיון שזה המקום שרגילים לבשל עליו ביום חול יש בזה מחזי כמבשל שיאמרו שמבשל בשבת [יא].

אבל ישנם כמה תנאים שעל ידם מותר להחזיר את הקדירה על גבי אש מכוסה, ונחלקו בזה השו"ע והרמ"א:

לדעת השו"ע [יב] ישנם שלשה תנאים: א. שהתבשיל יהא מבושל כל צורכו. ב. שיהא חם החום של יד סולדת בו שזה 45 מעלות [יג]. ג. שלא יניח את הקדירה על גבי הקרקע [יד], ואף אם אין דעתו להחזיר מותר [טו]. ולדעת הרמ"א [טז] ישנם ארבעה תנאים: א. שהתבשיל יהא מבושל כל צורכו. ב. שלא הצטנן לגמרי, אלא כל שחם קצת אפשר להחזיר [יז]. ג. כשמסיר את הקדירה יהא

[יא] רשב"א שבת דף מ' ע"ב ור"ן שם.

[יב] סימן רנ"ג סעיף ב'.

[יג] משנה ברורה סימן רנ"ג ס"ק נ"ד, ועיין כף החיים ס"ק ל"ח שצריך שיהא מעלה רתיחה משעה שנוטלו עד שמחזירו ורק באופן זה מותר להחזיר, אבל אם נח מרתיחתו אסור להחזירו, ולכן סיים וכתב שם "ועל כן רבים מיראי ה' ואנשי מעשה לא נהיגי בחזרה כלל, חדא משום שמא תיכף ינוח מרתיחתו ולא אדעתייהו... ", ולהלכה לא נהגו כן.

[יד] אבל אם הניח על גבי מיטה או ספסל מותר - כף החיים סימן רנ"ג ס"ק מ'.

[טו] כף החיים סימן רנ"ג ס"ק מ"א.

[טז] סימן רנ"ג סעיף א'.

[יז] משנה ברורה סימן רנ"ג ס"ק נ"ד.

בדעתו להחזירה שוב על גבי האש המכוסה. ד. שלא יניח את הקדירה על גבי הקרקע, אלא ישאיר אותה בידו עד שיחזירנה [יח].

ולהלכה אם הוא מבושל כל צרכו וחומו כיד הסולדת בו ולא הניח על גבי קרקע, מותר להחזיר [יט].

וכל זה כשהקדירה מונחת על גבי אש מכוסה, אבל אם היא מונחת על גבי אש מגולה כמו באופנים הנ"ל, אסור להחזירה בכל אופן, גם כשישנם את התנאים הללו [כ], ויכול רק ליטלה ולא להחזירה, מפני שבחזרה על גבי אש מגולה, הרי זה נראה כמבשל, ורק כשמחזיר על גבי אש מכוסה, אין זה נראה כמבשל אם מתקיימים התנאים הנ"ל.

ב. אופן שאין צריך לתנאים הנ"ל

ויש אופן שאפשר להחזיר גם כשאין את התנאים הנ"ל, והוא: אם הקדירה אינה מונחת על גבי אש מכוסה, אלא היא מונחת על גבי קדירה אחרת שמלאה תבשיל ומונחת על גבי אש, וכגון מיחם של מים שנתן עליו תבשיל מערב שבת, מותר בשבת להורידו ולהחזירו בלי התנאים הנ"ל, כיון שבאופן זה אינו נראה כמבשל, שהרי אין דרך לבשל על גבי קדירה אחרת, רק צריך ליזהר שלא יהא איסור בישול, ולכן אם התבשיל לח, צריך שיהא מבושל כל צרכו וחם [כא], ואם הוא יבש ומבושל כל צרכו, אין צריך שיהא חם כלל, כיון שאין בישול אחר בישול ביבש.

ובאופן זה מותר אפילו ליתנו לכתחילה בשבת על גבי המיחם, גם כשלא היה

[יח] ואם הניחה על גבי ספסל או מטה או על גבי תשי"ש שבמטבח באופן שמחזיק את הקדירה בידו ראה בשמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף כ' הערה ס' בשם מרן הגרש"ז אויערבך שמתיר, ועיין עוד שם בהערה ע"א.

[יט] עיין הערה י"ג בשם הכף החיים שיש מחמירים שאין מחזירים כלל.

[כ] כף החיים סימן רנ"ג ס"ק ל"ז.

[כא] ולדעת השו"ע צריך שיהא יד סולדת, ולדעת הרמ"א שיהא חם במקצת שלא נצטנן לגמרי.

מונח עליו מערב שבת, ואפילו שיכול להגיע לחום של יד סולדת, ומטעם הנ"ל שאין רגילות לבשל על גבי קדירה מלאה תבשיל לכן אין זה נראה כמבשל [כב], אבל אם התבשיל לח כגון מרק או רוטב שאינו חם [כג], אסור ליתנו לכתחילה על גבי הקדירה במקום שיכול להגיע לחום של יד סולדת.

ג. נתינה לכתחילה על גבי קדירה ריקנית או צלחת הפוכה

כפי שנתבאר לעיל, מותר בשבת לתת לכתחילה תבשיל יבש שמבושל כל צרכו אף שנצטנן על גבי מיחם מים המונח על האש, או על גבי קדירה עם תבשיל המונחת על האש, ויש לדון מה דין קדירה ריקנית או צלחת הפוכה המונחת על גבי האש, האם מותר לתת עליה לכתחילה בשבת תבשיל יבש שמבושל כל צרכו גם בלי תנאי החזרה הנ"ל, או שדינה כמו כל אש מכוסה שבעינן תנאי החזרה, ואסור לתת עליה לכתחילה בשבת.

והנה בפמ"ג [כד] הקשה סתירה בשו"ע בין סעיף ג' לסעיף ה', שבסעיף ה' נאמר שאפשר לתת על גבי מיחם פשטידה בלי תנאי החזרה, ובסעיף ג' נאמר שאפשר להחזיר על גבי קדירה ריקנית רק עם תנאי החזרה, ומה שונה מיחם מקדירה ריקנית, הרי בשניהם אינו מניח על גבי האש, אלא על גבי קדירה.

ומיישב הפמ"ג וז"ל "כשמושיב על גבי קדירה שיש תבשיל בתוכה, ותחתיה אש ונותן על גבי קדירה פנאדי"ש צונן שהוסר מערב שבת, אף על גב דהוי לכתחילה אין זה דרך בישול, ולא גזר כהאי גוונא, ומותר אף לכתחילה, ובסעיף ג' להושיב על גבי קדירה ריקנית שנותן עתה, ואף היה שם מאתמול מכל מקום כיון שריקנית היא לא הוי רק ככירה גרופה וקטומה, מכל מקום לכתחילה אסור כיון שריקנית היא ולכך בעינן שלא יתן על גבי קדירה להמחבר" עכ"ל, וכן כתב המשנה ברורה [כה] שקדירה ריקנית הופכת את הכירה לכירה קטומה, ודינה ככל כירה קטומה שאפשר להחזיר עליה רק עם תנאי החזרה, ואסור לתת עליה לכתחילה.

[כב] פמ"ג באשל אברהם סימן רנ"ג אות ל"ג.

[כג] דהיינו לשו"ע יד סולדת, ולרמ"א שנצטנן לגמרי.

[כד] באשל אברהם סימן רנ"ג ס"ק ל"ג, ומובא בביאור הלכה סימן רנ"ג סעיף ג' בד"ה "ויזהר".

[כה] סימן רנ"ג סעיף ג' ס"ק פ"א, וכן כתב כף החיים ס"ק ס"ז.

ונראה שכל מה שכתב השו"ע שעל גבי קדירה ריקנית בעינן תנאי החזרה, זה רק בגלל שהכירה אינה גרופה וקטומה, והקדירה הריקנית הופכת את הכירה לכירה קטומה וכפי שמבואר במשנה ברורה [כז], אבל אם הכירה כבר היתה גרופה וקטומה, והקדירה הריקנית נוספת עליה ואינה הופכת אותה לקטומה, באופן זה לא היה מצריך השו"ע להחזיר את הקדירה על גבי הקדירה הריקנית עם כל תנאי החזרה, אלא מותר לתת עליה אפילו לכתחילה.

וביאור הדברים, דלעיל התבאר שלא בכל אופן שהכירה קטומה צריך את כל תנאי החזרה, אלא רק אם רגילים לבשל על גבי כירה קטומה זו וכדי שלא יהא מחזי כמבשל, אבל אם היא כירה קטומה שאין רגילות לבשל עליה, אין בה מחזי כמבשל, ואין צריך את תנאי החזרה, ואם כן לפי זה באופן הנ"ל שהכירה כבר גרופה וקטומה ומונחת עליה קדירה ריקנית, ודאי שאין רגילות לבשל על גבי קדירה ריקנית, ובשלמא אם היא קוטמת את האש, מובן שהרי יש דרך לבשל על גבי אש קטומה וצריך תנאי החזרה, אבל כאן שהאש כבר קטומה אין זה דרך בישול ואין כאן מחזי כמבשל.

ואם כן לפי זה נראה שאפשר להניח צלחת הפוכה על גבי הפלטה או הפח ולהניח עליה לכתחילה בשבת תבשיל שנתבשל כל צורכו והוא יבש, מבלי תנאי החזרה, כיון שהפח (הבלע"ך) והפלטה קוטמים את האש, וכשהאש כבר קטומה אין רגילות לבשל על גבי צלחת הפוכה, ואין בזה מחזי כמבשל.

והנה יעויין בחזון איש [כח] שכתב וז"ל "וכתב בשם הפמ"ג דקדירה ריקנית משמשת לכירה וחשיב כמעמיד על הכירה, אבל מעמיד על הקדירה שתבשיל בתוכה חשיב כמעמיד על הקדירה ולא כמעמיד על גבי כירה, ואפשר שאם יש חום עולה לקדירה עליונה להרתיחה כגון שאם התחתונה גדולה ומלאה וכבדה להרתיח, והעליונה קטנה ונוחה להרתיח היתה העליונה מרתחת קודם לתחתונה, ודאי חשיבא כעומדת על הכירה אלא היה כאן היתר של הגהמ"ר, ודוקא להחזיר אבל לא ליתן לכתחילה בשבת, אבל באמת כל שהתחתונה

[כז] סימן רנ"ג ס"ק פ"א.

[כח] אורח חיים סימן ל"ז ס"ק ט'.

מלאה היא בולעת חום הכירה ואין החום עולה לעליונה אלא מחום הקדירה, והלכך גרע ממפסיק בקדירה ריקנית דהתם חום הכירה סלקא למעלה" עכ"ל.

ומבואר בחזון איש יסוד, שכאשר מונחים קדירה עם תבשיל על גבי הכירה, אזי הכירה משמשת את התבשיל שעומד עליה, ואם כן המעמיד תבשיל אחר על גבי קדירה זו, אינו נקרא שהעמיד על גבי הכירה, לפי שהכירה כבר משמשת את הקדירה המונחת עליה, אלא זה נקרא שהתבשיל השני עומד על התבשיל הראשון, ובכהאי גוונא אין דין של תנאי החזרה, ורק כשמניח על גבי הכירה יש דין של תנאי החזרה, אבל כשמניח על גבי קדירה ריקנית, כיון שהכירה אינה משמשת אותה שהרי אין בה מאכל ואין צורך לכירה בה, הרי זה נידון שהכירה משמשת את הקדירה העליונה שיש בה תבשיל.

לפי זה אסור לתת צלחת הפוכה על גבי הפלטה או הבלע"ך ולהניח על גבה תבשיל יבש שמבושל כל צרכו מבלי תנאי החזרה, לפי שהאש תמיד משמשת את התבשיל העליון, ולא את הצלחת ההפוכה, והרי זה כתבשיל המונח על גבי אש קטומה שצריך את כל תנאי החזרה.

נמצא לפי זה שנחלקו המשנה ברורה והחזון איש בכוונת השו"ע שכתב שעל גבי קדירה ריקנית אפשר להניח תבשיל רק עם כל תנאי החזרה: לדעת המשנה ברורה מדובר שהכירה אינה קטומה והקדירה הריקנית היא קוטמת, אבל אם כבר היתה קטומה ונתן עליה גם קדירה ריקנית, לא היה מחזי כמבשל, ויכול לתת על גבי הקדירה הריקנית גם בלי תנאי החזרה; ולדעת החזון איש כוונת השו"ע בכירה שהיא כבר קטומה ויש עליה גם קדירה ריקנית, ואף על פי כן מותר לתת על גבי הקדירה הריקנית רק עם כל תנאי החזרה מפני שתמיד הכירה משמשת את הקדירה העליונה המלאה, וזה נחשב כמניח על גבי כירה קטומה שצריך תנאי החזרה.

היוצא מדברינו: לדעת המשנה ברורה [כח] בפשוטו אפשר להניח צלחת הפוכה על גבי הבלע"ך, ולהניח על גבי תבשיל יבש שהתבשל כל צורכו גם מבלי תנאי החזרה, ולדעת החזון איש אסור לתת על גבי צלחת הפוכה תבשיל אלא רק עם תנאי החזרה [כט].

חיזוק ללימוד התורה ביום שישי

מעיד הגאון רבי שמואל רוזובסקי ראש ישיבת פוניבז' זצ"ל: "זכורני בימי בחרותי בלומדי בישיבת גרודנא, שהיו עושים חיזוק מיוחד ללימוד התורה ביום שישי ערב שבת קודש שהוא בדרך כלל זמן של רפיון. ועוד זכורני שהיו בחורים שהיתה להם קביעות לימוד מיוחדת בשעות אחר הצהריים של יום שישי וייחדו לזה מסכת מיוחדת, ומכל מקום התמדה זו לא מנעה מהם להתכונן לשבת קודש כראוי".

(ספר תורה יבקשו מפיהו).

[כח] וכן לדעת כף החיים בסימן רנ"ג ס"ק ס"ז.

[כט] ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף מ"ד ובהערה קכ"ו שמותר לתת על גבי צלחת הפוכה ומטעם הנ"ל, ובארחות שבת חלק א' עמוד ק' הערה קי"ג שכן דעת מרן הגרש"ז אויערבך, ושם הערה קי"א שדעת מרן הגרי"ש אלישיב להחמיר כדעת החזון איש.

דיני הטמנה בשבת ובערב שבת

א. אופני הטמנה האסורים והמותרים

איתא בגמרא^[ל]: "אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה, גזירה שמא ירתיח ... ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת", ואם יטמין ברמץ יש חשש שיבוא לחתות בגחלים בשבת.

וכך נפסק להלכה^[לא] שאסור להטמין בשבת מאכל חם אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, כגון לעטוף סיר חם במגבות או שמיכה, שמא כשיבוא להטמין ימצא שהאוכל קר ויבוא לחממו שוב באיסור^[לב]. ובערב שבת אסור להטמין בדבר שמוסיף הבל, כגון שהסיר עומד על הבלע"ך או על הפלטה, ועוטף את הסיר בשמיכות או במגבות, שכיון שהשמיכות מקבלות חום מהפלטה, דין השמיכות כדבר שמוסיף הבל ואסור^[לג], והטעם משום גזירה שמא יטמין באפר שיש בו גחלים ויבוא לחתות בשבת^[לד], אבל מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ולכן אם הסיר אינו על הבלע"ך או על הפלטה, דין השמיכות כדבר שאינו מוסיף הבל ומותר לעטוף בהן את הסיר.

ב. מהי הטמנה

הטמנה נחשבת רק אם הדבר שמטמין בו נוגע בקדירה, אבל אם הוא מרוחק ממנו, אפילו שהוא נמצא מכל הצדדים, אין זה נקרא הטמנה, ולכן להניח סיר חם בתוך תנור אין זה הטמנה, לפי שדפנות התנור אינן נוגעות בסיר^[לה].

[ל] שבת דף ל"ד ע"א וע"ב.

[לא] שו"ע סימן רנ"ז סעיף א'.

[לב] משנה ברורה סימן רנ"ז ס"ק א', כף החיים סימן רנ"ז ס"ק ב'.

[לג] שו"ע סימן רנ"ז סעיף ח'.

[לד] משנה ברורה סימן רנ"ז ס"ק ה', כף החיים סימן רנ"ז ס"ק ד'.

[לה] שו"ע סימן רנ"ז סעיף ח'.

ג. הטמנה במקצת

לדעת השו"ע^[לו] האיסור להטמין הוא אפילו שמטמין רק בצד אחד של הקדרה, וכן דעת החזון איש^[לז], ולדעת הרמ"א^[לח] האיסור להטמין רק כשמטמין מכל הצדדים, אבל לא מכל הצדדים מותר להטמין.

ואמר לי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלדעת השו"ע שאסור להטמין בצד אחד, זה רק אם הדבר שמטמין בו יכול לעלות על דפנות הקדרה וכגון גחלים שעולים מהצדדים, אבל אם אינו יכול לעלות לשאר צדדי הקדירה אין זה נקרא הטמנה מצד אחד, והוא הדין מלמעלה רק בדבר שיכול לרדת, ולכן הנחת הסיר על גבי הפלטה או הבלע"ך אינה נחשבת להטמנה מצד אחד.

ולפי זה הנוהגים כהשו"ע אינם יכולים להניח מגבות או שמיכות על גבי הסירים בערב שבת כשהם מונחים על הפלטה או על הבלע"ך, משום שזה הטמנה מצד אחד בדבר המוסיף הבל שאסור, וכל שכן בשבת שאסור להניח על הסירים שנמצאים על הפלטה מגבות או שמיכות, אפילו שזה רק מלמעלה. אלא שיעויין בספר "ארץ החיים"^[לט] שכתב שבארץ ישראל נהגו בזה כהרמ"א שאסור להטמין מכל הצדדים אבל מצד אחד שרי, ואם כן גם הנוהגים כהשו"ע יכולים להניח שמיכות או מגבות על גבי הסירים באופן שאינן מכסות את כל הסירים אלא יורדות בצדדים עד חצי הסיר, בין בשבת ובין בערב שבת ואפילו שהסירים מונחים על הפלטה כיון שזה לא נחשב להטמנה.

ואם רוצה בערב שבת לכסות את הסיר בשמיכות מכל הצדדים כשאינו מונח על הפלטה, מותר לכולי עלמא כיון שזו הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל שמותרת בערב שבת.

[לו] סימן רנ"ג סוף סעיף א', משנה ברורה ס"ק מ"ו, כף החיים סימן רנ"ג ס"ק ל"ב.

[לז] סימן ל"ז ס"ק י"ט.

[לח] סימן רנ"ג סעיף א'.

[לט] של הרב סיתהון זצ"ל בסימן רנ"ז.

הטמנה מכל הצדדים שאסורה בשבת

הטמנה מצד אחד שמותרת בשבת ובערב שבת

דיני פלטה בשבת

א. מה דינה של פלטה חשמלית

דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל^[מ] שפלטה נידונת ככירה קטומה, לפי שהפח העליון של הפלטה מכסה את הספרלות שנמצאות בפנים, ואם כן האש מכוסה, ואפשר להניח על גבה תבשיל שאינו מבושל לצורך הלילה. אולם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר לי שבהיות שהספרלות מחוברות לפח, אם כן כל הפלטה נידונת כאש אחת גדולה, ואין הפח העליון נידון כקוטם וכמכסה את האש, ואסור להניח על גבה אלא רק קדירה חייתא, או תבשיל מבושל, ולכן אם רוצה להניח על גבי פלטה תבשיל שאינו מבושל לצורך הלילה, צריך להניח בערב שבת נייר כסף עבה במקצת, כדי שימעט את חום הפלטה ועל ידי זה הפלטה תהיה קטומה. ועוד אמר לי שבכל ערב שבת צריך להסיר את נייר הכסף, ולהניחו מחדש, דאם יניח את הנייר פעם אחת ולתמיד, נייר הכסף יהפך להיות שוב כחלק מהאש, וכיון שטעם הכיסוי הוא כדי שיהא ניכר ששבת היום, אם כן בכל ערב שבת צריך להניח את הנייר מחדש.

ולכאורה לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל יש להעיר מדוע צריך לכסות את הפלטה, והלא זו אש שאי אפשר לחתות בה, שהרי אי אפשר להגביה ולהנמיך את חום הפלטה.

וצריך לומר שאף על פי שזו אש שאי אפשר לחתות בה, אבל כיון שהיא נידונת כאש מגולה, חז"ל קבעו שאסור להניח על גבי אש מגולה, ולכן צריך לכסות את הפלטה, וכמו שאם יניח פתק על הכירה בצורה בולטת ש"שבת היום" להזכירו שלא יבוא לחתות, אין זה יעזור, אף על פי שזה מונע ממנו לבוא לחתות מכל מקום חז"ל קבעו את הצורה כיצד לא יבוא לחתות, ואמרו שזה על ידי שממעט את חום האש על ידי כיסוי, אם כן בהיות שפלטה נידונת כאש מגולה, צריך לכסות אותה כדי למעט את האש שבה.

[מ] שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף ל' הערה פ"ג בשמו.

אלא שיש להקשות על זה, דאף שפלטה נידונת כאש מגולה, וחז"ל קבעו שצריך לכסות אש מגולה ולא יועילו אופני היכר אחרים, אבל כל זה רק באש שיכולים לחתות בה, שבזה חז"ל קבעו כיצד יעשה את ההיכר, אבל באש שאי אפשר לחתות בה כלל, בזה חז"ל לא דיברו ולא צריך כיסוי, ואולי מרן הגרי"ש אלישיב סובר שלא פלוג בסוגי האש, וחז"ל הצריכו לכסות כל סוגי אש מגולה.

ב. נתינת מאכל יבש לכתחילה על גבי פלטה בשבת

לעיל נתבאר שאסור להחזיר תבשיל על גבי כירה גרופה וקטומה, אלא אם כן יש את תנאי החזרה המבוארים שם, והטעם שאסור להחזיר בלי תנאי החזרה, מפני שכל השבוע רגילים לבשל על גבי הכירה ואם בשבת יחזיר בלי תנאי החזרה, הרי הוא נראה כמבשל, ואף שהכירה גרופה וקטומה ואינה יכולה לבשל, מכל מקום היות וזה המקום שרגילים לבשל עליו ביום חול יש בזה מחזי כמבשל שיאמרו שמבשל בשבת, אבל כשיש את תנאי החזרה אין זה מחזי כמבשל.

ולפי המבואר לעיל פלטה חשמלית דינה כאש גרופה וקטומה ^[מא], והדין הוא שאסור להחזיר על גבה בשבת אלא רק עם תנאי החזרה, וכדין כל כירה גרופה וקטומה שצריך את תנאי החזרה, ובלי זה יש חשש של מחזי כמבשל.

אלא שלכאורה יש לחלק בין כירה לפלטה, שאף שפלטה היא אש מכוסה, הרי היא סוג כירה שאין רגילים לבשל עליה כל השבוע, אלא מיוחדת היא רק לשבת, ואם כן יש לומר שרק כירה שרגילים לבשל בה כל השבוע, אם יניח עליה בשבת אפילו כשהיא גרופה וקטומה יש כאן מחזי כמבשל שיאמרו שמבשל בשבת על הכירה כדרכו ביום חול, אבל פלטה שאין רגילות לבשל בה כל השבוע, והרי היא ככירה שמיוחדת רק לשבת, ממילא אין כאן מחזי כמבשל, ויהא מותר לתת עליה לכתחילה גם בלי תנאי החזרה.

[מא] לדעת מרן הגרש"ז אויערבך גם בלי כיסוי נוסף, ולדעת מרן הגרי"ש אלישיב רק עם כיסוי נוסף כנ"ל.

אולם יש לדחות טענה זו, שהרי כירה רגילה שלא משתמשים בה ביום חול אם ייחדו אותה רק לשבת, האם יעלה על הדעת שיהא מותר להשתמש בה כשהיא גרופה וקטומה, בלי תנאי החזרה מפני שיודעים שמשתמשים בה רק בשבת, הרי פשוט שאסור כיון שלא פלוג רבנן בין כירה לכירה ואסור להחזיר על גבה אלא רק עם תנאי החזרה, ואם כן מסתבר שהוא הדין פלטה אף על פי שמבשלים בה רק בשבת, בכל זאת כיון שהיא נידונה כאש קטומה, לא פלוג בזה, ועל כל אש קטומה תמיד צריך להחזיר אלא רק עם תנאי החזרה.

אלא שעדיין יש לחלק בין כירה רגילה שייחדו אותה רק לשבת, לבין פלטה שמיועדת מחמת עצמה רק לשבת, שכירה רגילה שמשתמשים בה רק בשבת, היא בעצם כמו כירה שמבשלים עליה כל השבוע, אלא שייחדו אותה לשבת, ולכן בזה ודאי לא פלוג בין הכירות כי אין הבדל בעצמותן, ולכן צריך את כל תנאי החזרה, אבל פלטה היא סוג שונה לגמרי שכל עצמותה מיועדת רק לשבת לשמור על חום המאכלים, שהרי החום שלה אחיד ולא ניתן לשינוי, לכאורה ודאי אין בזה מחזי כמבשל כלל, מפני שבני אדם יודעים שאש זו היא רק לשבת, ואם כן יהא מותר להחזיר עליה תבשיל יבש שנתבשל כל צרכו גם בלי תנאי החזרה, ואף לתת עליה לכתחילה.

אלא שלאחר העיון נראה שדין פלטה הוא כדין כל כירה גרופה וקטומה שאסור להחזיר עליה רק עם תנאי החזרה, שהרי גם לפי הצד שמותר להחזיר עליה בלי תנאי החזרה, זה רק בדבר יבש שנתבשל כל צרכו שאין בו בישול, אבל דבר לח שיש בו משום בישול, ודאי שאסור להחזיר עליה אם יכול להגיע לחום של יד סולדת, אלא רק עם תנאי החזרה דאם לא כן יעבור על איסור בישול גמור מהתורה, אם כן לפי זה אפשר לומר שאף שפלטה היא כירה שלא רגילים לבשל בה כל השבוע והיא מיועדת רק לשבת, עדיין יש חשש של מחזי כמבשל שיאמרו שהוא הניח דבר לח והוא עובר על איסור בישול מהתורה, ואפילו בדברים שכולם רואים שאין זה דבר לח, כגון שמניח חלה או פיתה ושאר דברי מאפה שכולם רואים שזה דבר יבש, מכל מקום לא פלוג בסוגי המאכלים, וכיון שישנם סוגי מאכלים שאפשר להתבלבל בהם, גזרו על כל סוגי המאכלים.

{וכמו שמצאנו בביאור הלכה [מב] שדן בסתירה בשו"ע בין סעיף ג' לסעיף ה', ומביא את הר"ן שחילק שישנם שני סוגי מאכלים, ובסעיף ה' מיירי במאכל שאין דרך לבשלו על גבי כירה ולכן אין מחזי כמבשל, ואילו בסעיף ג' מיירי במאכל שדרך לבשלו על גבי כירה לכן יש מחזי כמבשל, והביאור הלכה דוחה זאת ומביא את תירוץ הפמ"ג לחלק בין קדירה מלאה לקדירה ריקנית עיי"ש, ופוסק כך להלכה. מבואר בדבריו שנוקט שאין לחלק בין סוגי המאכלים, והוא הדין כאן כיון שישנם סוגי מאכלים שאנשים יכולים להתבלבל ולחשוב שאולי נותן דבר לח על הפלטה ועובר על איסור בישול מהתורה, יש כאן מחזי כמבשל וגזרו שבכל סוגי המאכלים אסור לתת על גבי פלטה, אלא רק עם תנאי החזרה}. וביאור הדברים שחז"ל הצריכו תנאי החזרה משום מחזי כמבשל כדי שלא יאמרו שאדם זה מבשל בשבת, ולכן בכל אופן שיש בו מחזי כמבשל אסור, בין בכירה רגילה בין בפלטה, אלא שבכירה החשש שיאמרו שמבשל כדרכו בחול, ובפלטה יאמרו שמניח דבר לח, והכל אותו חשש, ולכן בכל אופן צריך תנאי החזרה.

העולה: אסור לתת על גבי פלטה בשבת כל סוגי המאכלים, בין דבר יבש וכל שכן דבר לח, בלי תנאי החזרה [מג].

[מב] בסימן רנ"ג סעיף ג' בד"ה "ויזהר".

[מג] ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף ל' ובהערה פ"ג בשם מרן הגרש"ז אויערבך.

מלאכת אופה

אפיה בדואית על ידי יהודי

הגדרת המלאכה

כל שמתקן את המאכל על ידי חום האש כדי שיהיה ראוי לאכילה, הרי זה נכלל במלאכת אופה.

המבשל בשבת עובר משום אופה

היכן היתה במשכן

במשכן היו מבשלים את הסממנים כדי להכין מהם צבע לצביעת העורות והבדים.

ומה שהתנא נקט במשנה "אופה" ולא "מבשל" כמו שהיה במשכן [א], הוא משום שהמשנה עוסקת בסידור הפת, והטעם שהמשנה עוסקת בסידור הפת הוא משום שבזמנינו אחרי ליישה אופים ובמלאכת המשכן אחרי ליישה בישול, ולכן התנא נקט אפיה אע"פ שבמשכן היה בישול (א).

צביעת בד בסממנים

[א] רש"י שבת דף ע"ג ע"א בד"ה "האופה", ובדף ע"ד ע"א בד"ה "שכן עני", רמב"ם הלכות שבת פרק ט' הלכה א'.

אבות המלאכה

האופה, המבשל, המטגן והצולה, כולם אבות מלאכה הם, לפי שדומין בדמיון גמור למה שהיה במשכן, וחילוק השמות הוא רק באופן הכנתם [ב].

המטגן בשבת עובר משום מלאכת אופה

הצולה בשבת עובר משום מלאכת אופה

[ב] אגלי טל מלאכת אופה סעיף א'.

תולדות המלאכה

כל שדומה במקצת לאב המלאכה נחשב תולדה, ולפיכך כתב הרמב"ם [ג] שהמתיך ברזל או הממיס שעוה, וכל המקשה דבר רך או שריפה דבר קשה עובר בתולדת מבשל, וביאור דבריו מכיון שבאבות המלאכה שהם בישול ואפיה יש יסוד אחד שהוא ריפוי דבר הקשה במבשל, וקישוי דבר רך באפיה, אם כן כל הדומה לזה, אם אינו דומה בדמיון גמור הרי הוא תולדה, ולכן המתיך ברזל שמרפה הוא את הקשה, או שמצרף כלי חרס באש שמקשה הוא את הרך, עובר משום תולדת מבשל [ד].

המתיך ברזל בשבת עובר משום תולדה של מלאכת אופה

[ג] פרק ט' מהלכות שבת הלכה ו' ועיי"ש בלחם משנה.

[ד] אגלי טל מלאכת אופה סעיף ו', משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק א'.

דיני המלאכה

ובו י"ח הלכות:

איסור מבשל ושיעורו

א. אין המבשל חייב חטאת בשוגג, או סקילה או כרת במזיד, אלא אם בישל כגרוגרת ^[ה] {לדעת החזון איש - בערך 33 גרם, ולדעת הגר"ח נאה בערך - 22 גרם}, אבל אם בישל פחות מגרוגרת, עובר באיסור תורה מדין חצי שיעור ^[ו].

ב. אסור מהתורה לבשל בשבת דהיינו לקחת סיר ובו אוכל ולהניחו על האש, וסיר זה שבו מתבשל האוכל נקרא כלי ראשון, וכשם שהוא מבשל בעודו על האש כך הוא מבשל גם לאחר שהורידו אותו מהאש כל זמן שהיד סולדת בו {עיין להלן מהו השיעור}, ולכן אסור לתת בו בעודו יד סולדת שום מאכל או תבלין שיש בו איסור בישול ^[ז], אבל אם העבירו את המאכל לכלי אחר - צלחת וכדומה, כלי זה נקרא כלי שני, ולהלכה אינו מבשל ^[ח] חוץ מדברים מסויימים וכפי שיבואר להלן.

[ה] רמב"ם הלכות שבת פרק ט' הלכה א', אגלי טל מלאכת אופה סעיף ה', משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק א'. ועיין מנחת חינוך במוסך השבת מלאכת אופה ס"ק א' שמסתפק לענין מאכל שתופח או מצטמק איך מחשבים את השיעור.

[ו] גמרא שבת דף ע"ד ע"א וברש"י ד"ה "וכי מותר לאפות פחות מכשיעור", ועיין מנחת חינוך במוסך השבת מלאכת אופה ס"ק י'.

[ז] שו"ע סימן שי"ח סעיף ט'.

[ח] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק ס"ה, פ"א, כף החיים ס"ק ק"ד.

בישול בכלי ראשון אסור מהתורה

עירוי מכלי ראשון

ג. עירוי מכלי ראשון - דהיינו לשפוך מים וכדומה מכלי ראשון על גבי אוכלים שלא נתבשלו, נחלקו הפוסקים בזה, האם עירוי דינו ככלי ראשון ואסור או שדינו ככלי שני שאינו מבשל, ולהלכה עירוי מבשל כדי קליפה {דהיינו שיכבה דקה של האוכל כעובי קליפה}, ולכן אסור מהתורה לערות מכלי ראשון על גבי מאכלים שיש בהם איסור בישול [ט].

המערה מכלי ראשון עובר באיסור בישול

[ט] שו"ע סימן שי"ח סעיף י', משנה ברורה ס"ק ע"ד, בן איש חי שנה ב' פרשת בא סעיף ט', כף החיים ס"ק קט"ו. והוסיף המשנה ברורה שדין עירוי ככלי ראשון הוא רק כשלא נפסק הקילוח מהכלי ראשון לכלי שני, אבל אם נפסק הקילוח דינו ככלי שני.

יד סולדת בו

ד. איסור בישול הוא רק כשמבשל בחום שהיד סולדת בו. לדעת רוב הפוסקים היינו כ-45 מעלות^[1], ובאופן שבישל את האוכל כשיעור של מאכל בן דרוסאי דהיינו שליש בישול^[יא], אבל אם אין החום בשיעור שהיד סולדת בו, או שלא בישלו כשיעור מאכל בן דרוסאי, אינו עובר מהתורה, אבל מדרבנן אסור בכל ענין, ואפילו מאכל שמבושל כל צרכו אסור להניחו על האש ואפילו היא מכוסה, משום שנראה כמבשל^[יב].

[י] שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף א' הערה ג', וכתבו כף החיים ס"ק קמ"ג והבן איש חי שנה ב' פרשת בא סעיף ה' שהדרך לידע אם חום המאכל הוא כשיעור יד סולדת בו, שאם המאכל נאכל סימן שאין יד סולדת בו, ואם אי אפשר לאוכלו או לשתותו סימן שיד סולדת בו.

[יא] נחלקו הראשונים בשיעור מאכל בן דרוסאי: יש אומרים שהוא שליש בישול, ויש אומרים שהוא חצי בישול, ופסק המשנה ברורה בסימן רנ"ג ס"ק ל"ח שהוא חצי בישול ושבעת הדחק יש להקל בשליש בישול, וכיון שלענין שהייה נוקטים שמספיק שליש בישול כדי שיהא מותר להשהות בערב שבת על גבי אש מגולה מפני שנחשב למבושל, מסתבר שגם בשבת אם בישל כשיעור זה כבר עבר על איסור בישול. ועיין בכף החיים סימן רנ"ג ס"ק כ"ח שכתב שמכיון שאין אנו בקיאים מה נקרא מאכל בן דרוסאי, אזי כל מאכל שנאכל על ידי הדחק דינו כהתבשל שליש בישול ומותר להשהותו, ולפי זה הוא הדין לענין איסור בישול, שכל שבישל ונאכל בשעת הדחק שעובר באיסור בישול, ועיין אגלי טל מלאכת אופה סעיף ד'.

[יב] רמ"א סימן רנ"ג סעיף ה' ומשנה ברורה שם ס"ק פ"ט, כף החיים שם ס"ק ע"ד, וכן משנה ברורה סימן ש"ח ס"ק צ"ב, צ"ח.

בן דרוסאי

ה. שיעור זה של שליש בישול, כתב החזון איש ^[יג] ששיעור זה נמדד לפי זמן הבישול, שכל שעבר שליש מזמן הבישול הראוי לכל דבר הרי זה נחשב כמאכל בן דרוסאי, וכגון מאכל שזמנו שעה, שליש בישולו הוא עשרים דקות, ומחשבים מזמן שהגיע ליד סולדת בן, ומשליש בישולו ועד שיתבשל כל צרכו עובר באיסור תורה ^[יד], ואחר שהתבשל כל צרכו אינו עובר כלל אפילו אם מצטמק ויפה לו כיון דאין בישול אחר בישול, וכפי שיבואר להלן.

בישול בתולדות האש

ו. כשם שאסור לבשל על האש עצמה כנ"ל, כך אסור לבשל בתולדות האש, כגון סיר או מחבת ריקים שהתחממו על האש והורידם מהאש ומבשל בהם בעודם חמים ^[טו].

[יג] סימן ל"ז ס"ק ו'.

[יד] ובפחות משליש בישול עיין בחזון איש סימן נ' ס"ק ט' בד"ה "ויש" שמסתפק אולי אסור מהתורה כדין חצי שיעור, וזה משעה שנעשה יד סולדת בו עד שמגיע לשיעור מאכל בן דרוסאי.

[טו] שו"ע סימן שי"ח סעיף ג' משנה ברורה ס"ק י"ז, {וכן נתינת מאכל לתוך כלי ראשון שהורד מהאש שאסור כנ"ל הלכה א', מדין תולדות האור}.

בישול בחמה

ז. מותר לכתחילה לבשל בחמה כיון שאין דרך בישול בכך [טז], ולכן מותר לפתוח ביצה על גבי סודר ולהניחו בשמש, אבל בתולדת חמה אסור דהיינו אם הסודר כבר התחמם מהשמש אסור לפתוח עליו ביצה שתבשל מהחום שבו, גזרה מדרבנן שמא יבוא לבשל בתולדת האש שאסור, דהרואה אינו מבחין אם הסודר התחמם מהשמש או מהאש, אבל בחמה עצמה לא גזרו שמא יבוא לבשל על האש, שלא חוששים שיבוא להחליף חמה באש [יז].

מותר לבשל ביצה על גבי מחבת בשמש

[טז] רש"י שבת דף ל"ט ע"א בד"ה "דשרי", כף החיים סימן שי"ח ס"ק מ"ה.

[יז] שו"ע סימן שי"ח סעיף ג' משנה ברורה ס"ק כ"א.

כלי שני

ח. להלכה, כלי שני אינו מבשל [יח]. אמנם כל זה רק במאכלים רגילים כמו מים או שמן [יט] או תבלינים שאינם טחונים [כ], ולכן מותר לתת תבלינים הללו בכלי שני [כא], אבל דברים שהם קלי הבישול ויכולים להתבשל בכלי שני אסור ליתנם בכלי שני ויש בזה איסור תורה. ומהם קלי הבישול - לדעת המשנה ברורה [כב] כיון שאין אנחנו בקיאים מהם קלי הבישול, יש להחמיר בכל דבר חוץ ממה שידוע שהם קשי הבישול כמו בשר שור, וחוץ ממה שמפורש שבכלי שני לא מתבשל כמו מים ושמן ותבלינים, ולדעת החזון איש [כג] רק הדברים שידוע שהם קלי הבישול אסור ליתנם בכלי שני וכגון פת או מלח לחלק מן הפוסקים [כד], אבל שאר דברים שאין ידוע אם הם מקלי הבישול דינם כמאכלים רגילים שבכלי ראשון אסור ליתנם ומותר ליתנם בכלי שני [כה].

[יח] עיין לקמן הערה כ"ט שנחלקו האחרונים בדעת השו"ע לגבי כלי שני ונקטינן לחומרא עיי"ש.

[יט] עיין שבת דף מ' ע"ב, שער הציון סימן שי"ח ס"ק ס"ח.

[כ] עיין ארחות שבת חלק א' פרק א' הערה צ"ז בשם הגרשז"א שמה שנאמר במשנה שבת דף מ"ב ע"א שמותר לתת תבלין לכלי שני, הוא בתבלין שאינו טחון, דאם הוא טחון מחמת דקותו הרי הוא נעשה מקלי הבישול ואסור אפילו בכלי שני.

[כא] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק ס"ה, כף החיים ס"ק קי"ז, בן איש חי שנה ב' פרשת בא סעיף ט'.

[כב] סימן שי"ח ס"ק מ"ב, כף החיים ס"ק פ"ב, והוסיף שלכן אסור לתת חלב או ביצים לתוך קפה בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו, מפני שהם קלים לבישול גם בכלי שני.

[כג] סימן נ"ב ס"ק י"ח.

[כד] עיין לקמן הלכה ט'.

[כה] וכמו שנתבאר במשנה שבת דף מ"ב ע"ב האילפס והקדרה.

כלי שני הוא כלי שמריקים לתוכו מכלי ראשון שהתבשל על האש

בישול אחר אפיה

ט. נחלקו הראשונים האם יש בישול אחר אפיה או לא [כו], וההבדל ביניהם, אם מותר לתת פת בכלי ראשון שהורד מהאש והיד סולדת בו, או לא; אם אומרים שיש בישול אחר אפיה אסור, ואם אין בישול אחר אפיה מותר [כז]. **לדעת השו"ע** נחלקו הפוסקים אם יש בישול אחר אפיה או לא, לדעת הבאר הגולה אין, ולדעת הרמ"א {בדעת השו"ע} יש {וכמו שיבואר בהערות}, **ולדעת הרמ"א** יש בישול אחר אפיה.

פקחותו של הכתב סופר

מסופר על הגאון רבי שמעון סופר בעל הכתב סופר זצ"ל שפעם בשבת פגש אותו הקיסר וכיבדו בסיגאר, וכשראה הכתב סופר שהקיסר אינו שבע רצון שאינו מעשן את הסיגאר, ענה לו רבנו על אתר, אינני יכול לשרוף את מתנת הוד מלכותו.

(ספר ר' שמעון סופר).

[כו] וה"ה לבישול אחר צליה וטיגון.

[כז] שו"ע סימן שי"ח סעיף ה'.

להלכה בדעת השו"ע לכתחילה יש להחמיר שיש בישול אחר אפיה [כח], ויש להחמיר שלא לתת פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו [כט], ובדיעבד אפילו אם נתן פת בכלי ראשון שהיד סולדת בו וכל שכן אם נתן בכלי שני, אין הפת נאסרת באכילה [ל].

[כח] שכן השו"ע מביא דעה זו בי"א קמא, ואע"פ שהלכה כבתרא, מ"מ הביא דעה קמייתא לומר שאם יכול להחמיר שיחמיר, ועוד שלדעת הרמ"א השו"ע אוסר בבישול אחר אפיה וצליה. [כט] רמ"א סימן שי"ח סעיף ה'. ובדעת השו"ע שהביא דין זה בשם "יש אוסרים" ויש מתירים" וקיימ"ל שהלכה כיש בתרא, נחלקו האחרונים האם ה"ש מתירין" קאי על שאין בישול אחר אפיה וצליה או שה"ש מתירין" קאי על כלי שני שאפשר לתת בו דברי מאפה, משום שכלי שני לא מבשל לעולם גם אותם שיש בהם ספק אם הם מקלי הבישול, ורק אותם שהוזכר בהם מפורש שהם מקלי הבישול נאסרו, אבל בכלי ראשון יש בישול אחר אפיה, {עיין מגן אברהם בס"ק י"ט, ט"ז בס"ק ז', משנה ברורה בס"ק מ"ג, באר הגולה כאן באות כ', פמ"ג באשל אברהם ס"ק י"ט, וכף החיים ס"ק פ"ד - פ"ו שמביא את הדעות בזה, ועיין באריכות בספר מאור השבת חלק ב' סימן ח' סעיף ט"ז ס"ק מ"א - מ"ה}, ונפק"מ מה דעת השו"ע בבישול אחר אפיה: לדעת הבאר הגולה השו"ע מתיר שכן מביא דעה זו בי"א בתרא, אך לדעת הרמ"א השו"ע אוסר שכן ה"ש מתירין" קאי על פת בכלי שני, אבל על עצם הדין של בישול אחר אפיה וצליה סובר כדעה הראשונה שיש בישול אחר צליה ואפיה, וכן כתב הבן איש חי שנה ב' פרשת בא סעיף ו' שיש להחמיר שלא לתת פת אפילו בכלי שני כיון שחוששים לחומרא שיש בישול אחר אפיה, אם כן יש להחמיר אפילו בכלי שני משום שלא בקיאות מה נקרא קלי הבישול וכפי שכתב המשנה ברורה בס"ק מ"ב. ואף החזון איש שהובא לעיל בקלי הבישול מודה בזה כיון שפת מחמת שרכה היא מקלי הבישול. אמנם בכף החיים שם נוקט שהעיקר שאין בישול אחר אפיה כלל אפילו בכלי ראשון, וכתב שהמחמיר שלא לתת בכלי ראשון אלא רק בכלי שני תבוא עליו ברכה, ובכלי שני אין ליהדר כלל. ועוד נפק"מ שלפי הבאר הגולה הדעה השניה בשו"ע מודה שכלי שני מבשל פרט לאותם שהוזכר שהם מאכלים רגילים שבכלי ראשון בשלים ובכלי שני לא בשלים כמו תבלינים, ולפי הרמ"א, דעת השו"ע שכלי שני לא מבשל, ולהלכה: יש נוקטים לחומרא כדעת הבן איש חי, ויש מקילין כדעת הכף החיים.

[ל] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק מ"ו, כיון שבדיעבד סומכים על המקילין שאין בישול אחר אפיה.

שקדי מרק

י. **בשקדי מרק אפויים** נחלקו הראשונים אם יש בהם משום איסור בישול או לא. **בדעת השו"ע** [לא] נחלקו הרמ"א והבאר הגולה, לדעת הרמ"א [לב] יש איסור בישול בדבר שנאפה ונצלה, ולדעת הבאר הגולה [לג] אין איסור בישול, ולכן לדעת הרמ"א לפי השו"ע אסור לתת שקדי מרק בכלי ראשון שהורד מהאש, ולדעת הבאר הגולה השו"ע מתיר לתת שקדי מרק בכלי ראשון שהורד מהאש [לד], דאין בהם משום בישול, אולם **דעת הרמ"א** שאסור לתת בין בכלי ראשון ובין בכלי שני, משום שיש בישול אחר אפיה וצליה.

שקדי מרק המטוגנים בשמן עמוק דינם כמבשולים, ומותר ליתנם בכלי ראשון שהורד מהאש, משום שאין בישול אחר בישול, ובכלי ראשון הנמצא על האש אסור ליתנם מדין איסור החזרה.

שקדי מרק המטוגנים לתתם בכלי שני, לדעת הבאר הגולה בדעת השו"ע מותר לתת גם בכלי ראשון דאין בישול אחר אפיה, אך לכתחילה יש להחמיר שלא לתת גם בכלי שני, ולדעת הרמ"א בשו"ע אסור לתת בכלי ראשון, ולכתחילה גם בכלי שני, ולדעת הרמ"א אסור לתת בכלי שני.

[לא] בסימן שי"ח סעיף ה' בדעה השניה וכן ההלכה, אלא היות שהוא מביא דעה ראשונה שיש בישול אחר אפיה וטיגון לכתחילה כדאי להחמיר שאין לתת שקדי מרק בכלי ראשון שהורד מהאש, אלא רק בכלי שני, וראה שנתבאר לעיל בהערה כ"ח.

[לב] הרמ"א הבין שהשו"ע ב"יש מתירין" חולק על פת בכלי שני ולא על עצם ההלכה שיש בישול אחר אפיה.

[לג] הבאר הגולה הבין שה"יש מתירין" חולק על עצם הדין שאין בישול אחר אפיה, ולא על עצם הדין שאם לא יודעים מהו המאכל שדינו ככלי הבישול.

[לד] דלדעת הבאר הגולה השו"ע מביא ב' דעות וקיימא לן כדעה השניה שאין איסור בישול בדבר אפוי וצלוי, לכן מותר לתת גם בכלי ראשון.

שקדי מרק המטוגנים לתתם בכלי שלישי מותר, ועל כן היות ומוזגים מרק לצלחת עם מצקת, דין המצקת כדין כלי שני מאחר ובמרק אין רתיחות, והצלחת של המרק היא כלי שלישי, ולכן מותר לתת בו שקדי מרק, אך אם המרק רותח לדעת החזו"א אסור לתת מאחר והרמ"א מחמיר שיש בישול אחר אפיה.

שקדי מרק המטוגנים דינם כמבושלים ואין בהם משום איסור בישול, ובאפויים – לדעת השו"ע לכתחילה אין לתת בכלי שני, ובדיעבד מותר, ולדעת הרמ"א אסור לתת בכלי שני.

מלח

יא. נחלקו השו"ע והרמ"א בענין נתינת מלח על תבשיל חם - לדעת השו"ע מותר לתת מלח אפילו בכלי ראשון {שהורד מהאש} וכל שכן בכלי שני, מפני שהמלח הוא מקשי הבישול, אך אסור ליתנו לכלי ראשון שעומד על האש משום איסור בישול. אם הוא מלח מבושל שאין בו משום בישול, אסור ליתנו מצד איסור החזרה, ולדעת הרמ"א כיון שיש אוסרין ליתן מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו משום שסוברים שמלח הוא מקלי הבישול, לכן המחמיר תבוא עליו ברכה, ובדיעבד אפילו אם נתנו בכלי ראשון הנמצא על האש אין המאכל נאסר באכילה, מפני שהמלח בטל למאכל [לה]. וכל דברי הלכה זו הם במלח שאינו מבושל, אך במלח מבושל אין להחמיר, ואפשר ליתנו לכתחילה גם בכלי ראשון שהורד מהאש, מפני שאין בישול אחר בישול [לו].

הסיח הדעת בזמנינו

פעם סיפר הגה"צ רבי שלמה בלוך זצ"ל שהחפץ חיים היה נוהג שכל בני ביתו יטלו ידים בחדר בו קידש, כדי שיחשב קידוש במקום סעודה. והיה מנמק את טעמו, שמעיקר הדין רק מבית לבית נחשב הסיח הדעת אבל מחדר לחדר אין זה הסיח הדעת, אבל כהיום מי יש לו דעת כלל שלא יסיח את דעתו?

(הצדיק רבי שלמה)

[לה] רמ"א שם סעיף ט' בשם הב"י.

[לו] ראה במשנה ברורה סימן שי"ח ס"ק ע"א שכתב שלכתחילה טוב ליהזר מלתת מלח מבושל בכלי ראשון שהורד מהאש ע"כ. ואולי מצד שהוא חושש למחמירים {שו"ע הרב בסידור} הסוברים שדבר הנימוח נידון כדבר לח {ודלא כהשו"ע בסעיף ט"ו שסובר שדבר נימוח נידון כדבר יבש} ובדבר לח יש בו משום בישול, ועל כן רק בכלי ראשון חושש לאותם הסוברים שנידון כדבר לח. אומנם בכלי שני אינו חושש שנימוח נידון כדבר לח.

מלח מבושל, מותר ליתנו בכלי ראשון שהורד מהאש

כלי שלישי

יב. כלי שלישי אינו מבשל, ולכן מותר לתת פת בכלי שלישי אף אם היד סולדת בו ^[לז], ויש מי שמחמיר אם היד סולדת בו ^[לח].

יד נכוית

יג. כלי שני בדרגת חום שהיד נכוית בו, שהוא יותר מיד סולדת בו - הרי הוא מבשל, ואסור לתת בו שום דבר שיש בו איסור בישול ^[לט], אבל כלי שלישי אף שיד נכוית בו אינו מבשל ^[מ], ויש מי שמחמיר גם בזה ^[מא].

מצקת

יד. נחלקו הפוסקים לגבי מצקת שמוציאים בה את האוכל מהקדרה האם דינה ככלי ראשון או ככלי שני ^[מב]: יש סוברים שדינה ככלי ראשון ויש סוברים שדינה ככלי שני, וההבדל ביניהם אם מותר לערות ממנה על תבשיל שיש בו איסור בישול, שאם דינה ככלי ראשון אסור, דעירווי מכלי ראשון נידון ככלי ראשון, ואם דינה ככלי שני מותר, וכן כשנותן ממנה מרק לצלחת אם היא ככלי ראשון דין הצלחת ככלי שני, ואם דינה ככלי שני דין המרק שבצלחת ככלי שלישי ^[מג].

[לז] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק מ"ז בשם הפמ"ג.

[לח] חזון איש סימן נ"ב ס"ק י"ט.

[לט] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק מ"ח בשם החיי אדם.

[מ] כך משמע מהחיי אדם שנקט רק כלי שני ומשמע שכלי שלישי לא.

[מא] חזון איש סימן נ"ב ס"ק י"ט, דאם יד נכוית בו אין חילוק בין כלי שני לכלי שלישי, כיון שהכל תלוי בחום המים.

[מב] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק פ"ז.

[מג] ולענין פת מותר לכולי עלמא לתת פת למרק שנתן בצלחת על ידי מצקת, וכן שקדי מרק - משנה ברורה שם ס"ק מ"ה דלענין זה חשיב ככלי שלישי כיון שסומכים על המקילין בפת שאין בישול אחר אפיה, וכן אם נשארו שיירי מרק בצלחת ורוצה להוסיף מרק חם מהסיר, מותר על ידי מצקת, עיין משנה ברורה סימן רנ"ג ס"ק פ"ד, ובארחות שבת חלק א' עמוד מ"ד סעיף ע"ב, ע"ג הערה קס"ב, קס"ג.

ולהלכה דינה ככלי שני, אכן אם מוציא עם המצקת מאכל, כגון מרק שמעלה רתיחות דינו ככלי ראשון [מד].

הוצאת מאכל על ידי מצקת, אם המאכל בסיר מעלה רתיחות דינו ככלי ראשון, אך אם לא, דינו ככלי שני

גוש

טו. מאכל גוש כגון תפוח אדמה וכיוצא בזה שאוגר בתוכו את החום, אם הוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, הרי הוא מבשל אפילו בכלי שלישי או רביעי ^[מה] מפני שנידון ככלי ראשון, ולכן יש ליזהר מלפזר עליו תבלינים, אלא אם כן התבלינים מבושלים כבר שמותר, משום שאין בישול אחר בישול ^[מו].

מאכל גוש שהיד סולדת בו נידון ככלי ראשון גם כשהוא נמצא בכלי שלישי

[מה] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק מ"ה, ס"ה, קי"ח, ומירי שם בכלי שני, אבל מהלשון שכתב "כל זמן שהיד סולדת בו" משמע אפילו בכלי שלישי או רביעי, ועיין שו"ע סימן שי"ח סעיף י"ט, ובכף החיים ס"ק קע"ח, ומשנה ברורה ס"ק קי"ח. ובדיעבד אין לאסור אם הוא בכלי שני - משנה ברורה שם, כף החיים שם.

[מו] ועיין שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף ס"ד, ובארחות שבת חלק א' עמוד ל"ח סעיף ס' שיש להקל לתת מלח על גבי גוש, ובשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אומרים שגוש נידון ככלי ראשון רק לגבי דברים שאין בהם מחלוקת, אך בדברים השנויים במחלוקת יש להקל שגוש אינו נידון ככלי ראשון, ואם הוא נמצא בכלי שני נידון ככלי שני.

בישול אחר בישול בדבר יבש

טז. להלכה, אין בישול אחר בישול בדבר יבש^[מז], ולכן מאכל שהתבשל כבר מערב שבת כגון עוף או תפוחי אדמה וכיוצא בזה והתקרר, מותר לבשלו בשבת פעם שניה ואפילו בכלי ראשון, ובלבד שאינו עומד על גבי האש^[מח]. אבל בדבר לח יש בישול אחר בישול וכגון מרק או רוטב שהתקרר אסור לבשלו פעם שניה באופן שיכול להגיע לחום שהיד סולדת בו כיון שהבישול הראשון כבר פקע והרי הוא כמבשל מחדש, ואפילו בכלי שני או להניחו על גבי מיחם אסור^[מט]. ואם לא התקרר לגמרי נחלקו בזה השו"ע והרמ"א, לדעת השו"ע כל שאין היד סולדת בו יש בו איסור בישול ואסור לבשלו פעם שניה^[נ], ולדעת הרמ"א כל שלא התקרר לגמרי, אפילו אם הוא רק חם במקצת מותר לבשלו פעם שניה^[נא].

יז. כשם שאין בישול אחר בישול, כך אין אפיה אחר אפיה, ואין צליה אחר צליה, ואין טיגון אחר טיגון^[נב].

[מז] שו"ע סימן שי"ח סעיף ד' וט"ו.

[מח] דכל זמן שהכלי עומד על האש, אסור מדרבנן להכניס לתוכו אפילו דבר מבושל, משום דמחזי כמבשל - משנה ברורה שם ס"ק ל"ג, צ"ב, ובשער הציון ס"ק מ"ו.

[מט] שו"ע סימן שי"ח סעיף ד' וט"ו.

[נ] משום שסובר שיש בו בישול מהתורה, ועל כן אם הוא אינו חם בשיעור של יד סולדת בו יש בו בישול, משנה ברורה שם ס"ק כ"ד, כף החיים שם ס"ק ג"ן.

[נא] משום שסובר שמהתורה אין בישול אחר בישול בדבר לח ורק מדרבנן, על כן סובר שרבנן אסרו רק אם הוא יצטנן לגמרי, אך כשחם במקצת ואפילו בפחות מיד סולדת, מותר. וראה ברמ"א סעיף ט"ו, ובמשנה ברורה ס"ק כ"ד.

[נב] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק מ"א לענין אפיה, ומסתבר שהוא הדין לענין טיגון שאין טיגון אחר טיגון, כף החיים ס"ק ע"ז, אגלי טל מלאכת אופה סעיף ט'.

מגיס

יח. אסור להוציא בשבת מאכל מסיר שמונח על גבי פלטה, משום איסור מגיס; ואף על פי שהאוכל מבושל כל צרכו, בכל זאת מדרבנן אסור, וצריך להסיר את הסיר מעל הפלטה, ורק לאחר מכן להוציא את האוכל מהסיר [נג].

אסור להוציא תפוח אדמה וכדומה מסיר העומד על גבי הפלטה

[נג] משנה ברורה סימן שי"ח ס"ק קי"ג בשם האליה רבה, ועיין שער הציון ס"ק קמ"ח, כף החיים ס"ק קע"ז.

גודל הענין ללבוש בגדי שבת מערב שבת

כתב בספר רחמי אב, שמעתי שסיפר הצדיק רבי בערצי זצ"ל שהגאון רבי שבתאי מראשקוב נסתלק לעולמו בערב שבת, ולעת ערב בא אליו שליח דרחמנא שיבוא להיכל שמקבלים שם שבת. הלך אחר השליח, וכשהגיע לפתח ההיכל ראה שם זקן אחד נכבד עומד ולא נכנס, שאל אותו הרב מדוע אינו נכנס בפנים, ענהו הזקן שאין מניחין אותו להכנס עד הבוקר, לפי שהיה מנהגו שלא ללבוש כתונת לבנה בשבת עד הבוקר...

מכשירי חשמל בשבת

מיקרוגל

בגמרא מבואר [א] וכן נפסק בשו"ע [ב] שכל איסור בישול בשבת הוא רק כשמבשל באש, או בתולדת האש, אבל לבשל בחמה מותר לכתחילה, ומבואר ברש"י [ג] שהטעם הוא מפני שאין דרך בישול בכך, אבל בתולדת חמה, דהיינו בכלי שהתחמם בשמש, אסור מדרבנן, גזרה שמא יבוא לבשל בתולדת האש, דהרואה אינו מבחין אם כלי זה התחמם בשמש או באש.

ולפי זה היה נראה לכאורה דלבשל במכשיר מיקרוגל יהא מותר לכתחילה {מצד איסור בישול בלבד}, דכיון שמכשיר זה פועל על ידי גלי חום, ולא על ידי אש, אם כן זה דומה לחמה שמותר לבשל בה לכתחילה, ואף שאין זה חמה ממש, מכל מקום כיון שכל האיסור של בישול היינו באש ממש, או בתולדתה, אם כן כל שאר סוגי חום כגון שמש, או מיקרוגל, לא יאסרו.

אלא שמרן הגר"מ פינשטיין זצ"ל כתב [ד] שהבישול במיקרוגל יש בו איסור מן התורה, ואף על פי שאינו אש ולא תולדת האש, מכל מקום כיון שכל ההיתר לבשל בחמה הוא משום שאין דרך בישול בכך, אם כן מיקרוגל שהדרך לבשל בו אינו דומה לחמה, ושפיר אית ביה איסור מן התורה, מלבד כל האיסורים הכרוכים בהשתמשות המקרוגל כגון הדלקת נורת המקרוגל בפתיחת הדלת, וכגון פתיחת הדלת מדין מוקצה.

[א] שבת דף ל"ט ע"א.

[ב] סימן שי"ח סעיף ג'.

[ג] שבת דף ל"ט ע"א בד"ה "דשרי".

[ד] אגרות משה אורח חיים חלק ג' סימן נ"ב.

"מיני בר"

מכשיר "מיני בר" יש בו שני תאים, בתא אחד יש גוף חימום העשוי למים חמים, ובתא השני יש גוף קירור למים הקרים, ושני התאים הללו מקבלים מים מברז קבוע המחובר אליהם, וכשמוציאים מהם מים, אזי באופן אוטומטי נכנסים מים חדשים למכשיר, וגוף הקירור או החימום מתחיל לפעול, כדי להביא את המים לדרגת החום או הקור הרצויה והקבועה מראש. לכן בשעה שהמכשיר מחובר לחשמל אסור להשתמש במכשיר, בין במים הקרים ובין במים החמים משום שעל ידי פתיחת הברז נכנסים מים חדשים וגורמים לגוף חימום או קירור לעבוד. אולם אם המכשיר מנותק מהחשמל, אזי במים הקרים מותר להשתמש כיון שהמים החדשים שיכנסו לא יתקררו שהרי המכשיר מנותק, ובמים החמים תלוי בזה, אם המים שבמיחם חמים בשיעור שהיד סולדת בו דהיינו כ - 45 מעלות, אסור להשתמש בהם, כיון שהמים החדשים שיכנסו למיחם יתבשלו מהמים הקיימים, ונמצא מבשל בכלי ראשון שאסור מהתורה, אבל אם הברז המחובר למיחם סגור היטב באופן שכשיוציא מים מהמיחם לא יכנסו מים חדשים, מותר להשתמש בהם, אף שהם חמים בחום של יד סולדת.

דוד שמש

דוד שמש פועל באופן כזה: הקולטים שהם צינורות מים עטופים ונמצאים מתחת למכסה הזכוכית, מקבלים מים מן הברז הראשי, ומתחממים מהשמש בעודם בצינור, וזורמים לתוך הדוד, וכשפותחים את הברז החם שבבית נכנסים מים קרים חדשים לתוך הקולטים ומתחממים וחוזר חלילה.

ויש בזה כמה נידונים: א. כשפותחים את ברז המים החמים שבבית נכנסים מים קרים לתוך הקולטים, והנה אם המים החמים שבקולטים חמים בשיעור שהיד סולדת בהם, הרי המים הקרים שנכנסים מתבשלים על ידם ויש בזה איסור בישול. אמנם זהו איסור דרבנן של בישול בתולדות חמה, אבל זה אסור. ב. ואם המים שבקולטים אינם בשיעור חום של יד סולדת בהם, אין איסור בישול בפתיחת המים החמים שבבית, אבל עדיין יש חשש שהמים יתחממו מהשמש, אלא שזה מותר כדין בישול בחמה שמותר, אבל אם הצינורות כבר חמים מהשמש בחום שהיד סולדת בהם, אם כן עדיין יש לאסור כיון שהמים הקרים שיגיעו יתחממו על ידי הצינורות, וזה בישול בתולדות חמה שאסור מדרבנן. אמנם בזה יש צד להקל כיון דהוי גרמא באיסור דרבנן.

ובדבר זה נחלקו הפוסקים, יש סוברים שמותר לפתוח את הברז החם שבבית, ויש סוברים שאסור כיון שזה נחשב בישול בתולדות חמה, ויש סוברים עוד, שאף אם נאמר שזה בישול בחמה שמותר, מכל מקום הרי כתב רש"י שזה רק משום שאין דרך בישול בכך, אבל כהיום שכולי עלמא רגילים להשתמש בדוד שמש אם כן יש בזה איסור מהתורה, ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל ופוסקים נוספים מצדדים לאסור לפתוח את הברז החם שבבית, ויש שצידדו להתיר דבר זה [ה].

[ה] עיין שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף נ"א הערה קמ"ה.

הסקה

בהסקה ישנם שני ברזים, האחד כדי להכניס מים אל ההסקה, והאחר להוצאת המים, והנה כשמוציאים מים מן ההסקה על ידי פתיחת הברז, נכנסים מים חדשים אל המערכת על ידי משאבה המופקדת על כך, ומים אלו מתחממים על ידי תנור חימום ומשם זורמים אל ההסקות שבבתים.

על כן:

א. אסור לפתוח בשבת את הברז הקטן שנמצא למעלה בהסקה, על מנת שיצא ממנו מים חמים, דבאותו זמן שיוציא מים חמים מההסקה נכנסים מים קרים לכל מערכת ההסקה, והם מתבשלים בכלי ראשון.

ב. כשההסקה פועלת, מותר לסגור את ברז ההסקה שלא יכנסו מים חמים, ועל כן ההסקה תתקרר.

ג. כשההסקה כבויה, אסור לפותחה בשבת, מפני שנכנסים מים חמים שהיד סולדת בהם שנמצאים בצינורות למים קרים שנמצאים בהסקה, וממלאים אותם, ובפשטות זה בישול בכלי ראשון, לפי שכל המים מחוברים לדוד שבו מונח גוף החימום, וכל המים שבצינורות נקראים מים חמים שהתחממו בכלי ראשון, ועל כן כשפותח את ההסקה בבית, עובר באיסור של בישול בכלי ראשון.

זהירות מופלגת שלא לעבור על איסור בורר

מרן הגר"ח מבריסק היה מחמיר לעצמו בהרבה דברים, אך לא רצה שידעו אנשים מהדבר כדי שלא ינהגו כמותו. לדוגמא כאשר היה מתיישב ליד השולחן בשבת, לא היה מזיז את הכסא בעצמו לעבר השולחן, מחשש איסור עשיית אוהל ... והיה אחד מבני הבית מזיז את הכסא, ואז היה מתיישב ליד השולחן.

וסיפר רבי משה זצ"ל, שהיה מקפיד מרן הגר"ח שלא להוציא ספר מארון הספרים בשבת, כדי שלא לעבור על איסור בורר.

ומסופר על רבי משה סולובייצ'יק זצ"ל שאכל דג שעצמותיו היו רכות במקצת, ואכל את כל הדג עם העצמות כדי שלא יעבור על חשש בורר. וידוע שה"בית הלוי" זצ"ל היה אוכל רק דג "געפליטע פיש" כדי שלא לעבור על איסור בורר.

(עובדות והנהגות לבית בריסק חלק ד' עמ' לא)

תוכן העינים

זורע.....	תנ
חורש.....	תנט
קוצר.....	תסד
מעמר.....	תסז
מלאכת דש.....	תעא
זורה.....	תעד
בורר.....	תעו
טוחן.....	תפד
מלאכת מרקד.....	תפז
מלאכת לש.....	תפח
מלאכת אופה.....	תצ

זורע

(א) איתא בשו"ע בסימן של"ו סעיף ד' בשם תשובות רא"ם סימן קצ"ז שמותר להשליך זרעים לתרנגולים באופן שיודע שיאכלו אותם תוך יום או יומים ע"כ.

וצריך לומר שגם אם ישאירו כמה זרעים באדמה והתרנגולים לא יאכלו אותם, אין עוברים איסור לפי שאין זה פסיק רישא, וגם לא נחא ליה, א"כ גם אם נשארו כמה זרעים ונקלטו, לא עבר באיסור זריעה.

והנה יעויין ברש"ש בשבת דף על גבי ע"ב שכתב שאיסור זורע הוא רק באופן שנקלט באדמה, אבל אם זרע ומאיזו סיבה הזרע יצא מהאדמה, אינו חייב על פעולת הזריעה, כיון שאיסור זורע הוא שהזרע יקלט באדמה. ונראה שגם לרש"ש שהחוב הוא על קליטת הזרעים באדמה, אין לפטור אחד שזרע בשבת, ולאחר כמה חודשים ראה שאינו השריש כלל, שהרי מבואר בגמרא שלאחר ג' ימים הזרע נקלט באדמה, וא"כ יכול להיות שהזרע התחיל להתפתח ולאחר מכן התקלקל, ולכן חייב על זה, וכל מה שמחדש הרש"ש זה רק כשהוציא את הזרע תוך ג' ימים, שבודאי לא התחיל להשריש שאינו חייב.

אולם יעויין במנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת זורע וכן במצוה צר"ח שכתב שעל עצם הנחת הזרעים בקרקע חייבים אף שהוציאם מיד לאחר השבת ועדיין הם לא נקלטו באדמה, ויתירה מזו אפילו שהניחם על דעת להוציאם חייב עליהם, לפי שהניחם במקום שיכולים לצמוח, והחוב הוא על עצם הנחת הזרעים במקום שיכולים לצמוח.

ולכאורה דברי המנחת חינוך צ"ב, שהרי השו"ע בסימן של"ו סעיף ד' כתב שמותר להשליך זרעים לתרנגולים ליום או ליומיים, ולכאורה לפי דברי המנחת חינוך מדוע מותר להשליך להם, והלא בעצם הנחת הזרעים עובר באיסור זורע, ואפילו שבדעתו לסלקם מהקרקע עובר איסור, אם כן מדוע מותר להשליך לתרנגולים הלא זה נידון כזורע על דעת להוציא את הזרעים שחייב.

וצריך לומר שגם לפי המנחת חינוך אם יניח זרעים באדמה ותוך כדי שמניחם מוציאם, אינו עובר איסור, לפי שבמעשה אחד הניח והוציא, נמצא שאין כאן כלל מעשה של זריעה, והרי זה נידון כלא הניחם באדמה כלל. ואולי אפשר לומר שיש הבדל בין אם מניחם בידו על דעת להוציאם מיד לאחר השבת, לבין אם מניחם לתרנגולים, שאם מניחם בידו על דעת להוציאם, נמצא שבהנחת את הזרעים נגמר מעשה הזריעה, ולאחר מכן יש מעשה חדש של הוצאה, ולכן סובר המנחת חינוך שעל מעשה הזריעה חייב, מה שאין כן כשמניחם לתרנגולים, כיון שבודאי הם יאכלו את הזרעים, הרי זה נידון כמעשה אחד של הנחת הזרעים והוצאתם, ואפילו שיאכלו את הזרעים רק לאחר כמה שעות, הרי זה נידון כמעשה אחד של הוצאה. **וביאור הדברים:** דאדם יש לו דעה ויכול להתחרט ולבסוף לא להוציא את הזרעים, אם כן גם כשיש לו מחשבה בשעת הזריעה להוציא את הזרעים, זה נידון כמעשה זריעה גמור, ולאחר מכן יש מעשה חדש של הוצאת הזרעים, אבל כשמפזר לתרנגולים, בהיות שאין להם דעת, ופיזור על דעתם, הרי זה נידון כאילו פיזר ובאותו מעשה סילק את הזרעים, ולכן מסתבר שגם המנחת חינוך שמחייב על מעשה זריעה, מודה שמותר להשליך לתרנגולים זרעים ליום או יומים.

אלא שלפי זה יוצא שאין להניח זרעונים לתרנגולים בגינה באופן שאינם יכולים לאכול את הזרעונים כגון שהם כלואים בלול, ולאחר שהניח להם בגינה פותח להם את הלול שיוכלו לצאת ולאכול, והעושה כן עובר באיסור זורע, לפי שכשהניח להם את הזרעונים הם עדיין לא היו במצב שיכולים לאכול, אם כן הרי זה כמו שהניח סתם בשדה, ולאחר מכן הוציא אותם, דמה לי אם מוציא בידו, או שהוציא על ידי תרנגולים, ולכן עבר באיסור זורע, וכל מה שמותר לזרוק לתרנגולים זה רק כשזורק להם בנוכחותם שזה נידון כאילו עשה מעשה אחד של זריעה והוצאה מיד, ולא של זריעה ולאחר מכן הוצאה.

ולפ"ז יוצא מה שמבואר בשו"ע בסימן של"ו סעיף ד' שמותר לזרוק זרעונים לתרנגולים ליום או יומים, זה רק כשזורק להם בנוכחותם, אבל אם מניח להם זרעונים בזמן שהם כלואים בלול, ורק אחר כך פותח להם את הלול ומוציאם לגינה, מסתבר שעובר בזה על איסור זורע.

אולם אפ"ל שגם אם יזרוק לתרנגולים שלא בנוכחותם אינו עובר באיסור זורע מפני שמטרתו להאכיל את התרנגולים וא"כ לא עשה מעשה זריעה אלא מעשה של האכלת תרנגולים.

ועוד אפשר ליישב שמקום שתרנגולים מצויים זה כמו קרקע שאינה ראויה לזריעה, ובקרקע שאינה ראויה לזריעה גם המנחת חינוך מודה שלא עוברים איסור, ועל כן אין נפק"מ אם זרק בנוכחות התרנגולים או לא, דאם היא קרקע שרגילים להסתובב שם תרנגולים דינה כקרקע שאינה ראויה לזריעה.

(ב) יש לדון האם אפשר לעשות סוכה על גבי גינה או לא.

איתא בשו"ע סימן של"ו סעיף ג' בשם הסמ"ג והסמ"ק וסה"ת שאין ליטול ידים בגינה שלו בשבת, לפי שהוא משקה את הגינה, ואף על פי שאינו מכווין לכך, בכל זאת בהיות שזה פסיק רישא וניחא ליה, חייב. וכתב שם הרמ"א ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגינה אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים ע"כ.

ולפ"ז יש ליזהר שלא לעשות סוכה על גבי גינה, אם לא שמניח שטיח או דבר אחר בקרקעית הסוכה, מחשש שמא ישפך משקה, וישקה את הגינה.

אלא שיעויין בהגהות מימוניות בהלכות שבת פרק ז' שכתב בשם תשובות רא"ם סימן רצ"ז שמותר להשליך בשבת זרעים במקום שבני אדם דורסים שם, שאין חשש שמא הזרעים יקלטו באדמה.

א"כ לפי זה צריך לומר שיש הבדל באיזו גינה עושה את הסוכה, שאם עושה את הסוכה על גבי דשא, צריך להניח דבר מה בקרקעית הסוכה, כיון שבודאי אם יפול שם מים הם יצמיחו את הדשא, אבל אם עושה את הסוכה על גבי אדמה קשה שכל השנה לא צומח שם צמחים, אין צריך להניח דבר מה בקרקעית הסוכה, כיון שגם אם יפול שם מים, אין חשש שמא יצמיחו שם צמחים.

אלא שיעויין בכף החיים סימן של"ו ס"ק ל"ד שכתב בשם ספר כלכלת שבת שיש עוד טעם לאסור לאכול בגינה אפילו שלא משתמש שם עם מים, כיון שיש חשש שמא יזרוק שם זרעים והם יקלטו באדמה.

ולפי זה נראה שגם אם עושה את הסוכה על גבי אדמה קשה שכל השנה לא צומח שם צמחים, אף על פי כן צריך להניח דבר מה בקרקעית הסוכה, כיון שיש חשש שמא יזרוק גרעיני פירות ויצמחו שם.

אלא שלאחר העיון נראה שכל דברי הכלכלת שבת זה רק כשאוכל בגינה עם דשא וצמחים שהגינה ראויה להצמיח שם, ולכן סובר שגם כשסועד בלי מים יש חשש שמא יזרוק שם גרעיני פירות ויקלטו באדמה, אבל כשעושה סוכה על גבי אדמה קשה בלי צמחים, וכל הזמן דורכים שם בני אדם אין כל חשש וכפי שהתבאר לעיל בשם הגהות מימוניות שאפשר לזרוק זרעים במקום שבני אדם דורכים שם ואין חשש שמא יצמח שם.

העולה מהאמור: שהעושה סוכה על גבי דשא צריך להניח שטיח בקרקעית הסוכה, כדי שלא יפלו מים על הגינה ויעבור באיסור משקה, אך אם הסוכה נמצאת על גבי אדמה קשה שלא צומח שם כל השנה, אין צריך להניח דבר מה בקרקעית הגינה, כיון שגם אם ישפכו שם מים, לא יצמח שם כלום, וכמו כן גם אם יזרוק גרעיני פירות אין חשש שיצמחו שם.

(ג) איתא בשבת דף פא ע"ב גופא אמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה, והתולש ממנה בשבת חייב חטאת וכו', היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע. וכתב שם רש"י בד"ה "משום תולש" וז"ל "ולי נראה דהאי חייב לאו דווקא, אלא אסור משום דדמי לתולש, דאי חייב ממש קאמר לצורך, היכי שרי רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח" עכ"ל. והיינו שלא התירו משום כבוד הבריות לעבור על איסור דאורייתא. וכן מבואר שם בתוספות בד"ה "והניחו על גבי יתידות" שסוגיא זו סוברת שהאור לא מפסיק את היניקה בין הצרור לקרקע, ולכן הצרור נחשב עדיין כחלק מהקרקע גם כשמרימו באור, וממילא אין בזה איסור דאורייתא אלא רק דרבנן שדומה לתולש עיי"ש.

והנה יעויין בשו"ע סימן של"ו סעיף ח' שכתב שיש לזהר מלהגביה עציץ שאינו נקוב מעל גבי הקרקע ולהניחו על גבי יתידות, בין שהעציץ עשוי מעץ,

ובין שהעציץ עשוי מחרס. וכתב שם בביאור הלכה שהנכון לבאר דעת את השו"ע כמו שביאר הגר"א, שהשו"ע הסתפק האם לפסוק כשיטת רש"י בגיטין דף ז' ע"ב שחרס גם כשאינו נקוב נידון כנקוב, או כשיטת התוספות שחרס רק אם הוא נקוב נידון כנקוב, אבל עץ גם כשאינו נקוב נידון כנקוב, לכן מספק כתב שבין עציץ של עץ ובין של חרס אין להגביה כשאינו נקוב, לפי שמספק כל אחד נידון כנקוב. ולפי זה יוצא שדעת השו"ע שאם מגביה עציץ שאינו נקוב מהקרקע ומניחו על גבי יתידות אינו עובר באיסור תורה, לפי שגם כשנמצא על גבי היתידות הוא נידון כמחובר לקרקע, ומה שכתב שיש ליזהר מלעשות כן, היינו רק מדרבנן כיון שיש ספק שמא דינו כנקוב והרי הוא מרבה את היניקה, שאם בודאי היה דינו כאינו נקוב, יכול להיות שגם באיסור דרבנן אינו עובר, ורק מחמת הספק כתב שיש ליזהר, אבל באיסור דאורייתא ודאי שאינו עובר וכשיטת רש"י ותוספות הנ"ל.

והנה יעויין בגמרא מועד קטן דף ב' ע"ב שמביאה מחלוקת בין רבה לרב יוסף האם משקה הוא תולדה של זורע או תולדה של חורש. ופסק הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ח הלכה ב' כרב יוסף שמשקה הוא תולדה של זורע ועבר על איסור דאורייתא.

והנה יעויין בכף החיים סימן של"ו ס"ק כ"ט שכתב שאם השדה רוויה באופן שאם יוסיף עוד מים לשדה הזרעים יתקלקלו, אם הוסיף מים בשבת לשדה כזאת, אינו עובר על איסור משקה. ומשמע שאם השדה רוויה, אבל הזרעים לא יתקלקלו על ידי הוספת המים, עובר באיסור תורה כדין משקה שדה.

ולכאורה יש להעיר באופן שמוסיף מים בשדה רוויה והזרעים לא מתקלקלים שעובר על איסור דאורייתא כפי שנתבאר לעיל, מדוע יש בזה איסור דאורייתא הרי הוא רק מרבה את היניקה, ומה זה שונה מעציץ נקוב המונח על גבי יתידות ומניחו בקרקע שעובר רק באיסור דרבנן מפני שרק מרבה את היניקה.

וצריך לומר שיש הבדל בין משקה שדה בשבת לבין הורדת עציץ נקוב מעל גבי יתידות, שמשקה שדה בשבת, לאחר שהמים שהשקה ביום חול התאדו, אזי המים שהשקה בשבת יפעלו בשדה, נמצא שעשה פעולה גמורה של הצמחה

ולא רק ריבה את היניקה, מה שאין כן בעציץ נקוב שמונח על גבי יתידות, אם לא יורידו מהיתידות לעולם יכול לישאר על גבי היתידות ולינוק מהקרקע, נמצא כשהורידו מעל גבי היתידות לא עשה פעולה חדשה בעציץ, אלא רק ריבה את היניקה, וכיון שאין זו פעולה חדשה עובר רק באיסור דרבנן.

(ד) בעוברי באחד משדות התבואה ראיתי כלי רכב גדול שעושה שני חריצים לכל אורך השדה, ומאחוריו עובר כלי רכב אחר שבכל שני חריצים מניח ניילון לאורך השדה, ונתתי ללבי לברר איזה איסור עוברים כשעושה את החריצים, האם באיסור חורש לפי שחריצה זו פעולת חרישה, או באיסור זורע, לפי כל מטרת החריצים לצורך הזריעה כדי שהניילון של הערוגה יתפס טוב באדמה ויועיל לצמיחה.

והנה בפשוטו עובר על איסור חורש, לפי שעושה חריץ באדמה שזו פעולת חרישה כמו שמבואר בגמרא בשבת דף ע"ג ע"ב שהחורץ חריץ חייב משום חורש.

אלא שבגמרא במועד קטן דף ב' ע"ב כתוב "איתמר המנכש ומשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש, ורב יוסף אמר משום זורע. אמר רבה כוותי ידי מסתברא מה דרכו של חורש לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא, אמר רב יוסף כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של זורע לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא". וביארו שם התוספות בד"ה "קא מרפויי ארעא", שעיקר מנכש ומשקה דומה לחורש, ומחשבת הנפש לאו לרפויי ארעא, אם כן רבה סבר שהולכים אחר המציאות שמרפה את הקרקע ולכן חייב משום חורש, ורב יוסף סבר שהולכים אחרי מחשבתו שחפץ להצמיח, ולכן חייב משום תולדה של זורע.

ולכאורה צ"ב לפי ביאור התוספות בדעת רב יוסף שהולכים לפי מחשבתו שרוצה להצמיח ולכן חורץ חיים משום זורע, אם כן בכל חרישה כיון שעוזרת להצמיח וזו מחשבתו ומטרתו, מדוע לא יתחייב גם משום זורע, ומה שונה זורע מחורש הרי בשניהם כוונתו להצמיח.

וצריך לומר שיש הבדל בין השקיה וניכוש לבין שאר מלאכות של חורש, שבכל מלאכות של חורש הוא חפץ בעצם השינוי שנעשה בקרקע לצורך ההצמחה, כגון זיבול ודישון וכיוצא בזה, מה שאין כן בהשקיה כל כוונתו רק שיגיעו המים לצמחים ולא איכפת לו כלל מריפוי הקרקע, אלא שהמים לא יכולים להגיע בלי ריפוי הקרקע וממילא נמצא שנעשה גם ריפוי הקרקע מחמת ההשקיה, ואילו היו המים מגיעים לצמחים בלי ריפוי הקרקע היה גם כן משיג את מטרתו, ולכן סובר רב יוסף שחייב רק משום זורע, וכן במנכש שמוציא את העשבים הרעים, כל מטרתו רק שהעשבים הטובים יצמחו טוב, ולכן אף על פי שעל ידי הניכוש הקרקע גם מתרפה אבל כיון שאין זו מטרתו אינו חייב משום חורש אלא רק משום זורע, אבל בשאר מלאכות של חורש שצריך את עצם ריפוי הקרקע חייב משום חורש. אבל רבה סובר שמשקה כיון שהאדמה חייבת להתרפות כדי שיגיעו המים לצמחים נמצא שהוא צריך גם את הריפוי, ואף על פי שאינו עוזר להצמחה כמו מזבל ומדשן שעושים שינוי בעצם הקרקע ומועילים להצמחה, מכל מקום כיון שנעשה ריפוי המועיל לו חייב משום חורש, ולא אכפת לנו שהיה משיג את מטרתו גם אם האדמה לא היתה רפויה. וכן במנכש את העשבים הרעים אף על פי שהמטרה היא כדי שהעשבים הטובים יצמחו טוב, מכל מקום כיון שעל ידי פעולה זו הקרקע מתרפית חייב משום חורש.

א"כ לפי זה יש לומר שהוא הדין בנידון כאן לגבי חריצים שעושים כדי שהניילון יתפס טוב, שיהא בזה מחלוקת בין רבה ורב יוסף, שלפי רבה יהא חייב משום חורש משום שחייבים לעשות את החריצים כדי שהניילון יתפס טוב באדמה וזו פעולת חרישה, ולפי רב יוסף אף שחייבים לעשות את החריצים, אבל כיון שאין זו מטרה בפני עצמה לרפות את הקרקע, אלא כל המטרה שהניילון יתפס טוב ויועיל לזרעים, והנחת הניילון זו פעולה של זריעה מפני ששומר על הצמחים, אם כן מסתבר שגם על החריצים יעבור משום זורע ולא משום חורש. ויעויין ברמב"ם בהלכות שבת פרק ד' שפסק כרב יוסף שמשקה חייב משום זורע, הרי שסובר שלא אכפת לן מה שהקרקע מתרפית, אלא היות שכל סיבת הריפוי אינו צורך עצמי אלא לצורך הזריעה, עובר באיסור זורע.

העולה מהאמור: העושה חריצים בגינה כדי שהניילון ייתפס טוב בחריצים, עובר משום איסור זורע, ולא משום איסור חורש, ואם חרץ חריצים וגם שם את הניילון, כשיבנה ביהמ"ק בב"א יצטרך להביא חטאת אחד מפני שעשה כמה פעולות של זריעה.

(ה) א. האם מותר בשבת לסגור את הדלת של הגינה כדי שילדים לא יכנסו לגינה ויזיקו את הצמחיה, או לא.

ב. יש לדון האם מותר לאדם בשבת לעמוד בגינתו בתור דחליל {בובה כצורת אדם} כדי שציפורים ועורבים לא יזיקו לו את תבואתו, או לא.

בפשוטו ההגדרה של זורע הוא כל פעולה שעוזרת לצמח לגדול, כגון השקיה, גזימת אילנות לצורך הצמחתן, וכפי המבואר בגמרא בשבת דף ע"ג ע"ב, ואם כן מניעת היזק אינה קשורה למלאכת זריעה כלל, ואולי יהא אפשר לסגור דלת גינה בשבת, או לעמוד בתור דחליל בגינה. **אלא** שיעויין בירושלמי שבת דף מ"ז ע"א שכתב שהמזהם את האילן עובר משום איסור זורע, ופירש שם הקרבן העדה באחד הפירושים, שמזהם היינו שלוקח משחה מזוהמת ומורח אותה על העץ כדי שתולעים לא יעלו ויזיקו את האילן. נמצא מבואר שהגדרת זורע הוא לא רק פעולות שהן להצמחת האילן, אלא גם מניעת היזק מהצומח, ולפי זה בפשוטו אין לעשות כל פעולה שתמנע היזק מהצומח וכגון לסגור את הדלת של הגינה כדי שלא יכנסו ילדים, או לעמוד בתור דחליל בגינה כדי להבריח ציפורים ועורבים שמזיקים את התבואה וכיוצא בזה.

ואין לומר שמזהם את האילן זו פעולה בגוף האילן ולכן אסור, ואילו מניעת היזק אינה פעולה בגוף האילן ולכן יהא מותר, שהרי בירושלמי שם מבואר שהעושה בתים לאילנות עובר משום זורע, ובתים זה לא צמוד לאילן, הרי שעל כל מניעת היזק עובר באיסור זורע, ולא דוקא כשהמניעה היא בגוף לאילן.

ועוד, שהרי מה שמבואר בירושלמי שהמזהם עובר משום איסור זורע, ופירש הקרבן העדה שמורח משחה על האילן, והוא הדין כשמרסס את הפירות, מסתבר שזה לא דוקא כשמורח את המשחה ממש על גוף האילן, או שמרסס

ממש על הפירות והאילן, אלא הוא הדין אם מרסס מסביב לאילן עובר באיסור זורע, ואם כן מה לי שמונע את ההיזק על ידי ריסוס האילן מסביבו ולא עליו, שעובר באיסור זורע, ומה לי שמונע את ההיזק על ידי שסוגר את הדלת או שעומד כמו דחליל, שיהא אסור משום זורע.

וכתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא כל מניעת היזק הוא בכלל דברי הירושלמי שהמזהם עובר באיסור זורע, אלא רק מניעת היזק טבעי, כגון תולעים ושאר חרקים שהם חלק מן האדמה, ומניעת היזק זה עובר משום איסור זורע, אבל היזק שהוא לא טבעי, אין מניעתו בכלל מלאכת זורע.

אלא שעדיין יש להעיר שיהא אסור לאדם לעמוד בגינתו בתור דחליל כדי להבריח ציפורים ועורבים, שהרי ציפורים ועורבים הם היזק טבעי שבאים לגינה של תבואה וכיוצא בזה, ונמצא שמונע היזק טבעי שאסור משום זורע.

אולם לאחר העיון נראה שמותר לעמוד בגינה בתור דחליל, לפי שכל הדין שאסור למנוע היזק טבעי זה רק בדרך שרגילים למנוע אותו, ולכן בהיות שאין רגילות לעמוד בתור דחליל נמצא שמונע את ההיזק הטבעי בדרך שלא רגילים, אם כן מסתבר שאין עובר על זה באיסור זורע, כשעומד בתור דחליל.

אולם מסתבר שלהעמיד דחליל בשבת בגינה יהא אסור משום זורע, מפני שמונע היזק טבעי בדרך שרגילים.

וכתב לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין איסור זורע בהעמדת דחליל משום איסור זורע, לפי שרק מניעת היזק שהוא בגוף האילן עובר באיסור זורע, אבל כשזה לא בגוף האילן לא עובר באיסור זורע.

אולם לאחר מכן כתבתי לו שבירושלמי גופא נאמר שאין צריך למנוע היזק בגוף האילן, שהרי כתב שעל העושה בתים לאילנות עובר משום איסור זורע, וכתב שם הקרבן העדה שהכוונה היא שעושה אוהל כדי למנוע היזק מהאילנות, הרי גם כשעושה את האוהל לא דבוק לאילן חייב משום זורע, מפני שמנע היזק, ואם כן מה לי כשמונע היזק על ידי אוהל ומה לי כשמונע היזק על ידי העמדת דחליל, הרי בשניהם מונע היזק.

וענה לי וז"ל "זה דבר צדדי כמעמיד שומר".

וביאור הדברים: דאיסור זורע הוא מניעת היזק דרך עבודה בשדה, ולהעמיד שומר או דחליל אין זו עבודה של שדה, ולכן באופן זה לא עובר באיסור זורע.

ועולה מהאמור: א. מותר לסגור דלת גינה בשבת כדי שילדים לא יכנסו לגינה, ואין בזה משום איסור זורע. ב. מותר להעמיד בשבת דחליל בגינה כדי להבריח ציפורים ועורבים, ואין בזה משום איסור זורע. ג. מותר לאדם בשבת לעמוד כמו דחליל בגינתו כשרואה שציפורים ועורבים רוצים להזיק לו את תבואתו.

חורש

(א) איתא במשנה שבת דף ע"ג ע"א אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הזורע והחורש וכו', ומקשה הגמרא מדוע התנא שינה והקדים זריעה לחרישה, והלא בתחילה חורשים ולאחר מכן זורעים. ותרצה הגמרא שהתנא קאי על קרקע של ארץ ישראל שהיא קשה, ולכן חורשים גם לאחר הזריעה. ויעויין במנחת חינוך מצוה ל"ב במוסך השבת מלאכת חורש שכתב, שאין הכוונה שהיתה רק חרישה לאחר הזריעה, אלא היתה חרישה לפני הזריעה וגם לאחר הזריעה.

ולכאורה מדוע כשהתנא בא ללמדינו שחורש הוא אב מלאכה מזכיר את החרישה שהיתה בארץ ישראל שהיתה לאחר הזריעה, ולא את החרישה שהיתה במשכן בסממנים שחרשו לפני הזריעה כפי שמובא בגמרא בשבת דף ק"ג ע"א ובירושלמי שהיו חורשים את הקרקע לפני שזרעו את הסממנים.

ונראה שהתנא בכוונה הביא דוגמא של איסור חורש מחרישה שלאחר הזריעה ולא מחרישה שלפני הזריעה, שאם התנא היה מביא חרישה שלפני הזריעה, היו לומדים שההגדרה של חורש היא "הכנת הקרקע לזריעה", וזה אינו, אלא שהתנא בא ללמדינו שההגדרה של חורש היא "שיפור הקרקע לצורך הצמחה", ואין הבדל בין אם מכין את הקרקע לפני הזריעה, או שמכין את הקרקע בזמן שישנם כבר עצים גדולים, אלא "כל שמכשיר את הקרקע לצורך הצמחה" חייב משום חורש.

(ב) איתא ברמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה א' שהמנכש באילנות חייב משום חורש, ויעויין בפירוש המשניות להרמב"ם בשבת דף ק"ג שכתב פירוש למנכש, שעושה גומות קטנות מסביב לאילנות, ולכן חייב משום חורש.

וצ"ב מדוע מנכש באילנות הוא תולדה של חורש, ולא אב של חורש, הרי עושה גומא, ומה שונה מכל עשיית גומא שעובר באב של חורש.

(ג) איתא ברמב"ם בהלכות שבת פרק ח' הלכה א' וז"ל "החורש כל שהוא, והמנכש בעיקרי האילנות, והמקרסם את העשבים, והמזרד חייב משום חורש עכ"ל. ומפרש רש"י במועד קטן בדף ב' ע"ב שמנכש היינו שתולש את העשבים הרעים כדי שהטובים יצמחו טוב.

ויעויין במגיד משנה ובכסף משנה ובלחם משנה שכתבו שהרמב"ם שם בהלכה ב' סובר כרב יוסף שמנכש ומשקה חייב משום זורע.

ולכאורה צ"ב מה ההבדל בין מקרסם את העשבים שחייב משום חורש, לבין מנכש שמוציא את העשבים הרעים, שחייב משום זורע.

וצריך לומר שהמקרסם בעשבים, אינו תולש את העשבים כדי ששאר עשבים שנמצאים שם יגדלו יותר טוב, אלא מיירי שתולש את העשבים כדי להכשיר את הקרקע לזריעה, ויכול להיות שתולש אפילו עשבים טובים, וראיה לכך שהרי הרמב"ם לא כתב שמקרסם את העשבים הרעים אלא כתב מקרסם בעשבים, ומשמע שמקרסם גם עשבים טובים. ולכן עובר על איסור חורש משום שמכשיר את הקרקע לזריעה, מה שאין כן מנכש שכוונתו כדי שיצמחו הצמחים טוב יותר לכן חייב משום זורע.

(ד) א. איתא בגמרא מועד קטן דף ב' ע"ב איתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע, ובביאור מחלוקתם כתבו שם התוספות בד"ה "קא מרפויי ארעא" שרבה סובר שכיון שבפעולה זו מרפה את הקרקע חייב משום חורש, ורב יוסף סובר שאף שמרפה את הקרקע אבל כיון שמחשבת הנפש שלו לא לריפויי ארעא אלא לתועלת של הצומח לכן חייב משום זורע ולא משום חורש.

ולכאורה לפי רב יוסף יש להעיר כיצד שייך תולדות לחורש, והלא בכל התולדות נימא שמחשבת הנפש למטרת הצומח, כגון מסקל, מזבל, מדשן, שפועל בקרקע ומטרתו היא לצומח, ובשלמא לגבי האב מלאכה של חורש כגון חופר או חורץ חריץ, אפשר לומר שזו צורת המלאכה שהיתה במשכן, ועל כן לא שייך לומר שמחשבת הנפש לצומח, אבל התולדות שאינם בצורת המלאכה שהיתה במשכן אלא רק את התוכן של המלאכה, נאמר שכיון שמחשבת הנפש היא שמטרתו לצומח ותיד יהא חייב משום זורע, וכמו משקה שנתבאר לעיל שמחשבת הנפש על הצומח ולכן חייב משום זורע.

וצריך לומר שתולדות של חורש לפי רב יוסף שייך רק בקרקע שאינה זרועה כלל, שבאופן זה לא שייך שמחשבתו על הצומח כיון שעדיין אין צמחים שם, וממילא כשהוא מסקל ודאי מחשבתו ומטרתו היא להשביח את הקרקע ולכן יהא חייב משום חורש ולא משום זורע.

אלא שלפי זה העיר בני ר' דניאל נ"י שיצא דבר פלא, שהאב של מלאכת חורש שייך גם בקרקע זרועה, וגם בקרקע שאינה זרועה, ותולדה של חורש לא שייך אלא בקרקע שאינה זרועה, דבקרקע זרועה עובר משום זורע.

ועוד יוצא שלפי רב יוסף פעם המסקל עובר משום זורע, ופעם משום חורש, שאם יש צמחים עובר משום זורע, דמחשבת הנפש על הצומח, אבל אם אין צמחים והיא קרקע שאינה זרועה, עובר משום חורש.

ולכאורה יש סיוע לכך, דהנה יעויין ברמב"ם בהלכות שבת בפרק ח' הלכה ב' שכתב שהמשקה מים בשבת עובר משום זורע כדברי רב יוסף במועד קטן שם, וכתב האור זרוע שלדבריו יהיה מותר לשפוך מים במקום שאין צמחים, והובאו דבריו בשער הציון בסימן של"ו ס"ק י"ח.

ולכאורה יש להעיר מדוע יהיה מותר לשפוך מים במקום שאין צמחים, והלא מרפה את הקרקע, ושיעבור באיסור חורש.

וצריך לומר שהאור זרוע הבין ברמב"ם שההגדרה של מלאכת חורש הוא כל שמרפה את הקרקע על מנת לזרוע בה, אבל אם מרפה סתם קרקע שאינה עומדת לזריעה, אזי אפילו שבמציאות הכין אותה לזריעה, אינו עובר איסור כלל. ולפי זה יוצא שהאור זרוע שכתב בדעת הרמב"ם שאפשר לשפוך מים על שדה שאינה זרועה, כוונתו על שדה שאינה עומדת לזריעה כלל, אבל אם עומדת לזריעה ושפך בה מים עובר על איסור חורש.

ולפי זה יוצא שתולדות של חורש שייכים רק בקרקע שאין בה צמחים אך עומדת לזריעה, שבזה ודאי כוונתו להשביח את הקרקע בשביל הזריעה בעתיד, אבל אם אינה עומדת לזריעה כלל אין בה איסור חורש כלל, ואם כבר יש בה צמחים עובר משום זורע כיון שכוונתו להשביח את הצמחים. ולכן אם מסקל בקרקע שיש צמחים עובר משום זורע, ואם מסקל בקרקע שאין צמחים אך בדעתו לזרוע בה עובר משום חורש, ואם מסקל בקרקע שאינו חפץ לזרוע בה, לא עובר איסור כלל.

אולם לפי החזו"א שפליג על האור זרוע, וסובר שכשאין צמחים רב יוסף מודה שעובר בחורש אפ"ל שתולדות של חורש זה גם בקרקע שאין עומדת לזריעה כלל, ז"א שאם מסקל במקום שיש צמחים עובר משום זורע, אך אם מסקל במקום שאין צמחים עובר משום חורש ואפילו שאין בדעתו לזרוע בזה השדה.

וכל מהלך הנ"ל הוא גם לפי אב"י שסובר שעל משקה חייב שתיים משום זורע ומשום חורש, ולכאורה יש להעיר כיצד שייך תולדות של חורש והלא בכל תולדה שיעבור גם משום חורש וגם משום זורע, וצ"ל בקרקע שאינה זרועה, שאז הוא לא עובר משום זורע אלא רק משום חורש, וההמשך לפי אב"י הוא כמו שהמשכנו לעייל בדעת רב יוסף.

ולפ"ז עולה שנחלקו האור זרוע והחזו"א בדעת הרמב"ם מתי שייך תולדות של חורש, לפי האור זרוע רק בקרקע שאין בה צמחים אך עומדת לזריעה, ולפי החזו"א גם בקרקע שאינה עומדת לזריעה, ולכו"ע בקרקע שיש בה צמחים עובר רק משום זורע ולא משום חורש, משום שמחשבת הנפש על הצמחים וכמו שפירשו תוס'.

ולפי האור זרוע, יוצא שפעמים מסקל עובר משום זורע, ופעמים משום חורש, ופעמים שאינו עובר כלל, אם הקרקע זרוע עובר משום זורע, ואם הקרקע אינה זרועה אלא עומדת לזריעה עובר משום חורש, ואם אינה עומדת לזריעה כלל אינו עובר גם משום חורש.

ב]. גמרא שבת דף ק"ג ע"א ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדים אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלא פי הגדי אם להיסק כדי לבשל ביצה קלה, אם לייפות את הקרקע כל שהן, ופריך עליה אטו כולהו לא ליפות את הקרקע נינהו, ומשני עליה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו באגם שנו, אביי אמר אפילו תימא בשדה דלאו אגם וכגון דלא קמיכוין ע"כ.

ולכאורה יש להעיר מדוע רב יוסף מיישב שמדובר באגם ששם לא שייך ייפוי, והלא אפשר להעמיד גם בגינה ששייך בה ייפוי ואף על פי כן לא יהא חייב משום חורש כיון שמחשבת הנפש שלו היא לקצירה בשביל אכילה ולא בשביל ייפוי הקרקע, ויהא חייב רק משום קוצר ולא משום חורש כיון שמדין חורש לא קצר כשיעור ובחצי שיעור אינו חייב משום חורש.

וצריך לומר שכשבקרקע נעשות שתי פעולות כמו השקיה וניכוש, שהקרקע גם נרפית, וגם המים הולכים לצומח, ע"כ אמרינן שפעולתו היא זריעה משום שמחשבת הנפש על הזורע, אך באגם מצד הקרקע נעשית רק פעולה אחת וזה חרישה, ועל כן הגמרא שואלת שאה"נ לא עבר על איסור קוצר משום שלא קצר כשיעור, אבל שיעבור על מלאכת חרישה, משום שסכ"ס יש כאן מציאות של חרישה.

ולפ"ז שפיר מדוע לפי רב יוסף אמרינן פסיק רישא כגון בגורר אדם מטה כסא וספסל ונוצר חריץ, ולכאורה נימא מחשבת הנפש היא להעביר את הספסל ממקום למקום, ומדוע לפי רב יוסף אמרינן פסיק רישא, והוא משום שמצד הקרקע נעשית מלאכת חרישה ותו לא, א"כ בכה"ג לא אמרינן מחשבת הנפש על העברת הספסל.

קוצר

(א) יש לדון - א. אודות פרחים ושושנים שבערב שבת היו בתוך אגרטל שיש בו מים, ובשבת יצאו מהמים, האם מותר להחזירם לתוך האגרטל, או שיש בזה משום איסור זורע, וכן מה הדין להוציאם לכתחילה מהמים, האם מותר או שיש בזה משום איסור קוצר.

ב. פרחים ושושנים האם מותר לתת אותם במים בשבת אפילו שלא היו מערב שבת במים או לא.

ג. מה הדין בשכח והוציא לולב מהמים בשבת האם מותר להחזירו למים או לא.

א. איתא ברמ"א בסימן של"ו סעיף י"א בשם המהרי"ל וז"ל "ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים עכ"ל.

וכתב המשנה ברורה בס"ק נ"ד שרק אם היו כבר מערב שבת בתוך מים ויצאו בשבת מותר להחזירם למים, אבל אם לא היו בתוך מים ורוצה להכניסם בשבת לתוך מים אסור, וכתב בשער הציון בס"ק מ"ח שיש מתירים להכניס למים בשבת גם אם לא היו עדיין במים מערב שבת, ויש לסמוך על שיטות אלו רק אם שכח להכניסם למים בערב שבת. וכל זה בענפים שאין בהם פרחים שנפתחים, אבל אם יש פרחים שנפתחים אסור בכל ענין להכניסם למים ואפילו אם היו כבר מערב שבת במים ויצאו בשבת גם כן אסור להחזירם ויש בזה איסור זורע מדרבנן אפילו שאינם בקרקע אלא באגרטל.

ומקור הדין שמותר להחזיר בשבת למים ענפים שאין בהם פרחים נפתחים, מהמשנה בסוכה פ"ג משנה ט"ו "מקבלת אישה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת", דהיינו שיכולה לאשה לקבל מבעלה או מבנה את הלולב עם ההדסים והערבות ולהחזירם למים בשבת לאותם מים שהיו בהם כבר מערב שבת, ואין בזה משום איסור זורע, וכן כשהוציאו את הלולב מהמים לא עברו

באיסור קוצר. וטעם הדבר - משום שמטרת הנחת הלולב במים היא רק כדי לשמור על טריותם של ההדסים והערבות ולא כדי שישרישו, ולכן אין בזה לא משום איסור קוצר ולא משום איסור זורע.

ב. כתב המשנה ברורה בסימן תרנ"ד סק"ג בשם האורחות חיים שאם אדם נטל בשוגג את הלולב בשבת מהמים, אסור לו להחזירו למים משום איסור מוקצה. וכתב שם בשער הציון באות ג' בשם הפמ"ג שמקשה על האורחות חיים מדוע אסור להחזיר למים והלא דעת המגן אברהם בסימן ש"ח שאם נטל מוקצה בשוגג יכול להניחו בכל מקום שירצה, ואם כן אף שנטל את הלולב באיסור יהא מותר לו להחזירו למים. ומביא בשער הציון בשם הביכורי יעקב שמיישב שבהיות שהלולב הוא מוקצה והוא הונח בתוך המים, אם כן גם המים נהפכו להיות מוקצה מדין בסיס, וכשיחזיר את הלולב למים הרי ישכשך את המים ושיכשוך המים זהו טילטולם, ואסור לטלטל את המים שהם מוקצים בשבת.

ולכאורה צ"ב קושיית הפמ"ג על המג"א, הרי המגן אברהם מדבר רק בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה מחמת גופו, ולולב דינו כמוקצה מחמת גופו כפי שכתב הרמ"א בסימן תרנ"ח סעיף ב', ובזה גם המגן אברהם ודאי שלא התיר לטלטל מוקצה מחמת גופו להיכן שירצה.

וכן על תירוץ הביכורי יעקב יש להעיר, שאף ששיכשוך המים הרי זהו טילטולם, אבל זה טלטול מן הצד, ובטלטול מן הצד אין איסור אף שהמוקצה זו וכפי שכתב המשנה ברורה בסימן ש"ח ס"ק י"ט בשם הפמ"ג שמותר להניח דבר היתר על מוקצה בשבת, ואפילו שבשעה שלוקח את ההיתר המוקצה מתנדנד, כיון שזה טלטול מן הצד שמותר.

העולה לדינא:

פרחים ושושנים שעדיין לא נפתחו כל צורכם שהיו מערב שבת באגרטל שיש בו מים, ובשבת יצאו בטעות מן המים, אסור להחזירם בשבת לאגרטל שיש בו מים, משום איסור זורע, ואיסור זה הוא מדרבנן.

ענפים שאין בהם פרחים שיכולים להפתח, שהיו מערב שבת באגרטל שיש בו מים ויצאו מן המים בשבת, מותר להחזירם לתוך המים בשבת, וכן מותר לכתחילה להוציאם מהמים ואין בזה לא משום איסור זורע ולא משום קוצר.

ענפים שאין בהם פרחים שיכולים להפתח, ולא היו מערב שבת בתוך מים, לכתחילה אין ליתנם בתוך מים בשבת, ואם שכח ליתנם מערב שבת במים יש להקל וליתנם במים בשבת מאחר ואין בזה איסור דאורייתא כיון שאין בהם פרחים נפתחים. אבל אם יש בהם פרחים שיכולים להפתח אסור בכל ענין ליתנם במים בשבת.

הדסים ושאר מיני בשמים שהיו באגרטל בערב שבת, ע"מ שיריחו בהם בבית הכנסת בליל שבת כנהוג בכמה בתי כנסיות, מותר לכתחילה להוציא מהאגרטל גבעול של הדס ולהריח בו, וכן מותר להחזירו למים, משום שכל מטרת הנחתם במים הוא כדי לשמור על טריותם, וגם אין בהם חשש מוקצה מפני שהם מיוחדים לכך להריח בהם ולטלטלם בשבת.

הדסים המיוחדים למצות ארבעת המינים שהם מוקצה, ורוצה לאוגדם בלולב במוצאי שבת {בשנה שיו"ט הראשון של סוכות יוצא בשבת}, ושכח בערב שבת להכניסם לתוך מים, אסור להכניסם בשבת למים, ואפילו שכוונתו רק לשומרם בטירותם ולא בשביל שיצמחו, כיון שהם מוקצה. וכן אם היו הדסים הללו מערב שבת במים, ובשבת יצאו מן המים, אסור להחזירם למים מפני שהם מוקצה.

אגרטל שיש בו שושנים ופרחים שכבר נפתחו, והם אינם מוקצה, כגון שמניחם על שולחן שבת ודעתו לטלטלם ממקומם בשבת, אם יצאו בשבת מהמים מותר להחזירם למים, אבל אם הם מוקצה, כגון באופן שהניחם על אדן החלון ויודע שבמשך השבת לא יצטרך להזיזם, הרי הם מוקצה, ואם יצא מהם שושנה אחת וכדומה, אסור להחזירה למים בשבת, משום איסור מוקצה. {על פי מה שכתב החזו"א אורח חיים סימן מ"א ס"ק ט"ז, ובסימן מ"ג ס"ק י"ז שכל דבר שקובע לו מקום דינו כמוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו}.

מעמר

(א) איתא בשו"ע סימן ש"מ סעיף י' וז"ל "המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד ה"ז תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה" עכ"ל. **ולכאורה** יש להבין מדוע המדבק תאנים עובר בתולדת מעמר, והלא הוא מעמר שלא במקום גידול.

וצריך לומר שישנם שני שלבים במלאכת עימור של תאנים - א. אסיפת התאנים. ב. הדבקת התאנים אחד לשני, או השחלת חוט ביניהם. ושלב זה של הדבקה או השחלת חוט היו רגילים לעשות בין בבית ובין בשדה, ולכן זה ממש דומה למה שהיה במשכן שהיו אוספים את הסממנים לאחר קצירתם.

אלא שעדיין יש להעיר מדוע המדבק תאנים או המשחיל בהם חוט הרי זה תולדה, והלא כך רגילים לעמר את התאנים, ורגילים לעשות כן גם בבית, ואם כן שיהא דינו כמו אב של מעמר.

וכמו שאף אחד לא יאמר שאם יאספו אתרוגים לארגז וכל אתרוג יהא בפני עצמו שאין זה מלאכת מעמר לפי שאתרוג לא נוגע בשני, ובודאי שזה נקרא מלאכת עימור באתרוגים, א"כ אם רגילים להדביק את התאנים בבית, א"כ זה מלאכת העימור של התאנים, וא"כ מדוע שהדבקתם לא יהא אב מלאכה.

וצריך לומר שמלאכת עימור היא מלאכה גרועה קצת, שהרי אינה כשאר המלאכות שמשנות דבר מה בחפץ, כמו בורר או מבשל שפועל במאכל עצמו, אלא רק מקבץ אחד לשני. ולכן לומדים ממלאכה זו רק מה שהיה בדיוק במשכן, ובהיות שבמשכן עימרו בשדה, ממילא האב מלאכה הוא רק בשדה, ולכן המדבק תאנים זה רק תולדה ואפילו שרגילים לעשות כן בבית, וזה אחד משלבי העימור של התאנה.

(ב) שאלה: פירות שהתפזרו בבית, האם יש דרך לאוספם, או שיש בזה איסור מעמר.

תשובה השו"ע בסימן של"ה סעיף ה' כתב וז"ל נתפזרו לו פירות בחצר אחד

הנה ואחד הנה מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה עכ"ל.

ויש לדון האם כשהשו"ע כתב חצר, זה בדווקא חצר, או שגם אם התפזר בבית הדין הוא שאסור לאסוף את הפירות. ועוד יש לדון כשהשו"ע כתב שלא יתן לתוך הסל וקופה, האם זה בדווקא סל או קופה, או שכל אסיפה אסורה גם על גבי שיש או בבגדו וחקיקו.

ושני ספיקות הנ"ל הם מחלוקת בראשונים. דאיתא בשבת בדף קמ"ג ע"ב ת"ר נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול עכ"ל.

וכתבו שם תוד"ה מלקט וז"ל נראה דל"ג ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה משמע שהנך דווקא אסירי משום עובדא דחול אבל לתוך כסותו שרי, וכן כתב הרא"ש בפרק חבית סימן א' שלא גרסינן ואוכל ומותר לתת לתוך חיקו או כסותו.

ומבואר בתוס' והרא"ש שדרך עימור בשדה הוא דווקא בסל וקופה, ואם יעמר לכסותו או לחיקו אין זה דרך עימור, ולפ"ז יוצא שהוא הדין אם יאסוף את הפירות על הקרקע ולא יניחם בסל וקופה שלא יעבור באיסור מעמר מהתורה.

והנה יעוי' בר"ן [בדף ס ע"א בדפי הרי"ף] שהקשה על האי דינא מהגמ' בשבת דף קמ"ב ע"א שאמרינן כלכלכה מלאה פירות ואבן בתוכה שצריך לזרוק את הפירות ואת האבן ולאחר מכן לאסוף את הפירות וזה בכדי שלא יעבור על איסור טלטול של האבן, ולכאורה כיצד יאסוף את הפירות, והלא אמרינן בדף קמ"ג ע"ב שיש איסור לאסוף פירות משום עובדין דחול של מעמר, ומיישב בשם הרבינו יונה שבדף קמב ע"א מיירי שמשליך את הפירות לארץ באופן שהם לא מתפזרים הנה והנה, ועל כן יכול לאוספם בחזרה, ובדף קמ"ג ע"ב מיירי שהפירות התפזרו הנה והנה ועל כן אין לאוספם, ומבואר ברבינו יונה שאין הבדל בין אם הפירות התפזרו בבית או בחצר, ובכל גוונא אם הם התפזרו הנה והנה אין לאוספם, ואם לא התפזרו אפשר להרימם, מה שהבירייתא בדף

קמ"ג כתבה שהתפזרו בחצר זה לאו דוקא, ומפני שדרכם היה להניח את הפירות בחצר נקטה לשון חצר. וראה באיל משולש על הלכות מעמר שכתב שההגדרה של הנה והנה זה אם בשחיה אחת דהיינו שעומד במקום אחד ויכול להרים את כל הפירות, אין זה נקרא שהתפזרו והנה והנה, אך אם אינו יכול ללקטם בשחיה אחת, הרי זה נקרא שהתפזרו הנה והנה.

וראה שם בר"ן שכתב בשם הרמב"ן שהגמ' בדף קמ"ב ע"א מיירי שהתפזר בבית ועל כן אין איסור של עובדין דחול של מעמר, דעובדין דחול זה כשעושה דומיא דשדה שיש בו איסור מעמר מהתורה, אך הגמ' בדף קמ"ג ע"ב מיירי שהתפזר בחצר במקום שיש בו עפר וצרורות, וזה דומה לשדה, ועל כן בכה"ג יש את העובדין דחול של מלאכת מעמר.

ולפ"ז יוצא שנחלקו ר"י והרמב"ן בפירות שהתפזרו בבית, אם אפשר לאוספם או שיש בזה משום עובדין דחול של מלאכת מעמר, לפי ר"י יש בזה איסור של מלאכת מעמר, ולפי הרמב"ן אין איסור.

והנה יעוי' בשו"ע בסימן של"ה סעיף ה' שכתב וז"ל נתפזרו לו פירות בחצר אחד הנה ואחד הנה מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה עכ"ל, ונראה שמהשו"ע אין ראייה אם סובר כמו רבינו יונה או כמו הרמב"ן, דהוא העתיק את הלשון של הברייתא, ועל כן זה נשאר שיש מחלוקת ראשונים אם בבית אפשר לאסוף פירות שהתפזרו.

אלא שישנה עוד מחלוקת בפירות שהתפזרו הנה והנה כיצד אסור לאוספם, לדעת תוס' והרא"ש הוא רק לתוך סל וקופה מפני שלא גורסים את המילה "ואוכל", ועל כן רק לתוך סל וקופה אסור לתת, אך לתוך בגד וחיק מותר לתת, והוא הדין שמותר לאסוף את הפירות ולניחם על השיש או לקבצם על הרצפה במקום אחד, דכל האיסור הוא רק לקבצם לסל וקופה, אך הגר"א בסימן של"ה כתב שישנם הרבה ראשונים שגורסים מלקט יד על יד ואוכל, ומשמע שרק אם אוכל לא עובר איסור, אבל כל שאוסף בכל צורה שהיא עובר איסור, ועל כן אסור לתת לתוך בגדו או בחיקו, והוא הדין שאסור לקבצם על הרצפה.

וראה בביאור הלכה בסימן של"ה בסעיף ה' בד"ה אחד הנה שבתחילה מביא את הב"י שכתב כתוס' וכרא"ש שלא גורסים "ואוכל" ועל כן אין לאוספם אלא רק לתוך סל וקופה, אך לתוך בגדו וחיכו מותר לאסוף, ולאחר מכן מביא את הביאור הגר"א שכתב בשם הרבה ראשונים שאין לאסוף גם לתוך חיקו ובגדו, ומסיים שאפשר שהב"י חזר בו ומסכים לדברי הגר"א שאסור לאסוף לחיקו או לבגדו, מפני שהשו"ע גרס "ואוכל" ומשמע שרק אם אוכל אין איסור, אבל אם מקבץ בכל מקום עובר איסור של עובדין דחול של מעמר.

ועולה שנחלקו הראשונים אם מותר לאסוף פירות שהתפרו בבית או לא, לדעת ר"י אסור ולדעת הרמב"ן מותר, ומהב"י ומהגר"א משמע שאסור לאסוף גם לתוך חיקו ובגדו, וכמו כן אין לאוספם על הרצפה במקום אחד.

אולם יעוי' באליה רבה בסימן של"ה שמלמד זכות על אותם שזורקים קליות ואגוזים בשמחת תורה והילדים אוספים אותם לתוך סלים וקופות, ומשום שמחת תורה התירו זאת, ומבואר בדבריו תרתי א. שאיסור מעמר הוא גם בבית, ומאידך נקט שהאיסור הוא רק כשאוסף לסל וקופה.

ועולה מהאמור: שאיסור מעמר הוא גם בבית משום עובדין דחול, אך האיסור הוא רק לתוך סל וקופה. מפני שנחלקו הראשונים אם איסור מעמר הוא גם בבית, ועוד נחלקו אם האיסור הוא רק לתוך סל וקופה, או גם לתוך בגדו וכסותו, ועל כן בבית מחמירים, ומאידך מחמירים רק לתוך סל וקופה, אך לתוך בגדו מקילים.

ב] בפשטות כוונת הגמ' במה שאמרה "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" הוא שלא יעבור על עובדין דחול של מלאכת מעמר, אולם הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"א הלכה י"א כתב וז"ל המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר, לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבוא לידי עימור עכ"ל, ומבואר ברמב"ם שאיסור אסיפת הפירות הוא מגזירה שמא יבוא לדבק פירות ששיך לדבק בהם, ועל כן אסרו לאסוף את כל הפירות.

בעצם האי דינא של הרמב"ם שאם מדבק פירות בבית עובר באיסור מעמר אף על פי שלא עושה זאת בשדה ואחד התנאים למלאכת מעמר הוא שיעשה זאת בשדה, הוא משום שהיו רגילים לעמר בשדה, על כן אחד מהתנאים של המלאכה הוא שיאסוף בשדה, על כן תאנים שרגילים לדבק בבית, אזי בית לגבי דיבוק תאנים זה התנאי למלאכה, משום ששם רגילים לעשות זאת, אלא שאה"נ זה תולדה ולא אב כמש"נ לעיל.

ולענין דינא: פירות שהתפזרו בבית אחד הנה ואחד הנה מותר לקבצם על הרצפה במקום אחד, או להניחם על השיש, אך לא יתן לתוך כלים או ארגזים, ולאחר זמן מה יכול לתת לתוך כלים וארגזים, ואם התפזרו במקום של עפר וצורות, אין לאוספם גם לא לתוך בגדו וחיקו.

מלאכת דש

(א) האם מותר לסחוט לימון לתוך כוס תה, ובאיזה אופן מותר לסחוט.

איתא בשו"ע בסימן ש"כ סעיף ו' "מותר לסחוט לימון". ומבאר המשנה ברורה שם בס"ק כ"ב מדוע מותר לסחוט, והלא כיון שרגילין לסחוט לימון בחול, שיהא דינו כמו תותים ורימונים שכיון שרגילים לסוחטם בחול אסור לסוחטם בשבת, וכפי שכתב הרמ"א שם בסעיף א' שכל פירות שרגילים לסוחטן בחול דינם כתותים ורימונים שאין לסוחטן בשבת מדרבנן. אלא אומר המשנה ברורה שאף שרגילים לסחוט לימון בחול זה רק כדי לטבל בו אוכל כגון לשים אותו בסלט וכדומה, אבל לא סוחטים אותו בפני עצמו לצורך משקה ולכן אין דינם כתותים ורימונים אלא כשאר פירות שאין רגילים לסוחטם בחול שמותר לסוחטם בשבת.

אולם יעויין בב"י בסימן ש"כ ובט"ז כאן שהקשו שהיום שרגילים לסחוט לימונים לצורך משקה, מדוע לא יהא לזה דין של תותים ורימונים שאסור מדרבנן לסוחטם.

ומיישבים: א. שהמשקה של תותים ורימונים אפשר לשתותו בפני עצמו, ואילו משקה של לימון אי אפשר לשתותו בפני עצמו, אלא רק עם מים וסוכר, ולכן דינו שונה מתותים ורימונים, ומותר לסוחטו לכתחילה ואין בו איסור אפילו מדרבנן.

ב. שתותים ורימונים סוחטים אותם לכלים בפני עצמן לכן יש להם דין משקה ואסור לסוחטו בשבת, אבל לימון סוחטים אותו לתוך מים ואף פעם הם אינו בפני עצמן ולכן אין לו דין משקה.

ולפ"ז היום שרגילים לסחוט לימונים למשקה בפני עצמו, ומוכרים אותם כך במיכלים גדולים וקטנים, יהא בזה נפקא מינה בין שני התירוצים הנ"ל האם דינו כתותים ורימונים או לא. לפי תירוץ א' כיון שלא שותים אותו בפני עצמו אין לו חשיבות של משקה ומותר לסוחטו בשבת, ואינו דומה לתותים ורימונים ששותים אותם כך ולכן אין לסוחטם בשבת מדרבנן. ולפי תירוץ ב' כיון שכיום עושים מהם משקה לעצמם דינם כתותים ורימונים שגם רגילים לסוחטם למשקה בפני עצמו, ויהא אסור לסחוט לימון בשבת מדרבנן לתוך כלי ריק או לתוך כוס תה, אלא רק לתוך אוכל בלבד.

העולה מהאמור :

א. אסור מדרבנן לסחוט לימון בשבת, אבל מותר לסוחטו על גבי מאכל.

ב. לדעת המשנה ברורה מותר לסחוט לימון על גבי סוכר, ולאחר מכן לתת עליהם מים. ולדעת החזו"א בהיות שכל מטרתו לתת אחר כך מים הרי זה נידון כסוחט לתוך מים ואסור, אלא אם כן יאכל את רוב הסוכר עם הלימון, ואז יהא מותר לתת מים על גבי הסוכר שנשאר.

(ב) יש לדון לבי שלג בשבת באופנים דלהלן: **א.** האם מותר לשבת או לשכב על שלג בשבת. **ב.** באופן שפילסו את השלג בערב שבת מהכביש, האם צריך ללכת בשבת בכביש במקום שאין שלג, או שמותר ללכת גם במקום שיש שלג. **ג.** האם מותר לעלות על ערימת שלג בזמן שכבר כל השלג נמס ונשאר ערימות של שלג.

איתא בשו"ע בסימן ש"כ סעיף י"ג שמותר ללכת על גבי שלג בשבת. וכתב שם המשנה ברורה בס"ק ל"ט שאף על פי שהשלג נימוח וזב על ידי זה אין לחוש כיון שאינו מתכוין לכך. ועוד כתב בשם הט"ז שכיון שאי אפשר ליזהר מלדרוך על השלג לא גזרו על זה חז"ל.

ולכאורה צ"ב לפי הטעם שאינו מתכוין לכך, הרי זה פסיק רישא, ופסיק רישא באינו מתכוין אסור מדרבנן כמו שכתב המשנה ברורה בסימן של"ו ס"ק כ'.

ולפי הט"ז לכאורה יוצא שרק לדברים הכרחיים יהא מותר ללכת על השלג כגון להתפלל וכדומה, אבל ללכת לדברים שאינם הכרחיים כגון ללכת לבקר אורחים, או לשכב על השלג או לשבת עליו יהא אסור בשבת, וכן יהא אסור לעלות על ערימות של שלג בשבת בזמן שהשלג כבר הפשיר ואפשר ללכת במקום שאין שלג.

וכן מבואר בבן איש חי שנה שניה פרשת משפטים סעיף ט"ז שכתב שאין להטיל מים על גבי שלג בשבת ואם כל הארץ מלאה שלג, יכול מותר. הרי שסובר שרק דברים הכרחיים מותר לעשות, ודברים שאינם הכרחיים אסור לעשות.

אולם לאחר העיון אפ"ל שהרי בסעיף יד מביא השו"ע מחלוקת לגבי להטיל מים על שלג, שלדעת המהר"ם דינו ממש כמו ללכת שמותר ומטעמים שנתבארו שם, ולדעת הרא"ש אסור כיון שבזה ודאי השלג נימוח, ולמעשה המ"ב בס"ק מ' מיקל כדעת הט"ז וכתב שאם אפשר ליזהר בלא טורח עדיף, והיינו לחוש לשיטות שאוסרים. אבל בהליכה לכו"ע מותר ולא נחלקו כלל. וא"כ אולי אין ראייה מהבא"ח כיון שהוא דן בדבר שנחלקו בו ולכן יש מקום להחמיר ומיקל רק כשא"א, אבל בהליכה שלכו"ע מותר יתכן שאין חילוק היכן הולך, וגם המ"ב רק בסעיף יד כתב שאם אפשר יש ליזהר אבל לגבי הליכה לא כתב כן, משמע שאין צריך ליזהר בזה כיון של גזרו בהליכה כל הליכה מותרת.

והנה יעויין בספר שולחן שלמה סימן שי"ד סעיף א' אות ד', ובארחות שבת חלק א' פרק ח' אות ל"ט שהביאו את דעתם של רבותינו מרן הגר"ש אלישיב

זצ"ל ועוד פוסקים שסוברים שמותר לשחק בשבת בשלג ואין בזה משום איסור סוחט. ולכאורה יש להעיר שהרי בט"ז מבואר שדבר שאינו הכרחי אין לעשות בשלג בשבת, ורק את דברים הכרחיים התירו.

ואפ"ל שלפי הט"ז רק בדברים שודאי יש מעשה סחיטה כמו הליכה יש להחמיר אבל משחק שלא סוחט את השלג רק מחזיקו ברכותו לא. ועוד אפ"ל שמשחק בשלג לילדים הוא כן הכרחי.

זורה

(א) יש לדון אודות קליפת גרעין של חמניה שנפלה לצלחת מרק, ונופח בפיו כדי להזיזו לצד, ועל ידי זה יכול לאכול להתחיל לאכול את המרק בלי ליתקל בקליפה, האם עבר באיסור זורה כיון שאותו מקום שהזיז משם את הקליפה תוקן, או שכיון שהגרעין נשאר בתוך המרק ובהמשך אכילתו יתקל בו נמצא שלא תוקן המרק.

איתא בירושלמי שבת פרק ז' אמר ר' יודן היה יושב כל היום ובירר צרורות מתוך הכרי פטור, ואם נטל בידו גרוגרת ובירר חייב. ופירש הפני משה שהטעם שפטור בבירר כל היום, מפני שאי אפשר שיברור את כל הכרי ויתקנו, ומה שבירר בודאי שאינו מתוקן. אבל אם נטל בידו שיעור של גרוגרת וברר אותו חייב, כיון שברר כשיעור ותיקנו לגמרי.

ולכאורה יש להעיר מדוע נקט הירושלמי שהפריד את הגרוגרת מהכרי וברר אותה, הרי גם אם ברר כגרוגרת בתוך הכרי ולא הוציא יהא חייב, וכמו שאם בישל חתיכת בשר גדולה ורק כגרוגרת ממנה התבשלה שחייב, מפני שבישל שיעור של גרוגרת, כך נאמר גם בבורר שאם ברר כשיעור גרוגרת בתוך כרי שחייב.

ונראה שהירושלמי הבין שדין ברירה שונה מדין בישול, שבדין ברירה נאמר שהוצאת הפסולת תהיה המטרה לתיקון המאכל, וכל שהמאכל לא תוקן לא עבר איסור כיון שלא השיג את המטרה. ולכן נקט הירושלמי דוקא שנטל

גרוגרת בידו וברר, דהיינו שתיקן את כל הגרוגרת, אבל אם ברר כגרוגרת בתוך הכרי לא חייב כיון שלא תיקן את כל האוכל. ומה שאמרו שרק אם בירר גרוגרת חייב, היינו שזה שיעור המינימום של בורר שקבעו חז"ל, אבל בפחות מזה אפילו שכל אכילתו פחות מגרוגרת וברר את כל אכילתו ותיקנה, אינו חייב חטאת וסקילה, כיון שזה רק חצי שיעור שאסרה תורה, ואינו חייב עד שיעשה שיעור שלם. מה שאין כן בבישול שאין המטרה לבשל את כל המאכל אלא כל שבישל בו כגרוגרת חייב.

נמצא לפי הבנת הירושלמי שהגדרת בורר היא הוצאת הפסולת מהאוכל לתקן את האוכל, יוצא שאם יש לו ערימה של בוטנים בצלחת, ולמעלה ישנם כמה בוטנים מקולקלים, והוא משקע אותם פנימה לתוך הערימה ועל ידי זה יכול לאכול מלמעלה, אם חפץ לאכול רק את הבוטנים שנמצאים למעלה, נמצא שבזה ששיקע את הבוטנים המקולקלים למטה תיקן את מקום אכילתו ועבר על איסור בורר, אבל אם דעתו לאכול את כל הבוטנים, נמצא שלא תיקן את כל אכילתו, שהרי בהמשך אכילתו שוב הוא יתקל בבוטנים המקולקלים, ולכן מסתבר שלא עבר על איסור בורר.

ואם כן לפי זה נראה בקליפה שנפלה למרק ונפח בפיו להזיזה לצד, שאם חפץ לשתות את כל המרק שבצלחת, מסתבר שלא עבר באיסור זורה, שהרי לא תיקן את כל המאכל ובסוף שתייתו יתקל בקליפה, אם כן מה לי אם נתקל בתחילה או בסוף, אבל אם חפץ לשתות רק כמה כפיות מרק, מסתבר שעבר באיסור זורה, כיון שעל ידי זרייתו בפיו תיקן את המרק שחפץ לשתות.

אולם יעויין באגלי טל במלאכת בורר הלכה ב' שכתב שנחלקו הבבלי והירושלמי בהגדרת בורר, שרק לפי הירושלמי הגדרת מלאכת בורר היא הסרת הפסולת על מנת לתקן את האוכל, אבל לפי הבבלי כל שמוציא פסולת מתוך אוכל עובר איסור בורר אף שלא תיקן את המאכל כולו. ואם כן לפי זה עדיין יש לדון לפי הבבלי מה הדין כשמזיז את הפסולת מצד לצד האם יש בזה איסור של בורר או זורה או לא.

והנה יעויין בחזו"א בהלכות שבת סימן נ"ג שמביא את הט"ז בסימן שי"ט שאומר שאם נפל זבוב לתוך מים אסור להוציאו לבדו אלא יוציאו עם קצת מים, ומבאר החזו"א את טעמו משום שהמים שמסביב לזבוב ובין כנפיו נחשבים מעורבים עם הזבוב, ולכן אם מוציאו לבדו נמצא שברר את הזבוב מהמים שמסביבו והר זה בורר פסולת מאוכל שאסור, אבל אם מוציאו עם קצת מים נמצא שהוציא אוכל ופסולת מאוכל שיותר, הרי שהבין שהזבוב אינו מעורב עם כל המים שבכוס אלא רק אם המים שמסביבו ממש וכשמוציא אותו מתקן את המקום שמסביבו, אם כן לפי זה אפשר לומר שהמזיז את פסולת מצד לצד בתוך האוכל הרי הוא עושה איסור כיון שמתקן את המקום שהיה שם, ואם עשה זאת ביד חייב משום בורר, ואם עשה זאת בניפוח הפה חייב משום זורה, ואף על פי שלא תיקן את כל האוכל, מכל מקום כיון שהפסולת מעורבת רק עם האוכל שמסביבה וכשהזיז אותה תיקן את המקום שהיתה בו פסולת הרי זה אסור.

העולה מהאמור : שהמנפח בפיו פסולת שנמצאת בצלחת מרק מצד לצד, לפי הבבלי עובר באיסור זורה, מפני שתיקן את אותו מקום שהפסולת היתה שם .

בורר

(א) האגלי טל במלאכת בורר הלכה ב' כתב שהבורר אוכל מתוך פסולת ביד או בכלי שאינו מיוחד לכך כגון בקנון ותמחוי באופן שאין בדעתו לאכול לאלתר, הרי זה תולדת בורר.

ולכאורה יש להעיר, איך יתכן שהבורר בקנון ותמחוי עובר על תולדת בורר וחייב מן התורה, והרי בגמרא בשבת בדף ע"ד ע"א מבואר שהבורר בקנון ותמחוי עובר על איסור דרבנן בלבד.

וצריך לומר שמצד הכלי עובר על איסור דרבנן כיון שאין זה כלי המיוחד לברירה, אבל כיון שבורר כדי לאכול לאחר זמן ולא לאכול מיד, מצד זה עובר באיסור דאורייתא.

אלא שלכאורה יש להעיר, דהנה יש לדון בקנון ותמחוי האם זו ברירה של אוכל מפסולת או של פסולת מאוכל, דהיינו כפי שפירש רש"י בשבת דף ע"ד ע"א שדרך הברירה בקנון היא שמכניס לתוכה קטניות סגלגלות והם יורדות למטה והפסולת נשאר בקנון. ואם כן יש לדון האם דנים לפי האוכל שיוצא ונחשב שברר אוכל מפסולת, או שדנים לפי מה שנשאר בקנון ונמצא שברר פסולת מאוכל.

ומדברי האגלי טל יוצא שהבין שדנים לפי מה שיוצא ונחשב שבורר אוכל מפסולת, שהרי כתב שאם בורר אוכל מפסולת בקנון לאחר זמן הרי זה תולדת בורר, ואם דנים על מה שנשאר בקנון ונחשב כבורר פסולת מאוכל מדוע הוצרך לומר שבורר בקנון הרי זה תולדת בורר מפני שברר לאחר זמן, שיאמר שזה בורר פסולת מאוכל ואפילו אם יאכל מיד אסור. אלא ודאי שהבין שדנים לפי מה שיוצא ונחשב שברר אוכל מפסולת. ואם כן תמוה שבסעיף ג' כתב האגלי טל שהבורר בכלי דנים לפי מה שנשאר אצלו ולא לפי מה שיוצא מהכלי, וממילא יוצא שהבורר בקנון שהאוכל יורד למטה והפסולת נשאר בכלי, נחשב כבורר פסולת מאוכל ולא אוכל מפסולת, וזו לכאורה סתירה בדבריו.

(ב) כתב האגלי טל במלאכת בורר הלכה י"ח וז"ל "המערה משקה מכלי לחבירו כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי, אסור לערות את כל המשקה לגמרי עד שלא ישאר טיפין טיפין מעורב בפסולת, רק יזהר כשיגיע לטיפין הנישופות באחרונה יפסוק מלערות, ואם דעתו לשתות המשקה לאלתר מותר לערות הכל" עכ"ל.

ויעויין בביאורים שם באות ל' שכתב וז"ל "ועיין מה שכתבנו בביאורנו למלאכת בורר ס"ק ה' אות י"א, ואפילו לפי מה שהעלנו שם דהנשאר בידו הוא המתברר נמי שרי הכא, מאחר דע"כ אינו ממצה כל המשקה, דא"כ ילכו גם השמרים עמו, וכיון דהשמרים אינם מבוררים לא הו"ל כבורר פסולת מתוך אוכל, רק כבורר אוכל מפסולת, על כן שרי לשתות המשקה לאלתר" עכ"ל.

ולכאורה דבריו צ"ב, מדוע אם אזלינן אחרי מה שנשאר בידו לא אמרינן שכיון שנשאר בידו פסולת ואוכל והאוכל יצא הרי זה בורר פסולת ואוכל מאוכל שיהא אסור.

ונראה שישנם שני אופנים של הוצאת פסולת עם אוכל מאוכל, יש אופן שהאוכל הנברר היה מעורב עם הפסולת, ובאופן זה כיון שברר את האוכל מתוך הפסולת והפריד אותו וניקה אותו ודאי עבר איסור ולא מועיל שיצא עם האוכל גם פסולת, אבל יש אופן שהאוכל הנברר אף פעם לא היה מעורב עם הפסולת, וכמו כאן שרק היין שלמטה המעורב עם השמרים נקרא מעורב עם פסולת, ואילו שאר היין הצלול אינו מעורב, וממילא כשהוציא את היין הצלול והשאיר מעט יין המעורב עם השמרים, נמצא שלא ניקה את האוכל על ידי הוצאת פסולת כיון שהיין כבר היה נקי, אלא שהפריד את כל השמרים עם היין המעורב בהם מהיין הצלול שלא היה מעורב בו שמרים כלל, ולכן באופן זה אין איסור של הוצאת פסולת מאוכל.

אלא שלפ"ז יש להעיר מדוע צריך לשתות את היין לאלתר, שהרי כיון שיין זה לא היה מעורב כלל עם הפסולת, הרי זה כבורר אוכל מאוכל.

ואי נימא שכן היה מעורב, אזי זה נקרא שהוציא פסולת מתוך אוכל, ומדוע אם שותה לאלתר הרי זה שפיר, ולא אכפת לן מה שהוציא עם הפסולת גם אוכל כמו שנתבאר, שכ"ז שהאוכל היוצא היה מעורב עם הפסולת, לא אכפת לן מה שעם הפסולת יוצא אוכל, דסכ"ס האוכל היוצא שנקרא "נברר" התנקה ע"י הוצאת פסולת.

אלא שיעויין באגלי טל במלאכת בורר הלכה ג' שכתב וז"ל "וכן מותר להוציא בכף את הזבוב שבתוך המשקה עם מעט משקה כדי לשתות המשקה לאלתר" עכ"ל.

ולכאורה צ"ב בדבריו, שהרי התועלת שמסירים את הזבוב עם קצת משקה, זה כדי שלא יהא בורר פסולת מתוך אוכל אלא אוכל מתוך אוכל, ואם כן מדוע מותר רק עם עושה כן על מנת לשתות לאלתר, שיהא מותר גם לאחר זמן, שהרי לא מצינו שיש איסור להפריד אוכל מאוכל.

ואולי צריך לומר יסוד, שאף שהמשקה הנשאר אינו נקרא מעורב עם הזבוב ואין זה בורר אוכל מפסולת, אבל מכל מקום כיון שהזבוב מפריע לשאר

המשקה, מדרבנן יש לו דיון שהוא כן נחשב מעורב איתו הואיל ויש תיקון למשקה, ולכן דינו כבורר אוכל מפסולת שמותר רק לאלתר.

אלא שלכאורה נראה שכל היישוב הנ"ל זה רק בזבוב שצף למעלה, שאז הוא מפריע למשקה ולכן מדרבנן שכשמוציא את האוכל והפסולת זה נחשב למתקן את האוכל ולכן צריך להוציאו ע"מ לאוכלו לאלתר, אבל ביין ושמרים שהשמרים הם למטה, והיין הצלול למעלה הוא לא מעורב כלל עם השמרים שלמטה והם לא מפריעים לו כלל ולכן כשמוציא את היין בלבד הרי זה בירר אוכל ופסולת באופן שהוציא את כל התערובת, אלא שעדיין צריך ביאור מדוע מותר להוציא את היין הצלול רק לאלתר הרי אין זה בורר כלל, ושיהא מותר להוציאו גם על מנת לשתותו לאחר זמן.

(ג) איתא באגלי טל במלאכת בורר הלכה ב' שהמפריד פסולת מאוכל ביד, או אוכל מתוך פסולת בכלי, עובר על אב של מלאכת בורר, ואילו המפריד אוכל מתוך פסולת לאחר זמן עובר בתולדת בורר ע"כ.

ולכאורה צ"ב מדוע כשבורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן עובר בתולדה, ואילו כשבורר פסולת מאוכל עובר באב, והלא שניהם הוזכרו בשבת דף ע"ד ע"א לאסור.

ועוד צ"ב, שהרי הטעם שאין לברור פסולת מתוך אוכל הוא משום שזה דרך ברירה, ואילו אוכל מתוך פסולת לאלתר זה דרך אכילה, ולכאורה יש להבין שהרי ישנם פעמים שלהוציא את הפסולת מתוך אוכל זה דרך אכילה, כגון שנפלה קליפת שום וכדומה לצלחת שיש בה אוכל, שדרך האכילה היא להוציא את הפסולת ולאכול את האוכל.

ובביאור הענין שפסולת מתוך אוכל נאסר, ואוכל מתוך פסולת לאלתר מותר ולאחר זמן אסור, נראה לומר, שצורת הברירה שהיתה במשכן זה היה באופן שהוציאו פסולת מתוך אוכל, כשהיו בוררים את הסממנים היו מסירים את הצרורות והעפר מהסממנים, ולכן אופן זה נאסר ואפילו שדרך אכילה בכך הואיל וכך צורת המלאכה שהיתה במשכן, מה שאין כן בבורר אוכל

מתוך פסולת לאלתר, שאין זו צורת המלאה שהיתה במשכן כיון שבמשכן לא הפרידו אוכל מפסולת אלא פסולת מאוכל, אלא שיש בזה דמיון לצורת המלאכה שהיתה במשכן, שהרי במשכן הפרידו דבר מדבר וגם כשבורר אוכל מפסולת הוא מפריד דבר מדבר, אבל כיון שזה רק דומה למלאכת המשכן ולא ממש כמו שהיה במשכן, וגם זה דרך אכילה לכן התירו לעשות כן. אבל אם בורר אוכל מתוך פסולת לאחר זמן שאין דרך אכילה בכך לברור לאחר זמן, חוזרת הסברא שזה דומה קצת למה שהיה במשכן, ויש לאסור זאת מדין תולדה שדומה לאב, וכמו שביאר המגיד משנה בהלכות שבת פרק ד' שכל מלאכה שדומה קצת למלאכת המשכן דינה כתולדה.

(ד) שאלתי את מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל לגבי מלחיה שנותנים בה אורז כדי לספוג את לחות המלח, האם מותר להשתמש בה בשבת, שהרי בשימושה מפריד את המלח מהאורז והרי זה בורר אוכל מפסולת על ידי כלי.

והשיב לי שאפשר להשתמש בזה ואין זה דומה לנפה וכברה או קנון ותמחוי, מפני שנפה וכברה וכל הכלים המיוחדים לברירה המוזכרים בגמרא לאסור, הם כלים שבוררים בהם כמויות גדולות ולאחר הברירה מאכסנים אותם לזמן ממושך, ולכן אסור להשתמש בהם גם כשבורר כמות קטנה כדי לאכול לאלתר, אבל מלחיה שכל שימושה מיועד רק להשתמש לאלתר אינה שייכת לסוגי הכלים שהגמרא מזכירה, ולכן מותר להשתמש בה בשבת ואין זה נחשב שבורר בכלי.

ועל דרך זו התיר מרן הגרש"ז זצ"ל את השימוש בתיון בשבת, שאף על פי שיש בו עלי תה ויש לו מסננת בפיו שמיועדת כדי לברור את העלים מהתה, מכל מקום כיון שכל שימושה לאלתר כדי לשותות מיד ולא לאחר זמן אינה נידונת ככלי ברירה האסורים.

ולפי זה יוצא: א. שמותר להשתמש בכף מנוקבת שמיועדת להוציא ממנה את הזיתים מהמים, או בכף מנוקבת שמיועדת להוציא את החמין {ט'שולנט} מהרוטב.

ב. ישנם גבינות קשות שנמצאות בתוך מים ועטופים במסננת, וכשרוצים לאכול את הגבינה מוציאים אותה על ידי מסננת, שמותר להשתמש במסננת זו בשבת. שגם כלים הללו מיועדים לשימוש מיידי ולא לאחר זמן ולכן אף ששימושם לברור את האוכל, מכל מקום אינן נידונים ככלי ברירה האסורים, אלא כמו תיון וכף מחוררת.

והנה עדיין יש לדון לגבי מלחיה, שאף על פי שאמר מרן זצ"ל שאינה נידונית ככלי של ברירה, מכל מקום יש לדון כשמפריד את המלח מהאורז האם זה נחשב כבורר אוכל מפסולת שמפריד את המלח מהאורז, או כבורר פסולת מאוכל שמפריד את האורז מהמלח. שהרי אם נחשיב זאת כבורר פסולת מאוכל, יהא אסור אף על פי שאין זה כלי המיוחד לברירה כיון שעצם הוצאת פסולת מאוכל אסורה גם ביד.

והנה יעויין במשנה ברורה בהקדמה לסימן שי"ט שכתב שאין לברור אוכל מתוך פסולת בכלי המיוחד לברירה, כגון שנקבי הכברה הם דקין והאוכל גס והוא נשאר למעלה והפסולת נופלת מהכברה. משמע מדבריו שכיון שהאוכל נשאר אצלו למעלה בכברה הרי זה נידון כבורר אוכל מפסולת, דהיינו שהולכים לפי מה שנשאר בידו, ולפי זה במלחיה שמוציא את המלח על האוכל ונשאר בידו האורז בתוך המלחיה, יש להחשיב זאת כבורר פסולת מאוכל ויהא אסור להשתמש בה בשבת.

אלא שהמשנה ברורה בהמשך הסימן בס"ק נ"ה כתב לגבי חבית שיש בה יין ושמרים ורוצה לשפוך את היין מהשמרים, אם רוצה לשתות את היין לאלתר מותר לשפוך את כל היין מהשמרים כיון שזה בורר אוכל מפסולת שמותר לאלתר, ואם לא רוצה לשתות לאלתא אסור לו לשפוך את כל היין כיון שנמצא בורר אוכל מפסולת לאחר זמן שאסור, אלא ישאיר קצת יין עם השמרים ובזה נמצא שלא ברר כלל. מבואר מדבריו שהולכים לפי מה שיצא מהחבית, שכיון שהיין יצא הרי זה בורר אוכל מפסולת, ולא הולכים לפי מה שנשאר בחבית, ואם כן לכאורה יש סתירה בדברי המשנה ברורה.

וצריך לומר שיש חילוק בין בורר בכברה לבין שופך יין מהחבית, שהבורר בכברה דרך הברירה היא להכניס בפנים את האוכל והפסולת ביחד ואחד מהם יוצא מהכברה, פעמים האוכל ופעמים הפסולת, ולכן מסתבר שמה שנשאר אצלו בידו למעלה בכברה אותו הוא ברר שהרי לכך מיועד הכלי לקבל בתוכו את הדבר הנברר פעמים את האוכל ופעמים את הפסולת, ולכן אם נשאר האוכל נחשב כבורר אוכל מפסולת ואם נשאר הפסולת נחשב כבורר פסולת מאוכל. אבל בחבית כשמטה אותה להוציא ממנה את היין הוא מתעסק בשפיכת היין עצמו, ולכן מסתבר שהולכים לפי מה שיצא ונידון כבורר אוכל מפסולת את היין מהשמרים,

וא"כ לפי זה יש לומר לגבי מלחיה שאף על פי שמכניס בתוכה את המלח והאורז ביחד, מכל מקום כיון שצורת הפעולה להוציא את המלח על ידי נענוע המלחיה, נמצא שהוא מתעסק בהוצאת האוכל וכמו שופך יין מהחבית, וממילא נחשב כבורר אוכל מפסולת, וכיון שאין זה כלי המיועד לברירה כפי שביאר מרן הגרש"ז זצ"ל לכן יהא מותר להשתמש במלחיה בשבת.

העולה מהאמור: שלדעת המשנה ברורה מותר להשתמש בשבת במלחיה שיש בה מלח עם אורז.

והנה יעויין באגלי טל במלאכת בורר הלכה ג' שכתב שאם נכנס זבוב לכוס משקה, יטה את הכוס ויפול הזבוב אפילו לבדו ואין זה בורר. משמע שסובר שהולכים תמיד לפי מה שנשאר בידו, וכיון שנשאר בידו המשקה הרי זה נידון כבורר אוכל מפסולת אף על פי שהוא מתעסק בהוצאת הפסולת, וזה לכאורה שלא כדברי המשנה ברורה, שהרי לפי המשנה ברורה כיון שהוא מתעסק בהוצאת הזבוב שהוא הפסולת הרי זה נידון כבורר פסולת מאוכל.

וא"כ לפי האגלי טל נראה שאין להשתמש בשבת במלחיה שיש בה מלח עם אורז, מפני שנשאר בידו האורז והרי זה נידון כבורר פסולת מאוכל.

ולכאורה היה מקום להתיר להשתמש במלחיה גם אם נדון אותה כבורר פוסלת מאוכל, שהרי ביחד עם האורז נשאר גם מלח וממילא נמצא שהוא ברר פסולת

ואוכל מאוכל, שהרי ברר את האורז והמלח מהמלח, וכפי שמבואר בפוסקים שאם נפלה פסולת לאוכל מותר להוציא את הפסולת עם קצת מהאוכל, ואם כן גם לפי האגלי טל שמלחיה נידונת כבורר פסולת מאוכל, מכל מקום כיון שנשאר עם האורז גם מלח הרי זה כבורר פסולת ואוכל מאוכל שיותר.

אלא שאין זה נכון, כיון שכל הסברא שמותר להוציא פסולת ואוכל מאוכל, זה מפני שבהוצאת הפסולת עם האוכל מוציא את כל התערובת כולה, וכפי שביאר החזו"א לגבי זבוב שנפל למים שמותר להוציא אותו עם קצת מים, מפני שרק המים שנמצאים בתוכו ומסביביו נחשבים שמעורבים ביחד ולכן כשמוציאו עם קצת מים נמצא שמוציא את כל התערובת, והמים שנשארו מעולם לא היו מעורבים עם הפסולת שיצאה ולכן אין זה בורר פסולת מאוכל, אבל במלחיה שהמלח מעורב עם האורז וכשמוציא מלח מהמלחיה לא הוציא את כל התערובת, נמצא שתיקן את המלח על ידי שהוציא את הפסולת ממנו, וכיון שהולכים לפי מה שנשאר בידו נמצא שבורר פסולת מאוכל. וממילא נשאר הדין שאסור להשתמש בשבת במלחיה שיש בה מלח עם אורז.

והנה יעויין בבן איש חי שנה שניה פרשת בשלח סעיף י"ח שכתב שיש להחמיר שלא לשפוך מהחבית את כל היין מהשמרים אפילו אם כוונתו לשתות את היין לאלתר. מבואר בדבריו שהבין כהאגלי טל שהולכים תמיד אחרי מה שנשאר בידו, ובהיות שנשאר בידו פסולת הרי זה נידון כבורר פסולת מתוך אוכל. ולפי זה הנוהגים כדעת הבן איש חי ראוי להם להחמיר שלא להשתמש בשבת במלחיה שיש בה מלח עם אורז, שאף שמצד כלי אפשר לומר שאין זה כלי ברירה כפי שביאר מרן הגרש"ז זצ"ל, אבל מצד ברירת פסולת מתוך אוכל יש לאסור.

ולענין דינא : לדעת המשנה ברורה מותר להשתמש בשבת במלחיה שיש בה מלח עם אורז, מפני שהולכים לפי מה שיוצא מהמלחיה וכיון שיוצא מלח, הרי זה נידון כבורר אוכל מתוך פסולת שמותר, והמלחיה אינה כלי ברירה ולכן אין זה בורר אוכל מפסולת בכלי. ולדעת הבן איש חי ראוי להם להחמיר שלא להשתמש במלחיה זו, מפני שהולכים לפי מה שנשאר בידו, וכיון שנשאר בידו אורז עם מלח הרי זה כבורר פסולת מאוכל שאסור וכפי שנתבאר הטעם לעיל,

ולכן אפילו אם נאמר שהמלחיה אינה נידונית כבורר בכלי, מכל מקום יש לאסור מדין בורר פסולת מאוכל.

טוחן

(א) כתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק ז' הלכה ה' שהגדרת טוחן היא כל שלוקח גוף אחד ומחלקו להרבה גופים, ויעויין בחזו"א אורח חיים סימן נ"ז שכתב שאם מרסק אבוקדו או בננה עובר באיסור טוחן.

ויש להעיר מדוע כשמרסק עובר באיסור טוחן, והלא אין כאן גופים הרבה מחולקים שהרי לאחר שריסק את הבננה או האבוקדו נוצרה עיסה אחת מחוברת.

וצריך לומר בהגדרת מלאכת טוחן, שאין הכוונה לגופים מחולקים שצריך לראות אויר בין גרגיר לגרגיר כמו פירורים, אלא כל שגרגיר אחד אינו מושך את השני אלא כל אחד עומד בפני עצמו שאם ירים אחד לא יעלה עימו השני, הרי זה נחשב לטחון. ולפי זה יוצא שגם לאחר שריסק את הבננה והאבוקדו ונראה שהכל עיסה אחת, מכל מקום כיון שאם ירים חלק מהרסק לא יעלה השאר עימו הרי זה מוגדר כחתיכות נפרדות וכטחון ועומד.

ולפי זה מובן היטב מה שכתב שם החזו"א שאם בישל פרי הרבה עד שאם בא למשוך את הפרי יעלה בידו רק מה שתופס ביד ולא כל הפרי, אין בו איסור טוחן ומותר לרסקו, מפני שזה סימן שהוא כטחון ועומד, ומעתה שוב אין טוחן אחר טוחן.

(ב) כתב הרמ"א בסימן שכ"א סעיף י"ב בשם הר"ן והרשב"א שמותר לחתוך ירקות דק דק כשחפץ לאוכלם לאלתר.

ויעויין בבן איש חי שנה שניה פרשת משפטים סעיף ב' שכתב שאם אוכלם תוך שעה נחשב לאלתר, וכן כתב החזו"א לגבי בורר שאם בורר אוכל מפסולת כדי לאוכלו תוך שעה נחשב לאלתר. וכתב שם המשנה ברורה בס"ק מ"ה שכל ההיתר לחתוך דק סמוך לסעודה זה רק בסכין, שאינו מיוחד לטחינה אבל

בכלי המיוחד לטחינה חייב, ואף אם הוא קצת מיוחד גם כן אסור משום שנראה כעובדין דחול.

וביאור הענין שרק בסכין התירו לחתוך דק דק כדי לאוכלו לאלתר ולא בכלי המיוחד לכך, דהנה לעיל במלאכת בורר אות א' התבאר מדוע אסור לברור פסולת מתוך אוכל אפילו אם פעמים זו דרך אכילה, מפני שצורת המלאכה במשכן היתה לברור פסולת מאוכל לכן אופן זה נאסר אף בדרך אכילה, אבל בבורר אוכל מפסולת שלא היה כך במשכן ויש בזה רק דמיון למלאכת המשכן שגם הוא עסוק בהפרדת שני דברים, בזה התירו כשבורר לאלתר כיון שזו דרך אכילה.

ועל פי זה מובן היטב מדוע מותר לחתוך בסכין דק דק כדי לאכול לאלתר, מפני שצורת מלאכת טוחן שהיתה במשכן זה רק בכלים המיוחדים לטחינה, וכיון שסכין אינו כלי המיוחד לטחינה אינו כצורת המלאכה שהיתה במשכן, אלא שיש דמיון למלאכת המשכן בתוצאה שגם כשחותך בסכין נעשה הדבר כטחון, וכיון שזה רק דומה למלאכה המשכן דינו כתולדה, אבל כשיש צירוף שזו דרך אכילה התירו לעשות כן לכתחילה, מה שאין כן בטוחן בכלי המיוחד לטחינה שזה אב מלאכה אין כל היתר של דרך אכילה.

(ג) כתב רמ"א בסימן שכ"א סעיף י"ב בשם הגהות מימוניות והמרדכי שאין איסור טוחן אחר טוחן ולכן מותר לפורר לתרנגולים לחם או מצה.

ולכאורה צ"ב מדוע מותר לטחון לחם, והלא אף שהלחם נוצר מקמח שהיה טחון, אבל כיון שעכשיו נוצר מהקמח יצירה חדשה שיהא בה איסור טוחן.

וצריך לומר שכיון שהיצירה החדשה שנוצרה אינה בצורה טבעית אלא עשויה מדיבוק חתיכות בצורה לא טבעית, אין לזה שם של חתיכה אחת אלא זה נידון כחתיכות מחולקות שנדבקו בצורה לא טבעית, ובחתיכות מחולקות אין איסור טוחן, וכל איסור טוחן הוא רק כשמחלק חתיכה אחת טבעית להרבה חלקים. ועיין חזו"א אורח חיים סימן נ"ז בד"ה "ענין".

אולם נראה שכל זה רק כשיצרו מהחתיכות המחולקות יצירה חדשה ממה שהיתה לפני שחתכו אותה ואינה יכולה לחזור למצב הראשון, וכמו קמח שעשו ממנו לחם שלעולם הלחם לא יחזור להיות קמח, אבל עפר שלעולם אינו נעשה דבר אחר, ולאחר טחינתו נשאר עפר, אם חזר ונתחבר אסור לטוחנו פעם שניה כיון שהוא חזר לקדמותו, ולכן כתב המשנה ברורה בסימן שכ"א ס"ק מ"ה שאין לפורר צרור עפר, מפני שגם לאחר שהתפורר נשאר עפר וכשנעשה שוב גוש עדיין יש בו איסור טוחן ולעולם לא השתנה ממה שהיה, ובאופן זה יש איסור טוחן אחר טוחן.

(ד) איתא בגמרא שבת דף קמ"א ע"ב "אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסיר, רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא נמי". מבואר שנחלקו לענין טחינה בשינוי מה דינא, לדעת רב יהודה מותר לטחון בשינוי רק אחד אחד ולא ששתי, ולדעת רבא כיון שטוחן בשינוי אפשר אפילו הרבה בפעם אחת, וקיימ"ל כרבא. ונחלקו הראשונים האם מיירי על יו"ט או על שבת, דעת רש"י ורבינו חננאל והשאלות שרק ביו"ט התירו טחינה בשינוי, ודעת התוספות בשבת שם והרא"ש והר"ן והרמב"ן והרשב"א והרמב"ם שבשבת התירו. וכך פסק השו"ע בסימן שכ"א סעיף ז'.

ונחלקו הראשונים האם צריך שני שינויים או מספיק שינוי אחד, דעת האגור מביאו הב"י שמספיק שינוי אחד שיטחן בידית הסכין או בשולי קערה, וכך מפרש המגן אברהם בס"ק ט'. אבל דעת הרמב"ם מביאו הב"י שצריך שני שינויים גם בידית הסכין וגם בקערה ולא במכתשת המיועדת לטחון בה, וכך פסק גם כן בשו"ע, וכך מפרש הט"ז בס"ק ז'.

ומביא הב"י בשם שיבולי הלקט לבאר מה מועיל שינוי הרי קיימ"ל שכל מלאכה שנעשית בשינוי אסורה מדרבנן. ותירץ שכיון שעושה שינוי גדול מותר לכתחילה וכמו בבורר שקיימ"ל שבנפה וכברה חייב, ובקנון ותמחוי אסור מדרבנן ואם בורר ביד מותר לכתחילה, שכיון שעושה שינוי גמור מותר.

והטעם שצריך שני שינויים מבואר בט"ז ומביאו המשנה ברורה בס"ק כ"ה, שאם יטחן במכתשת שהיא כלי המיועד לטחינה יש בזה משום עובדין דחול,

ולכן צריך לטחון בידית הסכין וגם לתוך קערה ולא לתוך המכתשת. נמצא לפי שיבולי הלקט הנ"ל שאם טוחן בידית הסכין זהו שינוי גמור ולכן מותר לכתחילה, אלא שעדיין יש משום עובדין דחול אם יטחן בתוך המכתשת, ולכן צריך שינוי שני לטחון גם לתוך קערה ולא לתוך מכתשת.

ונראה שטעם הדבר שבטוחן התירו את המלאכה בשינוי גם מדרבנן ואילו בשאר מלאכות כשעושה בשינוי עובר על איסור דרבנן. משום שבטוחן כשעושה שינוי, עצם פעולת הטחינה היא בשינוי ולא רק צורת הפעולה שעושה את הטחינה, ואילו בשאר המלאכות השינוי רק בפעולה ולא בעצם המלאכה, וכגון לטחון גזר בפומפיה ותופס את הגזר בשינוי בין אצבעותיו, שעצם הטחינה נעשית כדרכה בפומפיה ורק הפעולה נעשית בשינוי שמחזיק בין אצבעותיו, ולכן יש בזה איסור דרבנן, אבל בטוחן שגם הפעולה נעשית בשינוי שטוחן בידית הסכין וגם עצם הטחינה נעשית בשינוי שטוחן בסכין ולא בעלי המיועד לכתוש בו.

מלאכת מרקד

(א) כתב באגלי טל מלאכת זורה הלכה ג' בשם ר"ח וז"ל "ויש אומרים שההבדל שביניהם הוא שזורה הוא על ידי רוח והבורר הוא ביד והמרקד הוא בכלי" עכ"ל. וכתב שם בביאורים באות ג' סק"א ולכאורה קשה לשיטת ר"ח במאי שהגדרת מרקד היא שעושה כן בנפה וכברה, במה נחלקו רבה ורבי זירא לגבי משמר האם מתרים בו משום בורר או משום מרקד, והלא משמרת זה כלי ובודאי שחייב משום מרקד.

ולכאורה יש להעיר מדוע האגלי טל לא שאל על ר"ח מסוגיא יותר מפורשת בשבת דף ע"ד ע"א היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל, בורר ומנית, ולא יברור ואם בירר חייב חטאת. ופירש רב יוסף בורר ואוכל ביד, בורר ומנית ביד, ולא יברור בקנון ותמחוי, ואם בירר חייב חטאת בנפה וכברה. הרי שעל נפה וכברה עובר משום איסור בורר, ודלא כר"ח שעל נפה עובר באיסור מרקד וצ"ב.

וכן יש להעיר שרש"י בשבת בדף ע"ג ע"א כתב שמרקד זה בכברה, ואילו בברייטא בדף ע"ד ע"א מבואר שאם שבכברה עובר באיסור בורר.

ונראה שלפי ר"ח הביאור הוא שהברייטא בדף ע"ד ע"א לא באה להדגיש שעובר משום בורר ולא משום מלאכת זורה או מרקד, אלא הברייטא רק באה ללמד לגבי איסור של הפרדה בין שני דברים זה מזה, שיש בהם חילוק בין בורר למרקד. ועל זה אמרה הגמרא שאם ברר ביד לא עובר באיסור של הפרדה משום בורר, ואם ברר בנפה וכברה עובר על איסור הפרדה משום מרקד, ומה שנקטה הגמרא "בורר ואוכל", "ולא יברור", "ואם בירר חייב חטאת", זהו משום ששלושת המלאכות הללו זורה בורר ומרקד הם תחת השם הפרדה, אבל אין כוונתה שעובר בדוקא על מלאכת בורר, ולכן לפי ר"ח כשבורר בכלי עובר רק על מלאכת מרקד ולא על מלאכת בורר.

ולפ"ז מובן מה שכתב רש"י שמרקד זה בכברה, משום שבכברה עובר רק על מרקד ולא על בורר.

מלאכת לש

(א) כתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק ז' הלכה ה' שהגדרת מלאכת טוחן היא שלוקח גוש אחד ומחלקו לגופים הרבה.

ואמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר בשבת ללכת על גבי גושי עפר בשבת, ואפילו שבדרך הליכתו מתפוררים הגושים ונטחנים בהליכתו, אין בזה משום איסור טוחן.

וצ"ב מדוע, והרי זה פסיק רישא שיטחן בהליכתו, ואפילו אם נאמר שלא ניחא ליה בזה, הרי יש בזה איסור לכתחילה מדרבנן להרבה פוסקים, כדין פסיק רישא דלא ניחא ליה כפי שכתב המשנה ברורה בסימן של"ו ס"ק כ"ז.

ועוד איתא במשנה בשבת דף ק"ג ע"ב החורש כל שהוא חייב. וביארה הגמרא למה ראוי כל שהוא, לביזרא דקרא.

ואמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר בשבת ללכת על גבי עפר באופן שעושה גומות על ידי מנעליו, ולכאורה צ"ב מדוע מותר והלא זה פסיק רישא דלא ניהא ליה ולכתחילה אסור מדרבנן.

כתב הרמ"א בסימן של"ו סעיף י"ב שמותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו, וטעם הדבר משום חשש שמא יתלוש.

ואמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם ישנם עצים שגדלו לתוך מעבר שעוברים שם אנשים, מותר לעבור שם אפילו שבדרך הליכתו מזיז את העצים. וצ"ב מדוע מותר והרי יש חשש שמא יתלוש, ואם היה האיסור לגעת בעצים משום מוקצה היה מובן שאם מזיז אותם בדרך הליכתו אין איסור, כיון שזה טלטול מן הצד שמותר, אבל כיון שהחשש שמא יתלוש, צ"ב מדוע מותר לעבור במעבר שיש שם עצים שנוטים למעבר והלא העובר בודאי יגע בהם ונחשוש שמא יתלוש.

כתב השו"ע בסימן של"ו סעיף ג' שאין ללכת על גבי עשבים יבשים באופן שבודאי יתלושו עשבים על ידי הליכתו. וצ"ב מדוע אין ללכת והרי מבואר לעיל בשם מרן הגר"ח שבדרך הליכה מותר לטחון ולחרוש ולהזיז עצים, אם כן מה שונה קצירת קוצים יבשים שאסור בדרך הליכתו.

ובביאור הדברים נראה: דהנה יעויין בשו"ע בסימן שי"ט סעיף א' שכתב שמותר לברור בדרך אכילה ואף על פי שיש כאן מציאות של ברירה מכל מקום בהיות שהקב"ה ברא לאדם פה, וחייבו לאכול בשבת, וכשאוכל הוא עושה את התפקיד המוטל עליו, א"כ אין למלאכה שנוצרת מכך שם של מלאכה.

ולפי זה אפשר לומר שזה ביאור דברי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר בדרך הליכה לטחון ולחרוש, ולהזיז עצים, דבהיות שהקב"ה ברא אם העפר כדי שילכו עליו, אם כן כשהולך עליו הרי הוא משתמש בעפר למה שהוא מיועד, ולכן אף שיש כאן מציאות של טחון או חורש, מכל מקום אין לזה חשיבות של מלאכה אלא זו דרך הליכה, אבל כשהולך על עשבים יבשים, בהיות שהם לא מיועדים ללכת עליהם, אם כן חוזר להיות דינם רגיל שאם

נקצרו בשינוי עוברים על איסור דרבנן, ולכן אין ללכת על גבם בשבת, וכן מובן לפי זה מדוע ההולך בשדה של אבטיחים וכיוצא בזה ובדרך הליכתו קצר אבטיח שעובר באיסור דרבנן של קוצר, ולא אומרים שכיון שזו דרך הליכה מותר, אלא מפני שאין רגילות ללכת על אבטיחים, וכשהולך עליהם הרי קצר בשינוי ולכן עובר באיסור דרבנן.

ולפי זה יוצא שאם נותן קצת גרנולה בחלב או קצת שקדי מרק במרק באופן שאינו עובר משום איסור לש, וכשאוכל עולה לו בכפית כמה גרגירים והם נדבקים זה לזה, שמסתבר שמותר לו לאכול באופן זה, ואף על פי שהם נדבקים זה לזה ויש בזה לישא, מכל מקום בהיות שכך רגילים לאכול וזו דרך אכילה אין בזה משום איסור לש, וכמו שבשעת האכילה אין איסור בורר כיון שזוט דרך אכילה.

ולפי זה מובן גם מה שאמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שמותר להסיר טאבק מן היד לאחר שמריח באופן שמגלגל את גרגירי הטאבק ומסלקם, ואף על פי שלכאורה יש בזה משום איסור לש שהרי הגרגירים נדבקים זה לזה, ואפילו שאינו מכוין לכך אבל זה פסיק רישא דלא ניחא ליה, ולכאורה צריך להיות אסור מדרבנן, אלא בהיות שכך רגילים לסלק טאבק לאחר שמריחים בו אין לפעולה זו שם של מלאכה.

מלאכת אופה

(א) איתא במשנה שבת דף ע"ג ע"א אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הזורע, והחורש וכו' והלש והאופה. ובגמרא בדף ע"ד ע"ב "אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנים דהוה במשכן ונקט אופה, תנא דידן סידורא דפת נקט".

ובביאור דברי הגמרא נראה שהתנא מביא את המלאכות שנעשו במשכן ולא את החומרים שנעשו בהם המלאכות, לפי שלנו לא נוגע זריעת סממנים או חרישת סממנים וכן הלאה, אלא לנו נוגע זריעת חיטים וחרישת הקרקע עבור חיטים וכדומה שהם מלאכות השייכות לעשיית הפת, ולכן לאחר שמגיע התנא ללש שהיתה במשכן, העדיף לכתוב אפיה שזה ההמשך ללישה וזה אותו אב

של בישול, ולא נקט בישול כמו שהיה במשכן מפני שבמשכן הבישול היה בסממנים שלא נוגע לנו, וזו כוונת הגמרא "תנא דידן סידורא דפת נקט", שהתנא לא דיבר בסממנים אלא בחיטים ושעורים השייכים במלאכת הפת ולכן נקט אופה ולא מבשל.

וראיה לדבר שהתנא לא נקט במדויק מה שהיה במשכן, שהרי בסדר המלאכות כתב הזורע והחורש, ושאלה הגמרא שהתנא היה צריך לכתוב קודם חרישה לפני זריעה שהרי חורשים תחילה, ומתמצת הגמרא שהתנא מדבר בקרקע שבארץ ישראל שהיו חורשים גם לאחר הזריעה, הרי שהתנא לא מדבר על חרישה שהיתה במשכן אלא על כללות החרישה שהיתה במשכן.

